

Висока школа струковних студија за
образовање васпитача „Михаило Палов“
у Вршцу, Србија
Preschool Teacher Training College "Mihailo
Palov" Vrsac, Serbia

Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu”
Arad, Romania
University de West "Aurel Vlaicu"
Arad, Romania

Универзитет "Св. Климент Охридски"
Педагошки факултет Битола
Македонија
University "Saint Kliment Ohridski",
Faculty of Pedagogy,
Bitola, Macedonia

REVIVIS – Institut za razvijanje
nadarjenosti - Ptuj
Slovenia
REVIVIS – Institute for Giftedness
Development, Ptuj,
Slovenia

ДАРОВИТОСТ И МОРАЛНОСТ | GIFTEDNESS AND MORALITY

ДАРОВИТОСТ И МОРАЛНОСТ

GIFTEDNESS AND MORALITY

17. ОКРУГЛИ СТО
17th ROUND TABLE
ВРШАЦ, 2011.

---

17. OKRUGLI STO
17th Round Table

Z B O R N I K
REZIMEA SA MEĐUNARODNOG
NAUČNOG SKUPA
BOOK OF ABSTRACTS
International Conference

DAROVITOST I MORALNOST
GIFTEDNESS AND MORALITY

V R Š A C
01. juli 2011.

Izdavači: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“,
Vršac, Srbija

Universitatea “Aurel Vlaicu” din Arad - Romania

Универзитет “Св. Климент Охридски”- Педагошки факултет
Битола, Македонија

REVIVIS – Institut za razvijanje nadarjenosti – Ptuj, Slovenia

Za izdavača: akademik Grozdanka Gojkov

Recenzenti: anonimni (domaći i inostrani)

Lektura: mr Dragana Josifović

Korektura i
kompjuterski
slog:

Biljana Vujasin
Predrag Prtljaga

Korice: Stanislav Suhecki

Zbornik uredile: prof. dr Grozdanka Gojkov
Biljana Vujasin

Štampa: Triton, Vršac
Tiraž: 150 primeraka

Научни одбор

Академик Јован Ђорђевић, Српска академија образовања, Београд
akademik Lizica Mihut, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Romania
akademik Miodrag Milin, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Romania
akademik Marjan Blažič, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Slovenia
prof. dr Ivan Ferbežer, Revivis – Institut za razvijanje nadarjenosti, Ptuj, Slovenia
Ph.D Svetlana Kurteš, Portsmouth University, Velika Britanija
д-р Јове Димитрија Талевски, Педагошки факултет, Битољ, Македонија
проф. др Радован Грандић, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет
проф. др Ненад Сузић, Филозофски факултет, Бања Лука, Б и Х
doc. dr Ante Kolak, Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska

Организациони одбор:

проф. др Грозданка Гојков, Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ Вршац,
Учитељски факултет, Београд, Србија
Profesor Anton Ilika
Fakultet za obrazovne nauke, psihologiju i socijalni rad
Univerzitet Aurel Vlajku, Arad, Rumunija
проф. др Љупчо Кеверески, Педагошки факултет, Битола, Македонија
dr. Oto Težak, Revivis – Regijsko višješolsko in visokošolsko središče, Ptuj,
Slovenia
др Мирча Маран, Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ Вршац, Србија
доц. др Александар Стојановић, Учитељски факултет, Београд, Висока школа струковних студија за образовање
васпитача „Михаило Палов“ Вршац, Србија

Scientific Committee

academician Jovan Djordjevic, Serbian Academy of Education, Belgrade
academician Lizika Mihuc, University Aurel Vlaicu, Arad, Romania
academician Miodrag Milin, University Aurel Vlaicu, Arad, Romania
academician Marjan Blazic, Philosophical Faculty, Ljubljana, Slovenia
Prof Dr Ivan Ferbezer, *Revivis*, Institute for giftedness development, Ptuj, Slovenia
Dr Svetlana Kurtes, Portsmouth University, Great Britain
Prof Dr Jovo Talevski, Pedagogical Faculty, Bitolj, Macedonia
Prof Dr Radovan Grandic, Philosophical Faculty, University in Novi Sad
Prof Dr Nenad Suzic, Philosophical Faculty, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Dr Ante Kolak, Philosophical Faculty, Zagreb, Croatia

Organizing Committee

academician Grozdanka Gojkov, Preschool Teacher Training College, Vrsac,
Teacher Training Faculty, Belgrade, Serbia
Dr Aleksandar Stojanovic, Preschool Teacher Training College, Vrsac,
Teacher Training Faculty, Belgrade, Serbia
Prof Dr Anton Ilica,
Faculty of Education Science, Psychology and Social Work
University Aurel Vlaicu, Arad, Romania
Prof Dr Ljupco Kevereski, Pedagogical Faculty, Bitolj, Macedonia
Dr Oto Tezak, *Revivis*, Institute for giftedness development, Ptuj, Slovenia
Dr Mirca Maran, Preschool Teacher Training College, Vrsac, Serbia

Скуп су подржали:

The conference is supported by:

Покрајински секретаријат за науку и технолошки развој, Нови Сад
The Provincial Secretariat for Science
Покрајински секретаријат за образовање, Нови Сад
The Provincial Secretariat for Education
Скупштина општине Вршац
The Municipality of Vršac

Садржај / Contents:

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ / INTRODUCTORY REMARKS	8
ИМПУЛСИ ЗА ДИСКУСИЈУ / DISCUSSION IMPULSES	15
Шефика Алибабић ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ЕТИЧКО И ЕМОЦИОНАЛНО ЛИДЕРСТВО	35
EDUCATION FOR ETHICAL AND EMOTIONAL LEADERSHIP	
Milica Andevski, Željko Vučković DAROVITI U DISKURSU DIGITALNOG OPTIMIZMA I NIHILIZMA	37
THE TALENTED IN DISCOURSE OF DIGITAL OPTIMISM AND NIHILISM	
Радован Антонијевић ЧИНИОЦИ ИНТЕРНАЛИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА ВРЕДНОСТИ КОД ДАРОВИТИХ	39
FACTORS OF INTERNALIZATION OF VALUE SYSTEM IN GIFTED	
Jasmina Arsenijević, Jovana Pražić ЕТИЧКЕ ДИМЕНЗИЈЕ Е-ОБРАЗОВАЊА	41
ETHICAL DIMENSIONS OF E-EDUCATION	
Tatjana Atanasoska КАКО СО ПОСРЕДСТВО НА НАСТАВАТА ПОДЕНАКВО ДА СЕ ПОТИКНУВАТ ДУХОТ И РАЗУМОТ?	43
HOW SHOULD SCHOOL MAKE AN EQUAL STIMULATION OF SPIRIT AND INTELLECT ?	
Зоран Аврамовић КРИЗА МОРАЛА У СРПСКОМ ДРУШТВУ И ОБРАЗОВАЊУ И «МОРАЛНО ДАРОВИТА ЛИЧНОСТ»	45
THE MORAL CRISES IN THE CONTEMPORARY SERBIAN SOCIETY AND EDUCATION AND “MORALLY GIFTED CHILDREN”	
Snežana Babić-Kekez УЛОГА И ЗНАЧАЈ ПОРОДИЦЕ ЗА РАЗВОЈ ДУHOVНЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ	46
THE ROLE AND IMPORTANCE OF FAMILY FOR THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL INTELLIGENCE	
Ana Van DAROVITE RAZBIJAČICE OKOVA	47
GIFTED CHAIN SMASHERS	
Marjan Blažič LASTNOSTI NADARJENIH UČENCEV KOT RAZLOČEVALNI DEJAVNIK	48
QUALITIES OF GIFTED PUPILS AS A DIFFERENTIATING FACTOR	
Blanka Bogunović, Jelena Dubljević, Ljiljana Dubljević, Tijana Mirović PREFERENCIJE ŽIVOTNIH STILOVA KAO POKAZATELJI VREDNOSNIH ORIJENTACIJA MLADIH MUZIČARA	49
LIFE STYLES PREFERENCES AS INDICATORS OF YOUNG MUSICIANS VALUE ORIENTATIONS	
Жана Бојовић, Данијела Василијевић РАЗВОЈ МОРАЛНЕ СВЕСТИ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА	51
DEVELOPMENT OF MORAL AWARENESS OF GIFTED STUDENTS	
Milica Bošković MOBING U AKADEMSKOJ SREDINI – OBLIK DISKRIMINACIJE I PUT KA MORALNOJ ANOMIJI	52
MOBING AT THE ACADEMIC ENVIRONMENT - A FORM OF DISCRIMINATION AND WAYTOWARD THE MORAL ANOMIE	
Vožin Adrijan, Paser Viorika DAROVITOST I MORALNOST U SISTEMU VREDNOSTI PORODICE	53
GIFTEDNESS AND MORALITY IN FAMILY VALUE SYSTEM	
Гордана Будимир – Нинковић, Адам Нинковић СТИЛОВИ ЖИВОТА И МОРАЛНОСТ ДАРОВИТИХ	55
- Филозофски и педагошки аспекти - LIFESTYLES AND MORALITY OF TALENTED CHILDREN - PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS -	

Ljiljana Lj. Bulatović, Goran Bulatović, Olja Arsenijević ЕТИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НАПРЕДНОГ УЧЕЊА ПУТЕМ DIGITALНИХ МЕДИЈА	56
THE ETHICAL IMPLICATIONS OF ADVANCED LEARNING THROUGH DIGITAL MEDIA	
Саво Ђебић, Мирко Дејић, Крстивоје Шпијуновић ГЕНИЈАЛНИ МАТЕМАТИЧАРИ И МОРАЛНОСТ	58
GENIUS MATHEMATICIANS AND MORALITY	
Tahsin Colak, Vajram Pinarbasi НЕГУВАЊЕ НА МОРАЛНИТЕ ДИМЕНЗИИ НА НАДЕРЕНИТЕ И ТАЛЕНТИРАНИТЕ ВО ПРИВАТНОТО СРЕДНО УЧИЛИШТЕ "Јахја Кемал" Струга	59
NURTURING MORAL DIMENSIONS OF THE GIFTED AND TALENTED AT THE PRIVATE LEARNING CENTRE "Jahja Kemal" in Struga	
Зорица Цветановић УЛОГА КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА У ФОРМИРАЊУ ВРЕДНОСНИХ СИСТЕМА ДАРОВИТИХ	59
THE ROLE OF LITERARY TEXTS IN CREATING VALUE SYSTEMS OF THE GIFTED	
Bosiljka Đorđević «НИЈЕ ЗЛАТО СВЕ ШТО СИЈА ...» (poslovica) (ili druga strana darovitosti)	61
“ALL THAT GLITTERS IS NOT GOLD” (a proverb) (or: another side of giftedness)	
Jovan Đorđević ТАЛЕНТОВАНИ УЧЕНИЦИ, ВРЕДНОСНЕ КАТЕГОРИЈЕ И МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ	62
TALENTED STUDENTS, VALUE CATEGORIES AND MORAL EDUCATION	
Rajko Djurić ДАРОВИТОСТ И МОРАЛНОСТ У ДРУШТВЕНО-ИСТОРИЈСКОМ КОНТЕКСТУ	63
GIFTEDNESS AND MORALITY IN SOCIAL-HISTORICAL CONTEXT	
Миросава Ђуришић-Бојановић ЕТИЧКИ АРГУМЕНТ У ПРИЛОГ ПЛУРАЛИСТИЧКОМ ПРИСТУПУ ПОДСТИЦАЊА КРЕАТИВНОСТИ У ОБРАЗОВАЊУ	64
THE ETHICAL ARGUMENT IN FAVOUR OF PLURALISTIC APPROACH TO FOSTERING CREATIVITY IN EDUCATION	
Ivan Ferbežer SPIRITUALNA SENZITIVNOST NADARJENIH OTROK	67
SPIRITUAL SENSITIVITY OF GIFTED CHILDREN	
Olivera Gajić Biljana Lungulov УТИЦАЈ МАСОВНИХ МЕДИЈА НА МОРАЛНЕ ВРЕДНОСТИ ДАРОВИТИХ	68
AN INFLUENCE OF MASS MEDIA ON MORAL VALUES OF THE GIFTED	
Marta Gal МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ УЧЕНИКА КОЈИ СТИŽУ ИЗ РАЗЛИЧТИХ СОЦИЈАЛНИХ СРЕДИНА	69
MORAL EDUCATION OF PUPILS FROM VARIOUS SOCIAL SETTINGS	
Владимир Глаголев СООТНОШЕНИЕ ПРАВСТВЕННЫЕ НОРМ И ЦЕЛЕЙ В ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	71
ОДНОС МОРАЛНИХ НОРМИ И ЦИЉЕВА У СТВАРАЛАЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ THE RELATION BETWEEN MORAL NORMS AND AIMS IN CREATIVE WORK	
Grozdanka Gojkov ПОИМАНЈЕ МОРАЛНОСТИ-ПРЕДИКТОР УСПЕХА ДАРОВИТИХ СТУДЕНАТА	74
MORALITY APPREHENSION – THE PREDICTOR OF SUCCESS IN GIFTED STUDENTS	
Aleksandra Gojkov-Rajić ДАРОВИТОСТ И ЕТИЧНОСТ У НЕМАЧКОЈ ДРАМИ 19. ВЕКА	77
GIFTEDNESS AND ETHICS IN 19TH CENTURY GERMAN DRAMA	
Biljana Gramatkovski, Jasminka Kocoska ХОЛИСТИЧКИ ПРИСТАП КОН НАДАРЕНИТЕ-РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ МОРАЛНИТЕ ВРЕДНОСТИ НА ТАЛЕНТИРАНИТЕ И НАДАРЕНИТЕ И ОСТАНАТИТЕ	78
HOLISTIC VIEW ON THE TALENTED – THE DIFFRENCES BETWEEN MORAL VALUES OF THE TALENTED AND GIFTED AND OTHERS	

Radovan Grandić, Marko Carić MORALNOST I IZUZETNOST ..... MORALITY AND EXCELLENCE	80
Valentina Gulevska THE PHILOSOPHIC ASPECTS OF SEEING MORAL DEVELOPMENT OF GIFTED ..... ФИЛОЗОФСКИТЕ АСПЕКТИ ВО ПОИМАЊЕТО НА МОРАЛНИОТ РАЗВОЈ НА НАДАРЕНИТЕ	81
Anton ILICA GRUPNA PSIHOLOGIJA I GRUPNA DINAMIKA ..... GROUP PSYCHOLOGY AND GROUP DYNAMICS	82
Деан Илиев ИСТРАЖУВАЧКИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА НАСТАВНИЦИТЕ ВО ФУНКЦИЈА НА АФЕКТИВНИТЕ ЦЕЛИ НА НАСТАВАТА ..... RESEARCH COMPETENCIES OF THE TEACHERS IN FUNCTION OF THE AFFECTIVE GOALS IN TEACHING	82
Виолета Јанушева РАЗВИВАЊЕ НА МОРАЛНИТЕ ВРЕДНОСТИ КАЈ НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА ..... DEVELOPMENT OF MORAL VALUES AT GIFTED STUDENTS DURING THE TEACHING PROCESS OF MACEDONIAN LANGUAGE AND LITERATURE	83
Bisera Jevtić PODSTICANJE EMPATIJE KOD DAROVITIH UČENIKA ..... ENCOURAGING EMPATHY FOR GIFTED STUDENTS	85
Stipan Jukić MORAL IZMEĐU IDEALA I STVARNOSTI ..... MORAL VALUES BETWEEN IDEALISM AND REALITY	86
Gabriela Kelemen OBRAZOVANJE DAROVITE DECE I NEKA ETIČKA PITANJA ..... EDUCAȚIA SUPRADOȚĂȚILOR ȘI CÂTEVA PROBLEME DE ETICĂ THE GIFTED CHILDREN EDUCATION AND SOME ETHICAL ISSUES	86
Љиљана Келемен ИДЕЈНИ И ЕТИЧКИ СМИСАО КЊИЖЕВНО-УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА У ПРИПРЕМНОМ ПРЕДШКОЛСКОМ ПЕРИОДУ КАО ПОДСТИЦАЈ И РАЗВОЈ МОРАЛА ДАРОВИТИХ ..... NOTIONAL AND ETHICAL SENSE OF LITERARY-ARTISTIC WORKS IN PREPARATORY PRESCHOOL PERIOD AS ENCOURAGEMENT AND DEVELOPMENT OF MORALITY OF THE GIFTED	87
Kevereski Ljupče ФУНДАМЕНТАЛНАТА СТРУКТУРА НА МОРАЛНО-ЕТИЧКИТЕ ВРЕДНОСТИ НА НАДАРЕНИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ..... THE FUNDAMENTAL STRUCTURE OF THE MORAL AND ETHICAL VALUES OF GIFTED IN MACEDONIA	88
Tamara Kliček , Radovan Vladisavljević, Milan Bubulj ЕТИЧКИ ОСВРТ НА VIRTUELNE ТИМОВЕ КАО ПОДРШКА ДАРОВИТИМА ..... ETHICAL REVIEW OF VIRTUAL TEAMS IN SUPPORT OF GIFTED	89
Мара Кнежевић МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ДАРОВИТИХ ..... MORAL EDUCATION IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT OF THE GIFTED	90
Jasminka Kocoska , Biljana Gramatkovski THE MORAL ASPECTS OF TEACHING STRATEGIES TO GIFTED STUDENTS ..... МОРАЛНИТЕ АСПЕКТИ ВО СТРАТЕГИИТЕ НА ПОУЧУВАЊЕ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ	91
Мирослава Којић, Загорка Марков СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЛИКОВНО ДАРОВИТОГ ДЕТЕТА ..... CASE STUDY OF ARTISTICALLY GIFTED CHILD	93
Ante Kolak, Vesna Bedeković DIMENZIJE MORALNOSTI S REFLEKSIJOM NA NASTAVNI PROCES ..... MORALITY DIMENSIONS WITH REFLECTION ON TEACHING PROCESS	94

Bojo Kolondzovski, Miroslav Kuka POVRZANOSTA NA HUMANIZACIJATA NA INTERPERSONALNITE ODNOSI VO NASTAVATA SO MORALNITE DIMENZII NA LICNOSTA NA NADARENITE UCENICI	95
Љиљана Крнета МОДАЛИТЕТИ ВАСПИТНОГ РАДА У КОМУНИКАЦИЈИ СА ДАРОВИТИМ УЧЕНИЦИМА ..... MODALITIES OF TEACHING IN THE COMMUNICATION OF THE GIFTED	96
Zora Krnjić ODGOVORNOST ZA PROFESIONALNI RAZVOJ ..... RESPONSIBILITY FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT	97
Tatjana Krstevska Kovacevska MUSICAL DEVELOPMENT, UPBRINGING AND EDUCATION OF DIFFERENT TALENTED CHILDREN ON ELEMENTARY LEVEL ..... МУЗИЧКИ РАЗВОЈ, ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ НА РАЗЛИЧНО ТАЛЕНТИРАНИТЕ ДЕЦА ВО ОДДЕЛЕНСКАТА НАСТАВА	99
Svetlana Kurteš VIŠEJEZIČNOST I MULTIKULTURALNOST GRAĐANA PROŠIRENE EVROPE: IZMEĐU TEORIJE I PRAKSE ..... MULTILINGUALISM AND MULTICULTURALISM OF THE CITIZENS OF THE WIDER EUROPE: BRIDGING THE GAP BETWEEN THEORY AND PRACTICE	100
Dušana Lazarević PERFEKCIONIZAM DAROVITIH UČENIKA ..... PERFECTIONISM IN GIFTED STUDENTS	101
Slavica Maksić i Zoran Pavlović VREDNOSNI PROFIL DRUŠTVENE ELITE U SRBIJI ..... VALUE PROFILE OF THE SOCIAL ELITE IN SERBIA	103
Јелена Максимовић КВАЛИТАТИВНИ ПРИСТУП У ИСТРАЖИВАЊУ МОРАЛНЕ ДАРОВИТОСТИ ..... QUALITATIVE RESEARCH APPROACH IN MORAL EDUCATION	105
Daniilo Ž. Marković OBRAZOVANJE DAROVITIH I SOCIJALNA PRAVDA ..... EDUCATION OF THE GIFTED AND SOCIAL JUSTICE	105
Milan Matijević DAROVITI U POLITIČKOM PLURALIZMU I NOVOM MULTIMEDIJSKOM OKRUŽENJU ..... GIFTED IN POLITICAL PLURALISM AND NEW MULTIMEDIA ENVIRONMENT	106
Драган Мартиновић, Владица Андрејић, Иван Ј. Марковић, Борислав Предојевић ОДГОВОРНОСТ ПРЕМА ДАРОВИТОСТИ КРОЗ ОДГОВОРНОСТ ПРЕМА ДРЕВНОЈ ИГРИ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЈЕДНОГ МЛАДОГ ШАХИСТЕ ..... RESPONSIBILITY TO ONE'S GIFTEDNESS THROUGH RESPONSIBILITY TO THE ROYAL GAME: A CASE STUDY OF A YOUNG CHESS PLAYER	108
Lizika Mihuc RUMUNSKI JEZIK I DIDAKTIČKA VEŽBA ..... ROMANIAN LANGUAGE AND DIDACTIC EXERCISE	110
Božo MILOŠEVIĆ PROFESIONALNA ETIKA I DAROVITOST INŽENJERA ..... PROFESSIONAL ETHICS AND THE ABILITY OF ENGINEERS	111
Milan Nedeljković ULOGA ŠKOLE U MORALNOM VASPITANJU DAROVITIH UČENIKA ..... SCHOOL ROLE IN MORAL EDUCATION OF TALENTED STUDENTS	112
Tanja Nedimović KOGNITIVNO-RAZVOJNI PRISTUP MORALNOM VASPITANJU DAROVITE DECE: PREDNOSTI I OGRANIČENJA ..... COGNITIVE-DEVELOPMENTAL APPROACH TO MORAL EDUCATION OF GIFTED CHILDREN: ADVANTAGES AND LIMITATIONS	113

Радмила Николић, Вера Ж. Радовић ПРЕФЕРЕНЦИЈЕ ВРЕДНОСТИ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА	115
PREFERENCES OF VALUES OF GIFTED CHILDREN	
Victor Neumann, Miodrag Milin UNIVERSITATEA SECOLULUI 21	117
O NOUĂ FILOZOFIE A EDUCAȚIEI?	
Polonca Pangrčič JE UPORABA OCENJEVALNIH LESTVIC ETIČNA?	117
IS THE USE OF RATING SCALES ETHICAL?	
Милена Пејчиновска ПОГОДНАТА КЛИМА ВО РЕГУЛАРНИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА И МОРАЛНАТА ЧУВСТВИТЕЛНОСТ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ	119
THE SUITABLE CLIMATE IN REGULAR CLASSES AND THE MORAL SENSITIVITY OF GIFTED STUDENTS	
Александар М. Петровић, ПРОБЛЕМАТИКА ДАРОВИТОСТИ И МОРАЛНОСТИ У ФИЛОСОФСКОМ ОБРАЗОВАЊУ, СА ОСВРТОМ НА СТУДИЈЕ ФИЛОСОФИЈЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ	120
PROBLEMS OF THE GIFTNESS AND MORALITY IN A PHILOSOPHICAL EDUCATION, WITH A LOOK AT THE STUDY OF PHILOSOPHY ON KOSOVO AND METOCHIA	
Ружица Петровић МОРАЛНА ДАРОВИТОСТ	122
MORAL GIFTEDNESS	
Predrag Prtljaga MORALNE DILEME DAROVITIH – OD NOBELA DO GEJTSA	122
MORAL DILEMMAS OF THE GIFTED – FROM NOBEL TO GATES	
Snežana Prtljaga EMOCIONALNO OPISMENJAVANJE U FUNKCIJI DAROVITOSTI	124
BECOMING EMOTIONALLY LITERATE IN THE FUNCTION OF GIFTEDNESS	
Olivera Radović, Danijela Kulić POVEZANOST KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI I VREDNOSNIH PRIORITETA MLADIH	125
INTERRELATIONSHIP OF COGNITIVE ABILITIES AND VALUE PRIORITIES OF YOUNG PEOPLE	
Jelena Rakić, Ranko Rajović, Mladen Dumanović NOVI KVALITET NTC PROGRAMA?	127
NEW QUALITY OF THE NTC LEARNING PROGRAM?	
Marija Ristevska, Danče Sivakova ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА МОРАЛНИТЕ ВРЕДНОСТИ КАЈ ТАЛЕНТИРАНИТЕ УЧЕНИЦИ	129
IDENTIFICATION OF MORAL VALUES OF GIFTED AND TALENTED PUPILS	
Dario Saftich DAROVITOST I SPOSOBNOST IZRAŽAVANJA	130
TALENT AND THE ABILITY OF EXPRESSION	
Анатолий Н. Самарин Эмпатия как социокультурный феномен	131
EMPATHY AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON	
Zoran Savić, Marko Popović, Ivan Šćepanović DAROVITOST I ETIČKI PRINCIPI U SAJBER SVETU	132
GIFTEDNESS AND ETHICAL PRINCIPLES IN CYBER WORLD	
Маргарита Силантјева, Автономија морали как творческо усилие одаренной личности: образовательные вызовы глобализации и «ответы» национальных педагогов	134
Аутономија морала као стваралачки напор даровите личности: образовни изазови глобализације и "одговори" националних педагога	
Ivan Šćepanović, Tamara Kliček, Vesna Šćepanović ZASTUPLJENOST DIGITALNE PIRATERIJE I NJEN UTICAJ NA RAZVOJ VEŠTINA UČENIKA I STUDENATA U NOVOM SADU	136
REPRESENTATION OF DIGITAL PIRACY AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF SKILLS OF STUDENTS IN NOVI SAD	

Jasmina Šefer INICIJATIVA, SARADNJA, STVARALAŠTVO – „TROLIST“ KAO PARADIGMA OBRAZOVANJA ..... INITIATIVE, COOPERATION, CREATIVITY – A “TREFOIL” AS A PARADIGM OF EDUCATION	138
Мимоза Серафимова ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА И МОРАЛНАТА КОМПЛЕКСНОСТ НА УЧЕЊЕТО И ПОУЧУВАЊЕТО ..... INTELLECTUAL AND MORAL COMPLEXITY OF LEARNING AND TEACHING	139
Мargarита Силантјева АУТОНОМИЈА МОРАЛА КАО СТВАРАЛАЧКИ НАПОР ДАРОВИТЕ ЛИЧНОСТИ: ОБРАЗОВНИ ИЗАЗОВИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И "ОДГОВОРИ" НАЦИОНАЛНИХ ПЕДАГОГИЈА ..... MORALITY AUTONOMY AS CREATIVE EFFORT OF GIFTED PERSONALITY: EDUCATIONAL CHALLENGES OF GLOBALIZATION AND “RESPONSES” OF NATIONAL PEDAGOGIES	140
Danče Sivakova , Marija Ristevska MORAL COMPONENT IN THE WORK WITH MATHEMATICAL TALENTS ..... MORALNA KOMPONENTA U RADU SA MATEMATIČKIM TALENTIMA	144
Стана Смилковић ДАРОВИТОСТ УЧЕНИКА У ТУМАЧЕЊУ ЕТИЧНОСТИ ТЕКСТА СРПСКИХ ПОСЛОВИЦА ..... THE ROLE OF ETHICS THROUGH AESTHETICAL DIMENSION OF TEXT IN SERBIAN PROVERBS	145
Dragica Stanojlović DILEME VEZANE ZA POKUŠAJE EGZAKTNOG DEFINISANJA POJMOVA MORALNOSTI I DAROVITOSTI ..... THE DILEMMAS REGARDING THE ATTEMPTS TO MAKE DEFINITION OF MORALITY AND THE GIFTED	145
Jasmina Starc GIFTED EMPLOYEES IN THEIR WORKING ENVIRONMENT ..... ZAPOSLENI DAROVITI U SVOM RADNOM OKRUŽENJU	147
Milena Stipić ЕТИЧКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ВИСОКИХ СПОСОБНОСТИ ..... ETHICAL DIMENSIONS OF HIGH ABILITY	148
Petar Stojaković РАЗВИЈАЊЕ СПОСОБНОСТИ КРИТИЧКОГ ЧИТАЊА У ОБРАЗОВНОМ ПРОЦЕСУ ..... <i>(Kritičko čitanje objavljenih članaka, izvještaja i studija o rezultatima empirijskih istraživanja u psihologiji)</i> THE DEVELOPMENT OF CRITICAL-READING SKILLS THROUGH THE TEACHING PROCESS	149
Методија Стојановски, Весна Стојановска МОРАЛНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА МЕНТОРОТ НА НАДАРЕНИТЕ ..... ETHICAL CHARACTERISTICS OF THE MENTOR OF GIFTED AND TALENTED CHILDREN	151
Буба Стојановић БАСНА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА МОРАЛНОСТИ И ПОДСТИЦАЊА КРЕАТИВНОСТИ УЧЕНИКА ..... FABLE IN THE FUNCTION OF MORALITY DEVELOPMENT AND STIMULATION OF PUPILS’ CREATIVITY	152
Љубивоје Стојановић СТВАРАЛАЧКА ОДГОВОРНОСТ ДАРОВИТИХ У БИБЛИЈСКОМ КОНТЕКСТУ ..... CREATIVE RESPONSIBILITY OF THE GIFTED IN THE CONTEXT OF THE BIBLE	153
Nataša Sturza Milić MANIPULACIJA MOTORIČKI DAROVITOM DECOM – JEDAN OBLIK DEHUMANIZACIJE SPORTA ..... THE MANIPULATION OF MOTORICALLY GIFTED CHILDREN - A FORM OF DEHUMANIZATION OF SPORTS	154
Tomislav Suhecki DAROVITOST I MORAL ..... GIFTEDNESS AND MORALITY	156
Јове Димитрија Талевски УЧИЛИШТАТА И НИВНАТА УЛОГА ВО РАЗВОЈОТ НА МОРАЛНОТО ВОСПИТАНИЕ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ ..... THE ROLE OF THE SCHOOLS IN DEVELOPING MORAL EDUCATION OF THE GIFTED STUDENTS	157
Oto Težak VALUE DILEMMAS OF THE GIFTED IN THE SCIENCE ..... VREDNOSTNE DILEME NARAVOSLOVNIH TALENTOV	158

Olga Tomić DAROVITI I ETIČNOST	159
THE GIFTED AND ETHICS	
Elizabeta Tosheva GLOBALIZATION AND KONCEPT OF MORALITY OF GIFTED EDUCATION	160
GLOBALIZACIJATA I KONCEPTOT NA MORAL VO OBRAZOVANIETO NA NADARENITE UČENICI	
Valerija Večei-Funda, Jelena Portner Pavičević NEUSKLAĐENOST ČIMBENIKA RAZVOJA MORALNOG PONAŠANJA DAROVITIH UČENIKA	161
NON-COMPLIANCE FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF MORAL BEHAVIOUR OF GIFTED CHILDREN	
Даница Веселинов САМООРГАНИЗОВАНО УЧЕЊЕ КАО ПОДСТИЦАЈ РАЗВОЈА МОРАЛНОСТИ КОД ДАРОВИТИХ	
УЧЕНИКА	163
SELF-ORGANIZED LEARNING AS A STIMULUS OF MORALITY OF THE GIFTED STUDENTS	
Mira Vidaković MORALNOST DAROVITIH U SAJBER PROSTORU	164
MORALITY OF THE GIFTED IN THE CYBERSPACE	
Нада Вилотијевић, Младен Вилотијевић КРИТИЧКО-ЕМАНЦИПАТОРСКИ ПРИСТУП РАЗВИЈАЊУ МОРАЛНИХ ВРЕДНОСТИ ДАРОВИТИХ	166
CRITICAL-EMANCIPATORY APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF MORAL VALUES OF THE GIFTED	
Биљана Вујасин МОРАЛНА ДИМЕНЗИЈА ДАРОВИТОСТИ – СИМЕДОНИЈА	167
MORAL DIMENSION OF GIFTEDNESS – “SIMEDONIA”	
Vuković Miodrag ZLOUPOTREBA DAROVITOSTI	168
ABUSE OF GIFTEDNESS	
Rajka Zeba ETIČNOST U IDENTIFIKACIJI I TRETMANU DJECE S POSEBNIM POTREBAMA PREDŠKOLSKE DOBI	169
ETHICS IN IDENTIFICATION AND TREATMENT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS	
Sladana Zuković, Jovana Milutinović VREDNOSTI U OBRAZOVANJU DAROVITIH	170
VALUES IN EDUCATION OF THE GIFTED	

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Резимеа у овом зборнику дају се као подстицај за дискусије које се очекују на скупу. Велики број пријављених радова (95) и учесника (120) из Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније, Румуније, Мађарске, Русије, Енглеске и Србије, као и број углова посматрања, указују на подстицајност теме, на значај тематике, актуелност питања на која се односи, односно која су учесници нашли у тезама предложеним као могући оквир питања о којима би се на скупу дискутовало.

Седамнаести Округли сто и тематiku „Моралност и даровитост“ у овом зборнику обележава синергија различитости научних теорија, идеја, методолошких приступа... , које су се, са различитих географских простора и из различитих метатеоријских исходишта, слиле у нови мрежни истраживачки и рефлексивни оквир, омеђен кључним појмовима као што су: даровитост, морална даровитост, морална аномија, етичка концептуализација образовања даровитих..., чиме овај скуп, као и претходни, добија све наглашенију ноту мрежног рефлексивног и истраживачког пројекта којим се различитим стратегијама и из различитих углова отварају нова питања у области даровитости.

Посебна вредност овога скупа, као и претходних, је у интердисциплинарном повезивању различитих искушења у истраживању нових могућности и путева суконструкције педагошких метода и поступака који воде ка зрелијем моралном расуђивању и позитивном коришћењу интерперсоналне генијалности.

Даровитост и креативност учинили су живот људи лакшим, удобнијим, хуманијим и лепшим, али бројни увиди у (не) дела познатих личности, за које се сматра да су били даровити, отварају недоумице, тако да разматрана питања даровитости, најчешће из угла позитивних исхода (пожељних) својстава даровитих, траже увид и у другу страну феномена, негативне исходе и негативна својства, која су до сада, углавном, занемаривана, што више аутора у припреми за овај скуп, у резимеима чини.

Промене у савременом свету обележене дигиталним оптимизмом рефлектују се у новим облицима друштвености, повезивања, могућности освајања слободе, која се најочитије огледа у несагледивим могућностима сарадње, комуникације, партиципације, размене... У свету који је постао раван, умрежени смо и блиски. Дигитална утопија (дигитопија) еманципаторски потенцијал налази у милијардама одговора са Гугла, али се овоме назире већ све јасније парадокси дигитопије (униформност, идентични обрасци мишљења, морални релативизам...), чија објашњења нису довољна за јаче сукобљавање са моралним нихилизмом и релативизмом који се у савремености нуди. Ојачавање еманципаторног потенцијала, не само из угла нових начина друштвеног повезивања, него уопште, посебно даровитих, тражи одговоре на бројна питања: Како обликовати синтезу моћи интелигенције и квалитета карактера даровитих; које би квалитете карактера данас требало препознавати и приближавати даровитима; како наставом једнако подстицати дух и разум; однос моралног и етичког разумевања и мисаоних активности даровитих; критеријуми стандарда којима даровити вреднују себе и обликују моралне норме; мисаони процеси даровитих као основа за објашњење узајамног односа између когнитивности и морала, јаче

сензитивности према моралним околностима у свакодневици; како даровити обликују моралне дилеме и како долазе до решења; каква је мотивација даровитих у односу на остале; шта чини њихове смернице у животу; колико се удубљују у сагледавање односа интелектуалне моћи и квалитета карактера; колико наш национални курикулум, или курикулум у другим срединама и дидактички приступи, пружају могућности даровитима да се сретну са својим унутрашњим искуствима, дилемама о природи карактера; каква је самоспознаја даровитих; даровити и аутономно морално суђење; интелектуална и морална комплексност учења и поучавања - шта је то и како то извести; васпитање карактера и даровитост; тешкоће везане за концептуализацију и мерење моралности и даровитости; улога школе и других васпитно-образовних фактора у формирању вредносних система и моралног развоја; обликовање вредности и даровити; како данас изгледају моралне димензије наставе и учења; однос моралне димензије према когнитивној; како моралне димензије превести у школске активности; како омогућити лакше разумевање компоненти моралне димензије даровитих од стране наставника; како у први план довести морално гледиште, а не навести своје или универзалне, глобалне погледе; карактеристике атмосфере у којој се развија морални карактер. Етос васпитно-образовне институције и развој моралне даровитости; вредности даровитих и морална аномија друштва; како се могу повезати интелектуална и емоционална област ради планирања искустава учења која имају дубину и уравнотеженост; како у фундаменталном циљу настава (еманципација разума) налази место у развијању хуманих врлина даровитих; даровити и глобализација као промоција технократске доминације; домети еманципаторне педагогије у подршци даровитима да открију сопствене развојне потребе; даровити у постмодерном плурализму; педагошко „треба“, као особено средство подстицања и развоја индивидуалних способности и моралности даровитих у целовите личности – про ет контра; шта чини моралну оријентацију, етику даровитих; чиме се могу описати научна уверења и вредности у контексту етике академског рада; шта чини „унутрашње гласове“ даровитих, како их прате, мењају и усаглашавају; колика је њихова академска независност; како вреднују изазове; које методе моралног васпитања одговарају даровитима...

Један од значајних углова за сагледавање могућности за одговорима на претходно постављена и друга питања је етичка перспектива концептуализације образовних циљева у оквиру плуралистичког концепта образовања. У резимеима, дакле и у дискусијама које се на скупу очекују, испитују се кључне психолошке претпоставке и препреке за плуралистички приступ образовању даровитих као и подстицању њихове креативности. Посматрају се, другачији начини развијања вредности толеранције, приступима когнитивног и флексибилног подстицања, а основна претпоставка је психолошка спремност за уважавање различитости, која је и основни етички критеријум и етички аргумент у прилог плуралистичког приступа у подстицању креативности даровитих. Испитује се како принципи мултиперспективности и мултикултурализма, као саставних делова плуралистичког образовног концепта одговарају захтевима савременог окружења и пожељним исходима образовања, посебно из угла подстицања креативности. Значајну пажњу истраживачи усмеравају ка вези основних етичких претпоставки плуралистичког концепта и пожељних образовних циљева, принципима образовања: мултиперспективности и мултикултурализму, као и анализама етичких начела плуралистичких концепција образовања, којима се подупиру могућности јачања еманципаторног потенцијала школе плуралистичким приступом. Подстицање плуралистичког когнитивног стила у настави, укључивањем принципа мултиперспективности и мултикултурализма, посматра се као најзначајнији потенцијал плуралистичког концепта образовања у припреми даровитих за живот и рад у савременом друштву.

Друштвена трансформација, у многим земљама нашег окружења и шире, је преуредила друштвени вредносни систем. Универзалне моралне норме посматрају се у резимеима као неатрактивне, застареле, а резултат тога је морална дезоријентација, за коју многи сматрају да није локални, регионални, национални феномен, него планетарни, који је у великој мери узрок друштвене дисхармоније и кочница хуманог просперитета. Ово је, по оцени аутора више прилога, повод да се, након дугог низа година, торијско-емпириско кретање око когнитивистички оријентисане осе посматрања даровитости и даровитих окреће ка холистичким схватањима суштине даровитости.

Емпатија је још један од углова моралне оријентације, односно вид емоционалне компоненте моралне даровитости који се изражава на начин да даровити могу боље од других да схватају себе, своје могућности, као и исто то код других особа на брижан начин, са изразито израженом емпатијом. Истраживања наглашавају и њихове изражене способности у постављању циљева себи у разумевању намера у саморегулацији и у упорности и доследном самосхватању. Доследно самосхватање, као просоцијални помагач, сматрају истраживачи, протеже се до својих прошлих и будућих личности. Самосхватање се дефинише као разумевање и давање смисла будућем развоју, дакле као сврха којом се развој индивиде кристалише и усмерава. Налази истраживања потврђују тезу о значају сврхе, смисла живота за психолошки развој и стабилност Али, истраживања констатују и да велики број особа не успева да достигне ову интраперсоналну интеграцију. Ово се посебно односи на особе које су више окренуте ка личним циљевима (личне користи), а мање на оно чиме могу да превазиђу себе, односно на оно што сами могу да пруже другима. Истраживања наговештавају да се у неким културама, а ово се као пламен шири светом, сматра да су ка себи оријентисани циљеви норма; многе културолошке поруке појачавају крајњу тачку личне среће и животне сатисфакције. У оваквим ситуацијама у потпуности развијена сврха може да буде изузетна, даровита форма интраперсоналне интелигенције која укључује интеграцију и поседовање личне способност да извучи значај из личног искуства. Тако се овај квалитет, везан за схватање смисла, изражава у самосвести сопствених мотива за деловање, препознавање ефекта нечијих одлука и понашања на друге, и будућу оријентацију која проширује ова значења, резонување и ефекте кроз животни план једне особе, а ово је значајан угао истраживања даровитости дотицан у питањима која се наговештавају у резимеима.

Уз претходно, интересантна су разматрања значаја "постмодерне адаптације" масовне културе у оквиру аутономизације вредности и распадања јединствених вредносних стандарда, с једне стране, а с друге, појачавања "диктата без претходног предумишљаја" постмодернистичке "анти-аксиологије" која наступа под знамењем иморализма и, заједно с тим, с лакоћом узурпира позиције нових тоталитарних правила. Посматра се у склопу овога и како је данас већ формализам уступио место апстрактној идеји плурализма и толерантности која, по својој природи, тежи нивелисању класичне рационалности, супротстављајући јој се у равни научних дискусија и простору општеприхваћених узајамних деловања. Тако се, истиче се у резимеима "смена парадигми времена" у простору савремене европске цивилизације - данак неизбежном процесу социјалне модернизације под деловањем убрзаног глобализовања - може разматрати као својеврсни "изазов" од стране социума упућен стваралачкој личности. Анализе иду и дубље у схватања о почецима формирања концепције "врлог новог света" (*Brave New World*) о коме су мислили И. Кант, Д. Обрадовић, А. Шопенхауер, Ф. Ниче, А. Бергсон, Н. Бердјајев и многи други. Све њих, како се наводи повезује однос према моралу као сфери истинског стваралаштва, заснованог на парадоксалном споју нормативности и слободе, разума и осећања, општег и појединачног. У томе је, сматрају аутори у овом зборнику, суштина аутономије морала – тј. њена несводивост на социалну адаптираност која је повезана с напором индивидуума. Сматра се да је у вештини препознавања манифестација стваралачке слободе

која није сводива на самовољу, један од најефектнијих начина препознавања стваралачке личности у раном стадију његовог развоја.

Циљ скупа је да пружи допринос сазнањима о ванинтелектуалној сфери и односу интелекта и других домена личности даровитих (моралност, емоционалност...) и о могућностима холистичког приступа развоју личности даровитих. Посебан аспект овога су намере које иду у правцу потреба да се актуелизују истраживања и теоријски погледи на моралност даровитих, а тиме и на морално васпитање као интегрални део програма обогаћивања даровитих, у нади да ће се овим повећати њихова позитивна искуства и охрабрити их да служе друштву усмеравани највишим идеалима. Резимеи обећавају интересантну дискусију на претходно постављена питања, различите методолошке приступе и налазе које можемо даље дискутовати. Већ ово могло би бити довољан бенефит за организацију скупа и учествовање на њему.

У Вршцу, јуна 2011. године

Грозданка Гојков

INTRODUCTORY REMARKS

The Book of Abstracts is compiled of abstracts of the papers to be an incentive for the discussion to be led during the conference. A great number of submitted papers (95) and participants (120) from Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Romania, Hungary, Russia, England and Serbia, as well as the various angles the topic has been considered have proven that the chosen problem fields is encouraging and significant and that the issues it refers to are in the spotlight of broader attention; i.e. the participants have found themselves in the theses suggested as a possible framework of the issues to be discussed.

The 17th Round Table and the topic “Morality and Giftedness” in the Book of Abstracts is featured by the synergy of various scientific theories, ideas, methodological approaches... that have from the various geographic areas and different meta-theoretical standpoints gathered into a new network research and reflexive framework, marked by the key terms like, e.g.: giftedness, moral giftedness, moral anomaly, ethical conceptualization, education of the gifted..., shading this and the previous conference with increasingly more emphasized note of network reflexive and research project raising new questions in the field of giftedness from versatile angles and according to various strategies.

The particular values of this conference, as well as the previous ones is in interdisciplinary networking of various temptations and research of new possibilities and ways of co-constructing pedagogic methods and procedures leading to more mature moral judgement and positive use of interpersonal genius.

Giftedness and creativity have made the life of man easier, more comfortable, more humane and more beautiful; however numerous insights into (mis)deeds of famous persons considered to be gifted have opened up certain dilemmas; consequently, the considered issues of giftedness, most frequently from the viewpoint of positive outcomes of (desirable) features of the gifted have imposed the need to get an insight into another side of the phenomenon, i.e. its negative outcomes and negative features that have mostly been neglected, which has been emphasized by a number of authors in their abstracts.

The changes in contemporary world marked by digital optimism are reflected in new forms of social life, networking, possibilities of liberation, most obviously noticeable in the infinite possibilities of cooperation, communication, participation, exchange... It is the world that has become flat, we are networked and close. Digital utopia (digitopia) has found emancipatory potential in the billions of responses from the Google; however, it is possible to more and more clearly notice the paradoxes of digitopia (uniformity, identity thinking patterns, moral relativism...), whose explanations are not sufficient for stronger confrontation with the moral nihilism and relativism offered in modernity. The empowerment of emancipatory potential, not only from the angle of new ways of social networking, but generally, seeks for answers to numerous questions, especially when gifted are in question: How to shape a synthesis of power of intelligence and the quality of the character of the gifted; What qualities of a character should be acknowledged and made closer to the gifted nowadays? How to equally encourage both spirit and reason of the gifted through education? What is the relation between moral and ethical understanding and thinking activities of the gifted; criteria of the standards the gifted estimate themselves and shape moral norms; thinking processes of the gifted as a grounds of the explication of mutual relation between cognitive aspect and morality, more emphasized sensitivity towards moral circumstances in everyday life; How do the gifted shape moral dilemmas and how do they reach solutions? What is motivation of the gifted like compared to the others; what are their guideline in their lives; to what an extent they reflect on considering the relation between intellectual power and character quality; to what an extent our national curriculum or the curricula in other parts of the world, as well as didactic approaches, open up possibilities for the gifted to encounter their own inner experiences and dilemmas regarding their character nature; what is the self-knowledge of the gifted; the gifted and autonomous moral judgement; intellectual and moral complexity of learning and teaching – what is it and how should it be carried out; upbringing of character and giftedness; the difficulties related to conceptualization and measurement of morality and giftedness; the role of the school and other educational factors in the forming of value systems and moral development; the shaping of values and the gifted; how do moral dimensions of teaching and learning today look like; what is the relation between moral and cognitive dimension; how to translate moral dimensions into school activities; how to enable easier understanding of the components of moral dimension of the gifted by teachers; how to focus of moral standpoint, rather than state one's own universal, global views; characteristics of the atmosphere in which moral character is developing. The ethos of educational institution and development of moral giftedness; the values of the gifted and moral anomaly of society; how can intellectual and emotional field be brought into connection in order to plan learning experiences that have depth and balance; how does teaching (emancipation of reason) find its place in development of humane virtues of the gifted; the gifted and globalization as a promotion of technocratic domination; the reaches of emancipatory pedagogy in the support to the gifted to identify their own developmental needs; the gifted in postmodern pluralism;

pedagogic “should” as a characteristic means of encouragement and development of intellectual abilities and morality of the gifted into well-rounded personalities – pro et contra; what makes moral orientation, the ethics of the gifted; how can scientific beliefs and values be described in the context of academic work ethics; what makes the “inner voices” of the gifted, how to follow, alter and improve them; what is the extent of their academic independence, how do they value challenges; what methods of moral education are suitable for the gifted...

One of significant angles for considering the possibilities to find answers to previously raised questions, as well as other questions, is the ethical perspective of conceptualization of educational aims within pluralistic concept of education. In the abstracts, i.e. in the discussion expected to be held at the conference, key psychological assumptions have been examined, as well as the obstacles for pluralistic approach to education of the gifted and encouragement of their creativity. Different ways of the development of tolerance value are considered, as well as the approaches to cognitive and flexible encouragement, with psychological readiness as the basic assumption for respect for differences, which is the basic ethical criterion and ethical argument in favour of pluralistic approach to encouragement of creativity of the gifted. What has been examined is how principles of multi-perspective and multi-culturalism, as inevitable components of pluralistic educational concept meet the needs of contemporary environment and desirable educational outcomes, especially from the angle of creativity encouragement. The researchers pay significant attention to the relation between basic ethical assumptions of pluralistic concept and desirable educational aims, i.e. principles of education: multi-perspective and multi-culturalism, as well as the analysis of the ethical principles of pluralistic conceptions of education, supporting the possibilities of empowerment of emancipatory potential of school through pluralistic approach. The encouragement of pluralistic cognitive style in teaching, the involvement of multi-perspective and multi-cultural principle have been considered to be the most significant potential of pluralistic concept of education in the preparation of the gifted for life and labour in modern society.

Social transformation in many countries of our region and further has rearranged the social value system. Universal moral norms are considered in the abstracts as unattractive and outmoded, resulting in moral disorientation, considered by many authors not to be a local, regional or national phenomenon, but a planetary one, which has to great extent been the cause of social disharmony and the obstacle of human prosperity. According to the assessment of a number of authors, this is an incentive to, after a long period of theoretical-empirical movement around cognitive oriented way of dealing with giftedness and the gifted, make a shift towards holistic understanding of the essence of giftedness.

Empathy is another angle of moral orientation, i.e. a form of emotional component of moral giftedness expressed in such a way that the gifted can better than others understand themselves, their own abilities, as well as of others and their abilities in a caring way, with exceptionally expressed empathy. The undertaken studies have emphasized their expressed abilities in setting themselves aims in understanding of intentions in self-regulation and their persistence in consistent self-understanding. Researchers consider that consistent self-understanding, as pro-social facilitator, reaches all its past and future personalities. Self-understanding is defined as understating and giving sense and meaning to future development; in other words it is a purpose crystallizing and guiding individual development. Research outcomes have proven the thesis on the importance of a purpose, i.e. life meaning, for the psychological development and stability. However, the studies have also shown that a great number of persons do not manage to reach this

intrapersonal integration. This is especially true for the persons who are more directed towards their own personal aims (personal benefit), and less towards what they can do to overcome themselves, i.e. to what they themselves can offer to others. The studies have implied that in some cultures, and this has like a fire been spread around the world, it is considered that self-oriented aims are a norm; many cultural messages emphasize ultimate point of personal happiness and life satisfaction. In such situations completely developed purpose can be exceptional, gifted form of intrapersonal intelligence including integration and having personal ability to find importance from personal experience. In such a way, this quality, closely related to the understanding of the sense, i.e. meaning, is expressed in the self-awareness on one's own motives for action, recognition of the effects someone's decisions and behaviour can have on others, as well as future orientation that increases these meanings, reasonings and effects through a life plan of a person. The abstracts have touched upon this important research angle of the gifted.

Along with the above stated, what is also interesting are the considerations of the importance of "postmodern adaptation" of mass culture within automation of values and decay of unique value standards, on the one hand, and more emphasized "dictate without previous forethought" of postmodern "anti-axiology" on the other, appearing under the sign of immorality, and together with it easily usurping the positions of new totalitarian rules. Within all this the idea has also been considered that nowadays formalism has given place to abstract idea of pluralism and tolerance which, according to its nature, strives for levelling of classical rationality, confronting it at the level of scientific discussions and the space of generally accepted mutual actions. Thus, what has been pointed out in the abstracts is that the "paradigm shift" in the space of contemporary European civilization – a tribute to the inevitable process of social modernization under the influence of accelerated globalization – can be viewed as a particular "challenge" by the socium directed to creative personality. The analysis goes even further in the contemplations on the beginnings of forming of the concept of "the brave new world" reflected upon by I. Kant, D. Obradovic, A Schopenhauer, F. Niche, A Bergson, N. Berdjajev and many others. As it has been stated, what connects all these authors is their attitude towards morality as a sphere of true creativity, based on paradox link between normativism and freedom, sense and sensitivity, general and individual. This is, as it has been hold by the authors of the papers, the essence of autonomy of morality – the impossibility to boil it down to social adaptation connected to the efforts of individuum. It is considered that in the skill of recognizing manifestation of creative freedom not possible to be boiled down to self-will and arbitrariness there is one of the most efficient ways of recognizing creative personality in the early stage of its development.

The aim of the gathering is to give its contribution to the insights in the sphere beyond the intellectual, as well as in the relation between the intellect and other domains of the personality of the gifted (morality, emotionality...) and possibilities of holistic approach to the development of personality of the gifted. Special accent is put on the intentions going in the direction of the need to update the research and theoretical views on morality of the gifted and thus on moral education as an integral part of the enrichment program of the gifted with hope that this is how their positive experiences will be increased and encourage them to serve to their society guided by the highest ideals. The abstracts promise interesting discussion on previous raised questions, different methodological approaches and outcomes to be further discussed. Even this alone could be sufficient benefit offered by the organization of the conference and the participation in it.

June, 2011.

Grozdanka Gojkov

Импулси за дискусију

Ljupče Kevereski: **Refleksije moralnih dimenzija darovitih neizbežan diskurs u razvoju društva** - Pedagoški fakultet, Bitola

Gabriela Kelemen: **Educația supradotaților și câteva probleme de etică (The gifted children and some ethical issues)**, Universitatea „Aurel Vlaicu“, Arad

Ivan Ferbežer: **Konfluentni ali sotočni model moralnega oblikovanja nadarjenih učencev**, REVIVIS - Ptuj, Slovenija

Aleksandar Stojanović: **Moralno vaspitanje darovitih – potrebe, problemi, dileme, mogućnosti**, Učiteljski fakultet, Beograd, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“, Vršac

Prof. d-r Ljupco Kevereski, Pedagoski fakultet- Bitola, Makedonija

REFLEKSIJE MORALNIH DIMENZIJA DAROVITIH, NEIZBEŽAN DISKURS U RAZVOJU DRUŠTVA

Nagla društvena transformacija, u mnogim zemljama našeg okruženja, preuredila je društveni vrednosni sistem. Tako, čak, u nekim područjima i, uopšte, univerzalne moralno-etičke kategorije smatraju za opasnost u razvoju samog društva. Kao rezultat toga, licni moralno-etički interanalizovan koncept je bio dezorijentovan.

Ali, danas pitanje moralnosti nije uopšte lokalna, regionalna, nacionalna sekvenca, već je ono planetaran fenomen; ono se tako mora posmatrati i razvijati. Svedoci smo da se licni konstrukt moralnosti skriva u krute institucionalne i društvene okvire, ali moramo biti svesni da on predstavlja neukrotiv izlazak sunca za sva društva koja u njemu vide neizbežan uslov društvenog prosperiteta ili kraj društvene disharmonije.

Sa naučne tacke gledista, dugi niz godina teorijsko-empirijsko kretanje oko kognitivističko orijentisne ose posmatranje darovitosti i darovitih je bilo otežavajuća okolnost da se eksplicitno vidi kao jedan od glavnih ekstrakta darovitosti. Danas možemo reći da je evidentan naučni stav da holistički predznak shvatanja sustine darovitosti je konzistentan koncept koji je ekvivalentan homogenoj kompoziciji delova ujedinjenih u jednu celinu.

Organizator nije imao samo fenomenalnu moc da prepozna sledecu kocku u mozaiku nazvanom 17. okrugli sto pod imenom DAROVITOST I MORALNOST I DAROVITOST, već je imao i senzibilitet da prepozna neophodan zahtev vremena u kom se ova problematika trebalo kretati.

Borba darovitih da uspostave balans između licnog visoko moralnog kompozita moralnosti i uočljivog mikro i makro amoralnog okruženja, daje nam pravu lekciju na putu ka pravom smeru.

Da se govori o moralnosti je isto kao da se govori o ID-u sa Frojdoovskog koncepta shvatanje licnosti jer je ona danas previse pod pritiskom ne sopstvenog već takozvanog društvenog EGA.

Na kraju, u okviru teme, zeleo bih da istaknem da samo moralni agregat svih nas, posebno darovitih, može dinamizirati personalni, institucionalni i društveni razvoj, sto je cilj, verujem, svih nas.

Darovit ili talentovan nije onaj koji zna sebi objasniti kako je dosao do svog naucnog produkta, već onaj koji ume da objasni drugima kako je to nastalo, posebno onima koji manje ili uopšte to ne razumeju.

Prepoznatljiva moralna dimenzija i sugestija svih nas je ne budite sami, budite sa onima koji ne žele da budu sami. To je privilegija ovih skupova.

Lector univ. dr. Gabriela Kelemen
Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Asistența Socială
Universitatea "Aurel Vlaicu" din Arad, România

EDUCAȚIA SUPRADOTAȚILOR ȘI CÂTEVA PROBLEME DE ETICĂ **THE GIFTED CHILDREN EDUCATION AND SOME ETHICAL ISSUES**

"Prin gifted education se respectă natura divină a omului și nu omul-marfă, omul de consum. Noi promovăm omul creator, omul capabil să-și dezvolte potențialele." (Florian Colceag, Președinte IRSCA Gifted Education.)

Copiii supradotați reprezintă o categorie aparte, ei se prezintă ca având înalte calități intelectuale și o capacitate de gândire analitică care depășește nivelul copiilor de aceeași vârstă. Conceptul de supradotare se referă la capacități intelectuale dezvoltate peste medie la care se adaugă și alte abilități superior dezvoltate. S-a renunțat de mult la ideea că supradotarea se manifestă doar ca o dezvoltare excepțională a inteligenței. În urma studiilor întreprinse s-a ajuns la anumite concluzii, ce prefigurează câteva puncte de vedere care trebuie luate în considerare. Distingem astfel câteva interpretări ale supradotării din perspectivă pedagogică, psihologică, socială și biologică.

Din punct de vedere pedagogic supradotarea se referă la capacitatea peste medie a unui copil de a învăța rapid și cu ușurință un volum de cunoștințe propus grupului de copii de aceeași vârstă din care el face parte.

Din punct de vedere psihologic se consideră că supradotarea presupune un nivel al vârstei mentale superioar celei cronologice (biologice).

Din punct de vedere social supradotarea presupune obținerea unor rezultate deosebite, utile din punct de vedere social și pe care supradotatul le poate obține datorită înzestrării sale speciale.

Din punct de vedere biologic supradotarea presupune existența, la persoana considerată a fi supradotată, unui sistem nervos central a cărui structură și funcționare este astfel dezvoltat încât îl capacitează să memoreze, să învețe, să raționeze peste media populației de aceeași vârstă.

Totuși supradotarea nu presupune doar existența unor abilități foarte bine dezvoltate ci necesită și persistența lor pe o lungă durată de timp. Deși supradotarea este grevată de dimensiunea de preconditionare, în sensul că supradotarea este determinată de caracteristici somatice, de existența unor abilități intelectuale înnăscute (aptitudini) care îl ajută pe supradotat să se manifeste ca atare, totuși pentru a se dezvolta pe măsura dotării, individul este condiționat de dimensiunea de activare. Aceasta la rândul ei depinde de nivelul de motivație, de personalitatea individului, de oportunități sociale și de sistemul educativ la care are acces.

Dezvoltarea intelectuală excepțională determină la supradotați o sensibilitate emoțională, diferită de a majorității, care îi face deosebit de vulnerabili. Performanțele lor intelectuale excepționale nu sunt dublate de o rezistență emoțională pe măsură, astfel încât să fie capabili să înfrunte stresul social. Există o comparație metaforică care prezintă foarte bine caracteristicile supradotaților. Dacă marea majoritate a oamenilor privesc lumea și o percep ca și cum ar purta niște ochelari opaci, supradotații privesc lumea și o văd de parcă ar purta lentile superperformante, iar geniile văd realitatea ca privită printr-un microscop electronic. Aceste trăsături care îi fac atât de speciali le creează și vulnerabilități, pentru că vârsta cronologică care este mult rămasă în urma celei mintale nu le permite și o adaptare emoțională adecvată la capacitățile lor. De aceea pentru a se dezvolta la cotele maxime înscrise în codul lor genetic acești copii au nevoie de confort psihic, de un climat afectiv cald și generos, saturat de căldură sufletească și dragoste.

Se pune problema ce face societatea pentru a interveni oportun pentru identificarea și educarea copiilor supradotați. Ne referim la copii, pentru că este imperios necesar ca persoanele supradotate să fie identificate de la cele mai fragede vârste. De ce? Pentru a nu se pierde un important potențial. Un copil supradotat neidentificat de timpurie se poate pierde printre ceilalți dacă nu este sprijinit, în primul rând emoțional. Societatea, începând cu familia, apoi instituțiile colare: grădinița și școala trebuie să-și îndrepte eforturile înspre acordarea unui interes, cel puțin la fel de concentrat ca și în cazul copiilor cu deficiențe. Și supradotații se încadrează în categoria copiilor cu cerințe educative speciale, prin prisma vulnerabilității lor emoționale și a inadaptabilității sociale. Din această categorie a persoanelor cu nevoi speciale de educație fac parte cei care din motive de tip genetic, social, economic sau cultural au nevoi speciale de educație. Se includ în această categorie: copii cu handicap din categoriile senzorial, fizico-locomotor, mintal-psihiic, social, cultural, economic - copii provenind din casele de copii, copii de pușcăriași, de alcoolici, din familii destrămate sau familii cu un standard de viață sub pragul de sărăcie, familii de emigranți, de imigranți, alte handicapuri sau handicapuri multiple, ș.a.m.d., copii cu potențial înalt, copii înzestrați și talentați.

Având în vedere că majoritatea copiilor supradotați au nevoi speciale de educație, se impune existența unor programe de educație specializată în conformitate cu nevoile lor concrete și specifice de educație. Copiii supradotați datorită faptului că au o dezvoltare asincronă pe diferite paliere necesită condiții educative speciale, adaptate profilului lor psihologic. Aceste condiții speciale trebuie să corespundă atât din punct de vedere intelectual, cât și emoțional.

Pentru o intervenție oportună este necesară, în primul rând identificarea. De cele mai multe ori pentru identificarea supradotaților se utilizează testele de inteligență, care identifică nivelul intelectual al supradotaților. Astfel este utilizat, de obicei, testul Stanford-Binet și Scala Wechsler. Dacă folosim scalele IQ pentru indicarea nivelului de dezvoltare a inteligenței, conform curbei Gauss avem următoarele niveluri:

- 85 - 99 nivel inferior;
- 100 - 114 normal;
- 115 - 129 Strălucitor;
- 130 - 144 Talentat;
- 145 - 159 Talent superior;
- 160 - 180 Profund talentat;
- peste 180 Geniu.

Însă pe lângă testele de inteligență, după ultimele cercetări în domeniu, în special după studiile efectuate de Howard Gardner (1993) și ale sale inteligențe multiple, supradotarea poate fi regăsită și la alte niveluri de dezvoltare a personalității. Supradotații pot fi caracterizați cu următoarele atribute:

- gândire critică;
- creativitate;
- învățare într-un ritm rapid;
- curiozitate epistemică;
- abilități excepționale de exprimare verbală;
- spirit de observație excepțional;
- memorie excelentă;
- perseverență și perfecționism;
- sensibilitate exagerată.¹

Copiii care se situează la nivelul supradotării, se caracterizează prin trăsături distincte și particulare. De exemplu, copiii supradotați deși au acea capacitate analitică excepțională, în ceea ce privește relațiile interumane ei nu reușesc să gândească critic, ei se caracterizează printr-o

---

¹ Kari Miller, PhD

candoare care-i face să fie expuși din punct de vedere emoțional, iar intervențiile educaționale inadecvate pot conduce la inadaptare școlară, la eșec școlar și traume sufletești ireversibile. Având tendința de a vedea aspectele pozitive, partea ideală a realității, partea frumoasă a lucrurilor, se expun involuntar riscurilor emoționale. Apare astfel o disonanță între realitatea concretă și realitatea percepută. Aceste neconcordanțe se adâncesc și mai mult dacă supradotații aparțin unor medii socio-culturale inadecvate, au părinți obișnuiți, cu un nivel cultural redus, care nu pot să înțeleagă situația propriului copil, nu îl înțeleg și nu îl pot ajuta. Un astfel de supradotat poate foarte ușor să nu acceadă la excelență, deși capacitățile sale native există. Dotarea nativă de cele mai multe ori nu este suficientă dacă nu se intervine și din punct de vedere instructiv – educativ, încă de la cea mai fragedă vârstă. Caracteristicile psihice unice îi situează în categoria copiilor cu nevoi speciale de educație, care necesită o educație specializată însoțită de consiliere psihologică. Se ridică astfel o problemă etică, cum ar trebui să se desfășoare programul educațional pentru acești copii, ar trebui să le creăm condiții diferite față de al celorlalți copii/elevi, nu este aceasta o discriminare, fie ea și pozitivă? Pe de altă parte dacă nu le oferim condiții optime, adaptate nevoilor lor speciale, s-ar putea ca acești copii, deși superior dotați, să-și piardă potențialul pe parcurs. Cine este atunci responsabil? Intrând în școală supradotații pot să aibă dificultăți majore de adaptare. Discrepanța dintre preocupările lor, care depășesc sfera de interes a celorlalți copii, îi pot segrega (în categoria copiilor ciudați, točilari etc.). Mulți copii supradotați pot deveni introvertiți, cu preocupări ascunse de ochii celorlalți, de cele mai multe ori își vor disimula capacitățile excepționale pe care în cel mai bun caz le vor converti în hobby-uri, alții vor deveni retrași, asociali, incapabili să se integreze într-un grup, colectiv și în societate. Psihologii arată că frustrările trăite de supradotați în copilărie sunt responsabile de parcursul devenirii sociale, un copil supradotat care nu a fost sprijinit în copilărie poate fi regăsit în adultul ratat de mai târziu, deși avea toate atuurile pentru acederea la reușită. De aceea este foarte important să se înțeleagă că supradotații necesită condiții diferite de a majorității copiilor. Școlile de masă, din păcate, oferă prea puține oportunități de dezvoltare pentru copiii supradotați deoarece:

- programa școlară este identică pentru toți copiii, chiar dacă există o oarecare flexibilitate (trunchi comun, CDȘ, curriculum extins etc.);
- clasele sunt foarte aglomerate, astfel încât, chiar dacă se vorbește de individualizarea învățării aceasta nu se poate realiza;
- condițiile materiale în ceea ce privește dotarea cu mijloace de învățământ este săracă, ceea ce din nou reprezintă un impediment în educarea diferențiată a copiilor dintr-o clasă obișnuită;
- accesul la internet limitat, resurse insuficiente;
- cadre didactice prea puțin pregătite pentru a interveni adecvat în educația copiilor supradotați;
- existența prejudecăților ș.a.

Școlile de masă adeseori nu oferă suficient sprijin și nu asigură condiții suficiente pentru elevii cu un nivel intelectual „normal”, cu atât mai puțin sunt pregătite să ofere oportunitățile necesare dezvoltării copiilor supradotați.

- Considerăm oportune școlile private care pot oferi condiții bune de dezvoltare pentru supradotați. Din nou se ridică o problemă etică, ne referim aici la faptul că aceste școli particulare sunt deosebit de costisitoare. Nu orice copil poate accede la o astfel de școală, doar cei proveniți din familii bine situate din punct de vedere financiar. Se cunoaște aspectul că supradotații provin din toate mediile sociale. Se cunosc cazuri de savanți, oameni geniali care au avut o descendență umilă, provenind din familii sărace, fără un statut social remarcabil. Copiii proveniți din familii ale căror condiții materiale sunt precare, din familii uniparentale, sau din familii dezorganizate au mai puține șanse și posibilități de a accede la o educație potrivită, care ar putea fi oferită de școlile private.

- O altă posibilitate de intervenție educativă ar fi clasele speciale pentru copiii supradotați. Ar fi de preferat ca pentru fiecare copil înzestrat de natură cu har și potențial să existe posibilitatea de a accede la o educație de excelență care să urmărească să descopere, să dezvolte și să promoveze potențialul ereditar prin intermediul unei educații individualizate, pe baza unui curriculum specializat, prin accelerare, îndrumare, mentorat, într-un mediu care să favorizeze o formare armonioasă, echilibrată prin intermediul unor specialiști cu vocație și dăruire.

-Potențialul intelectual, afectiv, volitiv, artistic al copiilor este necesar a fi identificat de timpuriu. Odată identificați acești copii au nevoie de sprijin pentru a-și dezvolta potențialul. Sprijinul trebuie să vină în mod unitar de la familie și societate. Pentru a realiza acest obiectiv de ordin moral în primul rând părinții ar trebui să fie instruiți prin diferite mijloace la îndemâna tuturor (mas-media, internet, instituțiile de învățământ), astfel încât să fie capabili să recunoască de timpuriu „semnele„ supradotării la proprii copii. Părintele este necesar să îndeplinească un rol activ în educația supradotaților, iar acest sprijin să se continue dincolo de porțile școlii. Adulții fie ei părinți, cadre didactice, consilieri școlari trebuie să fie permanent conștienți că supradotații leagă cu greutate prietenii, interesul și preocupările personale tranzitează preocupările celorlalți copii/elevi de aceeași vârstă.

Sprijinul permanent din partea familiei este o parte a garanției reușitei supradotaților pe drumul spre excelență. Însă accesarea la o educație adecvată într-o școală privată de calitate, nu este suficientă fără sprijinul permanent al părinților. Familiei îi rămâne permanent datoria de a fi alături de copii, de a-i sprijini în momentele de slăbiciune, de nesiguranță, de a le monitoriza activitatea școlară, performanțele, neîmplinirile și de a interveni proactiv, printr-un sprijin efectiv. Oferirea condițiilor financiare fără limită nu garantează dezvoltarea potențialului nativ al supradotaților. Chiar și pentru părinții care au posibilitatea să le ofere copiilor o școală privată această oportunitate nu este suficientă pentru dezvoltarea adecvată a supradotaților. Cunoscându-se particularitățile psihologice specifice caracterizate printr-o sensibilitate emoțională deosebită, prin tendința spre perfecțiune, prin tendința spre distorsionarea realității, prin exacerbarea trăirilor emotive, este necesar un sprijin susținut emoțional din partea familiei și a celorlalți factori educativi.

Întregul program educațional din școlile de masă trebuie să aibă în vedere și această categorie distinctă de copii-supradotații. Lor ar trebui să li se ofere oportunități școlare astfel încât să beneficieze de o educație de excelență în cadrul educației de masă, prin programe specifice orientate spre dezvoltarea abilităților lor. Acest tip de educație se impune a avea un caracter deschis atât la intrare cât și la ieșire, nefăcând discriminări pe criterii legate de vârstă, sex, rasă, cultură, origine socială, avere, localizare geografică, sau orice alte criterii.

- Ținând cont și de nevoile speciale ale copiilor supradotați de educație specializată, cadrul legislativ ar trebui să impună noi condiții de studiu în instituțiile școlare care să răspundă eficient nevoilor acestora. Aceste politici educaționale vis-a-vis de nevoile copiilor supradotați ar trebui să urmărească următoarele obiective:

- să creeze un mediu armonios pentru dezvoltarea inteligențelor multiple, a creativității umane și a realizării personale;
- să educe indivizii pentru folosirea potențialului lor creativ în slujba dezvoltării lor interioare pentru bunăstarea lor și a societății;
- să susțină unitatea de cerințe școală-familie –societate pe baza unor relații care să urmărească doar binele supradotatului;
- să întărească și dezvolte relații naturale, armonioase între indivizi și grupuri fundamentate pe relații socio - morale;
- să urmărească schimbarea atitudinii și prejudecăților în ceea ce privește supradotații.

În încercarea noastră de a impune o atitudine etică în ceea ce privește relația cu supradotații considerăm că sunt necesare deschiderea mai multe oportunități în identificarea și educarea

timpurie a supradotaților. Afirmatia mea se bazează pe cele mai recente studii de psihologie și pedagogie care stipulează aspecte privind necesitatea intensificării educației la vârstele timpurii. În perioada copilăriei mici, de la naștere și până la 12 ani surprindem perioada de formare a abilităților cognitive, sociale, afective și estetice într-un ritm accelerat. Acum se dezvoltă inteligența, creativitatea, abilitățile și aptitudinile copiilor. De modul în care se dezvoltă întreaga personalitate este responsabilă educația pe care o primește copilul în această perioadă. De calitatea educației la vârsta timpurie depinde evoluția omului în întregul său: studiile de ultimă oră au constatat că la 3 ani fiecare copil este înzestrat ("gifted"), toți mugurii dezvoltării potențialului său sunt activați: este creativ, este atent, doritor de învățare, are simțul dreptății, are umor, este capabil să se concentreze, este capabil de efort susținut, și cel mai important, este motivat. Aceleași cercetări arată că la 10 ani, inteligență și creativitatea sunt deja formate în proporție de 95-98%. Se impune astfel o școală în cadrul căreia să se facă educație autentică, o școală care cultivă valori ca *încredere, toleranță, onestitate, competență, performanță*.

Într-o sală de clasă formată din elevi de nivel eterogen, sarcinile de învățare vor fi rezolvate în timpi diferiți. Un bun profesor va fi pregătit pentru acei elevi care vor termina întotdeauna sarcinile cu cinci sau zece minute mai repede decât ceilalți elevi. Acestora trebuie să li se ofere sarcini mai complexe, probleme de gândire mult mai complicate astfel încât să le satisfacă capacitatea cognitivă. În fiecare clasă există copii supradotați într-un domeniu sau altul, aceștia trebuie să fie identificați de către profesori. Pentru a putea identifica copiii supradotați de ceilalți copii profesorul trebuie să fie pregătit, să le cunoască specificitatea și caracteristicile. În cele mai multe cazuri, la prima vedere, unii supradotați nu dau deloc impresia că ar fi dotați, însă un ochi avizat întotdeauna îi va identifica. Copiii supradotați manifestă capacitate de gândire abstractă, de analiză pertinentă, de asocieri între concepte, curiozitate nestăpânită, dorință de explorare în profunzime. Ei învață diferit de ceilalți copii, ei se manifestă diferit. De aceea este necesar ca fiecare profesor să încurajeze elevii să se dezvolte în conformitate cu aptitudinile lor, să-i încurajeze să evolueze oferindu-le oportunități de dezvoltare dincolo de ceea ce programa curriculară le oferă pentru vârsta lor. Copiii supradotați pot avea cunoștințe care le depășește nivelul de vârstă, astfel ei vor trebuie să asiste la ore și să reînvețe cunoștințe pe care ei deja le dețin sau să rezolve probleme care sunt prea ușoare pentru ei, fenomen care conduce la plictiseală și pierdere de timp, de unde poate apărea și indisciplina și alte comportamente indezirabile în clasă. Este foarte important ca fiecare profesor înainte de predarea unei noi unități de învățare să cunoască printr-o evaluare reală nivelul la care se situează fiecare copil/elev din clasă.

Este necesară, de asemenea, o abordarea din perspective holistice în identificarea copiilor supradotați. Kazimierz Dabrowski, psihologul polonez spune că supradotații sunt identificați în primul rând după caracteristici de extraexcitabilitate pronunțată manifestată pe cinci planuri: psihomotor, senzual, emoțional, intelectual și imagistic, iar interesele lor se manifestă pe mai multe planuri deopotrivă, deși doar unul este dominant. De multe ori datorită excitabilității excesive mulți supradotați sunt diagnosticați greșit cu ADHD, datorită similitudinii manifestărilor:

- Comportament impulsiv;
- Vorbire precipitată;
- vorbire rapidă;
- Nervozitate și ticuri;
- Preferință spre mișcare rapidă și sport;
- Exprimarea fizică a emoțiilor;
- Insomnie etc..

Din punct de vedere al dezvoltării senzuale se poate observa la supradotați o foarte acurată dezvoltare a tuturor simțurilor: văz, miros, auz, gust, simț tactil. Aceste caracteristici îi determină să:

- aprecieze frumosul sub orice formă s-ar afla;
- sensibilitate exagerată;
- sensibilitate la poluare;
- sensibilitate tactilă (nu suportă să poarte anumite materiale care le conferă disconfort prin atingere cu pielea);
- necesitatea de a se simți confortabil în haine.

Din punct de vedere intelectual supradotații se recunosc printr-o intensă activitate intelectuală, prin profunzimea întrebărilor și prin permanenta curiozitate, par să gândească în permanență, depășind nivelul preocupărilor copiilor de o vârstă cu ei. Curiozitatea și întrebările profunde îi pun de multe ori în situația de a fi considerați de profesori și adulți insolenți și lipsiți de respect. Trăsăturile intelectuale se recunosc după următoarele aspecte persistente:

- curiozitate epistemică;
- dorința de a cunoaște și învăța;
- dorința de a rezolva probleme dificile;
- aviditate de a citi;
- gândire abstractă;
- gândire analitică;
- gândire critică;
- gândire independentă;
- capacitate de concentrare;
- abilitatea de a susține efort intelectual.

Din punct de vedere al dezvoltării imaginației, supradotații se remarcă printr-o imaginație bogată, care îi ajută să aleagă cele mai bune soluții întotdeauna.

- visează cu ochii deschiși;
- frică de necunoscut;
- simț al umorului;
- imaginație bogată;
- iubitori de poezie, muzică și dramă;
- iubitori ai fanteziei și imaginației;
- au prieteni imaginari;
- vizualizare detaliată.

Supradotați pot fi recunoscuți după sensibilitatea lor emoțională excesivă. De aceea de multe ori pot fi greșit diagnosticați ca hiperactivi sau cu tulburări bipolare. Acești copii pot fi caracterizați ca prea sensibili. Ei se manifestă astfel:

- emoții extreme;
- anxietate;
- sentimentul de inferioritate;
- complexe;
- singurătate;
- nesiguranță;
- timiditate;
- grijă pentru ceilalți;
- sentimentul dreptății;
- memorie foarte bună;
- necesitatea de securitate;
- manifestarea somatică a sentimentelor (dureri de stomac în cazul anxietății).

Rolul școlii este acela de a sprijini supradotații prin oferirea unor oportunități:

- pentru a explora arii întinse de interes și de a se angaja în rezolvarea diferitelor situații și probleme prin intermediul gândirii critice;
- sprijinirea elevilor în descoperirea propriilor domenii de interes și a aptitudinilor;
- ajutarea supradotaților prin diferite mijloace pentru a-și dezvolta abilitățile;
- experimentarea învățării în medii școlare și extrașcolare;
- acordarea sprijinului emoțional prin consiliere și mentorat.

Se ridică încă o problemă de interes general când ne referim la educarea copiilor supradotați. Se pune problema cum își vor folosi acești supradotați capacitățile lor excepționale, în slujba cui le pun (Joan Freeman, What happens when gifted and talented children grow up). Este o problemă acută de etică și morală socială. Se cunosc din istoria omenirii atâtea cazuri de genii ale răului, minți geniale care au adus deservicii umanității. Educația supradotaților trebuie să fie atent orientată spre o educație a caracterului. Școala prin intermediul actorilor educaționali va întreprinde demersuri cu foarte mult discernământ spre formarea profilului moral al supradotaților. Este imperios necesară o sinergie între dotarea excepțională și educarea caracterului supradotaților. Mentea lor excepțională, aptitudinile lor ieșite din comun, trebuie să fie orientate spre progresul umanității, spre binele omului și a mediului său de viață. Fructificarea dotărilor excepționale ale dotaților reprezintă o datorie a oricărui dascăl, aceea de a orienta dotarea lor spre valorile perene ale umanității: dragoste, bucurie, răbdare, generozitate, autocontrol, toleranță, dreptate, adevăr.

Lektor dr Gabriela Kelemen
Univerzitet „Aurel Vlaicu“ Arad
Rumunija

OBRAZOVANJE DAROVITIH I NEKOLIKO ASPEKATA VEZANIH ZA ETIKU

Darovita deca predstavljaju posebnu kategoriju, odlikujući se izuzetnim intelektualnim sposobnostima i analitičkim razmišljanjem koje prevazilazi nivo dece istog uzrasta. Koncept darovitosti odnosi se na natprosečne intelektualne sposobnosti kojima se dodaju i druge natprosečno razvijene sposobnosti. Odavno je napuštena teza po kojoj se darovitost odnosi samo na natprosečnu inteligenciju. Istraživanja su dovela do zaključaka koji uobličavaju nekoliko bitnih gledišta. Možemo, dakle, prepoznati nekoliko gledišta kada je reč o darovitosti, iz pedagoškog, psihološkog, društvenog i biološkog ugla.

Sa pedagoškog stanovišta, darovitost se odnosi na natprosečne sposobnosti deteta kada je reč o gradivu predevidenom za njegov uzrast; da uči brzo i sa lakoćom.

Sa psihološkog stanovišta, smatra se da darovitost podrazumeva viši stepen mentalne razvijenosti u odnosu na hronološki – biološki uzrast.

Sa socijalnog stanovišta, darovitost podrazumeva ostvarivanje značajnih rezultata, korisnih u društvenom kontekstu do kojih darovito dete može doći zahvaljujući svojim sposobnostima.

Kada posmatramo sa biološke strane, darovitost podrazumeva postojanje razvijenog centralnog nervnog sistema čija je struktura natprosečno sposobna da obradi, memoriše, nauči.

Ipak, darovitost ne podrazumeva samo postojanje veoma razvijenih sposobnosti, već i njihovu održivost. Iako je darovitost određena somatskim karakteristikama, postojanjem urođenih sposobnosti koje pomažu darovite u njihovom ispoljavanju, jedinku određuje i aktivaciona dimenzija. Ona zavisi od motivacije, od ličnosti, od društvenih okolnosti i od obrazovnog sistema

Natprosečna intelektualna razvijenost kod darovitih stvara emocionalnu osetljivost koja se razlikuje od emocionalne strukture većine, a time oni postaju krhki. Njihov intelektualni učinak ne prati i emocionalna snaga, tako da često nisu sposobni da se odupru društvenom stresu. Postoji metaforičko poređenje koje veoma dobro predstavlja odlike darovitih. Ako zamislimo da velika većina ljudi posmatra svet oko sebe koristeći neodgovarajuće naočare, daroviti koriste naočare izuzetno velikih mogućnosti, dok geniji posmatraju realnost elektronskim mikroskopom. Ove sposobnosti, koje ih čine posebnim, stvaraju i osetljivost zato što hronološki uzrast ne dozvoljava odgovarajuće emocionalno prilagođavanje njihovim sposobnostima. Da bi se razvili do svog maksimuma, ovakva deca manifestuju potrebu za psihičkim komforom, prijateljskim okruženjem, ljubavlju i duhovnim mirom.

Postavlja se pitanje šta društvo čini i na koji način se upliće u proces identifikacije i obrazovanja darovitih. Govorimo prevashodno o deci jer je neophodno da postoji odgovarajući odnos još od najranijeg detinjstva. Zašto? Da se ne bi izgubio dragoceni potencijal. Darovito dete koje nije na vreme prepoznato, gubi se i utapa u većinu, a od velike važnosti jeste da ono ima emocionalnu podršku. Društvo, porodica, ustanove: vrtić i škola treba da se usresrede i pokažu odgovarajuće interesovanje, makar u meri u kojoj se posvećuje deci sa smetnjama u razvoju. Daroviti takođe pripadaju deci sa posebnim potrebama, naročito gledajući kroz prizmu svoje krhosti nemogućnosti socijalnog prilagođavanja. U kategoriju dece sa posebnim potrebama spadaju oni koji iz genetskih, društvenih ili ekonomskih razloga imaju potrebu za posebnim vidom obrazovanja. Tu spadaju: deca sa senzorijskim, fizičkim ili mentalnim hendikepom, društvenim, ekonomskim ili kulturnim problemima – deca bez roditelja, deca zatvorenika ili alkoholičara, deca iz problematičnih porodica, niskog životnog standarda, emigranti, deca sa mnogobrojnim hendikepima, itd, kao i deca sa velikim potencijalima, talentovana deca.

Imajući u vidu da kod većine darovite dece postoji potreba za posebnim vidovima obrazovanja, neophodno je postojanje specijalizovanih programa u skladu sa njihovim obrazovnim potrebama. Oni moraju biti prilagođeni, obzirom na asinhroni razvoj darovite dece. Posebnosti programa moraju voditi računa o intelektualnoj i emocionalnoj komponenti.

Za postojanje odgovarajućeg pristupa, neophodna je, pre svega, identifikacija. Za ovaj postupak, najčešće se koriste testovi inteligencije. Koristi se test Stenford – Bine i Vesler skala. Ako koristimo IQ skalu razvoja inteligencije, u skladu sa Gausovom krivom imaćemo sledeće stepene:

- 85 - 99 nizak stepen;
- 100 - 114 normalan;
- 115 - 129 izuzetan;
- 130 - 144 talenat;
- 145 - 159 istaknut talenat;
- 160 - 180 izuzetan talenat;
- iznad 180 genijalnost.

Pored testova inteligencije, naročito nakon novijih Gardnerovih istraživanja (1993) i njegove mnogostrane inteligencije, darovitost se može pronaći i na drugim stupnjevima razvoja ličnosti. Darovite možemo karakterisati pomoću sledećih atributa:

- kritička misao;
- kreativnost;
- učenje brzim tempom;
- epistemološka radoznalost;
- sposobnosti verbalnog izražavanja;
- izuzetna memorija;

- perfekcionizam i upornost;
- izuzetna osetljivost.²

Daroviti se odlikuju izrazitim osobenostima. Iako poseduju izrazitu analitičnost, kada je reč o interpersonalnim odnosima, oni ne uspeavaju da kritički razmišljaju, karakteriše ih toplina koja ih čini osetljivim, a neodgovarajući obrazovni postupci mogu dovesti do neprilagođavanja školskim uslovima, čak neuspeha i trajnih duševnih trauma. Težeći da prepoznaju pozitivne strane sveta oko sebe, idealizujući ga, nesvesno se izlažu emocionalnim rizicima. Dolazi do disonance između stvarne slike i percepcije. Ove disonance produbljuju se u značajnoj meri, naročito kada daroviti potiču iz neadekvatne društvene i kulturne sredine, gde roditelji ne mogu percipirati situaciju u kojoj se nalaze njihova deca, ne shvataju ih i ne mogu im pomoći. Takvo darovito dete veoma lako posustaje u svom napredovanju, iako poseduje genetske predispozicije. Neophodno je da dođe do uplitanja obrazovanja i vaspitanja na najranijem uzrastu.

Postavlja se etičko pitanje da li programi namenjeni ovoj deci treba da se odvijaju u različitim uslovima u odnosu na ostalu decu, da li vršiti pozitivnu diskriminaciju i u kojoj meri je ona pozitivna? S druge strane, odsustvo odgovarajuće pažnje može dovesti do gubitka potencijala. Ko bi tada bio odgovoran? U školi, daroviti mogu imati poteškoće. Njihova posebna interesovanja ih mogu koštati etiketiranja (čudaci, bubalice, itd.).

Mnoga darovita deca mogu postati introvertna ne ispoljavajući svoja interesovanja, potiskivajući ih ili pretvarajući u hobije. Neki mogu postati povučeni, asocijalni, nesposobni da se integrišu u određenu grupu ili društvo. Psiholozi smatraju da frustracije koje daroviti proživljavaju u detinjstvu izuzetno utiču na njihov dalji društveni život, darovito dete koje nije imalo podršku u detinjstvu kasnije se gubi. Zato je neophodno shvatiti da daroviti moraju imati posebne obrazovne uslove. Škole ne mogu pružiti ovakve pristupe zato što su:

- školski programi identični, bez obzira na manje fleksibilnosti (posebni kurikulumi);
- odeljenja su veoma brojna pa se individualizacija teško može realizovati;
- tehnička opremljenost nije odgovarajuća, kao ni finansijska potpora;
- pristup internetu je ograničen;
- ne postoji odgovarajuća pripremljenost nastavnog kadra;
- postojanje predubedenja, itd..

Škole često nisu u mogućnosti da pruže odgovarajuću podršku ni deci normalnih intelektualnih mogućnosti a kamoli darovitima.

- Smatramo da privatne škole mogu pružiti odgovarajuće uslove za razvoj darovitih. Opet se postavlja pitanje etike, obzirom na to da su ove škole izuzetno skupe. Pristup njima imaju porodice natprosečnih materijalnih mogućnosti. Poznato je, međutim, da daroviti potiču iz različitih društvenih slojeva. Mnogi naučnici, genijalci, poticali su iz porodica sa skromnim materijalnim mogućnostima. Deca proistekla iz takvih porodica, deca bez jednog roditelja, imaju manje šanse da pohađaju privatnu školu.

- Jedan drugi mogući pristup bilo bi osnivanje posebnih odeljenja za darovite. Svako darovito dete trebalo bi da ima mogućnost pristupa obrazovanju koje bi mu omogućilo da razvije sve svoje genetske predispozicije. Obrazovanje usmereno ka individualizaciji, posebnim kurikulumima, mentorstvu, ostvareno u okruženju koje podstiče harmoničan razvoj.

- Intelektualni, afektivni, volitivni i umetnički potencijal treba identifikovati na najranijem uzrastu. Takvoj deci mora se obezbediti odgovarajuća podrška u porodici i društvu. Za ostvarivanje ovog cilja, neophodno je da i roditelji imaju odgovarajuće obrazovanje a za to mogu poslužiti mediji (internet i obrazovne ustanove), kako bi isti bili sposobni da prepoznaju znakove darovitosti kod svoje dece. Roditelji treba da imaju aktivnu ulogu u obrazovanju darovitih, a

---

² Kari Miller, PhD

njihova podrška treba da bude kontinuirana, s one strane školskih vrata. Odrasli moraju biti svesni i činjenice da daroviti veoma teško stižu prijatelje, a njihove oblasti interesovanja često su različite u odnosu na ostalu decu.

Stalna podrška od strane porodice predstavlja neku vrstu garancije uspeha darovitih. Adekvatno obrazovanje u okviru privatnih škola nije samo po sebi dovoljno već mora postojati stalna podrška roditelja. Obezbeđivanje finansijskih uslova nije dovoljno za razvoj darovitih. Poznavajući psihološke karakteristike, posebnu emocionalnu osetljivost i težnju ka savršenstvu darovitih kao i distorziju realnosti, neophodna je podrška roditelja i ostalih obrazovnih faktora.

Obrazovni sistem mora uključiti i kategoriju darovitih. U okviru državnih škola treba da postoje programi koji će podržavati njihove osobenosti. Ovaj vid obrazovanja treba da karakteriše otvorenost, odsustvo polne, rasne, kulturne, socijalne i drugih vrsti diskriminacije.

Uzimajući u obzir posebne potrebe darovitih, zakonodavstvo bi trebalo da prati potrebe darovitih. Obrazovna politika trebalo bi da sebi za cilj postavi sledeće:

- da stvori adekvatne uslove za razvoj mnogostranih inteligencija, kreativnosti i ličnog ostvarenja;
- da obrazuje jedinke kako bi one mogle da iskoriste svoj stvaralački potencijal u funkciji ličnog ostvarenja i društvenog boljitka;
- da podržava saradnju na relaciji škola-podrođica, u funkciji stvaranja najboljih uslova za razvoj darovitih;
- da razvija prirodne i harmonične odnose između jedinki i grupa, bazirane na društveno-moralnim odnosima;
- da prati menjanje mišljenja i predubedenja kada je reč o darovitima;

U pokušaju da damo određeni etički pristup kada je reč o odnosu prema darovitima, smatramo da je potrebno stvoriti više mogućnosti za ranu identifikaciju i obrazovanje darovitih. Moje ubedenje zasnovano je na najnovijim istraživanjima iz oblasti psihologije i pedagogije koja se bave aspektima obrazovanja na ranom uzrastu. U detinjstvu, od rođenja pa do 12-te godine kognitivne, socijalne, afektivne i estetske sposobnosti formiraju se brzim tempom. Razvija se inteligencija, kreativnost, sposobnosti dece. Obrazovanje koje dete dobija u ovom periodu, odgovorno je za način na koji će se razvijati celokupna njegova ličnost. Kvalitet obrazovanja odgovoran je za celokupan razvoj: istraživanja su pokazala da je svako dete sa tri godine kreativno, pažljivo, željno učenja, poseduje osećaj za pravičnost, duhovito je, sposobno da se koncentriše, sposobno da učini intelektualni napor i što je najvažnije, motivisano je. Isto istraživanje pokazuje da su inteligencija i kreativnost na uzrastu od deset godina, formirani u procentu od 95-98%. Obrazovanje, dakle, treba da dalje podstiče vrednosti kao što su *poverenje, tolerancija, poštenje, kompetentnost, učinak*.

U odeljenju u kojem je nivo heterogen, zadaci će se rešavati u različitom vremenskom periodu. Dobar nastavnik biće uvek spreman za one učenike koji svoje zadatke završavaju ranije. Njima treba zadavati kompleksnije zadatke, tako da oni zadovolje njihove mogućnosti. U svakom odeljenju postoje darovita deca koja svoju darovitost ispoljavaju na različitim poljima i njih nastavnici treba da identifikuju. Potrebno je da nastavnik bude obučen za to i da poznaje specifičnost i karakteristike takvog poduhvata. Neka deca, na prvi pogled ne pokazuju se kao darovita ali zato je potrebno da postoji budno oko koje će ih primetiti. Daroviti se ispoljavaju kroz apstraktno razmišljanje, zdravu analizu, povezivanje koncepata, izuzetnu i nezaustavljivu radoznalost, kao i želju za prodiranje u suštinu problema. Imaju različite načine učenja u odnosu na drugu decu, zato je potrebno da nastavnici podstiču decu da se razvijaju shodno svojim mogućnostima, da im pružaju obrazovanje izvan školskih okvira. Daroviti znaju i poznaju više od ostalih tako da su oni stavljeni u položaj da na časovima ponavljaju ono što već znaju ili da rešavaju zadatke koji su za njih suviše laki, što može dovesti do njihovog dosađivanja, gubitka vremena pa, čak, i do njihove nediscipline. Veoma je bitno da svaki nastavnik, pre obrađivanja

nove nastavne jedinice, sprovede evaluaciju i stvori sliku o realnom stepenu znanja u svom odeljenju.

Ukazuje se potreba i za holističkim pristupom. Kazimierz Dabrowski, poljski psiholog, smatra da se daroviti identifikuju pre svega po karakteristikama na pet planova: psiho-motoričkom, senzorijskom, emocionalnom, intelektualnom, imaginarnom, a njihovi interesi manifestuju se u više polja, mada je jedan dominantan. Često se događa da su daroviti pogrešno dijagnostifikovani kroz ADHD, zbog sličnosti manifestovanja:

- impulsivnost u ponašanju;
- brz govor;
- nejasan govor;
- nervoza i mucavost;
- težnja ka dinamičnosti i sportu;
- fizička manifestacija emocija;
- nesanica, itd.

Kada govorimo o senzorijskom razvoju, kod darovitih se može primetiti izrazito uspešan stepen razvijenosti čula, vida, mirisa, sluha, ukusa, dodira, što omogućava:

- uočavanje lepog, ma u kom obliku se ispoljava;
- izrazitu osetljivost;
- osetljivost na zagađenje;
- osetljivost dodira (ne podnose određene materijale u dodiru sa kožom);
- potrebu da se prijatno osećaju u odeći.

Daroviti se prepoznaju po intenzivnoj intelektualnoj aktivnosti, ozbiljnosti pitanja koja postavljaju i po stalnoj radoznalosti koja je kod njih prisutna. Stvara se utisak da stalno razmišljaju. Radoznalost i pitanja koja postavljaju nekada su od strane nastavnika protumačena kao odsustvo poštovanja. Intelektualne odlike prepoznaju se po sledećem:

- epistemološka radoznalost;
- znatiželja;
- želja da se reše teži zadaci;
- brzo čitanje;
- apstraktno razmišljanje;
- analitičnost;
- kritičnost;
- nezavisnost mišljenja;
- sposobnost koncentracije;
- sposobnost da se izdrži intelektualni napor.

Daroviti se odlikuju izrazitom maštom koja im pomaže u pronalaženju odgovarajućih rešenja.

- sanjari su;
- plaše se nepoznatog;
- duhoviti su;
- maštoviti;
- vole poeziju, muziku, dramu;
- imaju imaginarne prijatelje;
- imaju sposobnost detaljisanja.

Daroviti se prepoznaju i po svojoj hipersenzibilnosti. Često su zato dijagnostifikovani kao hiperaktivni. Smatraju se preterano osetljivim i manifestuju se kroz:

- ekstremne emocije;
- anksioznost;
- osećaj inferiornosti;
- komplekse;

- samoću;
- nesigurnost;
- čutljivost;
- brigu za druge;
- osećaj pravičnosti;
- veoma dobru memoriju;
- potrebu za samoćom;
- somatske poremećaje (bolove u stomaku u slučaju anksioznosti).

Uloga škole jeste da stvori odgovarajuće uslove za razvoj darovitih kroz:

- stimulisanje njihove kritičke misli;
- podržavanje učenika u otkrivanju svojih potencijala ;
- podržavanje razvijanja sposobnosti darovitih;
- eksperimentisanje učenja u školskim i vanškolskim uslovima;
- davanje emocionalne podrške, mentorstvo, itd..

Postavlja se još jedno pitanje kada govorimo o darovitima, a to je, na koji način će daroviti iskoristiti svoje potencijale, u čijoj funkciji će oni biti (Joan Freeman, What happens when gifted and talented children grow up). To predstavlja akutni etički i moralno – socijalni problem. Istorija poznaje mnogobrojne genije zla, genijalne mozgove koji su čovečanstvu naneli mnogo zla. Škola, zato, ima veliku ulogu u formiranju moralnog profila darovitih. Neophodna je sinergija između darovitosti i kreiranja karaktera darovitih. Njihove izuzetne sposobnosti, njihov um, treba da bude usmeren ka napretku njihovog okruženja i čovečanstva uopšte. Jedan od zadataka nastavnika je upravo usmeravanje njihovih izuzetnih sposobnosti ka vrednostima čovečanstva: ljubavi, sreći, strpljenju, autokontroli, toleranciji, pravičnosti, istini.

Dr. Ivan Ferbežer
REVIVIS - Ptuj
Slovenia

KONFLUENTNI ALI SOTOČNI MODEL MORALNEGA OBLIKOVANJA NADARJENIH UČENCEV

Nadarjeni učenici imaju kognitivno razvojni potencial in svojstvene emocionalne potrebe, ki jih je mogoče uresničiti le z ustreznimi vzgojno izobraževalnimi programi moralnega oblikovanja. Večina v svetu in zlasti pa pri nas (redkih) obstoječih vzgojno izobraževalnih programov žal ne uspeva zadovoljiti teh svojstvenih potreb talentov.

Samo vzgojno izobraževalni programi moralnega oblikovanja, ki so zasnovani na svojstvenih kognitivnih in afektivnih potrebah nadarjenih otrok, so lahko uspešni v razvoju moralne avtonomije nadarjenih učencev.

Zadnja leta, v razvitem svetu bolj kakor pri nas, narašča zanimanje za teorije in vzgojno izobraževalne programe ter strategije pouka in učenja, ki prispevajo k vrednostni vzgoji in moralnemu oblikovanju nadarjenih učencev. Ta interes je spodbujen s širšim družbenim iskanjem alternativnega razvoja hedonističnemu etičnemu relativizmu. Evalvacija nekaterih strategij moralnega oblikovanja v ZDA je pokazala, da te ne zadovoljujejo svojstvenih razvojnih potreb in potencialov nadarjenih učencev.

Tako moralno oblikovanje talentov, ki je vrednostno zasnovano na humanistični etiki zahteva konfluentni ali sotočni model kognitivnega in afektivnega razvoja talentov v šolskih vzgojno

izobraževalnih programih. Naš obravnavan konfluentni model moralnega oblikovanja je zasnovan v skladu s svojstvenimi potrebami nadarjenih učencev.

Moralno oblikovanje je za nadarjene bistvena sestavina vzgoje in izobraževanja s treh temeljnih razlogov:

1. Izobraževanje nadarjenih nujno vključuje tudi vzgojo, torej tudi etično ravnanje
2. Če se izobraževanje premalo povezuje z vrednostnim oblikovanjem, so ravno nadarjeni učenci tisti, ki prvi zaznajo to vrednostno vrzel kot veliko izobraževalno pomanjkljivost
3. Nadarjeni učenci imajo svojstvene potrebe in potenciale, ki so lahko celovito uresničevani samo z moralnim oblikovanjem.

Omenjeni razlogi, ki zadevajo celovito osebnost nadarjenega učenca so močan imperativ za takojšnjo izpopolnitev moralne vzgoje talentov.

Če danes v razvitem svetu vse bolj priznavajo kreativni osebostni razvoj talentov, potem so vsebinsko zajete intelektualne, emocionalne in etične dimenzije razvoja.

Pedagoška psihologija je danes ugotovila (MARENTIČ POŽARNIK), da so najbolj trdni tisti moralni nazori, ki so nastali v večstranski osvetlitvi protislovij, z neposrednim ravnanjem v praktičnih razrednih okoliščinah, z izkušnjo intelektualnega soočanja konfliktov moralnih, etičnih in filozofskih dilem.

Nadarjeni učenci se učinkovito moralno razvijajo kadar jim je omogočeno, da aktivno sprašujejo, da sami preučujejo, da sami postavljajo alternative obstoječim moralnim dilemam v neposrednem okolju ali masovnih sredstvih obveščanja.

Doslej se je pri nas znanost premalo posvečala moralnemu oblikovanju nadarjenih učencev. (Izključevanje življenjskih izkušenj iz šole.)

Po avtorju TANNENBAUM-u prav nadarjeni učenci čutijo potrebo po tesnejši povezanosti med intelektom in vestjo. Tudi zato, kot je eksperimentalno ugotovljeno, da mora biti redefiniranje vzgojno izobraževalnih ciljev v funkciji povezovanja intelekta in etičnih vrednot. In ravno nadarjeni učenci imajo naravne kvalitete posebnih čustvenih potreb in kognitivni razvojni potencial za zrelejše moralno razsojanje.

Avtor MALONE je empirično raziskovalno zbral karakteristike po katerih se nadarjeni razlikujejo od drugih otrok v segmentu emocionalnih potreb in moralne razvitosti:

- 1 Bolj zgodaj v življenju izoblikovan vrednostni sistem
- 2 Samoiniciativno intenzivnejše iskanje vrednostne pomembnosti in smiselnosti v okolju
- 3 Potreba po preizkušanju idej, vrednot in socialnih stališč na skupini vrstnikov
- 4 Natančnejše zaznavanje etičnih stališč ljudi v svojem okolju (višja etična senzitivnost)
- 5 Nadarjeni učenci izkazujejo večji razvojni potencial za abstraktno in analitično razsojanje v obeh segmentih razvoja, v kognitivnem in moralnem.

Četudi so raziskovalne ugotovitve WARD-a in SIMON-a izkazovale povezanost oziroma korelacijo med inteligentnostjo in moralnim razsojanjem ($r=0,30$), pa je paradoksalno, da četudi je kognitivna razvitost nujna za zrelo moralno razsojanje, vendarle ni zadosten pogoj.

Etični sistem, kompatibilen razvijanju nadarjenih učencev je lahko samo humanistično pojmovanje morale. Izvor moralnega vedenja se ne išče izven človeka, temveč izhaja iz same človekove narave. Človek ni sredstvo, ampak cilj. Človek kot generično bitje naravno teži k lastni aktualizaciji v skladu z osnovnimi notranjimi posebnostmi. Človeški organizem postaja po rojstvu avtonomen, zahteva svojo lastno identiteto in uresničitev. Vse to kar je človeku dano mora biti izpolnjeno skozi samouresničitev (samoaktualizacija) kot najvišja oblika identitete. (KRSTIČ). Prav zgodnje potrebe nadarjenih učencev so uglasene s konceptom avtonomnega moralnega razvoja (postkonvencionalni nivo), ki ga drugi učenci nujno ne dosežejo.

Kognitivno moralno razvojna teorija je ustrezna teoretična osnova tudi za naše programe moralnega oblikovanja nadarjenih učencev. Po avtorju KOHLBERG-u vsebuje kognitivno

moralno razvijanje »dialog pravičnosti« - kot sredstvo za pospeševanje učenčeve moralne avtonomnosti.

S tem, ko se naslanjamo na TANNENBAUM-ovo raziskovalno poročilo o tisočih talentov, ki iščejo pogrešano povezanost med vestjo (vrednotami) in intelektom, smo logično v središču konfluentnega modela, povezovalno kombinira kognitivne in afektivne cilje v poskusu oblikovanja celovite osebnosti. Konfluentno oblikovanje talentov s svojim poudarkom na učencu kot celoviti osebnosti postavlja vzgojo bliže SOKRAT-ovi definiciji procesa učenja, osvojiti na osnovi izkušenj najširšo možno polje in intenziteto smisla vrednot. (DREWS).

Smoter konfluentnega moralnega oblikovanja talentov in razvoj moralne avtonomije sta odvisna od simultane uresničevanja kognitivnih in afektivnih ciljev v šolskem razredu:

A. Kognitivni cilji vključujejo:

1. Logično, racionalno evalvacijo, višji taksonomski cilji.

2. Kritično, analitično mišljenje.

B. Afektivni cilji zajemajo (ROGERS)

1. Empatijo.

2. Zaupanje, odprtost, odkritost.

3. Strpnost, tolerantnost, sprejemljivost.

Moralna avtonomija temelji na produktivnem mišljenju v obliki odločanja na osnovi moralnega razsojanja in etičnih principov. Takšno mišljenje se na zunaj zrcali v samopobudnem in samo usmerjevalnem vedenju. Nadarjen učenec, ki zaupa vase in je usmerjen iz notranjosti, lahko izkazuje oboje, odgovornost in zmožnost samokritičnega vrednotenja.

AD A./ KOGNITIVNI CILJ

1. Logična, racionalna evalvacija vsebuje odločanje na osnovi logičnega kriterija, ki ustreza doslednosti, konsistenci, nepristranskosti, pravičnosti, razumnosti, univerzalnosti in nespremenljivosti.

2. Kritično in analitično mišljenje vsebuje razumevanje analitičnih pojmov. Gre za razumevanje socialnih vrednot, usmerjenost na pomembnejše in večje moralne probleme, ki so vidni v moralnih dilemah. Gre za spraševanje z razumevanjem, za sposobnost misliti in vedno višjih, splošnejših principih iz vse širše perspektive. (BIG PICTURE).

AD B:/ AFEKTIVNI CILJI

1. Empatija je pripravljenost za razumevanje različnih odgovorov, ki so vsebovani v moralni dilemi. Pomembna je zavest in občutljivost za medkulturne in družbene razlike ter pripravljenost, postaviti se v položaj drugih.

2. Odkritost in zaupanje vsebuje svobodno izražanje prepričanj in mnenj. Pomeni biti pripravljen vključiti se v večje ali manjše skupinske diskusije, odgovorne aktivnosti ter tesne prijateljske medsebojne odnose. Gre za premišljevalno, reflektivno poslušanje in sodelovanje namesto tekmovanja. Pristnost in resnicoljubnost v pogovorih.

3. Strpnost, toleranca in sprejemljivost pomeni spoštovanje drugih in pripravljenost sprejemanja njihovih mnenj. Gre za spoštovanje človeških problemov vrstnikov, občasno zadržati svoja stališča in sodbe ter sprejeti druge. To seže celo do makro globalne družbene tolerance, kaže se v pripravljenosti razumevanja, ne pa obsojanja.

Za uspešno moralno oblikovanje nadarjenih učencev so razvojno prilagojene naslednje učne strategije:

1. Diskusijski pristopi se kažejo v aktivnem besednem spodbujanju moralnega razsojanja. Moralno dozorevanje namreč ni mogoče na osnovi besednega poučevanja, kaj je prav in kaj ne. (dr. MARENTIČ, POŽARNIK) Skupinske razprave kritično analizirajo alternativne izbire moralnega vedenja in ocenjujejo možne posledice. V skupinskih razpravah nadarjeni učenci tehtajo (resničnih, izmišljenih, iz literature, iz dnevnega tiska) razloge za ali proti določeni odločitvi ali vedenju. Diskusije pri nadarjenih učencih izzovejo razumsko in vrednotno

utemeljevanje. Nadarjeni učenci v obliki esejev opišejo vrednostne položaje in odgovore na moralne dileme.

2. Akcijski pristopi v smislu igre vlog, »psihodrame«, kjer je konflikt samo nakazan, skupina učencev, ki dobi razne vloge, pa mora prizor odigrati do konca, med tem, ko ga drugi komentirajo. Tako imajo nadarjeni učenci možnosti, da z menjavanjem izkusijo različne vloge. Na koncu lahko sledi oblikovanje pisnih izvlečkov o sklenjenih moralnih odločitvah.

3. Razredno preučevalne tehnike pomenijo analiziranje etičnih in moralnih položajev in odnosov v resničnih moralnih situacijah. Vzgoja temelji na majhnih skupinah, na vzdušju odkritosti, enakopravne intelektualne udeležbe in na usklajevanju moralne avtonomije in socialne realnosti. Šolski razredni sestanki so priložnost, da nadarjeni iščejo kolektivne rešitve za različne praktične moralne probleme in dileme. Za to je potrebna odkrita, svobodna neobsojajoča diskusijska klima v razredu. Pomembno je, da učenci sklepe, za katere so se dogovorili tudi uresničijo. (aktualni moralni problemi).

4. Ustrezno totalno šolsko okolje pomeni, da šolsko življenje uresničuje demokratična, humana etična načela. Gre za resnične šolske razredne situacije v katerih se morajo nadarjeni vsak dan odločati. Šola strukturno, ob uresničevanju kognitivnih in afektivnih ciljev, oblikuje talente na naraven, programsko neopažen način (tudi skriti kurikulum) s spoštovanjem učenčeve moralne avtonomije.

Доц. др Александар Стојановић
Учитељски факултет - Београд

Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ -
Вршац

МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ ДАРОВИТИХ – **ПОТРЕБЕ, ПРОБЛЕМИ, ДИЛЕМЕ, МОГУЋНОСТИ**

Полазећи од резултата новијих истраживања даровитости и моралности у оквиру различитих научних дисциплина, истиче се значај разматрања специфичних потреба, проблема, дилема и могућности у процесу моралног васпитања даровитих и указује на њихову међуусловљеност.

Контекст глобализације, постмодерног плурализма, промене у вредносним системима, морална аномија у већини савремених друштава, бројни примери из прошлости да су генијални појединци своје потенцијале злоупотребљавали, негативно користили, манипулисали масама и сл., отварају, између осталог, и питање моралног васпитања даровитих појединаца. Проучавање ове проблематике подразумева холистички приступ, тј. сагледавање многобројних аспеката феномена моралног васпитања даровитих.

У жељи да подстакнемо даље проучавање битних компоненти у оквиру проблематике моралног васпитања даровитих и њихових вишедимензионалних односа, разврстали смо их на следећи начин:

- ***потребе моралног васпитања даровитих*** – потреба развијања одговорности даровитих према себи и према друштву; потреба разумевања специфичних развојних потреба даровитих; усаглашавање потреба друштва и потреба даровитих појединаца и њихове добробити; потреба усклађивања развоја когнитивних и ванкогнитивних сачиниоца личности даровитих (однос моралне димензије према

- интелектуалној и емоционалној); потреба развоја саморефлективности и достизања нивоа моралне аутономије даровитих итд.);
- **проблеми моралног васпитања даровитих** – дисхармонија интелектуалне и моралне културе у савременом свету; тешкоће везане за концептуализацију и мерење моралности и даровитости; проблем динамичности и процесуалности моралног васпитања даровитих; уважавање резултата истраживања који показују да релације између моралности и интелигенције нису обавезно присутне; проблем социјалне интеграције даровитих појединаца склоних индивидуализму и егоизму; емоционални проблеми даровитих (неразумевање од стране других, неконформизам, тешкоће у социјалним односима, отпор ауторитету, осећање различитости...); проблем постојања и негативних својстава личности даровитих - неморално понашање даровитих у различитим сферама (нпр. у информатичкој: хакери, софтверска пиратерија и сл.); проблем моралног „самоизграђивања“ у контексту моралне аномије и поремећеног система вредности итд.
  - **дилеме у моралном васпитању даровитих** – како васпитавати даровите у промењеном друштвеном контексту? Да ли интелектуални развој нужно условљава морални? Шта за даровите значи бити моралан? Морално васпитање и дихотомије у проучавању моралности (појединац – заједница; теорија – емпирија; традиција - „модерност“; опште – појединачно; духовно – материјално; локално – глобално); Како наставом једнако подстицати дух и разум даровитих? Примена позитивистичког или херменеутичког приступа у истраживању моралног васпитања даровитих? Идиографски или номотетски приступ у проучавању моралног васпитања даровитих? Могућности триангулације истраживачких приступа даровитости и моралности? Како обликовати синтезу моћи интелигенције и квалитета карактера даровитих? Које квалитете карактера приближавати даровитима данас? Како даровити обликују моралне дилеме и како долазе до решења? Домети еманципаторне педагогије у подршци даровитима да открију сопствене развојне потребе? Које методе моралног васпитања одговарају даровитима? итд.
  - **могућности моралног васпитања даровитих** – решења у оквиру савремених теорија васпитања и дидактичких приступа даровитима; омогућавање холистичког приступа моралном васпитању даровитих; иновације у васпитању и образовању даровитих – креирање нових образовних стратегија и целовитог програма педагошког рада (когнитивна, афективна и мотивациона подршка); значај теорије етичке компетенције за праксу моралног васпитања која указује да се моралност може научити (развијање вештина даровитих у четири зоне: морално расуђивање, морална осећајност, морална мотивација и морална акција); примена теорије вишеструке интелигенције која омогућава ефикасније организовање васпитног процеса даровитих (примена резултата истраживања сврхе живота као вида интраперсоналне интелигенције и моралне оријентације); комбиновање квантитативних и квалитативних истраживачких стратегија, техника и поступака при проучавању моралности и даровитости; перманентно усавршавање наставника за рад са даровитима; избор адекватних метода и средстава моралног васпитања у раду са даровитима (уверавање, подстицање, саветовање, давање личног примера итд.); примена дискусије као централне методе у моралном васпитању даровитих (дискусије о моралним дилемама и конфликтима реалног живота, оправданости појединих поступака, различитим тумачењима донетих моралних одлука итд.)...

Dr Aleksandar Stojanovic
Teacher Training Faculty – Belgrade
Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” – Vrsac

**MORAL EDUCATION OF THE GIFTED –
THE NEEDS, PROBLEMS, DILEMMAS AND POSSIBILITIES**

Having in mind the results of the latest research on giftedness and morality within various scientific disciplines, it seems of great importance to consider specific needs, problems, dilemmas and possibilities in the process of moral education of the gifted, pointing to their interdependence.

The context of globalization, postmodern pluralism, the changes in value systems, moral anomy in the majority of contemporary societies, numerous examples from the past when geniuses used to abuse their potentials, negatively use it, manipulate the masses, etc have opened up, among others the issue of moral education of gifted individuals. The research on the problem area implies holistic approach, i.e. consideration of numerous aspects of the phenomenon of moral education of the gifted.

In order to encourage further research on significant components within the problem area of moral education of the gifted and their multidimensional relations, they are classified in the following way:

- ***the needs for moral education of the gifted*** – the need to develop responsibility of the gifted for themselves, as well as for the society; the need to understand specific developmental needs of the gifted; harmonisation of the needs of society and the needs of gifted individuals and their well-being; the need to harmonize the development of cognitive and non-cognitive features of the personalities of the gifted (the relation between moral dimension with intellectual and emotional dimension); the need to develop self-reflectivity and to reach the level of moral autonomy of the gifted, etc.
- ***the problems of moral education of the gifted*** – disharmony between intellectual and moral culture in contemporary world; the difficulties related to the conceptualization and the measurement of morality and giftedness; the problem of moral education of the gifted as a dynamic process; the respect for the research results showing that the relations between morality and intelligence are not necessarily present; the problem of social integration of the gifted individuals inclined to individualism and egoism; emotional problems of the gifted (misunderstanding by others, non-conformism, difficulties in social relations, resistance to authority, the feeling of being different...); the problem of the existence of negative personality features of the gifted – amoral behaviour of the gifted in various spheres (e.g. in IT sphere: hackers, software piracy, etc); the problem of moral “self-building” in the context of moral anomy and disrupted value system, etc.
- ***the dilemmas in moral education of the gifted*** – how to educate the gifted in the changed social context? Does intellectual development necessarily drives and conditions moral development? What does it mean for the gifted to be moral? Moral education and the dichotomies in the research on morality (individual – community, theory – empirical approach; tradition – “modernity”; general – individual; spiritual – material; local – global); How to equally encourage both spirit and reason of the

gifted? The application of positivistic or hermeneutic approach to the research on moral education of the gifted? Idiographic or nomothetic approach to the research on moral education of the gifted? The possibilities of triangulation of research approaches to giftedness and morality? How to create a synthesis of the powers of intelligence and the qualities of the character of the gifted? What qualities of a character should be made closer to the gifted nowadays? How do the gifted shape moral dilemmas and how do they reach solutions? The reaches of emancipatory pedagogy in the support to the gifted to identify their own developmental needs? What methods of moral education are suitable for the gifted, etc.

- *the possibilities of moral education of the gifted* – the solutions with the contemporary theories of education and didactic approaches to the gifted; making holistic approach possible in moral education of the gifted; innovations in upbringing and education of the gifted – creating new educational strategies and a comprehensive program of pedagogic work (cognitive, affective and motivational support); the significance of the theory of ethic competence for the practice of moral education pointing to the standpoint that morality can be learnt (development of the skills of the gifted within four zones: moral judgement, moral sensitivity, moral motivation and moral action); the application of the theory of multiple intelligence enabling more efficient organization of educational process of the gifted (the application of research results regarding the purpose of life as a form of intrapersonal intelligence and moral orientation); combining of quantitative and qualitative research strategies, techniques and procedures when studying morality and giftedness; permanent professional improvement of teachers for work with the gifted; the choice of adequate models and means of moral education in work with the gifted (persuasion, encouragement, counselling, giving personal example, i.e. role-model, etc); the application of discussion as central method in moral education of the gifted (discussions on moral dilemmas and conflicts appearing in real life, justification of particular procedures, different explications of moral decisions that have been made, etc)...

Učesnici:

Шефика Алибабић
Филозофски факултет Универзитета у Београду
s.alibabic@gmail.com salibabi@f.bg.ac.rs

ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ЕТИЧКО И ЕМОЦИОНАЛНО ЛИДЕРСТВО

Брзе су промене у свим сферама живота, а најбрже у професионалној сфери у којој услед експлозије знања и, у том контексту нових захтева тржишта рада, долази до дисбаланса између поседованих и тражених (неопходних) компетенција. Такве промене су један од фактора кризе програма високог образовања. Поред тога, кризи програма високог образовања је допринео и сувише академски оријентисан приступ у креирању курикулума, који не успева да задовољи потребе света рада и не припрема студенте за реалност захтева будућег радног места. Чини се да за изнету дијагнозу има лека – промена приступа у планирању и програмирању на нивоу високог образовања, као и богатија понуда програма континуираног професионалног усавршавања.

Бројне су професије на које се рефлектује криза курикулума високог образовања. Једна од њих је професија менаџер, професија за коју у последње време има све више (не)акредитованих програма, те се управо због тога и нашла у центру наших истраживачких интересовања.

У савременој менаџмент литератури се наводи пет императива за образовање менаџера 21. века: 1. учити „управљати акцијом“ (оспособљавање за практично деловање); 2. учити мислити глобално, а деловати локално (оспособљавање за уважавање конкретног социо-културног контекста); 3. учити водити и управљати (стицање фундаменталних знања и вештина из области менаџмента); 4. учити интегрисати технологију унутар менаџмент праксе (оспособљавање за примену технологија у проблемским ситуацијама менаџмента); 5. *учити управљати људским емоцијама, вредностима и међуљудским односима* (развијати емоционалну и социјалну интелигенцију), или другим речима речено – *учити, образовати се за етичко и емоционално лидерство*.

С обзиром да је вођење чешће (у пракси) менаџмент људским емоцијама и брига о међуљудским односима, него што је пуко планирање и контрола, намера овог рада је била да одговори на питање да ли се пети императив – образовати се за етичко и емоционално лидерство, уважава у образовању менаџера. Истраживачка намера је реализована кроз одговарајућу методолошку парадигму уз коришћење групног интервјуа у оквиру две фокус групе које су чинили топ менаџери и експерти за образовање менаџера. На квалитативној анализи резултата утемељен је општи закључак истраживања: у студијским програмима за образовање менаџера врло је мало предмета/модула директно усмерених на образовање за етичко и емоционално лидерство. Програми такве оријентације се најчешће нуде (и бирају) у оквиру неформалног континуираног професионалног усавршавања.

Кључне речи: етичко и емоционално лидерство, програми образовања менаџера, програми усавршавања менаџера/лидера.

Šefika Alibabic

University of Belgrade, Faculty of Philosophy

s.alibabic@gmail.com salibabi@f.bg.ac.rs

EDUCATION FOR ETHICAL AND EMOTIONAL LEADERSHIP

Changes in all spheres of life are rapid, and they are the fastest in the professional sphere where due to the explosion of knowledge and, in this context, new demands of labor market, there is a misbalance between owned and wanted (needed) competencies. Such changes are one of the factors for the crisis of higher education program. Besides this, too academic-oriented approach in curriculum design has contributed to the crisis of higher education. This approach fails to meet the needs of the world of work and does not prepare the students for the reality of the future workplace demands. It seems that the outlined diagnosis has a cure - changing approaches to planning and programming at the higher education level, as well as wider choice of continues professional development programs.

The crisis of higher educational curriculum reflects on many professions. One of them is a manager profession, a profession which lately has more and more (none)accredited programs, and that is why it is the center of our research interests.

Contemporary management literature identifies five imperatives for management education in the 21st century: 1. Learn to 'manage for action' (training for practical actions); 2. Learn to think globally and apply knowledge locally (training for considering a particular socio-cultural context); 3. Learn to lead and to manage (acquiring fundamental management knowledge and skills); 4. Learn to integrate technology into management practice (training for technology application in management problem situations); 5. Learn how values, emotions and ethics underlie leadership (developing emotional and social intelligence), or in other words, learn, train for ethical and emotional leadership.

Having in mind that management is more frequently (in practice) managing human emotions and concerning about human relationships, rather than pure planning and control, the intention of this study was to answer the question whether the fifth imperative - "Learn how values, emotions and ethics underlie leadership" - is considered in managers' education. The research intention was conducted through appropriate methodological paradigm, using a group interview in form of two focus groups made from the top managers and experts in management education. Qualitative analysis of the results brought general research conclusion: management education study programs have very few courses/modules directly focusing on education for ethical and emotional leadership. Programs with such focus are often available (and elected) in non-formal continuing professional development.

Key words: ethical and emotional leadership, managers education programs, managers/leaders development programs.

Milica Andevski
Filozofski fakultet, Novi Sad
andevski@ff.uns.ac.rs
Željko Vučković
Pedagoški fakultet, Sombor

DARAVITI U DISKURSU DIGITALNOG OPTIMIZMA I NIHILIZMA

U XXI veku svet dece i detinjstva pun je opasnosti. U neuglađenoj kulturi paternalizma, u kojoj daroviti zauzimaju posebno mesto, istovremeno se nalaze u većim opasnostima i teskobama nego ikada ranije.

Istraživanja digitalne epohe bore se sa problemima jednostranosti i skraćivanja: s jedne strane otvara se svet neslućenih mogućnosti koje su usko povezane sa novim tehnološkim dostignućima (izraz Web 2.0). Nova dimenzija digitalizovanog konteksta označena je kvalitetom participacije i ogromnom ponudom za sve korisnike virtuelnog prostora. Sa druge strane, naučna istraživanja internet komunikacije jačaju svest da se medijske mogućnosti participacije i stvaranja ne smeju poistovećivati sa njihovim realizovanjem i konzumacijom. Ovde zjapi, manje-više, velika praznina.

Digitalni optimizam reflektuje se u novim oblicima društvenosti, povezivanja, mogućnosti osvajanja slobode koja dobija prefiks digitalna. Kompjuteri su tehnologija slobode (Negroponte), upliv u svet u kome nema prepreka u saradnji, komunikaciji, participaciji, razmeni. U svetu koji je postao ravan, umreženi smo i bliski. Digitalna utopija (digitopija) emancipatorski potencijal nalazi u milijardama odgovora sa Googla. Paradoks digitopije je što znamo sve odgovore, ali ne znamo sva pitanja. Unutar svih privilegija neograničenog kretanja kroz digitalizovani prostor javlja se još snažnija potreba zaštite korisnika od ove slobode koja istovremeno nudi uniformnost, nameće identične obrasce mišljenja, reflektuje moralni relativizam.

Neograničena slobode virtualnog kretanja postavlja, sa druge strane, mnoga pitanja: sme li se isključiti razvijanje svesti u kretanju kroz pravno, etički i emocionalno neregulisani digitalni prostor? Da li se iza parola o privilegijama slobode i slobodnim pristupima digitalnim medijima krije nedovoljna briga pedagogije medija za posebnom zaštitom korisnika u digitalnom prostoru, ne radi li se u suštini o ograničenim slobodama? Sa tako lošim izgledima, čini se kao da pedagogija medija pada u iskušenje da napusti borbu za moralno usmeravanje i sigurnost korisnika u digitalnom prostoru. Ili se, pak, može dogoditi da nam upravo loše vesti više pomognu da uvidimo pojave koje traže izlečenje, da razvijemo pedagogiju medija kao disciplinu koja će se baviti ovim pitanjima. Pri tome, se očekuje da rezultati ove nauke budu daleko drugačiji nego što su bili do sada – bogati zaključcima, originalni i bolje potkrepljeni.

Bespomoćnost laika i pedagoga i dalje je velika, sve analize i objašnjenja primaju sa novom ozbiljnošću i ne osećaju se bolje, ako je neman uhvaćena u okove stručnog jezika. Za dimenziju sposobnosti i spremnosti na stvarno korišćenje digitalnih mogućnosti neophodno je da pedagogija medija ojača pojedince moralnom darovitošću, kojom će se, sa jedne strane, suprotstaviti nihilizmu i relativizmu digitalne tehnologije, a sa druge strane, biti ojačan da koristi njihov emancipatorski potencijal.

Ključne reči: digitalna tehnologija, novi mediji, Web 2.0, pedagogija medija

Milica Andevski,
Faculty of Philosophy, Novi Sad
andevski@ff.uns.ac.rs
Željko Vučković, PhD
Pedagogical Faculty, Sombor

THE TALENTED IN DISCOURSE OF DIGITAL OPTIMISM AND NIHILISM

In XXI century, the world of children and childhood is full of dangers. In the unpolished culture of paternalism, in which the talented occupy a special place, at the same time they are in greater dangers than ever.

Studies of digital age struggle with problems of sidedness and shortening: on one hand, the world of unimagined possibilities that are closely related with new technological achievements is open (expression Web 2.0). New dimension of digitalized context is marked by the quality of participation and enormous offer for all users of virtual space. On the other hand, scientific studies of Internet communication are enhancing the awareness of the fact that media possibilities of participation and creation must not be identified with their realization and consumption. Here we have a more or less large gap.

Digital optimism is reflected in new forms of sociability, connection, possibility of gaining freedom that receives the prefix “digital”. Computers are the technology of freedom (Negroponte), inflow into the world in which there are no obstacles in cooperation, communication, participation, exchange. In the world that has become flat, we are networked and close. Digital utopia (digitopia) finds emancipatory potential in billions of answers from Google. Paradox of digitopia is that we know all the answers, but we do not know all the questions. Within all privileges of unlimited movement through a digitalized space, there is even more intensified need to protect the users against this freedom that simultaneously offers uniformity, imposes identical patterns of thinking, and reflects moral relativism.

Unlimited freedom of virtual movements sets, on the other hand, many questions: can the development of awareness be excluded in moving through legally, ethically and emotionally unregulated digital space? Is there an insufficient care of media pedagogy for special protection of users in digital space hiding behind slogans about privileges of freedom and free approaches to digital media, isn't it about limited freedoms basically? With such poor odds, it appears as media pedagogy falls into temptation to abandon the struggle for moral guidance and safety of users in digital space. Or, however, it can happen that bad news are precisely the ones that will help us to observe the occurrences that seek for healing, to develop media pedagogy as a discipline that will deal with these issues. Therefore, it is expected for the results of this science to be much different than they have been so far – rich in conclusions, original and better substantiated.

Helplessness of the laymen and pedagogues is still great, all the analyses and explanations are taken with a new seriousness and they do not feel any better if the monster is caught in chains of professional language. For the dimension of ability and readiness for real use of digital possibilities, it is necessary for media pedagogy to make the individuals stronger by through moral giftedness, by which they will oppose the nihilism and relativism of digital technology, on one hand, and they will be strong enough to use their emancipatory potential, on the other hand.

Key words: digital technology, new media, Web 2.0, media pedagogy

Радован Антонијевић
Филозофски факултет Универзитета у Београду
Одељење за педагогију и андрагогију
radovan.antonijevic@f.bg.ac.rs

ЧИНИОЦИ ИНТЕРНАЛИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА ВРЕДНОСТИ КОД ДАРОВИТИХ

Систем вредности индивидуе формира се у процесима васпитања и социјализације, као аспектама развоја личности сваке индивидуе. Процес социјализације се у одређеном смислу поклапа са процесом васпитања, али по својој природи то је процес који подразумева присуство различитих утицаја на формирање личности индивидуе и њеног система вредности, утицаја који се јављају и изван организованог институционализованог система васпитања и образовања. Модел на основу којег индивидуа формира систем вредности јесте њихово присвајање кроз *процес интернализације* система вредности културе и друштва којој индивидуа припада. То је сложен и противуречан процес, због тога што систем вредности културе и друштва није егзактно утемељен и непроменљив скуп вредности, универзално и једнозначно прихватљивих за сваког појединца. Често се, с разлогом, поставља питање које су то "владајуће" вредности у једном друштву, у којој мери су оне постојане, у којој мери сваки припадник једног друштва треба да се понаша у складу са прихваћеним вредностима, и слична питања. За педагогију као науку од значаја је како се одвија процес интернализације система вредности, које су основне карактеристике тог процеса, на које начине се тај процес може интензивирати и учинити ефикаснијим, коју улогу има школа и уопште институционално васпитање и образовање за процес интернализације, које карактеристике индивидуе су од значаја за одвијање тог процес и слично. Постоји и низ других значајних питања, чије решавање у значајној мери треба да унапреди педагошке могућности које у овој области постоје.

У области васпитања и образовања даровитих процеси социјализације и интернализације система вредности условљени су низом различитих чинилаца, чије проучавање треба да послужи као основа за унапређење процеса интернализације система вредности код даровитих. Чиниоци социјализације даровитих, па самим тим и чиниоци интернализације система вредности, могу се сврстати у пет основних група, и то: (1) породица, (2) школа и друге образовне институције, (3) друштвена средина, (4) средства масовних комуникација и (5) друштво вршњака. Утицаји на формирање система вредности даровитих који долазе из ових основних група чинилаца интернализације различити су по свом значају и улози у целини процеса интернализације система вредности код даровитих. Породица у том погледу може имати кључну улогу, уколико омогући да даровито дете дође у додир са универзално прихваћеним вредностима, које су део система вредности културе и друштва. У том погледу, од значаја је систем подстицаја који у породици може да се конституише и који ће омогућити да социјализација, интернализација система вредности и морални развој уопште, буду оријентисани у правцу који ће омогућити задовољење обостраног интереса, дакле интереса друштва и интереса даровитог детета. Сличан систем подстицаја неопходно је да буде конституисан и у школи. На тај начин се може постићи остварење потреба друштва, али и потреба и интереса индивидуалног развоја.

Кључне речи: даровити, социјализација, систем вредности, интернализација, морални развој.

Radovan Antonijević
University of Belgrade, Faculty of Philosophy
Department of Pedagogy and Andragogy
andevski@ff.uns.ac.rs

FACTORS OF INTERNALIZATION OF VALUE SYSTEM IN GIFTED

Individual value system (system of values) is formed in the process of education and socialization, as well as aspects of personality development of every individual. Socialization process coincides with the process of education in some ways, but by its nature it is a process that involves the presence of various influences on formation of individual personality and its system of values, impacts that occur outside of organized and institutionalized system of education. Model by which individuals form a system of values is their appropriation through process of internalization of values of culture and society where the individual belongs. It is a complex and contradictory process, because the value system of culture and society is not exactly established and unchanging set of values, universally acceptable to everyone. Often it is reasonable to question what the "ruling" values in a society, to what extent they are reliable, to which extent every member of society should act in accordance with the accepted values, and similar questions. For pedagogy as science is of great importance to discover inner nature of the process of internalization of values, which are the basic characteristics of the process, to discover ways in which this process can be intensified and be more efficient, what role has the schools and institutional education in general for the process of internalization, which features individuals are important for this process and such like these. There are some other important issues, whose resolving is important in needing to improve educational opportunities that exist in this field.

In the field of education of gifted processes of socialization and internalization of values are determined by a number of different factors, which study should serve as a basis for improving the process of internalization of values in gifted. Factors contributing to the socialization of the gifted, and therefore the factors of internalization of value system, can be classified into five main groups, namely: (1) family (2) schools and other educational institutions, (3) social environment, (4) the Mass Media, and (5) peers. Influences on the formation of value system in gifted, which come from these basic groups of factors, are different by its importance and role in the whole process of internalization of value system in gifted. Family in this respect can play a key role, if allowed to gifted child comes into contact with the universally accepted values that are part of the values of culture and society. In this regard, it is important that a system of incentives in the family which will enable socialization, internalization of values and moral development in general, should be created and oriented in the direction that will enable the satisfaction of mutual interest, therefore the interests of society and the interests of gifted child. A similar system of incentives must be constituted and in school as well. This approach enables realization of needs of society and needs and interests of individual development.

Key words: gifted, socialization, value system, internalization, moral development.

Jasmina Arsenijević

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Kikindi

minapane@open.telekom.rs

Jovana Pražić

Fakultet za menadžment, Novi Sad

jovanaprazic@gmail.com

ETIČKE DIMENZIJE E-OBRAZOVANJA

Verovatno najveći uticaj novih medija i ICT na obrazovanje jeste drastični skok mogućnosti obrazovanja na daljinu, odnosno omogućavanje tzv. e-učenja. E-obrazovanje jeste forma učenja u kojoj su student (učenik, polaznik, kandidat) i profesor (predavač, instruktor) međusobno geografski udaljeni i koje je podržano novim medijima, prevashodno internetom.

Poslednjih desetak godina penetracija e-učenja na tržište obrazovanja postaje dramatično intenzivna. Internet i novi mediji omogućavaju obrazovanju da prevaziđe pređašnje granice: geografske, socijalne, jezičke i kulturne; ali i stvaraju nove izazove za obrazovne ustanove. U SAD, na primer, visoko obrazovanje na daljinu jeste sektor najbržeg rasta u celoj delatnosti visokog obrazovanja.

Iako postoje različiti nivoi e-učenja (od onog u kome se celokupna komunikacija i interakcija odvija na mreži, preko onih u kojima se mali procenat sadržaja i interakcija organizuje usmeno, do onih u kojima se samo deo procesa obrazovanja vrši putem novih medija), njih karakteriše daleko veća povoljnost kako za one koji usvajaju obrazovanje, tako i za one koji ga pružaju. E-obrazovanje zahteva manje uloženi resursa sa obe strane: neophodnog putovanja učenika i profesora, utrošenog vremena, potrebne infrastrukture i logističke podrške. Ono omogućava pristup obrazovanju novoj populaciji: onima koji zbog lokacije, nedostatka vremena ili finansijskih resursa ranije nisu bili u prilici da se obrazuju. Posmatrano na makro nivou, izgleda da e-obrazovanje povećava ukupan procenat obrazovnog stanovništva i doprinosi manjem zagađenju životne sredine.

Sa povećanjem rasta e-obrazovanja, većim entuzijazmom obrazovnih ustanova za pružanje ove vrste usluga i sve većim interesovanjem populacije za ovim vidom obrazovanja poslednjih godina se, ipak, bez obzira na sve ove naizgled pozitivne strane e-obrazovanja, javlja zabrinutost o njegovim etičkim dimenzijama. Promena same prirode obrazovnog procesa u obrazovanju na daljinu takođe donosi nove etičke dileme. One se prevashodno projektuju na dve sfere: ishod učenja (kvalitet obrazovanja) i proces učenja. Ovo potonje odnosi se na niz raznih domena: etika u odnosu nastavnik-učenik, etika u istraživanju, etika na internetu (obzirom da je e-učenje podržano Internetom odnosno web servisima), etika korišćenja elektronskih izvora (plagijatzizam), etika o (zlo)upotrebi elektronskih podataka, etika ponašanja na ispitima i sl.

Obzirom na dramatično širenje poslednjih godina, e-učenje dobija veliki udeo u ukupnom tržištu obrazovanja, ali ono i dalje ne postoji toliko dugo da bi se mogle sprovesti dugoročne analize i konstatovati precizni zaključci o njegovom socio-ekonomskom uticaju na društvo u celini. Na mnoga etička pitanja ne može se još uvek odgovoriti. Namera autora ovog rada, stoga, nije u pružanju nepostojećih odgovora, već u postavljanju pitanja: koje se to sve etičke dileme javljaju i u kojim domenima e-obrazovanja?

Ključne reči: e-obrazovanje, e-učenje, etika, Internet, novi mediji

Jasmina Arsenijević
Faculty of Pre-School Teacher Training in Kikinda
minapane@open.telekom.rs
Jovana Pražić
Faculty of management, Novi Sad
jovanaprazic@gmail.com

ETHICAL DIMENSIONS OF E-EDUCATION

Probably the biggest impact of new media and ICT in education is a drastic increase of opportunities in the area of distance education enabling so-called e-learning. E-learning is a form of learning, supported by use of new media, primarily by the Internet, in which the student (learner, candidate) and professor (lecturer, instructor) are geographically distant to each other.

In the past ten years, the penetration of e-learning into the area of education market becomes dramatically intense. Internet and new media provide overcoming the known boundaries in education: geographical, social, linguistic and cultural, but also create new challenges for educational institutions. In the U.S. for example, higher distance education is the fastest growing sector in the overall higher education market.

Although different levels of e-learning exist (from one in which the entire communication and interaction takes place online, those in which a small percentage of content and interaction is organized orally, to those where only a part of educational process is supported by new media), all of them are characterized by great benefit for both those who acquire education and who provide it. E-learning requires far less investment of resources from both sides: the necessity of students and teachers traveling, time spent, the necessary infrastructure and logistical support. It provides access to education for the new social groups: to those who due to location, lack of time or financial resources have not been able to educate themselves. From a macro point of view, it seems that e-education contributes to the increase of the overall percentage of educated population and also contributes to the reduction environmental pollution.

The increasing growth of e-education, greater enthusiasm of educational institutions to provide such services and the increasing interest of the population for this type of education in recent years, are seemingly positive aspects of e-education. Despite of this, some concerns about ethical dimensions of e-education are emerging lately. Changes in the nature of the educational process in distance education also bring new ethical dilemmas. They are primarily projected on two areas of e-learning: learning outcomes (the quality of education) and the learning process. The latter refers to a number of different domains – the ethics of the relationship between the teacher and student, ethics in research process, ethics on the Internet (given that the e-learning takes place mainly on the Internet or via web services), the ethics in using electronic resources and intellectual property in e-form (plagiarism), ethics in (mis)using information and data in e-form, behavioral ethics on the exams, etc.

Given the dramatic expansion in recent years, e-learning gets a great share in the overall education sphere. However, it is yet a young discipline and it does not exist long enough to be able to implement long-term analysis with a certain precise conclusions about its socio-economic impact on society in general. Many ethical issues cannot be answered yet, therefore, the intention of the authors of this paper is to encourage and explore issues such as: what are the ethical dilemmas that arise in which particular domain of e-learning?

Key words: e-education, e-learning, ethics, Internet, new media

Tatjana Atanasoska
Pedagoski Fakultet, Bitola
tatjana_atanasoska@yahoo.com

KAKO SO POSREDSTVO NA NASTAVATA PODENAKVO DA SE POTIKNUVAT DUHOT I RAZUMOT?

Na nasite prostori ne postoji dolga i razviena tradicija na neguvawe na kategorijata na nadareni i talentirani učenici. Toa ne e razviena praktika vo forma na drzavna strategija, sto otvora i ostava širok prostor za praznina, ili vakuum prostor vo koj tie učenici se prepusteni sami na sebe. Toa znaci deka vo gubitnicka pozicija se i učenice i obrazovniot sistem i drzavata vo celost. Toa istovremeno znaci i deka tie ostanuvaat kako neprepoznaeni po svoite specifiki, nerealizirani, cesto pati so problemi so koi tie samite ne znaat i umeat kako da se spravat. Ostanuvaat vo ramkite na sistemot na obrazovanie vo stratumot na prosečni učenici, gubejki go potencijalot koj go poseduvaat. Ne taka retko i roditelite na ovie deca poradi nemanjeto možnost da se obratat na vistinskata adresa za pomos koja tolku mnogu im e potrebna, se soocuvaat so realni poteskotii koi uste poveke se kompliciraat bidejki tie samite ne se vo sostojba da gi nadminat realnite problemi cie realno poteklo ne se vo sostojba da go procenat.

Vo poslednite godini na drzavno nivo prezemeni se neкои cekori koi odat vo nasoka na svrtuvanje na vnmانيeto kon ovie učenici. Najnapred toa se napravi preku proektni aktivnosti koi imaa incidenten karakter, za podocna toa premine vo zakonska obvrška na obrazovniot sistem. So toa se postaveni zakonskite osnovi na posebnosta na rabotata so talentiranite učenici, no sepak realnosta pokazuva deka se uste sme daleku od seriozen pristap kon niv, posebno vo ucilisni ramki. So dosegasnata praktika na nivno tretiranje ne moze i ne smee da bide zadovolen nitu eden relevanten faktor, vklucuvajki gi roditelite i decata.

Konkretnite cekori koi bi trebalo da se prezemat vo periodot koj pretstoi, a mora da se prezemat cas poskoro podrazbiraat poveke aspekti. Zajaknuvanjeto na komponentata nastavnik e mozebi najprioritetnata rabota koja ne priznava gubenje vreme. Kompetenciite koi treba da se razvijat kaj site nastavnici se dobro definirani vo megunarodni ramki. Ona sto treba da se napravi e tie da se stavat vo pozicija da gi razvijat uste vo delot na inicijalnoto obrazovanie. Za onie koi toa go napravile vo minatoto sleduvaat kvalitetni obuki preku koi ke mozat da se zapoznaat so specifikata na rabota so talentiranite učenici. No mozebi naporedno so ovake mora da se storat naporu za stratesko i sistemsko podgotvuvanje na terenot preku gradenje na mreza na institucii koi ke pruzat poddrška na ucilisteto i nastavnicite.

Vo sekoj slucaj postojat mnogu otvoreni prasanja na koi treba sto pobrgu da se dade odgovor. Procenkata na realnosta vo koja ucat, ili treba da ucat ovie učenici mora da bide realna. Ne samo sto ovie učenici zaslužuvaat da bidat prepoznaeni, ne samo sto mora da im se pruzi metodski pristap koj soodvetstvuvu na multivarijantnosta na talentiranosta, tuku mora da ovozmozi i nadminuvanje na specifinите situacii vo koi cesto pati se naogaat tie, a se odnesuva na specifikite na nivniot nacin na odnesuvanje na moralen i intelektualen plan. Duri specifikite odat do tamu sto ovaa kategorija na učenici moze da pokaze i poslab uspeh od prosečniot. Znaci predizvikot koj stoi pred ucilisteto e uste pogolem: primarna griza i za neguvanje na razumot, no i duhot na ovie učenici. Istrazuvanjata pokazuvaat deka navistina emocionalniot, moralniot i intelektualniot aspekt kaj ovie učenici e vo odreden disbalans, sto znaci deka ke mora da se iznajdat nacini za nadminuvanje na ovoj problem. Ovie učenici cesto pati iskusuvaa mnogu problemi so moralnoto procenuvawe, soodvetnoto emocionalno reagirawe, procenka na svetot i sebe si. Vo taa smisla diskutabilno e cie iskustvo ili iskustva vo ovoj pravec da se iskoristat za da moze da im se izleze vo presret na nivnite specifiki i posebni potrebi.

Tatjana Atanasoska
Pedagogical Faculty, Bitola
tatjana_atanasoska@yahoo.com

HOW SHOULD SCHOOL MAKE AN EQUAL STIMULATION OF SPIRIT AND INTELLECT ?

In our region there is no long and very well developed tradition of nurturing category of gifted and talented pupils. There is no developed practice in a shape of State strategy, which enables opening a wide empty space, vacuum space in which those pupils are left on their own. This kind of situation means that every one is in a position of loser: pupils, their parents, as well as state. In the same time this means that they are left unidentified by their specific needs, they are not realized by their abilities, very often facing with many problems which they can not solve and deal by themselves. They are in a stratum of average pupils, slowly losing their real potentials. It is a common and often practice that their parents because of lack of possibility to ask for help on the right address which they desperately need, they face with real difficulties and problems. Problems get worst because they are not in a position to find out why their children are having problems.

In last few years on the State level a several steps have been taken in order to paying attention on those pupils. First several project activities took place and they have incidently character. Later on those efforts get Law obligation form for the system of education. This means that Law foundations for different approach in teaching those pupils were settled, the reality shows that still we are far away of serious approach to them, especially in school frame. We are and can not be satisfied with practice we developed so far, no one from the stakeholders, including pupils and their parents.

In the future concrete steps that should be taken are connected with many aspects. Strengthening of component teacher is maybe the most priority one, and we are not in a position of wasting time. We are aware of competences that every teacher should have, simply because they are internationally recognized and defined. We should put them in a position to develop those competences even in their initial preparation. For those which are already in a system of education we must offer educational forms which will enable them to be familiar with specific of working with gifted and talented pupils. Paralelly we should make strategically and sistently preparing of background by establishing network of supporting institutions for school and parents.

There are many open questions which demand quickly answers. Making an assesment of capacity in the reality in which pupils learn, or they should learn must be real. Those pupils deserve to be recognized, offered different teaching strategies according to multivariety of talents and giftednes. We have to offer them help to overcome different situations they are put on, and is with connection of how they act on moral, emocional level. Specific situation with those pupils shows even practice of their underachievement in school. They show sometimes under average sucess. This means that school has a great challenge: primarily taking care of intellect, but taking care of the spirit too. Many research results shows to us non- balanced sityation with intellect, moral and emotional level of development of those pupils. Those children are expiriencing many problems with reality, themselves, emotional reactions, moral judgement. We have to find a way to solve this common moment. We have to discuss which expirience we can use to be satisfied as a system, and to be effective and of great use for pupils first of all.

Зоран Аврамовић
Институт за педагошка истраживања
Београд
zoran.a@sezampro.rs

КРИЗА МОРАЛА У СРПСКОМ ДРУШТВУ И ОБРАЗОВАЊУ И «МОРАЛНО ДАРОВИТА ЛИЧНОСТ»

У раду се појам морала схвата као разликовање слободе и неслободе или аутономије и хетерономије (Кант). У првом делу се разматра морална криза образовања и васпитања у српском друштву као последица заокрета од аутономних ка хетерономним образовно-васпитним концепцијама. Екстремни индивидуализам је глобалистичка моралана и друштвена категорија која подрива начела и вредности социјалне интеграције и шире друштвене солидарности. Овај индивидуализам се практично појављује као егоизам. Критички се анализирају циљеви западноиндивидуалистичке концепције моралних вредности у образовању као и препреке на путу њиховог остваривања: породица, културна традиција, вишенационални састав државе. Разматра се појам морално даровите личности ученика. У закључном делу, тврди се да је дубока друштвена и политичка промена условила стања моралне кризе како на институционално-образовном, тако и на појединачном плану. Апсолутизација појединца одузима право држави и друштву да обликују морално јединство и осећање солидарности припадника друштва.
Кључне речи: образовање, грађанско друштво, морална криза, Србија.

Zoran Avramovic
Institute for education research
Belgrade
zoran.a@sezampro.rs

THE MORAL CRISES IN THE CONTEMPORARY SERBIAN SOCIETY AND EDUCATION AND “MORALLY GIFTED CHILDREN”

In the paper concept of moral is defined as different between autonomy and heteronomy (Kant). In the first part author considering moral crisis as a result of turn out from autonomy to heteronomy the education concept. Individual extremism as global moral and society category undermined the value social integration and solidarity. In the real life individual extremism is egoism. Author critically analyzes goals of westernization in the term of moral education and the obstacle on the way achievement: family, cultural tradition, multicultural state. In the conclusion, the author underline thesis that deeply social and political change are condition moral crises on the institutional-educational and individual aspects. Individual as absolute reduce the right of state and society that frame moral unity and felling solidarity member on the society. Author consider the concept of moral gifted personality in school. In the conclusion, author points out increasing egoism as key point civil society in the moral crises in the education.
Key word: education, civil society, moral crisis, Serbia.

Snežana Babić-Kekez
Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“
Zrenjanin
snezanabk@gmail.com

ULOGA I ZNAČAJ PORODICE ZA RAZVOJ DUHOVNE INTELIGENCIJE

U radu se razmatra uloga i značaj porodice za razvoj višestruke inteligencije, s naglaskom na duhovnu inteligenciju. Polazište su teorije Gardnera (H.Gardner,1983) i Bluma (B.S.Bloom,1985) kojima se pobija stajalište o opštoj inteligenciji i u identifikaciji darovitih i talentovanih govori o višestrukim inteligencijama. Autori smatraju da svaka osoba poseduje mešavinu više vrsta inteligencija i da su talentovana deca napredna u jednom od područja, uz to što su široko darovita. S obzirom na to da, prema D.Georgu (2005) talenti nastaju iz opšte sposobnosti putem povezivanja genetskih predispozicija i iskustava koje dete stiče u porodici i u školi, u radu se govori o ulozi i značaju porodice u tom procesu. Stepenn razvijenosti pedagoške kulture roditelja je od izuzetnog značaja za razvoj svih grupa inteligencije, a presudna za razvoj duhovne inteligencije, s obzirom na to da se vrednosti – ljubav, mir, prijateljstvo, poštenje, odgovornost, razumevanje, usvajaju u porodici. Na taj način je razvoj duhovne inteligencije u neraskidivoj vezi sa metanivoom pedagoških kompetencija roditelja, odnosno za očekivati je da će roditelj, koji funkcioniše na metanivou, uočiti potrebu za više znanja i informacija kako bi svoje roditeljstvo učinio uspešnijim i delovao podsticajno na razvoj duhovne inteligencije ne samo svog deteta, nego i samog sebe.

Ključne reči: porodica, pedagoška kultura roditelja, moral, duhovna inteligencija.

Snezana Babic-Kekez
Technical Faculty "Mihajlo Pupin"
Zrenjanin
snezanabk@gmail.com

THE ROLE AND IMPORTANCE OF FAMILY FOR THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL INTELLIGENCE

The paper considers the role and importance of the family for the development of multiple intelligences, with an emphasis on spiritual intelligence. The starting points are the theory of Gardner(H. Gardner, 1983) and the theory of Blum (BS Bloom, 1985) that challenged the view of the general intelligence and speaks of multiple intelligences in the process of identifying the gifted and talented. The authors believe that every person has a mixture of several kinds of intelligence and that talented children are much better in one of the areas, in addition to their talent in general. Considering that, according to George D. (2005) talents arise from general ability by linking genetic predisposition and experience that a child gets in the family and at school, the paper discusses the role and importance of the family in that process. The level of the parents' pedagogical culture is extremely important for the development of all the intelligence groups and vital to the development of spiritual intelligence, especially when we know that the values such as love, peace, friendship, honesty, responsibility, understanding are adopted within the family. In this way the development of spiritual intelligence is in the closest relationship to the meta level of parents' pedagogical competencies, ie. it is expected that the parents who recognize that meta level, will also recognize the need for more knowledge and information in order to make their own parenting more successful, as well as to have much influence on the development of spiritual intelligence not only their child's, but also his/her own.

Key words: family, parents' pedagogical culture, moral, spiritual intelligence.

Ana Ban
aban@ffri.hr
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
Odsjek za pedagogiju
Hrvatska

DAROVITE RAZBIJAČICE OKOVA

Iako povijest čovječanstva započinje ženom, povijest joj nikad nije bila dovoljno naklonjena kako bi joj odala priznanje koje doista zaslužuje. Naprotiv, povijest su pisali muškarci zbog čije su dominacije žene bile zanemarene kao aktivne i nadasve ključne sudionice u oblikovanju ljudske civilizacije kroz povijest. Znanost, gledajući na ženu kao na izvorni, prvi spol koji omogućuje prosljeđivanje i prenošenja ključnih genetskih podataka, ne osporava važnost uloge žena za ljudsku vrstu. No, upravo to čini društvo namećući ženi, kroz čitavu povijest, breme neprestanog dokazivanja i opravdavanja svoje jednake vrijednosti i važnosti u odnosu na muškarce. Od samog početka čovječanstva, uloga žena bila je veća, a njihov doprinos ljudskoj evoluciji važniji nego što je ikada prihvaćeno.

Sagledavajući ulogu i položaj darovitih žena u društvu, u kontekstu prihvaćanja i priznavanja njihove darovitosti, problematika se još više čini zamršenijom. Razloge tome možemo pronaći u različitom shvaćanju, tumačenju te, u konačnici, prihvaćanju darovitosti i darovitih pojedinaca. Brojni daroviti pojedinci, tijekom povijesti, zbog nerazumijevanja i nespremnosti društva na prihvaćanje nekoga tko odstupa od općeprihvatljivih kriterija "normalnosti" bili su odbačeni od društva. Položaj darovitih žena, u tom kontekstu, bio je puno teži, kao što je to, nerijetko, i danas, budući da su one bile lišene kredibiliteta koje je društvo bezrezervno davalo pripadnicima muškog spola. Mnoge od njih bile su primorane djelovati u sjeni muškaraca, koji su, bez imalo griznje, gradili ugled i izazivali divljenje temeljeno na njihovim zaslugama.

Djelujući na taj način, mnoge su žene obilježile povijest, premda većini od njih ni danas nije spoznata njihova prava veličina i važnost. Malo je žena dospjelo u povijesne knjige, "isplivale" bi samo u pomanjkanju muškaraca na vodećim položajima, no neke od njih još i danas žive u sjeni uspjeha muškaraca s kojima su dijelile život i svoju umjetnost. Sve te žene obilježile su našu povijest u kojoj im povjesničari nisu dali mjesto koje im zaslužen pripada. Stoga, osvrtom na biografije samo nekih od darovitih žena, želim maknuti sjenu s njihovih talenta i osvjetliti njihov doprinos kako znanstvenom radu tako i umjetnosti.

Ana Ban
aban@ffri.hr
University of Rijeka
Faculty of Arts and Sciences
Department of Education
Croatia

GIFTED CHAIN SMASHERS

Although the history of mankind begins with a woman, her history has never been inclined enough to be given an award that truly deserves. On the contrary, throughout history women were strongly neglected as a highly active and key participants in the shaping of human civilization because the history was written by men.

Pointing out the woman as the basic, first sex, which allows the forwarding and transmission the key genetic information, science does not deny the importance of the role of women for the human race. It seems that society is placing over woman the burden of proof and justification for the

constant equal to its value and importance in relation to men. From the very beginning of mankind, the role of women was higher, and their contribution to human evolution is more important than it has ever been accepted.

Reviewing the role and position of the gifted women in society, in the context of acceptance and recognition of their talent, the problem seems to be even more complicated. The reasons can be found in a different understanding, interpreting and ultimately acceptance of giftedness and gifted individuals. Many gifted individuals throughout history, due to misunderstanding and the unwillingness of society to accept someone who deviates from commonly accepted criteria of "normality" were rejected by society. The position of gifted women, in this context, it was much harder, since they were deprived of the credibility given to the members of the male sex. Many of them were forced to operate in the shadows of men, who were without any pangs of building reputation and admired based on their merits.

Many women are marked by history, although most of them still do not understand their true value and importance. Just a few women are mentioned in the history books, and even than they emerged only in the absence of men in leadership positions. Some women still live in the shadow of the successful men with whom they shared life and his art.

All of these women marked our history but were not given a place they deserved.

Therefore, reviewing the biographies some of the gifted women I would like to remove the shadow from their talent and clarify their contribution to scientific research and art.

Key words: women, talented women, women in the shadow of men, biographies of famous women

Marjan Blažič

Pedagoška fakulteta Ljubljana, Slovenija

marjan.blazic@guest.arnes.si

LASTNOSTI NADARJENIH UČENCEV KOT RAZLOČEVALNI DEJAVNIK

Razprave o fenomenu nadarjenosti najpogosteje povezujemo s pojmom inteligence, pogosto pa ga tudi zamenjujemo s pojmom talentiranost. Najpogostejši deskriptorji so ustvarjalnost, inovacije, izumi, storilnostna nadarjenost in emocionalno-socialna nadarjenost. Stališče, da je skupina najbolj bistrih ljudi homogena, dobiva na osnovi interdisciplinarnih raziskav in na tej osnovi razvitih in izoblikovanih polifaktorskih teorij nove razsežnosti. Vse bolj so raziskave usmerjene na področje osebnostnih lastnosti teh posameznikov, ki so pomemben razločevalni dejavnik funkcioniranja in delovanja ljudi. Razprave o razlikah med inteligentnimi in nadarjenimi ljudmi nas usmerjajo v proučevanje in iskanje tistih lastnosti, ki pomagajo opredeljevati tako ene kot druge. Raziskave kažejo, da se lastnosti nadarjenih oseb statistično pomembno razlikujejo od lastnosti inteligentnih oseb, ne glede na to, da se v konkretni učni praksi redko srečujemo z enoznačnimi lastnostmi, ker se te praviloma mešajo. Vsekakor pa lahko nekatere posebej izpostavimo. V prvi vrsti prevladuje emocionalna komponenta osebnosti, fantazija, nadarjeni niso konformistično usmerjeni, pogosto so neprilagodljivi, z moralnega vidika pa so izredno čvrsti, tuja jim je kakršna koli moralna fluidnost. Za njih je značilen etični subjektivizem, ki je praviloma podprt z osebnim sistemom vrednot.

Marjan Blažič
Faculty of education, Ljubljana, Slovenia
marjan.blazic@guest.arnes.si

QUALITIES OF GIFTED PUPILS AS A DIFFERENTIATING FACTOR

Discussions about the giftedness phenomenon are most frequently connected with the concept of intelligence but are often mixed up with the concept of talent. Its most frequent descriptors are creativity, innovations, inventions, efficiency oriented giftedness, as well as emotional and social giftedness. On the basis of interdisciplinary research and the polifactor theories resulting from it, the belief that the group of cleverest people is a homogeneous one is gaining new dimensions. The research is thus increasingly directed towards the area of personal qualities of these individuals, which can serve as an important differentiating factor in their functioning. The discussions on the differences between the intelligent and the gifted encourage us to study the qualities which would help us to define them. The research has shown that the qualities of the gifted differ with statistical relevance from those of the intelligent people although in concrete practice the qualities typical of only one group are very rare; as a rule they tend to mix. The most predominating ones should nevertheless be mentioned and they are: the emotional component of personality, phantasy and non-uniformity. The gifted are frequently unadaptable and from the moral standpoint quite strong. Any kind of moral fluidity is foreign to them. They can be characterised by ethical subjectivity, underpinned by a personal value system.

Blanka Bogunović, Jelena Dubljević, Ljiljana Dubljević, Tijana Mirović
Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu
Viša stručna škola za obrazovanje vaspitača, Pirot
Muzička škola "Mokranjac"
bbogunovic@rcub.bg.ac.rs

PREFERENCIJE ŽIVOTNIH STILOVA KAO POKAZATELJI VREDNOSNIH ORIJENTACIJA MLADIH MUZIČARA

Muzičari su aktivni u okviru posebne oblasti umetnosti, koja, kako je utvrđeno, ima raznorodne uticaje na njihove lične karakteristike i profesionalni razvoj. Oni se u mnogim aspektima razlikuju od populacije ne-muzičara i to u odnosu na sposobnosti, crte ličnosti, motivaciona svojstva, emocionalni profil i, prema novijim istraživanjima i u odnosu na neurobiološke parametre. Postojeći nalazi ukazuju da su dinamičke crte ličnosti adolescentnih muzičara značajno povezane sa vrednosnim orijentacijama (Bogunović, 2008/2010). Vrednosti je interesantno ispitivati u ovom kontekstu, jer one predstavljaju osnovu za dosledno lično doživljavanje i ponašanje, usmeravaju stremjenja, daju sadržaj motivacionim ciljevima i obezbeđuju okvir za samo-regulativno učenje. Do izvesnog stepena, one su podložne sredinskim uticajima, razvojnim promenama i profesionalnim iskustvima. S obzirom na karakteristike muzičara kao i na potvrđenu važnost dinamičkih crta ličnosti za razvoj talenta i muzički uspeh, bili smo zainteresovani da saznamo više o njihovim specifičnim vrednosnim orijentacijama, posebno u formativnom (ranom i kasnom) adolescentnom periodu, i zatim u toku dva, socio-ekonomski teška perioda u Srbiji. Imali smo za *cilj*: 1. da ustanovimo preferencije životnih stilova mladih muzičara i postojanje eventualnih razvojnih razlika (učenici i studenti); 2. da ispitamo stepen uticaja društveno-ekonomskih okolnosti na vrednosne orijentacije muzičara adolescenata, u dva kontekstualno različita vremenska perioda (1994. i 2006) 3. da utvrdimo razlike u odnosu na ne-muzičku populaciju učenika i studenata. *Upitnik* preferencija životnih stilova kao

pokazatelja vrednosnih orijentacija konstruisan je na osnovu Šprangerove klasifikacije vrednosti (Kuzmanović, 1981) i ispituje stepen ispoljenosti osam životnih stilova (hedonizam, materijalizam, altruizam, estetska orijentacija, orijentacija na ugled i moć, saznavna orijentacija, samoaktualizacija, prometejski aktivizam). *Uzorak* čini 226 učenika srednjih muzičkih škola i 73 studenta Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu, kao i 82 učenika gimnazije i 95 studenta ne-muzičkih fakulteta. Postojeći *rezultati* na adolescentnom uzrastu ukazuju da su vrednosne orijentacije mladih muzičara različite u odnosu na ciljeve, način života i standarde u odnosu na opštu populaciju istog uzrasta. Značajnih promena u toku razvojnog adolescentnog perioda generalno nema u stepenu ispoljenosti vrednosnih orijentacija, ali ima u odnosu na pol i uzrast. Nalazi studije su pokazali da su u periodu teške ekonomske situacije u zemlji (1994) najizraženije vrednosti mladih muzičara bile: samoaktualizacija, estetska i orijentacija ka materijalnoj sigurnosti i orijentacija ka saznavanju i, da su, interesantno, iste vrednosne orijentacije bile zastupljene (čak izražajnije) u periodu posle 12 godina. Objašnjenje se može tražiti u razvojnim karakteristikama, jasnom profesionalnom umetničkom usmerenju mladih muzičara i socijalnom i obrazovnom nivou njihovih porodica. *U zaključku*, možemo reći da postoji dosledni kontinuitet pozitivnih i umetničkih vrednosti koji potiče iz unutrašnjih izvora, uprkos teškim socio-ekonomskim prilikama u zemlji, praćen ipak, orijentacijom ka sigurnosti življenja. Jasno je da Talenat traži snažno da bude potvrđen i razvijan. Umetničko profesionalno usmerenje jasno vodi ka snažnim i odlučnim pozitivnim vrednostima življenja u periodu adolescencije.

Ključne reči: muzička darovitost, preferencije životnih stilova, vrednosne orijentacije

Blanka Bogunović , Jelena Dubljević, Ljiljana Dubljević, Tijana Mirović
Faculty of Music Art, University of Belgrade
Higher Professional School for Pre-School Education, Pirot
Music School 'Mokranjac', Belgrade
bbogunovic@rcub.bg.ac.rs

LIFE STYLES PREFERENCES AS INDICATORS OF YOUNG MUSICIANS VALUE ORIENTATIONS

Musicians are engaged within the special field of the art which, as it is confirmed, has a divergent influence on their personal characteristics and professional careers. They differ in many aspects from non-musician population in such characteristics as abilities, personal traits, motivation attributes, emotional profile and according to the recent research in neurobiological functions, too. Existing research results point out that dynamic traits of adolescent musicians are significantly intertwined with value orientations (Bogunović, 2008/2010). Values are interesting to investigate in this context, because they represent basis for consistent personal experience and behavior, they direct strivings, give content to motivational goals and obtain framework for self-regulated learning. To a certain extent, they are pervious to environmental influences, developmental changes and professional experiences. Considering distinct attributes of musicians as well as confirmed importance of dynamic personality traits for their talent development and musical success, we were interested in founding out more about their specific value orientations, especially in the formative period of (early and late) adolescence, and then through two difficult socio-economic periods in Serbia. Our aims were: 1. to determine life style preferences of young musicians and eventual developmental differences (pupils and students); 2. to investigate level of the influence of socio-economic circumstances on value orientations of adolescence musicians, in two contextually different periods (1994. and 2006.); 3. to confirm differences in comparison to non-musician sample of pupils and students. Life styles preferences *questionnaire* as indicators of value orientations was formulated on the basis of Spranger's value attitudes list (Kuzmanović, 1981) and it enquires the bespeak level of 8 life styles preferences (hedonism, materialism,

altruism, esthetic and knowledge orientation, orientation towards power and reputation, self-actualization, Promethean activism). *Sample* is consisted of 226 pupils of specialized music schools and 73 students of the Faculty of Music in Belgrade, as well as, 82 grammar school pupils and 95 of students from non-musical faculties. Existing results in adolescent age show that value orientations of young musicians are different in comparison to general population of the same age, relating to aims, life styles and standards. There are no significant general developmental changes in the adolescent period considering value orientations, but there are some, considering gender and age. Results of the study showed that in the period of the difficult economical situation in the country (1994.), the most preferred values among young musicians were: self actualization, esthetic, material certainty and knowledge orientations and then, interestingly enough, the same value orientations (even stronger expressed) were lasting after a period of 12 years. Explanations can be found in developmental characteristics of this period, clear professional art directions of young musicians and social and educational level of their families. *In conclusion* we could say that there is a persistent continuity of positive and artistic values that come out from inner recourses, in spite of a difficult socioeconomic situation in the country, accompanied although, with an orientation towards certainty of living circumstances. It is clear that Talent itself seeks strongly to be confirmed and developed. Art professional direction obviously leads to strongly and decisively positive values of living in the period of adolescence.

Key words: musical giftedness, life styles preferences, value orientations

Жана Бојовић

Учитељски факултет, Ужице

rzizboj@ptt.rs

Данијела Василијевић

d.vasilijevic@sbb.rs

РАЗВОЈ МОРАЛНЕ СВЕСТИ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА

Даровити појединци, као потенцијални креатори друштвеног, научно-економског миљеа, посматрају се са становишта моралног аспекта развоја личности. Развој моралне свести даровитих ученика доводи се у везу са садржајима и методама моралног васпитања.

Под садржајима моралног васпитања подразумевају се: васпитање у духу хуманизма, припремање за породични живот, припремање за друштвени живот, васпитање у духу патриотизма, васпитање у духу интернационализма, формирање позитивног односа према раду и према материјалним и духовним вредностима, а под методама васпитања, посебно метода подстицања која обухвата мотивациони систем поступака и метода спречавања којом се елиминишу негативни елементи у васпитном процесу.

Морална свест даровитих је претпоставка развоја сваке аутономне личности способне за самоостваривање и изградњу властитог погледа на свет.

Кључне речи: морал, морална свест, даровитост, садржаји моралног васпитања, методе моралног васпитања, аутономија личности.

Žana Bojović
rzizboj@ptt.rs
Teacher Training Faculty, Užice
Danijela Vasiljević
d.vasiljevic@sbb.rs

DEVELOPMENT OF MORAL AWARENESS OF GIFTED STUDENTS

Talented individuals, who represent potential creators of social, economic and scientific environment, are viewed from the standpoint of the moral aspect of personality development. The development of moral awareness of gifted students is associated with the contents and methods of moral education.

By contents of moral education we mean education in the spirit of humanism, preparation for family life, preparation for social life, education in the spirit of patriotism, education in the spirit of internationalism, the formation of positive attitude towards work, material and spiritual values, and by methods of education we particularly mean the method of encouragement which includes the motivational system of procedures and the methods of prevention which help to eliminate the negative elements during the educational process.

Moral awareness of the gifted is a prerequisite for the development of every autonomous person capable of self-actualization and forming his/her own view of the world.

Key Words: morality, moral awareness, talent, contents of moral education, methods of moral education, personal autonomy.

Milica Bošković
Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti
mboskovic@fb.bg.ac.rs

MOBING U AKADEMSKOJ SREDINI – OBLIK DISKRIMINACIJE I PUT KA MORALNOJ ANOMIJI

U svetlu aktuelnih napora i mera koje naša država, bar sudeći po javno proklamovanim načelima, preduzima u cilju pridruženja, ako ne samim članstvom, barem normativima i standardima međunarodnih (evropskih) organizacija, poslednjih meseci pažnju javnosti zaokuplja i pitanje zlostavljanja na radu ili problem mobinga. Ovaj, pre svega teorijski rad, bavi se prisutnom (kod nas i u svetu), ali nerado spominjanom pojavom maltretiranja zaposlenih u obrazovnim institucijama. Cilj rada je da opiše navedeni problem, ali i da kroz prikaz nekoliko relevantnih istraživanja sprovedenih u različitim zemljama sveta, ukaže na dokazanu prisutnost, oblike i posledice mobinga nastavnog i vannastavnog osoblja, pre svega u visokoškolskim ustanovama.

Iako dobro skrivan od javnosti, mobing u akademskim ustanovama prisutan je i intenzivan tokom dugog perioda, a odvija se kroz različite oblike i na horizontalnoj i na vertikalnoj ravni ustrojstva ovih institucija. Imajući u vidu izvesnu autonomiju akademskih ustanova i sam karakter rada i zaposlenih, nastavnica kao visoko obrazovanim ljudima, teško je bilo priznati (možda i pojmiti) da su žrtve maltretiranja i zlostavljanja na radu. Otvaranjem široke javne rasprave i interesovanja za problem mobinga, a često tek suočeni sa ozbiljnim zdravstvenim posledicama usled maltretiranja, zaposleni u obrazovnoj ustanovi počinju da otvorenije govore o sopstvenim iskustvima i postojanju ove pojave i u akademskim krugovima, pojave koja može dovesti do moralne anomalije u tako značajnoj sredini kao što je akademska, u sredini od koje se očekuje da bude sredina izvrsnosti.

Ključne reči: mobing (zlostavljanje na radu), akademska sredina, obrazovanje, diskriminacija, moralna anomalija.

Milica Bošković
Faculty of Security – Belgrade University
mboskovic@fb.bg.ac.rs

MOBING AT THE ACADEMIC ENVIRONMENT - A FORM OF DISCRIMINATION AND WAY TOWARD THE MORAL ANOMIE

In light of current efforts and actions taken by our country, leaded publicly proclaimed principles of undertaking and implementing international (European) norms and standards, recent months public attention was attracted by the issue of harassment at work (mobbing). This paper - primarily theoretical work, deals with well present (domestic and abroad), but reluctant to recall appearance of harassment of employees at educational institutions. The aim of this paper is to describe this problem and through the presentation of several relevant studies conducted in different world countries, to indicate on the proven presence, forms and consequences of mobbing focused on teaching and non-teaching staff, primarily in higher education institutions. Although well hidden from the public, the mobbing in academic institutions is present and intense for a long period, and it takes various forms both throught the horizontal as well as the vertical lines of the institution's structure. Having in mind certain autonomy of academic institutions and the character of work and employees,for teachers as highly educated people, it was hard to admit (maybe even comprehend) that they are victims of harassment and abuse at work. Opening for a broad public debate and interest in the problem of mobbing, and often only faced with serious health consequences due to harassment, employees at educational institutions , begin to speak more openly about their own experiences and the existence of this phenomenon in academic circles, the problem that might lead to moral anomie in such important environment such as academic, in the sphere of which is expected to be areas of excellence.

Key words: mobing (harasement at work),academic environment, education, discrimination, moral anomie

Adrijan Božin
Viorika Paser
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac
a.bozin@gmail.com

DAROVITOST I MORALNOST U SISTEMU VREDNOSTI PORODICE

U koncipiranju istraživanja na kom se zasniva ovaj rad pošlo se od saznanja da je porodični kontekst značajan za celokupni razvoj ličnosti svakog deteta. U tom smislu brojna istraživanja ukazuju, između ostalog, na važnost ranih iskustava deteta, opšte responsivnosti roditelja i usmerenosti na detetove potrebe (pre svega majke) i varijabiliteta stimulacija kojima je dete izloženo. Nadalje, imajući u vidu značaj roditelja i porodičnog okruženja u predškolskom detinjstvu (koje nas ovde posebno zanima) kako za podsticanje darovitog potencijala tako i za moralni razvoj deteta, potrebno je utvrditi mesto koje darovitost i moralnost zauzimaju u sistemu vrednosti porodice (potencijalno) darovite predškolske dece kod nas. Isto tako je potrebno utvrditi relaciju između darovitosti i moralnosti u tom sistemu kao i njihovu povezanost sa socio-demografskim karakteristikama roditelja.

Imajući sve to u vidu, cilj rada je utvrđivanje položaja darovitosti i moralnosti u sistemu vrednosti roditelja potencijalno darovite predškolske dece, međusobne relacije tih aspekata njihovih sistema vrednosti i povezanost sa nekim drugim varijablama kao što je socioekonomski status porodice. Empirijsko istraživanje je sprovedeno na uzorku roditelja (u većini slučajeva oba

roditelja) osamdesetoro dece predškolskog uzrasta sa teritorije Opštine Vršac koju su vaspitači procenili, na osnovu ponudjene liste ranih znakova darovitosti, kao potencijalno darovitu. Tom prilikom od roditelja se zahtevalo da se izjasne u vezi sa nizom karakteristika darovitih kao što su radoznalost, kreativnost, znanje, originalnost, samopozudanje i poverenje u svoje sposobnosti, odnosno moralnih vrednosti kao što su pravičnost, istinoljubivost, čestitost, plemenitost i altruizam. Osnovni socio-demografski podaci o roditeljima preuzeti su iz pedagoške dokumentacije dečjih vrtića. Analiza dobijenih podataka je usredsređena pre svega na sledeće dve stvari: 1) stepen povezanosti između procena pojedinih parova roditelja i 2) jačina i predznak asocijacije između procena pojedinih aspekata darovitosti i moralnosti koje su dali roditelji kao pojedinci. U završom delu rada se razmatraju, u svetlu dosadašnjih saznanja o toj problematici, glavni rezultati istraživanja, ukazuje na njihov značaj za vaspitanje i obrazovanje darovite dece kao i na otvorena pitanja koja bi trebalo da budu prioriteta daljeg istraživanja.

Ključne reči: darovitost, manifestacije darovitosti, podsticanje darovitosti, moralnost, moralni razvoj, moralno vaspitanje, sistem vrednosti porodice.

Adrijan Bozin

Viorika Paser

Preschool Teacher Training College , Vrsac

a.bozin@gmail.com

GIFTEDNESS AND MORALITY IN FAMILY VALUE SYSTEM

Conceiving the research the paper is based upon we have started from the insight that family context is of great importance for the development of each child as a whole. In this sense, numerous studies have, among other issues, pointed to the importance of early experiences of a child, general responsiveness of parents and their dedication to child's needs (before all mother's), as well as variety of stimulations the child is exposed to. Furthermore, having in mind the importance of parents and family setting in preschool childhood (which is of our special interest here) both for the encouragement of the potentials of the gifted and for the moral development of a child, it is necessary to establish a position giftedness and morality have in the system of values of a family of potentially gifted preschool children in Serbia. It is also necessary to establish the relation between giftedness and morality in this system, as well as their interconnectedness with socio-demographic characteristics of parents.

Having all this in mind, the aim of the paper is to establish the position of giftedness and morality in the system of values of the parents of potentially gifted preschool children, Interrelations of these aspects of their value systems and interconnectedness with some other variables, like, for example, socio-economic status of a family. An empirical research has been undertaken on the sample of parents (in majority of cases both parents) of 80 children of preschool age from the territory of Vrsac municipality, who have been estimated as potentially gifted by their preschool teachers, according to the list of early signs of giftedness. The parents were to express their opinions on the set of characteristics of the gifted, like, e.g. curiosity, creativity, knowledge, originality, self-confidence, and trust into one's abilities, i.e. moral values like righteousness, love for truth, honesty and altruism. The basic socio-demographic data on the parents have been taken from the pedagogic documentation of kindergartens. The analysis of the gained results has predominantly been focused on the following two things: 1) the level of correlation among the evaluations of particular couples of parents and 2) power and a sign of association between the estimations of certain aspects of giftedness and morality given by parents as individuals. The final part of the paper considers, in the light of the insights already gained in the problem field of giftedness, the main research results; it has also been pointed out to the importance of the results

for upbringing and education of gifted children, as well as to the raised questions that should be priorities for further research.

Key words: giftedness, giftedness manifestations, giftedness encouragement, morality, moral development, moral education, family values system.

Гордана Будимир – Нинковић
Адам Нинковић
Педагошки факултет
Јагодина
budimirninkovic@yahoo.com

СТИЛОВИ ЖИВОТА И МОРАЛНОСТ ДАРОВИТИХ **- Филозофски и педагошки аспекти –**

У раду се разматрају стилови живота и моралност људи као веома сложене и међузависне појаве. Тежиште је на упоређивању стилова живота одраслих и младих, првенствено родитеља и деце (на средњошколском узрасту). При том се користе теоријска сазнања и емпиријска истраживања. Проблематика се разматра највише са педагошког аспекта, у циљу указивања на васпитне потенцијале стилова живота и моралности родитеља и деце, те и начине коришћење тих потенцијала, а нарочито даровите деце.

Кључне речи: стилови живота, моралност, родитељи, деца, васпитање, породица.

Gordana Budimir – Ninkovic
Adam Ninkovic
Pedagogical Faculty , Jagodina
budimirninkovic@yahoo.com

LIFESTYLES AND MORALITY OF TALENTED CHILDREN **- PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS -**

The paper defines lifestyles and morality of people as very complex and complementary phenomena. The focus is on the comparison of lifestyles of adults and children especially lifestyles of parents and children who are in secondary schools. In order to achieve that, theoretical knowledge and empirical researches are used. The topic is mainly developed from the pedagogical aspect so as to draw attention to the upbringing lifestyle potentials and morality of parents and their children as well as the usage of those potentials especially when it comes to talented children.

Key words: lifestyles, morality, parents, children, upbringing, family.

ETIČKE IMPLIKACIJE NAPREDNOG UČENJA PUTEM DIGITALNIH MEDIJA

Nagli razvoj informaciono komunikacionih tehnologija a posebno Web-a 2.0 promenio je ne samo način komuniciranja nego i način učenja kao i način na koji participiramo u svetu koji nas okružuje, pa stoga smatramo da ono što nam se poslednjih petnaestak godina dešava nije informatička, nego pre društvena revolucija. Nove tehnologije, dvosmerni način komunikacije i dostupnost različitih materijala za učenje, povezanost sa novom i kreativnom digitalnom medijskom pismenošću, usmerenost ka ličnim interesovanjima i afinitetima kao što su lični kognitivni i etički razvoj, razvoj ličnih uverenja i vrednosti, moralna i svaka druga podrška potrebama drugih i različitih, čine se kao prirodno okruženje za učenje nadarenih, kreativnih, aktivnih graditelja društvenih mreža i drugačijih društvenih odnosa. Učenje na društvenim mrežama predstavlja izazov za sve, a naročito za darovite i odgovorne: prema sebi, prema grupi, prema sredini, prema materijalu koji se uči. Odgovornost prema sebi zahteva posebnu etičku osvešćenost, naročito kada se radi o segmentu procenjivanja sopstvenog postignuća i evaluacije ličnih znanja i veština. Odgovornost prema drugim participantima na društvenim mrežama podrazumeva ovladavanje nizom socijalnih i etičkih veština, koje se ne iscrpljuju samo kroz etičnost u komunikaciji i korišćenju informacija. Reč je o izgradnji i usvajanju pravila i normi koje važe u virtuelnim društvenim zajednicama a u čijem formiranju učestvuju svi zainteresovani. U osnovi učenje na društvenim mrežama zahteva veoma visok nivo etičke svesti, društveni aktivizam, samostalni razvoj, učenje i rešavanje problema. U globalnoj medijskoj kulturi, svakom darovitom učeniku oslonjenom na savremene medije, potrebne su najmanje dve ključne veštine za izgradnju i očuvanje etičkog odnosa prema korišćenju digitalnih medijskih sadržaja. Radi se o utemeljenom kritičkom mišljenju i o sposobnosti samoizražavanja (samoispoljavanju). Medijska pismenost uspostavlja obe ove ključne veštine kao i etičku podršku. Ona omogućava otkrivanje višestrukih nivoa značenja medijskih poruka učesnika u komunikaciji, njihovo međusobno razumevanje, razumevanje konteksta u kojem se komunikacija odvija, razumevanje višeslojnosti uslovljene strukturom i jezikom medija kao i samim medijskim diskursom – a sve to uspostavlja zreliji i etičniji odnos prema medijskom sadržaju i drugim učesnicima u komunikaciji. Umesto moralne panike koja nastaje kada prestanemo da postavljamo pitanja i počnemo da pretpostavljamo jednoznačne odgovore, društvene mreže omogućavaju nam da upravo postavljamo pitanja, da na njih dobijemo različite odgovore i da na osnovu njih sami izvodimo zaključke. Postavljanje pitanja i traganje za odgovorima, a ne memorisanje unapred pripremljenih sadržaja, jeste sama suština naprednog učenja pa tako i medijskog obrazovanja, koje podržava princip aktivizma a ne pasivnog konzumerizma.

Umesto korišćenja digitalnih tehnologija na tradicionalan način, savremeni sistemi za učenje podrazumevaju dizajniranje učećeg okruženja, dinamičnu organizaciju materijala koja podrazumeva relativno individualizovano učeće okruženje, mogućnost za samostalno i nezavisno istraživanje, umrežavanje, komunikaciju i interakciju onih koji uče, kao i sasvim drugačiji način evaluacije. To sve zahteva potpuno drugačiji pristup obrazovanju, pri čemu je potrebno veoma pažljivo preispitati uloge i odgovornosti autora koji dizajniraju programe elektronskog učenja, kao i uloge i onih koji takve programe koriste. Napredno učenje na društvenim mrežama ne zasniva se samo na promeni tehnologije, nego pre svega na promeni pristupa svih koji, na bilo koji način, u obrazovnom procesu učestvuju.

Ključne reči: Digitalni mediji, društvene mreže, napredno učenje, medijska pismenost

Ljiljana Lj. Bulatovic, Goran Bulatovic, Olja Arsenijevic
Management Faculty, Novi Sad
bulatovic@famns.edu.rs

THE ETHICAL IMPLICATIONS OF ADVANCED LEARNING THROUGH DIGITAL MEDIA

Abstract: The sudden development of information communication technology and especially Web 2.0 has changed not just the way of communicating but also the way of learning and the way in which we participate in the world around us, and therefore we feel that what has been going on the last fifteen years is not an information, but rather a social revolution. New technologies, two-way mode of communication and access to different learning materials, link with new and creative digital media literacy, focusing on personal interests and preferences such as personal cognitive and ethical development, personal beliefs and values, moral and any other needs of support, make it a natural learning environment of gifted, creative and active builders of social networks and different social relations. Learning in a social network is a challenge for all, especially for gifted and responsible: beginning with oneself, the group, towards the middle, according to the material being taught. Responsibility to oneself requires special ethical consciousness, especially when it comes to assessing own segments of achievement and evaluation of personal knowledge and skills. Responsibility to the other participants in a social network means mastering the many social and ethical skills, which are not exhausted through the ethics of communication and use of information. It is about building and adoption of rules and norms that apply in virtual communities in which all interested representatives are formed. The basis of learning in a social network requires a high level of ethical awareness, social activism, self-development, learning and problem-solving. In global media culture, each gifted student relying on modern media, will apply at least two key skills for building and maintaining an ethical attitude towards the use of digital media. It is based on skills of critical thinking and self-expression. Media literacy is established in both of these key skills and ethical support. It allows the detection of multiple levels of meaning of media messages, participants in communication, their mutual understanding, understanding the context in which communication is made, understanding the complex appearance due to the structure and language of media - all of which establishes a more mature and more ethical attitude towards media content and other participants in communication. Instead of moral panic that occurs when we stop asking questions and begin to assume unambiguous answers, social networks allow us to ask questions, and get different answers based on our own conclusions. Asking questions and searching for answers rather than memorizing canned content is the very essence of advanced learning including media education, which supports the principle of activism rather than passive consumerism.

Instead of using digital technologies in the traditional way, the modern systems of learning include designing a learning environment, the dynamic organization of materials, which include individualized relative of learning environment, the ability to independently research, networking, communication and interaction of the learner, and a completely different way of evaluation. All this requires a completely different approach to education, where it is necessary to examine carefully the role and responsibility of the author who designs e-learning programs, as well as the role and those who use such programs. Advanced learning in social networks is not based only on the change of technology, but more importantly, the change of attitude of all who, in any way, participate in the educational process.

Key words: Digital media, social networks, advanced learning, media literacy

Саво Ђебић, професор струковних студија
Висока техничка школа струковних студија, Зрењанин
cebics@gmail.com

Мирко Дејић
Учитељски факултет, Београд
mdejic@panet.rs

Крстивоје Шпијуновић
Учитељски факултет, Ужице

ГЕНИЈАЛНИ МАТЕМАТИЧАРИ И МОРАЛНОСТ

Разноврсне су судбине генијалних математичара. Оне су најчешће веома мало познате широј јавности, јер се њихове биографије не могу онако рефлектовати кроз њихове теореме као што се животи књижевника или филозофа често суштински и законито огледају у њиховом делу.

Дар за математику, исто као и за музику, често је урођен, испољава се рано и органски детерминише склоп интелигенције датог човека. Неки од »рођених« математичара су успели у потпуности да искажу своју генијалност. У овој раду говори се о некима од њих, о неким тешким идејним и људским сукобима међу њима, са једног специјалног аспекта. Моралног.

Кључне речи: математика, геније, сукоб, приоритет, скромност.

Savo Ćebić
Technical College, Zrenjanin
cebics@gmail.com
Mirko Dejić
mdejic@panet.rs
Teacher Training Faculty, Belgrade
Krstivoje Špijunović
Teacher Training Faculty, Užice

GENIUS MATHEMATICIANS AND MORALITY

There is a great diversity in the fates of the genius mathematicians. Their lives are rarely well-known to the public, because their biographies could not be reflected through their theorems, unlike the lives of writers or philosophers which are often and regularly in the core of their own work.

Talent for mathematics, as well as for music, is often something you are born with, it is early recognized and organically determines the intelligence of the person. Some of `born as mathematicians` succeeded to expose their genius completely. This paper is about some of them and about some difficult confrontations among their ideas and personalities, considering one special aspect: morality.

Key words: mathematics, genius, confrontation, priority, modesty

Tahsin Colak
Bajram Pinarbasi
Средно Училиште "Јахја Кемал" Струга
Македонија
tahsincolak@yahoo.com

НЕГУВАЊЕ НА МОРАЛНИТЕ ДИМЕНЗИИ НА НАДАРЕНИТЕ И ТАЛЕНТИРАНЕ УЧЕНИЦИ

Nurturing Moral Dimensions of the Gifted and Talented at the Private Learning Centre "Jahja Kemal" in Struga

Во овој труд авторите ќе се осврнат и ќе прикажат одредени аспекти на морално - етичките димензии на надарените и талентираните ученици во ПСУ "Јахја Кемал" Струга. За таа цел авторите ќе го проектираат своето долгогодишно искуство во работата со надарените и талентираните и нивното учество во меѓународните натпревари имајќи ги во предвид морално етичките карактеристики во процесот на подготовката за работа со надарените.

Очекуваме тие искуства да бидат во значаен придонес во авторизацијата на моралните аспекти во работата со надарените.

Клучни зборови: моралност, надареност, талентираност, негување

Зорица Цветановић
Учителски факултет, Београд
zorica.cvetanovic@ug.bg.ac.rs

УЛОГА КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА У ФОРМИРАЊУ ВРЕДНОСНИХ СИСТЕМА ДАРОВИТИХ

Сваки књижевни текст поред своје уметничке вредности има и идејни слој који упуѓује на одреѓене системе вредности – поруке и поуке о животу. Посебно су за такву значењску, идејну анализу погодне бајке и басне у којима се моралне и етичке поруке исказују на експлицитан начин. Разговор о књижевном тексту и повезивање са животом има васпитни значај. Даровити се могу поистоветити са неким књижевним ликом и могу сазнати које су основне моралне вредности у друштву. Књижевни лик је део уметничког света и носилац замисли и идеја сваког књижевног дела. Он доприноси остваривању васпитне улоге књижевности, утиче на изграѓивање ставова, идеала и погледа на свет. Анализом особина ликова указује се на то које су пожељне, а које непожељне и промишља се о томе како се треба понашати у одреѓеној ситуацији у којој су се нашли ликови. Читајући и анализирајући текстове, посебно бајке и басне, даровити уче о људима, њиховим особинама и поступцима. Интерпретацијом књижевних текстова даровити сазнају много и о решавању проблема и конфликта, јер размишљају о томе како се понашати, како реаговати, шта урадити у одреѓеним ситуацијама. Разматрање узрочно-последичних ситуација и начини понашања и реаговања ликова у њима отварају питања о проблемима у животу и начинима њиховог решавања. Ситуација у тексту повод је за разговор о понашању у животним ситацијама и како извући поуку за свој став и однос према деловању других, али и прихватити модел понашања који је друштвено прихватљив. Разумевање скривених поука у књижевном тексту, датих метафорично и алегориски, даровитима омогуѓује да, раније од других, размишљају о друштвено одговорном и

моралном понашању. Када се промишља и разговара о порукама књижевних текстова размишља се о општим идејама и животним истинама. Усвајањем тих општих начела, која су експлицитно или имплицитно исказана, даровити се васпитавају за изграђивање прихватљивих облика понашања и за хумане односе у друштву.

У раду ће бити приказана паралела између идеја и особина ликова у књижевним текстовима и пожељних особина личности, а приказано је и васпитавање даровитих у духу културних односа, моралних вредности и сарадње међу људима.

Кључне речи: књижевни текст, књижевни лик, особине личности, васпитање карактера, даровити.

Zorica Cvetanović
University of Belgrade, Faculty of Education
zorica.cvetanovic@ug.bg.ac.rs

THE ROLE OF LITERARY TEXTS IN CREATING VALUE SYSTEMS OF THE GIFTED

Every literary text, in addition to its artistic value, has a conceptual layer that points to certain value systems - the message and lessons about life. Such a meaningful, preliminary analysis shows its best in tales and fables in which the moral and ethical messages are presented in an explicit way. Talk about the literary text and connecting it with life has educational significance. The gifted can be identified with any literary figure and they can learn what the basic moral values in society are. Literary character is a part of the art world and holder of thoughts and ideas of each literary work. It contributes to the educational role of literature, influences the development of attitudes, ideals and view on the world. The analysis of characteristics of the characters points to the fact what the desirable and undesirable characteristics are and it shows how to behave in a certain situation in which the characters are. By reading and analyzing texts, especially fairy tales and fables, the gifted learn about people, their characteristics and actions. Interpretation literary texts, the gifted learn more about solving problems and conflicts, because they think how to behave, how to react, what to do in certain situations. Consideration of the causal situation and ways of behaviour and reactions of the characters in them raises questions about problems in life and ways of solving them. The situation in the text of the reason is to talk about the behaviour of the living situation is and how to draw a lesson for their attitude and relationship to other activities, but also to accept a model of behaviour that is socially acceptable. Understanding the concealed lesson in literary text, given a metaphorical and allegorical meaning, the gifted, earlier than others, think about social responsibility and ethical behaviour. When people think an talk about the messages of literary texts, they think about the general ideas and the truth. By adopting these general principles, which are explicitly or implicitly expressed, the gifted are brought up for acceptable forms of behaviour and human relations in society.

The paper will present parallels between the ideas and traits of characters in literary texts and desirable personality traits, and pedagogical work with the gifted is shown in the light of cultural relations, moral values and cooperation among people.

Key words: literary texts, literary character, personality traits, character education, the gifted.

Bosiljka Dorđević
Srpska akademija obrazovanja
Beograd

«NIJE ZLATO SVE ŠTO SIJA ...» (poslovica)
(ili druga strana darovitosti)

Neke pojave i rezultati u radu ljudi nisu uvek onakvi kakvim izgledaju u prvi mah, što se može reći i za darovite i kreativne.

Darovitost i kreativnost učinili su život ljudi lakšim, udobnijim, humanijim i lepšim. Međutim, detaljnijim uvidom u fenomen darovitosti i kritičnijim procenjivanjem određenih rezultata i opštih ishoda u nekim oblastima života, javile su se krupne nedoumice i velike dileme.

Kada su razmatrana pitanja darovitosti, najčešće su to bili pozitivni rezultati i pozitivna (poželjna) svojstva darovitih. Negativni ishodi i negativna svojstva nekih darovitih su sasvim zanemarivana.

U ovom prilogu biće prikazani rezultati istraživanja o darovitoj deci i mladima do 18 godina u nas, sa stanovišta 4000 roditelja, nastavnika i instruktora, i to rezultati o nepoželjnim (negativnim) svojstvima darovitih i kreativnih.

Glavne reči: moralnost, darovitost, nepoželjna svojstva darovitih.

Bosiljka Dorđević
Serbian Academy of Education
Belgrade

“ALL THAT GLITTERS IS NOT GOLD” (a proverb)
(or: another side of giftedness)

Certain appearances and results in the work of people are not always what they seem to be at first sight; this is also true for the gifted and creative.

Giftedness and creativity have made life of people easier, more comfortable, more humane and more beautiful. However, deeper insight into the phenomenon of giftedness and more critical assessment of particular results and general outcomes in certain fields of life have opened up great dilemmas.

When considering the issues of giftedness, it was always the case that positive results and positive (desirable) features of the gifted were taken into account. Negative outcomes and negative features of some gifted individuals have been completely neglected.

The paper considers the results of the research on gifted children and young people up to 18 years of age in Serbia, from the standpoint of 4000 parents, teachers and instructors – the results showing undesirable (negative) features of gifted and creative.

Key words: morality, giftedness, undesirable features of the gifted.

Jovan Đorđević
Srpska akademija obrazovanja
Beograd

TALENTOVANI UČENICI, VREDNOSNE KATEGORIJE I MORALNO VASPITANJE

U saopštenju se raspravlja o problemima morala, moralnog vaspitanja, društveno-moralnih vrednosti i kategorija i ulozi roditelja i škole u ovom značajnom i kompleksnom procesu. Posebna pažnja je poklonjena usklađivanju darovite dece i mladih i njihove moralne osetljivosti.

Već od ranog detinjstva mnoga darovita deca pokazuju znake moralne osetljivosti, težnju da brinu o drugima, da ublaže bol i patnju ili pokazuju određene sposobnosti da «razmišljaju» o apstraktnim idejama kao što su pravda i pravičnost. Počeci moralne osetljivosti nalaze se u razvoju empatije između roditelja i deteta. Kada je u pitanju empatija, darovitoj deci treba ukazati pomoć kako im ona ne bi predstavljala razvojnu teškoću. Veoma nadarena deca najčešće zahtevaju snažni podsticaj roditelja, njihovu pažnju, angažovanje, podršku i privrženost. Prema shvatanju stručnjaka, koji se posebno bave ovim problemima, već na ranom predškolskom uzrastu darovita deca počinju da razvijaju određena razumevanja osnovnih zahteva u pogledu moralnih procena kao što su: pravedno i nepravedno, briga i nebriga, pošteno i nepošteno, hrabrost i kukavičluk. Darovitoj deci je potrebno omogućiti da raspravljaju o idejama koje razvijaju o moralnim zahtevima. Briga odraslih (roditelja i nastavnika) može im pomoći da otkriju svoje unutrašnje težnje kao i da objedine rasuđivanje i saosećanja u moralnom izboru. Da bi razvili osetljivost za moralni izbor, deci treba omogućiti da shvate određena pravila, norme, objašnjenja i moguće posledice.

Prezentirana su brojna shvatanja stručnjaka koji se bave proučavanjem razvoja i moralnog vaspitanja, kao i vrednosnih kategorija, talentovane dece. U tom pravcu posebno je značajan rad psihologa Deirdre Levickog (1997) pod naslovom «Razvoj identiteta darovite dece: moralna osetljivost».

Ključne reči: moralnost, darovitost, porodica, škola, moralne vrednosti.

Jovan Đorđević
Serbian Academy of Education
Belgrade

TALENTED STUDENTS, VALUE CATEGORIES AND MORAL EDUCATION

The statement is about the issue of morality, moral education, social and moral values and categories and the role of parents and schools in this important and complex process. Special attention was paid to the harmonization of gifted children and young people and their moral sensitivity.

From early childhood, many gifted children show signs of moral sensitivity, the tendency to care about others, to alleviate pain and suffering or show a certain ability to "think" about abstract ideas such as justice and fairness. The beginnings of moral sensitivity are in the development of empathy between parent and child. When it comes to empathy, gifted children should help to point out that she did not represent impairment. Very capable students often require strong incentives parents, their attention, commitment, support and loyalty. According to the understanding of experts, dealing specifically with these problems, but the early pre-school age gifted children begin to develop some understanding of basic requirements in terms of moral evaluation, such as: just and unjust, care and neglect, fair and unfair, courage and cowardice. Gifted children should be granted an opportunity to discuss ideas that develop the moral

demands. Caring of adults (parents and teachers) can help them to discover their inner aspirations and to unify thinking and compassion in moral choice. To develop sensitivity to the moral choice, children should be able to understand certain rules, norms, explanations and consequences.

In the text is presented a number of views of experts who study the development and moral education, as well as value categories, talented children. In this regard it is especially important work of psychologist Deirdre Leveckog (1997) entitled "Development of the identity of gifted children: moral sensitivity."

Key words: morality, ability, family, school, moral values.

Rajko Djurić

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov" Vršac

rdjuric@beotel.net

DAROVITOST I MORALNOST U DRUŠTVENO-ISTORIJSKOM KONTEKSTU

Tekst "Darovitost i moralnost u društveno-istorijskom kontekstu" sastoji se iz dva dela.

Tema prvog dela su darovitost i moralnost; tema drugog dela su daroviti Romi, o čemu se inače nije dosad uopšte raspravljalo u naučnoj literaturi.

Fenomen darovitosti tretira se najpre kroz kratko podsećanje na istorijska istraživanja, zatim se predstavljaju najpoznatiji modeli koje su razvijali najistaknutiji svetski stručnjaci kognitivne, razvojne i školske psihologije (Levis M. Terman, Joseph M. Renzulli, Franz J. Mönks, Wilhelm Wicercowski, Harold Wagner, Gagne Francoys, Howard Gardner, Joy Paul Guilford itd.) i osvrtom na tipologiju i tipološke odlike darovitosti.

Društveni razvoj i procesi, kao i najveći izazovi budućnosti svedoče da će potreba za darovitima biti sve veća.

Ali, na pitanja koja su proistekla iz događaja koji su dali pečat 20. veku (Aušvic i Hirošima) nadovezuju se danas mnoga druga.

Dve su ključne teorije koje danas nude odgovore na ta pitanja.

To su *teorija racionalnog odlučivanja* i *teorija moralnog dobra*.

Te teorije se međusobno razlikuju, što potvrđuju i mnoga empirijska istraživanja, naročito istraživanja koja su izvršena u poslednjih nekoliko godina u Nemačkoj.

Međutim, u pojedinim evropskim zemljama, naročito u zemljama bivšeg komunističkog režima, nije moguća primena ni merila koje je formulisala teorija racionalnog odlučivanja, ni merila koja su utemeljena na postavkama teorije moralnog dobra. Jer, kako je rekao češki filozof Karel Kosik, u tim zemljama se ukorenio "mafijaški kapitalizam".

U cilju ilustracije, navedena je Srbija, koja se nalazi ne samo pred zadacima rešavanja problema iz doba socijalizma, već i mnogobrojnih problema koji su posledica desetogodišnjeg rata na prostorima bivše Jugoslavije. U ratu, koga je Gete opisao kao "raj za psihopate, piromane, zločince i ološ svake vrste", nema mesta ni za normalne, ni za darovite.

Politička elita, koja snosi najveću odgovornost, nije sposobna da rešava uspešno te probleme, pa su, usled toga, prostori za darovite u Srbiji veoma suženi.

Romi su bili vekovima diskriminirani, proganjani a, zajedno s Jevrejima, bili su žrtve holokausta. Međutim, oni se i dalje posmatraju kroz "naočari" predrasuda, čiji je zajednički imenilac *anticiganizam* (u mnogim evropskim državama romska deca su masovne žrtve primene klasičnih testova inteligencije, a u Srbiji se čak odomoćio termin "ciganski IQ"!!!. Autor ovog teksta publikovao je više radova o tom rasističkom postupku i zloupotrebi testova u našim školama. S druge strane, kao što se u prošlosti prećutkivalo poreklo darovitih Jevreja, tako se prećutkivalo i prećutkuje poreklo darovitih Roma. Pošto su engleski istraživači utvrdili romsko

poreklo Pabla Pikasa, koji se nalazi na listi “univerzalnih genija”, u tekstu je navedeno više Roma – slikara, književnika, muzičara i istaknuta matematičarka Sofija Vasiljevna Kovaljevski.

Romi su, možda, najupečatljiviji primer da darovitost može ponekad opstati, razvijati se i doneti plodove čak pod vrlo nepovoljnim uslovima i okolnostima i uprkos svim silama. Sprečavanje i nepriznavanje onog što je izvrsno, bez obzira na nacionalno, rodno ili socijalno poreklo, jeste varvarstvo, kaže autor teksta, pozivajući se na Getea.

Rajko Djuric

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” Vrsac

rdjuric@beatel.net

GIFTEDNESS AND MORALITY IN SOCIAL-HISTORICAL CONTEXT

The text “Giftedness and morality in social-historical context” consists of two parts.

The point of interest in the first part of the text is giftedness and morality. The subject of the second part are gifted Roma persons, usually neglected in scientific literature.

At the outset, the phenomenon of giftedness is treated through a short reminiscence on historical research; then the most famous models are represented being developed by the most prominent world experts from the fields of cognitive, developmental and school pedagogy (Lewis M. Terman, Joseph M. Renzulli, Franz J. Mönks, Wilhelm Wicercowski, Harold Wagner, Gagne Francois, Howard Gardner, Joy Paul Guilford etc) with the overview of the typology and typological features of giftedness.

Social development and processes, as the greatest challenges of the future, have testified that the need for the gifted will be ever increasing.

However, numerous questions driven by the events marking the 20th century (Auschwitz and Hiroshima) nowadays lead to numerous other questions.

There are two key theories that offer answers to these questions.

They are the *theory of rational decisional making* and *the theory of moral good*.

These theories differ, which has been confirmed by numerous empirical research, especially those undertaken during recent years in Germany.

However, in some European countries, especially in those of the ex communistic regime, it is not possible to apply either the measures formulated by the theory of rational decision making or the measures grounded in the assumptions of the theory of moral good, due to the fact that, as it has been pointed out by the Czech philosopher Karel Kosic, it is “mafia capitalism” that has taken roots in these countries.

Just as an illustration, Serbia is mentioned, which is facing not only the tasks of solving the problems it inherited from the age of socialism, but also numerous problems which are the consequences of ten-year-long war in the region of ex Yugoslavia. At war, described by Goethe as “a paradise for psychopaths, piromans, criminals and scum of every kind” there is no place for either normal or the gifted.

Political elite, which has the greatest responsibility, is not capable of solving the stated problems successfully. As a consequence, the space for the gifted in Serbia has been significantly narrowed.

Romani people have been discriminated and persecuted for centuries, and, together with the Jews, they were the victims of holocaust. However, they are still viewed through the “glasses” of prejudice and bias, and its common denominator is antiziganism (in numerous European countries Roma children are mass victims of the application of classical intelligence tests, while there is a common phrase in Serbia “Zigani IQ”!!!). The author of the paper has published a number of texts dealing with the racist actions and the abuse of the tests in the school in Serbia. On the other hand, just like the origin of the gifted Jews was kept back, the origin of the gifted Roma also was and has been left unsaid. Since British researchers have confirmed Roma origin of

Pablo Picasso, who is on the list of “universal geniuses”, the text has stated several Roma persons – painters, writers, musicians, as well as the prominent mathematician Sofia Vasiljevna Kovaljevski.

It seems that Roma people are the most striking example that giftedness can sometimes survive, develop and bring great achievements even under very unfavourable conditions and in spite of all the negative powers. Citing Goethe, the author of the text points out that preventing and unrecognising what is exceptional and outstanding, regardless national, gender or social origin is barbarism.

Миросава Ђуришић-Бојановић
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
Одељење за психологију, Београд
mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

ЕТИЧКИ АРГУМЕНТ У ПРИЛОГ ПЛУРАЛИСТИЧКОМ ПРИСТУПУ ПОДСТИЦАЊА КРЕАТИВНОСТИ У ОБРАЗОВАЊУ

Предмет рада је етичка перспектива концептуализације образовних циљева у оквиру плуралистичког концепта образовања. У раду се испитују кључне психолошке претпоставке и препреке за плуралистички приступ образовању младих као и подстицање креативности. Наш приступ иде у супротном смеру у односу на традиционални око кључног питања: како вредност толеранције развијати у образовању? За разлику од ранијих приступа који следе логику према којој демократске вредности, на пример, треба у образовању експлицитно промовисати као пожељне вредности, ми смо пошли од другачијих претпоставки: когнитивна флексибилност подстиче друштвену толеранцију. Основна претпоставка је психолошка спремност за уважавање различитости. То је у исто време главни етички критеријум и етички аргумент у прилог плуралистичког приступа у подстицању креативности. Циљ је био да се утврди како принципи мултиперспективности и мултикултурализма, као саставних делова плуралистичког образовног концепта одговарају захтевима савременог радног окружења и пожељним исходима образовања, посебно у вези са подстицањем креативности. Затим да се успостави веза између основних етичких претпоставки плуралистичког концепта и пожељних образовних циљева. Укључујући два главна принципа образовања мултиперспективност и мултикултурализам, анализирали смо која етичка начела плуралистичка концепција образовања подстиче. Такође могућности јачања еманципаторног потенцијала школе плуралистичким приступом. Сачињена су два нивоа анализе: концептуална и емпиријска. У нашем истраживању конструкт прихватања плуралитета идеја је коришћен као централни репрезент когнитивне флексибилности. Поставили смо неколико хипотеза. Прво, постоји позитивна повезаност између когнитивне флексибилности и мултиперспективности, мултикултурализма и креативности. Друго, одређене карактеристике личности подстичу, то јест, ометају когнитивну флексибилност. Треће, когнитивна флексибилност се може побољшати одређеним процедурама. Резултати анализе потврђују постављене хипотезе. Није добијена значајна корелација између когнитивне флексибилности и креативности, али постоји повезаност. Ослањајући се на теоријску и емпиријску аргументацију, ауторка закључује да подстицање плуралистичког когнитивног стила у настави, укључујући принципе мултиперспективности и мултикултурализма је најзначајнији потенцијал плуралистичког концепта образовања у припреми младих за живот и рад у савременом друштву. Међутим, налаз који се тиче одређених психолошких предиспозиција које ометају когнитивну флексибилност указују на додатни захтев за диференцираним

приступом у настави која би се организовала у складу са принципима плуралистичког концепта.

Кључне речи: етика плуралистичког концепта образовања, плуралистички когнитивни стил, креативност, мултиперспективност и мултикултуралност.

Mirosava Đurišić-Bojanović
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of Psychology, Belgrade
mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

THE ETHICAL ARGUMENT IN FAVOUR OF PLURALISTIC APPROACH TO FOSTERING CREATIVITY IN EDUCATION

Abstract The subject of the paper is the ethical perspective of conceptualisation of educational goals within the pluralist concept of education. The paper studies the key psychological assumptions and obstacles to the pluralist approach for education of youth as encouraging creativity. Our approach follows the opposite direction comparing to traditional about the key question: how the value of tolerance should be developed in education? Unlike the previous approaches following the logic that democratic values, for example, are educated by explicit advocating and promotion of desirable values, we started from a different hypothesis: cognitive flexibility induces social tolerance. The basic psychological assumption is readiness for appreciation of differences. That is in the same time the main ethical criteria and the ethical argument for a pluralistic approach to encouraging creativity. The goal was to determine how the principles of multiperspectivism and multiculturalism as constituents of the pluralist educational concept correspond to the demands of the contemporary work environment and desirable educational outcomes especially related to creativity. Also, to establish connection between core ethical pluralist assumptions desirable and educational goals. Including the two main principles of education multiperspectivism and multiculturalism, we also analysed what ethical tenets pluralist concept of education encouraged. Also the possibilities of strengthening the emancipatory potential of school by pluralist approach. Two levels of analysis was performed: conceptual and empirical. The construct of acceptance of plurality of ideas was used as a central representative of cognitive flexibility in our research. We set several hypotheses. First, there is a positive correlation between cognitive flexibility and multiperspectivity, multiculturalism, and creativity. Second, certain personality features encourage, that is, interfere with cognitive flexibility. Third, cognitive flexibility can be improved by certain procedures. The analysis results confirm the hypothesis. There was no significant correlation between cognitive flexibility and creativity, but there is a connection. Relying on theoretical and empirical arguments, the author concludes that encouraging pluralist cognitive style in instruction including the principles of multiperspectivism and multiculturalism is the most important potential of the pluralist concept of education in preparing the young for life and work in the contemporary society. However, the findings concerning certain psychological predispositions that interfere with cognitive flexibility suggests an additional request for a different approach to teaching which would be organized in accordance with the principles of a pluralistic concept.

Key words: pluralist concept of education, pluralist cognitive style, multiperspectivism and multiculturalism.

Ivan Ferbežer
INSTITUT ZA RAZVIJANJE NADARJENOSTI
REVIVIS Ptuj
Slovenija
ivan.ferbezer@siol.net

SPIRITUALNA SENZITIVNOST NADARJENIH OTROK

Nekateri nadarjeni otroci že iz zgodnjih let izkazujejo spiritualno senzitivnost. Ti otroci razumejo univerzalnost spiritualnih pojmov kakor je, odpuščanje drugim, razvijanje spiritualne samozavesti skozi postavljanja vprašanj in odkrivanja spiritualnih problemov in njihovo reševanje. Nadarjeni si razvijajo sistematično filozofijo življenja in smrti ali so iskalci transcendence v svetu, pri drugih ljudeh in pri sebi. Spiritualno senzitivnost srečujemo pri tistih nadarjenih otrocih ki si razvijajo znanje o spiritualnih pojmih, ki prej kot vrstniki preučujejo sisteme verovanj in prepričanj, ki se aktivirajo iz želje, da bi osvobodili trpljenje drugih in ki izkazujejo dokaze o transcendentnih in mističnih izkušnjah. Omenjena študija preučuje pojem spiritualne senzitivnosti, preučuje vlogo asinhronije v razvoju spiritualnih problemov in osvetljuje primere, kako doživljajo nadarjeni otroci omenjene probleme v vsakodnevnem življenju.

Ivan Ferbežer
INSTITUTE FOR GIFTEDNESS DEVELOPMENT
REVIVIS Ptuj
Slovenija
ivan.ferbezer@siol.net

SPIRITUAL SENSITIVITY OF GIFTED CHILDREN

Starting from an early age, some gifted children show evidence of spiritual sensitivity. These children understand the universality of spiritual concepts such as forgiveness of others, develop spiritual self-awareness through asking questions and finding spiritual problems to solve, develop a systematic philosophy of life and death, or are seekers of the transcendent in the universe, other people and themselves. Spiritual sensitivity encompasses those children who develop knowledge of spiritual concepts and examine belief systems in advance of age peers, those who act from a desire to relieve the suffering of others and those who show evidence of transcendent or mystical experiences. This study explores the concept of spiritual sensitivity, examines the role of asynchrony in the development of spiritual concerns, and offers examples of how gifted children experience these concerns in their everyday lives.

Olivera Gajić
Biljana Lungulov
Filozofski fakultet u Novom Sadu
Odsek za pedagogiju
cicakom@neobee.net
biljana.lungulov@gmail.com

UTICAJ MASOVNIH MEDIJA NA MORALNE VREDNOSTI DAROVITIH

Autorke u radu razmatraju problematiku moralnih vrednosti darovitih i njihovo formiranje i razvoj pod uticajem različitih sadržaja kojima su izloženi putem sredstava masovnih komunikacija. U današnjem svetu ekspanzije znanja, tehnike i nauke, izloženi smo velikoj količini novih informacija, novih saznanja, različitih pravaca i pogleda na život, kulturu, umetnost, obrazovanje... Nudi se bezbroj perspektiva, novih paradigmi, drugačijih vrednosti, a stvoriti kritički stav i odgovorno pristupiti i pronaći sebe u savremenosti postaje veliki izazov sa kojim se svi suočavamo.

Moralne vrednosti su tema razmatranja mnogih mislilaca vekovima unazad, ali postaju imperativ u svetu gde sve više druge vrednosti dobijaju primat i prvenstvo. Izloženost različitim sadržajima koji se plasiraju kroz internet, film, štampu, dovodi do formiranja svog pogleda na svet i oblikovanja drugačijih moralnih vrednosti. Stoga, je neophodno veliku pažnju usmeriti na proučavanje i istraživanje problematike savremene medijske kulture i njenog uticaja na moralne poglede i vrednosti.

Darovitost predstavlja posebno značajno područje proučavanja i razmatranja jer nosi značajne specifičnosti u vaspitnom delovanju i potrebno je ukazati na sve izuzetnosti koja ona podrazumeva. Otvara se niz pitanja koja traže svoje odgovore u istraživanjima, kao što su: šta za darovite znači moralno živeti, kakav je smisao takvog života, kako savremena kultura utiče na formiranje moralnosti darovih, kao i mnoga druga. U radu će biti izložena savremena shvatanja, rezultati istraživanja i teorijske postavke različitih autora o značajnom uticaju sredstava masovnih komunikacija na formiranje moralnih vrednosti i stavova darovitih. Jer suočeni sa potpuno novom kulturom koja formira i usmerava delovanje, vrednosti, ponašanje pa i život sam, nužno je da pažnju i istraživačke kapacitete usmerimo ka razumevanju ove problematike.

Ključne reči: savremena kultura, masovni mediji, moralne vrednosti, daroviti.

Olivera Gajić
Biljana Lungulov
Philosophical Faculty in Novi Sad
Pedagogy Department
cicakom@neobee.net
biljana.lungulov@gmail.com

AN INFLUENCE OF MASS MEDIA ON MORAL VALUES OF THE GIFTED

The authors of the paper deal with issues of moral values of the gifted and their formation and development under the influence of different amenities that are exposed to by means of mass communication. In the contemporary world of the knowledge, technology and science expansion, people are exposed to large amounts of new information, new knowledge, different directions and views on life, culture, art, education ... There are offered numerous perspectives, new paradigms, and different values, and it becomes a big challenge to create a critical attitude and responsibly approach and find oneself in the contemporariness, which everybody faces with.

Moral values are the focus of consideration of many speculators for centuries. However, they become more imperative in the world where all the other values have precedence and priority. Exposure to a variety of amenities, which are offered through the Internet, film, and press, result in the creation of one's own view of the world and formation of different moral values. Therefore, it is necessary to focus attention on studying and examining the problems of contemporary media culture and its influence on moral views and values.

Giftedness is a particularly important area of studies and consideration, since it has significant specificities in the educational activities, and it is necessary to point out to all the excellences implied by it. It opens a series of questions seeking answers in the researches, such as: What it means for the gifted to live morally; what is the meaning of such life; how does contemporary culture affect the formation of morality in the gifted, and many other questions. The paper exposes contemporary concepts, results of the researches, and theoretical assumptions of different authors on the significant impact of mass media on the formation of moral values and attitudes of the gifted. Being faced with completely new culture which forms and directs the activities, values, behaviour and the life itself, it is necessary to focus attention and the research capacities towards understanding of these issues.

Key words: contemporary culture, mass media, moral values, gifted.

Marta Gal

Eötvös József Főiskola - Viša Škola Eötvös József

Mađarska

marta_gal@freemail.hu

MORALNO VASPITANJE UČENIKA KOJI STIŽU IZ RAZLIČITIH SOCIJALNIH SREDINA

Da bi se darovitost mogla razvijati, potrebna joj je stimulativna okolina. Nadarenom učeniku su potrebni pozitivni uzori, treba mu osigurati odgovarajuće mogućnosti da stekne nova iskustva, neophodno mu je pružati šanse da razvija svoje kreativne potencijale i da savlada sposobnost za donošenje moralnih odluka. U čemu je tajna moralnog vaspitanja? Možda je odgovor na ovo pitanje međusobno poverenje. Da li je 14-godišnjem učeniku u gimnaziji koji stiže iz dobre, obrazovane možda, čak, iz bogate familije lakše objasniti društvene norme i pravila redovnog ponašanja nego 14-godišnjem učeniku koji pohađa osnovnu školu u jednom malom selu, čija je porodica pogođena siromaštvom, nezaposlenošću i pripada romskoj nacionalnosti? Možda se moralno vaspitanje nešto lakše može realizovati u gimnaziji gde u jednom razredu ima više nadarenih učenika koji žele nastaviti svoje školovanje, koji već na predmetnoj nastavi imaju razne mogućnosti da prošire svoje znanje i da razvijaju svoje moralne kompetencije i moralnu odgovornost nego u jednom takvom razredu gde zahtevi nisu dovoljno podsticajni za angažovanje intelektualnih sposobnosti jednog nadarenog učenika jer to u nekim slučajevima može izazvati dosadu i agresivno ponašanje, pogotovo onda kada je nadareno dete još suočeno sa negativnim pritiskom svojih vršnjaka. Da bi naši učenici mogli doneti prave moralne odluke, treba voditi iskrene razgovore sa njima, treba ih podsticati da vode diskusije o moralnim dilemama, treba ih naučiti da argumentiraju, a dramskim radom, situacionim igrama, možemo ih motivisati da, zajedno sa svojim vršnjacima, nađu rešenja na razna moralna pitanja. Nadarenim učenicima vrlo su važni iskreni razgovori, diskusije i argumentacije, jer na ovaj način imaju veću hrabrost da izražavaju svoju individualnost, svoje misli i posebne kreativne ideje; i ako preko toga još dobijaju emocionalnu podršku, to, onda, razvija njihovo samopouzdanje, samouverenje. Bitno je da oni sami, ili zajedno sa svojim vršnjacima, rešavaju moralne dileme jer s jedne strane adolescenti u ova doba više veruju svojim vršnjacima nego odraslima, a s druge strane će dobiti jednu sliku o sebi, prepoznaće sebe u raznim situacijama što se najbolje može videti po tome da na početku

razgovora govore o jednom drugom licu (jednog karaktera iz jednog književnog dela) a kasnije već koriste prvo lice jednine. Korisno je, pre nego što počnemo voditi razgovor o moralnoj dilemi, napisati u svesku nadarenog učenika naše rešenje dileme a na kraju časa to uporediti sa rešenjem koji su našli učenici. Ako učenici primete da je nastavnik iskren prema njima ,oni će njemu lakše pokloniti svoje poverenje, a nastavnik na ovaj način ima veću šansu da oblikuje i menja stavove i ponašanja mladih.

Ključne reči: Razgovor, diskusija, argumentacija, dramski rad, situacione igre

Marta Gal
Eötvös József College
Mađarska
marta_gal@freemail.hu

MORAL EDUCATION OF PUPILS FROM VARIOUS SOCIAL SETTINGS

For giftedness to be developed, stimulating setting is necessary. Gifted child needs positive role-models, it is necessary to open up possibilities for him to get new experiences; chances should be offered to a gifted child to develop his/her creative potentials and master the skill to make moral decisions. What is the secret of moral education? It seems that the answer to the question could be mutual trust. Is it easier to explain social norms and the rules of regular behaviour to a 14-year-old general high school pupil coming from an educated, or even rich family than the 14-year-old primary school pupil in a small village, whose family suffers from poverty, unemployment and is of Roma nationality? Perhaps it is a bit easier to carry out moral education in a general high school in a class with several gifted pupils who want to continue their schooling, who within subject teaching have various possibilities to increase their knowledge and develop moral competencies and moral responsibility than in a class where the demands are not encouraging enough for the engagement of intellectual abilities of a gifted pupil, having in mind that in some cases this can cause boredom and aggressive behaviour, especially when a gifted child is faced with the negative peer group pressure. For our pupils to be able to make right moral decision, it is necessary to lead sincere conversations with them – they should be encouraged to participate in discussions on moral dilemmas; they should be taught to provide arguments; through drama activities and situational games they could be motivated to find solutions of numerous moral issues together with their peers. What is very important for gifted pupils are sincere conversations, discussions and argumentations, since in this way they have greater courage to express their individuality, their thoughts and special creative ideas – if they get emotional support through such activities it will develop their self-confidence. It is necessary for them to solve moral dilemmas either on their own or together with their peers, having in mind that, on the one hand, the adolescents at this age believe their peers more than adults, while, on the other hand, they will get a self-image, they will recognize themselves in various situations. This can be noticed through the fact that at the beginning of a conversation they usually talk about another person (e.g. a character from a literary work) to switch to the first person of singular as the discussion goes on. It is useful to write down our solution of a given dilemma in the notebook of the gifted child before we start the discussion on moral dilemma, so that we could compare it with the solutions the pupils have found. If the pupils notice that the teacher is sincere with them, they will be more ready to trust them, and in this way, the teacher will have greater chance to shape and modify the attitudes and behaviour of young people.

Key words: discussion, argumentation, drama activities, situational games.

Соотношение нравственные норм и целей в творческой деятельности

Проблема соотношения нравственных констант и установок в творческой деятельности коренится в глубокой древности. Эта деятельность дифференцировалась по мере своего развертывания в истории человечества. Так, сложившиеся к настоящему времени разновидности ее разновидности - медицинская практика, научное исследование неживой природы, работа с животными, - имеют специфические нравственные ограничения, касающиеся того, что оценивается этическим и неэтическим, безнравственным или находящимся на грани допустимого.

В профессиональной этике научно-практической деятельности подробно проработаны те совокупности обстоятельств, которые могут оправдать (или по крайней мере объяснить) нарушение сложившихся нравственных требований в конкретных ситуациях. Совершенно другой характер имеют нравственные ограничения, налагаемые на профессиональную деятельность крупного политика или дипломата. Здесь, к примеру, «ложь во спасение» или намеренная недоговоренность являются условиями профессионального успеха, результаты которого могут иметь позитивное (или негативное) значение для человечества в целом, для больших общественных групп, населения крупных государств и т.д.

Чрезвычайно сложна проблема нравственных ограничений в творческой деятельности людей искусства. Прежде всего, потому, что позиция Фомы Неверующего и стремление художника «уйти в глубины» или выйти за пределы ограничений, уже наложенных общественным мнением на практику работы с художественными образами, является постоянной тенденцией содержательной жизни искусства. Готовность бесстрашного разрушения барьеров, считавшихся незыблемыми еще вчера – одно из условий того «вложения перстов в раны», без которого невозможно последовательное образное исследование действительности. Человек искусства (если обратиться к биографическим данным) часто ведет себя неправильно с точки зрения повседневной морали. Как писал Б. Пастернак о личности этого типа: «...Но для первой же юбки / Он порвет повода./ И какие поступки / Совершит он тогда?».

Напротив, для профессионального юриста нарушение общепринятых нравственных норм недопустимо – стражи закона (как жена Цезаря) должны быть вне подозрений.

И, понятно, нравственные прегрешения недопустимы в общественном мнении для педагога, участвующего не только в трансляции знаний, но и в формировании личностей нового поколения.

Что же касается целей морали, то их прямая связь с реализацией творческого потенциала личности, ее задатков и возможностей, представляется очевидной. Прежде всего, речь идет о планке нравственных требований. Как писал Л.Н. Толстой, когда плывешь к цели по реке с сильным течением на противоположный берег, надо грести не прямо к намеченной точке, а к точке, находящейся выше нее, - т.е. плыть против течения. В реализации высоких нравственных целей закаляется характер, укрепляется воля. Здесь складывается сообщество союзников и единомышленников, - не по ситуационным основаниям или расчетам личной выгоды, а по стремлению изменить жизнь к лучшему, создать новый, более благоприятный климат для труда, быта и совместной жизни людей. Для достижения взаимопонимания, создания условий для совместной работы с группами людей других культур и религий, разделяющих сходные идеалы. Высокие нравственные

установки, последователно утврђује у мењајућим животним околностима, постоје, на наш поглед, најважнијом саставном делом творчевог развоја личности, - т.е. конкретних изражавања њених способности и способности. Без интеракције са сложеним околностима живота и потврдом у њима идеја и принципа, одговарајућих животне способности моралном идеалу, творчево личност изражава се у искуственој неживотној среди. Ова средина, у разлици од културе, може створити разноврсне логичке пројекције и њихово анимационо изражавање, врло разноврсних фантазија и ужасних. Но последње – паразити на телу плодотворних остварења културног живота човечанства.

Владимир Глаголев
МГИМО (Универзитет) МИД Русије,
катедра за филозофију (Москва, Русија)
silvari@mail.ru

ОДНОС МОРАЛНИХ НОРМИ И ЦИЉЕВА У СТВАРАЛАЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ

Проблем односа моралних константи и принципа у стваралачкој делатности има свој корен у давној прошлости. Та делатност се диференцирала у оној мери како се развијала у историји човечанства. У наше време њени различити аспекти – медицинска пракса, научно истраживање неживе природе, рад са животињама – имају специфична морална ограничења у вези са тим што се оцењује као етично или неетично, неморално или се налази на граници допуштеног.

У професионалној етици научно-практичне делатности темељно су проанализирани они чиниоци који могу оправдати (или у крајњој мери објаснити) нарушавање сложених моралних захтева у конкретној ситуацији. Потпуно другачији карактер имају морална ограничења кад је реч о професионалној делатности неког великог политичара или дипломате. Овде, на пример "лаж као спас" или намерна недореченост често је услов професионалног успеха, чији резултати могу имати позитивно (или негативно) значење за човечанство у целини, за велике друштвене групе, становништво великих држава итд.

Необично је сложен проблем моралних ограничења у стваралачкој делатности уметника. Пре свега стога, што позиција неверног Томе и тежња уметника да "зађе у дубину" или доспе иза граница ограничења, која су већ дата општим јавним мњењем кад је реч о практичном раду са уметничким формама, јесте постојана тенденција садржајног живота уметности. Спремност да се бескомпромисно руше баријере, које су сматране до јуче неприкосновеним, један је од услова тог "стављања прста у рану", без којег је немогуће систематско уметничко истраживање стварности. Човек уметности (ако се имају у виду биографске чињенице) често неправилно поступа гледано са становишта свакодневног морала.

Напротив, за професионалног правника, нарушавање општеприхваћених моралних норми је недопустиво – страже закона (као жена Цезара), морају бити ван сваке сумње.

Јасно је, по друштвеном мњењу, недопустиво је кршење моралних норми од стране педагога, који учествује не само у преношењу знања, но и у формирању личности новог поколења.

Што се тиче циљева морала, њихова непосредна веза са реализовањем стваралачког потенцијала личности, њених задатака и могућности, јесте очевидна. Пре свега, ту је реч о висини моралних захтева. Као што је писао Лав Н. Толстој када препливавао реку која има брз ток, не треба пливати ка тачци коју као циљ видиш на другој страни, већ изнад ње, тј. треба пливати против струје. У реализовању високих моралних циљева кали се карактер, учвршћује воља. Ту се ствара заједница савезника и истомишљеника – не на основу

тренутног стања ствари или на основу процене личне добити, већ с намером да се живот учини бољим, да се створи боља, пријатнија клима за рад, бивствовање и заједнички живот с другима, као и за постизање узајамног разумевања и створања услова за рад с групама људи различитих култура и религија, који деле сличне идеале.

Високи морални принципи, који се доследно утврђују у променљивим животним условима, по нашем мишљењу, јесу најважнија компонента стваралачког развоја личности, тј. конкретних манифестација њених задатака и способности. Без узајамног прожимања са сложеним условима живота и реализовања у њима идеја и принципа који одговарају виталном моралном идеалу, стваралачка личност се показује у вештачкој средини непогодној за живот. Та средина, за разлику од културе може створити различите логичке пројекције и њихове анимационе реализације попут разноврсних филмова ужаса или фантастике. Но, ово последње само паразитира на телу плодотворних достигнућа културног живота човечанства.

Vladimir Glagolev
MGIMO (University) MID Russia,
Philosophy Department
Moscow, Russia
silvari@mail.ru

THE RELATION BETWEEN MORAL NORMS AND AIMS IN CREATIVE WORK

The problem of the moral constants and principles relation in creative work has its roots in distant past. The activity has differentiated to the extent it has developed in the history of mankind. At present moment, its various aspects – medical practice, scientific research on non-living nature, work on animals – have specific moral limitations regarding what is assessed as ethical on unethical, amoral or it is on the edge of acceptable and allowed.

In professional ethics of scientific-practical activity those factors that can justify (or to a point explicate) the violation of complex moral demands in concrete situations have been thoroughly analysed. When it is about professional work of a great politician or a diplomat, moral limitations have completely different character. In this case, for example, “a lie as an escape” or liberate ambiguity is often a condition of professional success, whose results can have positive (or negative) meaning for the mankind on the whole, for numerous social groups, citizens of great states, etc.

The issue of moral limitations in creative work of artists is exceptionally complex problem. Before all, the position of a doubting Thomas and the aspiration of an artist to “get deeper” or reach beyond the limits of limitations already proscribed by general public opinion when it is about practical work with artistic forms, is a persistent tendency of substantial art life. The readiness to uncompromisingly tear down the barriers until yesterday considered to be inviolable, is one of the conditions of “rubbing salt in the wound”, without which it is impossible to systematically examine reality as an artist. The man of art (if we have in mind biographical facts) often acts inappropriately from the standpoint of everyday morality.

On the other hand, for a professional lawyer, the violation of generally accepted moral norms is unacceptable – the guards of the law (like Caesar’s wife) have to be beyond any doubt.

According to social standpoint it is clear that the violation of moral norms by pedagogues, participating not only in knowledge transfer, but also in the formation of personalities of new generations.

As for the aims of morality, its immediate correlation with the realized personal creative potentials, its tasks and possibilities are obvious. Before all, we are talking about high moral demands. As it was written by N. Tolstoy, when you are swimming across the fast river, you are

not to swim towards to point you as an aim see at the other side, but above it, i.e. you are to swim against the current. In realization of high moral aims character is hardened and will is empowered. This is where the community of allies and those thinking in the same way is created – not according to the current state of affairs or according to the evaluation of personal gain, but with the intention to make life better, to create better, more pleasant working climate, cohabitation and life with others, as well as to reach mutual understanding and create conditions for work with groups of people belonging to various cultures and religions and who share similar ideals.

According to our opinion, high moral principles, consistently established in the changing life conditions are the most significant component of creative personal development, i.e. of concrete manifestations of its one's tasks and principles. Without mutual interconnected and permeation with the complex life conditions and realization of ideas and principles suitable for vital moral idea, creative personality is seen in artificial setting unfavourable for life. Such an environment, unlike culture, can create different logical projections and their animation of realization like the variety of horror or science-fiction films. Nevertheless, the latter is only a parasite on the body of fruitful achievements of the cultural life of the mankind.

Grozdanka Gojkov
Visoka škola strukovnih studija
za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac
ggojkov@hemo.net

POIMANJE MORALNOSTI-PREDIKTOR USPEHA DAROVITIH STUDENATA

Tekst nastoji da sagleda odnos poimanja moralnosti i uspeha na studijama više grupa studenata društveno-humanističkih smerova sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu i Nišu, Učiteljskog fakulteta Univeziteta u Beogradu-Nastavno odeljenje u Vršcu i Visoke vaspitačke škole „M.Palov“ u Vršcu. Uzorak je nameran, a čini ga 299 studenata sa prosečnom ocenom iznad 8.5, koji su i u srednjoj školi bili u vrhu, spadali u 10% najuspešnijih.

Prvi deo teksta bavi se teorijskim pristupom shvatanju moralnosti; razmatra teorije moralnosti, sličnosti i razlike (Maslov, Pijaže, Kolberg, Dabrovski, Peri...).

Ideja koja je u osnovi ovoga istraživanja odnosi se na pitanje značaja moralnosti za uspeh darovitih na studijama i predstavlja, u izvesnom smislu, proveru teze o značaju sinergije intelekta i moralnosti kod darovitih. Dakle, reč je o testiranju hipoteze o statističkoj značajnosti veze seta vrlina, koje studenti smatraju moralnošću (i obratno), sa uspehom na studijama. Indirektno se razmatra pitanje uticaja epistemološkog razvoja pojedinca na moralni razvoj, odnosno kompatibilnosti moralnosti i darovitosti, dakle, etičkog i intelektualnog.

Osnovni nalazi:

1. Studenti *moralnosti* pridaju čak 25 različitih značenja. Samo jedno od tih značenja je prisutno kod blizu polovine (46%) ispitanika. Reč je o shvatanju moralnosti kao poštovanja društvenih normi. Sva ostala značenja su kod studenata prisutna u znatno manjem postotku (22,6% ili manje). S obzirom da ne postoji nijedno značenje koje većina ispitanika pridaje moralnosti, rezultati ukazuju na to da postoje velike individualne razlike u pogledu značenja koja se pridaju moralnosti. Ista je situacija i što se tiče značenja koja studenti pridaju nemoralnosti, kako je shvataju i šta pod njome podrazumevaju. Samo jedno od značenja nemoralnosti je prisutno kod blizu polovine

- (43,5%) ispitanika. Reč je o shvatanju nemoralnosti kao društveno neprihvatljivog ponašanja. Sva ostala značenja su kod studenata prisutna u znatno manjem postotku (26,1% ili manje). S obzirom da ne postoji nijedno značenje koje većina ispitanika pridaje nemoralnosti, rezultati ukazuju na to da postoje velike individualne razlike u pogledu značenja koja se pridaju nemoralnosti.
2. Linearnom regresionom analizom, metodom „stepwise“, su se u trećem koraku u modelu našle tri varijable: poštenje i poštovanje sebe kao značenja moralnosti, kao i varijabla koja ukazuje na to da ispitanik ne zna šta je to moralnost (da nema pojam o tome). Veza između seta od tri prethodno navedena prediktora i uspeha na studijama je slaba (koeficijent r korelacije $R = .295$). Međutim, ovaj nalaz ipak možemo smatrati značajnim, jer ukazuje na to da se bar jedan deo varijanse uspeha na studijama može objasniti značenjima koja studenti pridaju moralnosti. Priroda veze između značenja moralnosti i uspeha na studijama ukazuje na to da studenti za koje moralnost znači **poštovati sebe**, kao i oni koji uopšte imaju neki pojam moralnosti imaju bolji uspeh na studijama. Interesantan je nalaz: studenti koji u svoj pojam moralnosti *ne uključuju* poštenje, imaju bolji uspeh na studijama (u odnosu na one koji moralnosti pridaju značenje poštenja).
  3. Veza između značenja moralnosti i prosečne ocene na studijama kod potencijalno darovitih studenata ispitana je linearnom regresionom analizom, metodom „stepwise“. Kriterijum potencijalne darovitosti bila je prosečna ocena na studijama koja je veća od ili jednaka 8,5. Potencijalno darovitih studenata u uzorku ima 69. Pokazalo se da je kod ovih studenata samo jedno značenje moralnosti značajan prediktor uspeha na studijama. Reč je o ***doslednosti kao značenju moralnosti***.
  4. Faktori koji strukturiraju moralnost potencijalno darovitih studenata objašnjavaju 50,9% varijanse značenja moralnosti, a. odnose se na :
    - 1.faktor – poštovanje drugih, poštovanje sebe;
    - 2.faktor – pravednost, r , poštovanje društvenih normi;
    - 3.faktor – poštenje, iskrenost;
    - 4.faktor – vaspitanje, privrženost porodici;
    - 5.faktor – pravednost, tolerancija.

Grozdanka Gojkov,
Preschool Teacher Training College “M.Palov”, Vrsac
ggojkov@hemo.net

Morality Apprehension – the Predictor of Success in Gifted Students

The text is an attempt at considering a relation of morality apprehension and the success of a number of student groups attending social-humanistic university course routes at Philosophical Faculty in Novi Sad and Nis, Teacher Training Faculty, Belgrade University – Vrsac Teaching Department and the Preschool Teacher Training College “M. Palov” in Vrsac. The research sample is casual including 299 students with average marks at studies above 8.5, who used to be at the top at their secondary schools, belonging to the group of 10% of the most successful pupils.

The first part of the text deals with the theoretical approach to various views on morality; morality theories are considered pointing to their similarities and differences (Maslov, Piaget, Kohlberg, Dabrowski, Perry...).

The idea underlying the research refers to the issue of the importance of morality for the success of the gifted during studying and represents, in a sense, a verification of the thesis on the importance of the synergy of intellect and morality in the case of the gifted. In other words, it is a test of the hypothesis on the statistically significant correlation between the set of virtues students consider moral and their success during studies. What is indirectly considered is the issue of the influence epistemological development of an individual has on his/her moral development, i.e. compatibility between morality and giftedness, or ethical and intellectual.

Basic findings:

1. Students attribute even 25 different meanings to the notion of morality. Only one of the meanings is present in almost half (46%) of the subjects. It refers to the apprehension of morality as respect for social norms. All other meanings are in the case of the polled students present in significantly lower percentage (22.6% or less). Having in mind that there is no meaning the majority of the subjects attribute to morality, the results imply that there are great individual differences in view of the meaning they attribute to morality. The situation is the same when we talk about the meanings the students attribute to amorality, how they understand it and what they implicitly imply by it. Only one of the meanings of amorality is present in nearly the half (43.5%) of the subjects. It refers to the apprehension of morality as socially unacceptable behaviour. All other meanings are in the case of the polled students present in significantly lower percentage (26.1% or less). Having in mind that there is no meaning the majority of the subjects attribute to amorality, the results imply that there are great individual differences in view of the meaning they attribute to amorality.
2. According to linear regression analysis, i.e. the stepwise method, three variables have been identified in the third step: honesty and respect for oneself as meanings of morality, as well as the variable pointing to the fact that the subject does not know what morality is (he/she has no notion on morality). The correlation between the set of the tree stated predictors and success during studies is weak (coefficient of multiple correlation $R = .295$). However, the findings cannot be considered significant, since it implies that at least one part of the variance referring to the success during studies can be explicated according to the meanings the students attribute to morality. The nature of the link between the meaning of morality and the success during studies points to the finding that for those students who understand morality as **self-respect**, as well as those who have no notion on morality are more successful students. There is another interesting finding: those students who *do not involve* the notion of honesty in the notion of morality have achieved higher results during studies (in comparison to those who do attribute the meaning of honesty to morality).
3. The correlation between the meaning of morality and the average marks during studies of the potentially gifted students has been investigated according to the regression analysis, i.e. stepwise method. The criterion of potential giftedness was the average mark during studies which was 8.5 or higher. The sample involved 69 potentially gifted students. It has turned out that in the case of these students there is only one meaning of morality which is an important predictor of success during studies. It is **consistency as the meaning attributed to morality**.
4. The factors structuring morality of the potentially gifted students have explicated 50.9% of the variance of the meaning of morality, and they refer to the following:
  - 1st factor- respect for others, self-respect;

- 2nd factor – righteousness, humanity, respect of social norms;
- 3rd factor – honesty, sincerity;
- 4th factor – upbringing, closeness to one's family;
- 5th factor – fairness, tolerance.

Aleksandra Gojkov-Rajić

Učiteljski fakultet Beograd

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac

rajis@nadlanu.com

DAROVITOST I ETIČNOST U NEMAČKOJ DRAMI 19. VEKA

Pozorište je u 19. veku smatrano vrstom narodne i, kao što je posebno isticano, škole morala, te je, stoga stalno bilo pod budnim okom vlasti. To je bio i razlog zbog koga je ova oblast podlegala mnogo oštrijim pravilima cenzure od svih ostalih oblasti umetnosti. Ovakva situacija omogućava da na primeru ove oblasti dobro sagledamo ondašnji sistem vrednosti, odn. šta je to isticano i podržavano kao pozitivno, šta je tolerisano, a na šta je ukazivano kao na negativnu pojavu, kojoj se mora stati na put.

Pri sagledavanju situacije, mora se imati na umu da je pozorište u 19. veku imalo drugačiji status nego što je to danas. Za razliku od današnjeg vremena mnoštva medija putem kojih se informacije i zabava nude na svakom koraku, a pozorište predstavlja samo jedan od vidova umetničkog izraza, rezervisan, moglo bi se reći, pre za kulturnu elitu, nego za široke mase, u 19. veku je pozorište imalo puno širi spektar. Pored onog umetnički uzvišenog, koji i danas ima, ono je u to vreme trebalo i da obrazuje, donekle informiše, ali i da zabavi šire narodne mase. U tom smislu se na nemačkom govornom području diferenciralo nekoliko tipova pozorišta koji su se posvećivali specifičnim oblastima: dok su se dvorska pozorišta, kao Burgteatar u Beču, posvećivala negovanju umetnosti, i za elitu izvodila umetnička dela velikih pisaca, u takozvanim narodnim pozorištima izvođena su izuzetno popularna, umetnički manje zahtevna dela danas potisnutih i često zaboravljenih autora, koje istorija književnosti gotovo da i ne pominje, čak ni na samim svojim rubovima. No, u smislu uticaja na gledaoce, zanimljiva su baš ova pozorišta i u njima izvođeni komadi, jer su oni dosegali puno dalje od onih izvedenih pred malobrojnom publikom dvorskih pozorišta. Pored toga, neophodno je napomenuti da se između ova dva tipa pozorišta ne može praviti jasna razlika po pitanju gledalaca, jer su i pripadnici elite, kada su želeli da se zabave, odlazili u narodna pozorišta.

U Vršcu je u 19. veku, takođe postojalo jedno nemačko pozorište, koje je u skladu sa okolnostima, kao i druga pozorišta u manjim mestima, u sebi moralo da objedini sve domene koje su u većim centrima pokrivala brojne pozornice, te njegov repertoar predstavlja specifičnu mešavinu različitih pozorišnih komada svog vremena: od onih umetnički priznatih i danas izvođenih, kao što je to sa Šilerovima i Grilparcerovima, do onih danas potpuno zaboravljenih u tom trenutku aktuelnih, koji je trebalo da zabave publiku i napune pozorišnu kasu. Stoga je repertoar ovog pozorišta poslužio kao uzorak na kome su u radu sagledavane moralne vrednosti pri pokušaju da se rekonstruiše sistem vrednosti onoga doba i sagledaju univerzalne vrednosti kojima je stremila tadašnja građanska Evropa.

Ključne reči: moralne vrednosti, nemačka drama 19. veka, narodno pozorište, vršačko Gradsko pozorište

Aleksandra Gojkov-Rajić
Teacher Training Faculty Belgrade
Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov“ Vršac
rajis@nadlanu.com

GIFTEDNESS AND ETHICS IN 19TH CENTURY GERMAN DRAMA

Theatre in the 19th century was considered a type of folk school of moral and as such it was always in the spotlight and of great importance for the authorities. This was the reason why this field was subjected to much more severe rules of censorship than other artistic areas. Such a situation opens up possibility for us to, according to the example of this field, consider the system of values of the mentioned period, i.e. to point to what was supported as positive, what was tolerated and what was marked as a negative appearance, to come to an end.

When considering the situation what has to be born in mind is that the theatre in 19th century used to have a status different from today. Unlike the present period, when the abundance of media offer information and entertainment at every step, and theatre represents only one form of artistic expression which is, it could be said, reserved for the cultural elite, rather than broader public, in 19th century theatre had broader spectre. Apart from what is artistically sublime, what theatre is nowadays, at the time the theatre was supposed to educate, to an extent inform, as well as to entertain broader public. In this sense, several types of theatres were differentiated in German language dedicated to specific fields: while court theatres, like Burg Theatre in Vienna, were dedicated to nurture art and perform artistic plays of great writers for the elite, in the so called folk theatres, very popular, artistically less demanding plays were performed, written by the authors today forgotten, usually not even mentioned by the history of literature. Nevertheless, in regard to the influence they had on the audience, these are the theatres that are interesting, as well as the plays performed there, having in mind that they reached much further than those performed for a litter number of observers in court theatres. Apart from this, it is necessary to mention that it is not possible to make clear distinction between the two types of theatres in regard to their audience, having in mind that those belonging to the elite also used to go to folk theatres when they wanted entertainment.

A German theatre existed in Vrsac in 19th century than, having in mind the circumstances, like other theatres in smaller towns, had to unite all the domains covered by numerous stages in greater centres. As a consequence, its repertoire represents a specific mixture of various theatre plays of their time: ranging from those artistically acknowledge and today performed, like, for example Schiele's and Grilpazer's plays, to those completely forgotten at the time popular that should have entertained the audience and fill the theatre budget. Therefore the repertoire of the theatre serves as a sample according to which moral values are considered in the paper with the attempt at reconstructing the system of values of the time and consider universal values striven for by the civil Europe of the time.

Key words: moral values, German drama in 19th century, folk theatre, Vrsac town theatre.

Biljana Gramatkovski, Jasminka Kocoska
Pedagoski fakultet-Bitola
biljana_nov@yahoo.com

HOLISTIC VIEW ON THE TALENTED – THE DIFFERENCES BETWEEN MORAL VALUES OF THE TALENTED AND GIFTED AND OTHERS

There are three qualitative characteristics between the gifted children and the children who are hard-working: -Early aging. The gifted children advance much quicker than their compeers especially in some areas because the learning is much easier and much quicker for them.-They “sing their song” from the beginning. The talented children study more independently than the average children and they don't need help from the adults or that help is on minimum so their studying is qualitatively different. They solve the problems that seem exciting and motivating, creating their own rules for solving the problems.-There is an ecstasy in the process of acquiring the skills. The gifted child has strong inner motivation, obsessive concern, passion, ecstasy in conquering, but at the same they show concern for creating the areas he shows concern for.

Unlike the gifted, the average children are clever, curious, but they need lessons and lessons for conquering, with the parents' help. The average child can impress us with the results, but he doesn't find his interest, he is stimulated to solve the problems, he doesn't have inner passion for that and most importantly he doesn't achieve the same that the talented child achieves with minor effort.

Main accent in this work will be on moral values of the gifted and the talented and how that moral values makes them different from the other, average, children.

Key words: gifted, talented, differences, average children, moral values

Билјана Граматковски, Јасминка Кочоска
Педагошки факултет-Битола
biljana_nov@yahoo.com

Холистички пристап кон надарените-Разлики помеѓу моралните вредности на талентираните и надарените и останатите

Постојат три квалитативни карактеристики помеѓу надарените деца и децата кои вредно работат:-Рано созревање. Надарените деца напредуваат многу побрзо од нивните врсници во некои подрачја затоа што учењето е побрзо и полесно за нив.-Тие ја „пеат нивната песна,, од самиот почеток. Надарените деца учат многу понезависно од просечните деца и нив не им треба помош од возрасните или таа помош е сведена на минимум, па нивното учење е квалитативно различно. Тие решаваат проблеми што изгледаат возбудливо и мотивирачки, создавајќи свои правила за решавање на истите.-Постои страст во процесот на постигнување. Надарените деца имаат силна внатрешна мотивација, страст, задоволство при постигнувања, и во исто време покажуваат заинтересираност за креација во области кои ги влечат.

За разлика од надарените, просечните деца се умни, љубопитни, но нив им требаат часови и часови за постигања со помош на родителите. Просечното дете може да не импресионира со резултатот, но тоа не го пронаоѓа својот интерес самостојно, стимулирано е да го реши соодветниот проблем, , нема внатрешна страст за тоа и најважно, не го постигнува истото за што надареното дете вложило минимален напор.

Главен акцент во овој труд ќе биде ставен на моралните вредности на талентираните и надарените и како токму тие морални вредности ги прават нив поинакви од просечните деца.

Клучни зборови: талентирани, надарени, разлики, просечни деца, морални вредности.

Radovan Grandić
Filozofski fakultet, Novi Sad
grandic@neobee.net
Marko Carić
macaric@yahoo.com
Pravni fakultet Privredna akademija
Novi Sad

MORALNOST I IZUZETNOST

U poslednje vreme u naučnim krugovima se sve češće vodi rasprava oko toga da li izuzetne sposobnosti vode višem nivou moralnosti, tj. da li intelektualni razvoj nužno uslovljava i moralni. Mnogi su приметili da natprosečni pojedinci pokazuju viši stepen moralnog rasuđivanja od svojih prosečnih vršnjaka. Međutim, to nije opravdanje za konstataciju da su visoko sposobni obavezno i visoko moralni. Visoke sposobnosti ne moraju uvek da predvide visoko moralno rasuđivanje. Osim toga, moral, pored moralnog rasuđivanja, obuhvata i druge komponente kao što su moralna osetljivost, moralna motivacija, moralni karakter.

U radu je dat pregled istraživanja o moralnosti i darovitosti na osnovu kojih se može konstatovati da široko shvaćena koncepcija moralnosti podrazumeva mnogo više od veštine apstraktnog rasuđivanja. Ona uključuje i afektivne i socijalne faktore. Stoga bi bilo uputno obezbediti holistički pristup obrazovanju darovitih koji ističe značaj razvoja celokupne ličnosti, a ne samo njene kognitivne sfere. Takvo obrazovanje potvrđuje značaj svih domena ličnosti učenika, uključujući i njihovu moralnost.

Ključne reči: moralnost, izuzetnost, darovitost, moralno rasuđivanje, moralna osetljivost.

Radovan Grandić
Faculty of Philosophy, Novi Sad
grandic@neobee.net
Marko Carić
macaric@yahoo.com
Pravni fakultet Privredna akademija
Novi Sad

MORALITY AND EXCELLENCE

In recent years the scientific community is increasingly debated as to whether exceptional abilities link a higher level of morality, ie. whether the intellectual development necessary conditions the moral one. Many have noted that above-average individuals show a higher level of moral reasoning than their average peers. However, it should be stated that the highly capable individuals are highly moral as well. High capacity may not always predict high moral reasoning. In addition to moral reasoning, morality includes other components such as moral sensitivity, moral motivation, moral character.

The paper provides an overview of research on morality and talent from which can be concluded that the widely understood concept of morality involves more than abstract reasoning skills. It also includes the affective and social factors. It would therefore be appropriate to provide a holistic approach to education of the gifted that highlights the importance of developing the whole personality, not only its cognitive domain. This confirms the importance of education in all domains of students' personalities, including their morality.

Key words: morality, excellence, talent, moral reasoning, moral sensitivity.

Valentina Gulevska
University St. Kliment Ohridski
Faculty of Education
Bitola, Republic of Macedonia
v.gulevska@pfbt.uklo.edu.mk

THE PHILOSOPHIC ASPECTS OF SEEING MORAL DEVELOPMENT OF GIFTED

Contemplation of ethics and morality has a long and rich history. Also, the human mind is an eternal enigma. Therefore, a task of philosophic anthropology is primarily to ask question about the essence of man and his transcendence toward perfection. According to it, this article elaborates the relationship between substantial human potentialities as creativity, imagination, giftedness, metacognition, from one side, and morality, admiration of virtue, from other side. The thinking, feeling person, in whom giftedness and character combine, can achieve the highest level of human development – self-actualisation. In order to become more ethical the gifted people have the capacity to imagine what would happen if their decision rules became universal requiring everyone to follow them. Educational institutions should recognize a strong feeling for justice and empathy at the gifted children, because they not only learn faster than other children but also learn in a qualitatively different way.

Key words: morality, giftedness, education, metacognition, philosophy

Валентина Гулевска
Педагошки факултет-Битола
Македонија
v.gulevska@pfbt.uklo.edu.mk

ФИЛОЗОФСКИТЕ АСПЕКТИ ВО ПОИМАЊЕТО НА МОРАЛНИОТ РАЗВОЈ НА НАДАРЕНИТЕ

Размислувањето за етиката и моралноста има долга и богата историја. Исто така, човечкиот ум претставува вечна енигма. Затоа, задача на филозофската антропологија, пред се, е да го постави прашањето за суштината на човекот и за неговата трансценденција кон совршенството. Во согласност со тоа, овој труд ја образложува релацијата меѓу супстанцијалните човечки потенцијали како што се креативноста, имагинацијата, надареноста, метакогницијата, од една страна, и моралноста, воодушевувањето од доблеста, од друга страна. Личноста што мисли и што чувствува, т. е. личноста кај која се поврзани надареноста и карактерот, може да го постигне највисокото ниво на човечкиот развој – самоостварувањето. Надарените имаат способност да замислат што би се случило ако нивните правила на однесување станат универзални правила за однесувањето на сите луѓе. Образовните институции би требало да го препознаат силното чувство за правда и емпатија кај талентираните деца, бидејќи тие, не само што учат побрзо од другите деца, туку учат квалитативно на поинаков начин.

Клучни зборови: моралност, надареност, образование, метакогниција, филозофија

Anton ILICA
Dekan Fakulteta obrazovnih nauka i psihologije
Univerzitet Aurel Vlajku u Aradu

GRUPNA PSIHOLOGIJA I GRUPNA DINAMIKA

Oslanjajući se na intuiciju i stručnost u pedagogiji, psihologiji i sociologiji, autor tvrdi da se u grupama razvija kolektivna psihologija, ali da joj nedostaju intelektualna sredstva da uskladi emocije i izražavanje emocija. Kao grupa, pojedinci – ili socijalni atomi – su snažno zavedeni predloženim gestovima i inspirisanim osećanjima. Kao grupa, pojedinci imaju utisak da ostaju nezavisni u svojim mislima: zapravo, oni su inficirani uticajnim ponašanjem. Lično zadovoljstvo u okviru “socijalnog korpusa u celini” potiče od iluzije o identitetu, gde je pojedinac zapravo deo jedne velike mašinerije. Grupa ima sopstvenu psihologiju, a svaki njen deo je *rešen* da dela. *Radost* kao izraz individualnog razvoja iz kognitivne perspektive pripada pojedincu, dok akcija pripada grupi. Izvođenje grupe je izuzetak, koji ne podržava odustajanje od predodređenog stava da se bude tolerantan prema stavovima drugih pripadnika grupe.

Ključne reči: organizovane grupe, ponašanje, socijalna psihologija, učionica.

Anton ILICA
Faculty of Education Sciences and Psychology
Aurel Vlaicu University of Arad
Romania

GROUP PSYCHOLOGY AND GROUP DYNAMICS

Abstract: Relying on intuition and expertise, in pedagogy, psychology and sociology, the author argues that, in groups, a collective psychology is developed, but it lacks the intellectual means to balance the emotions and emotional expressions. As a group, individuals – or social atoms - are strongly seduced by suggested gestures and inspired feelings. As a group, individuals have the impression that they remain independent in thought; in fact they are contaminated by an influenced behaviour. Personal satisfaction within "the whole social corpus" derives from the illusion of identity, when in fact the individual is a piece in vast machinery. The group has its own psychology, and each component is *determined* to act. **Curiosity**, as a spur to individual development from a cognitive perspective, is the individual's and the **action** is the groups'. The group performance is an exception, which does not support giving up the preconceived attitude of being intolerant to the other ones attitude.

Keywords: organized groups, behaviour, social psychology, classroom

Деан Илиев
Универзитет Св. Климент Охридски Битола
Педагошки факултет
Република Македонија
dean.iviev@uklo.edu.mk

ИСТРАЖУВАЧКИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА НАСТАВНИЦИТЕ ВО ФУНКЦИЈА НА АФЕКТИВНИТЕ ЦЕЛИ НА НАСТАВАТА

Во трудот се елаборирани и анализирани теориските претпоставки за реализација на концепцијата за „наставникот истражувач“ и нејзиното влијание и однос кон реализацијата на афективните цели на наставата. Во исто време улогата на наставникот како истражувач е претставена како промотор, иницијатор и поддржувач на индивидуализацијата на процесот на поучување во однос на реализација на афективните цели.

Посебен акцент во трудот е ставен врз развојот на моралните вредности на надарените ученици.

Авторот разработува оригинален и специфичен однос помеѓу истражувачките компетенции на наставниците и квалитетот на афективниот развој на учениците.

Клучни зборови: Наставник истражувач, афективни цели, морални вредности надарени ученици.

Dean Iliev
University St. Kliment Ohridski Bitola
Faculty of Education
Republic of Macedonia
dean.iliev@uklo.edu.mk

RESEARCH COMPETENCIES OF THE TEACHERS IN FUNCTION OF THE AFFECTIVE GOALS IN TEACHING

In the paper the author analyses and elaborates theoretical framework of the conception of “teacher as a researcher” and their relation and influence in realization of the affective goals in teaching process. At the same time the concept “teacher as a researcher” is presented as promoter, initiator, and supporter of individualization of the teaching process in order to affective goals.

Specific part in the paper is dedicated on development of the moral values of the gifted pupils.

The author gives original and specific relation among research competencies of teachers and the quality of affective development of the pupils.

Key words: *teacher as researcher, affective goals, moral values, gifted pupils.*

Виолета Јанушева,
Педагошки факултет - Битола
vjanuseva@yahoo.com

Развивање на моралните вредности кај надарените ученици во наставата по македонски јазик и литература

Промените во сите сфери од општествениот живот неминовно се одразуваат на физиономијата на традиционалните парадигми за моралните вредности во општеството, а во исто време нужно наметнуваат нови пристапи за поучување на надарените ученици, особено во однос на моралното воспитание. Наставници треба да преземат одговорност за поучувањето на надарените ученици, како што треба постојано да ги развиваат моралните вредности кај нив со единствена цел – училиштата да не ја изгубат улогата на важен фактор за развој на моралното воспитание, како и изградување на морално здрави личности кои во иднина ќе бидат одговорни членови на општеството во кое живеат.

Прашањето за моралните квалитети на надарените ученици е многу комплексно, но факт е дека и на надарените ученици им се потребни дополнителни поттици за

унапредување на моралните вредности, како што, исто така, е факт дека секој ученик заслужува образование кое ќе одговори на неговите потреби и предизвици.

Во оваа смисла, овој труд разгледува одредени активности што наставникот по македонски јазик и литература може да ги преземе со цел да ги задоволи потребите на надарените ученици, особено во поглед на развојот на моралните квалитети. Понатаму, се разгледува стратегијата УПФТ, која во голема мера, ги задоволува интелектуалните капацитети на надарените ученици, нивните интереси и потреби, а истовремено придонесува за развој и унапредување на моралните вредности кај нив. УПФТ е моќна алатка преку која се постигнува повеќекратна цел: се задоволуваат интересите на надарените ученици, се развиваат нивните вештини за писмено изразување, се развива љубовта за македонскиот стандарден јазик, а истовремено се развиваат и моралните вредности.

Клучни зборови: морални вредности, надарени ученици, наставник, активности

Violeta Janusheva, Faculty of Education - Bitola

vjanuseva@yahoo.com

DEVELOPMENT OF MORAL VALUES AT GIFTED STUDENTS DURING THE TEACHING PROCESS OF MACEDONIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The changes in every field of the social living, by all means, reflect the physiognomy of the traditional paradigms of moral values in the society, and in the same time enforce new approaches for teaching the gifted students, especially in relation to moral education. Teachers should take responsibility for teaching them, as they should constantly develop their moral values with a sole purpose – the school not to lose the role of an important factor for developing the moral education, as well as, forming morally strong people who will be responsible members of the society they live in.

The question about the moral qualities of the gifted is very complex, but it's a fact that the gifted students need additional boost to develop the moral values and that every student deserves a suitable education which will satisfy his needs and challenges.

Referring to the matter, this work contains certain activities which the teacher can undertake with the aim of satisfying the gifted students' needs, especially the development of the moral qualities. Furthermore, the strategy RAFT is considered, which really satisfies the intellectual capacities of the gifted ones, their interests and needs, and in the same time contributes to the development of their moral values. RAFT is a powerful tool through which a multiple aim is achieved: the interests of the gifted are satisfied, their writing skills and the love for the Macedonian language are developed, as well as the moral values.

Key words: moral values, gifted students, teacher, activities

Bisera Jevtić
Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Departman za pedagogiju
biseraj@filfak.ni.ac.rs

PODSTICANJE EMPATIJE KOD DAROVITIH UČENIKA

Empatija kao forma prosocijalnog ponašanja, predstavlja kognitivnu sposobnost razumevanja unutrašnjeg stanja druge osobe kao određenu vrstu socijalno-kognitivnih veza. Na svim različitim nivoima razvoja empatije, doživljaj „empatičke nevolje“ ima zajedničku afektivnu srž. U ovom radu, autorke polaze od moralnih-humanih pretpostavki empatije, a zatim istraživački dovode u vezu uverenost nastavnika u njihovu efikasnost podsticanja empatije kod darovitih učenika. Niz pitanja proizilazi iz konkretizacije empatije darovitih učenika (načini podsticanja, produktivni vaspitni postupci nastavnika, tehnike disciplinovanja nastavnika). Empatijska komunikacija ima važnu ulogu u emotivnoj edukaciji, prevashodno u razvoju socio-emocionalne odgovornosti darovitih učenika. Rad nudi nove spoznaje o efikasnosti i samoefikasnosti nastavnika u podsticanju empatije kod darovitih, kao i nekoliko tema za nova istraživanja.

Ključne reči: empatija, prosocijalno ponašanje, socijalna odgovornost, podsticanje, moralnost.

Bisera Jevtić
University in Nis
Philosophical Faculty
Pedagogy Department
biseraj@filfak.ni.ac.rs

ENCOURAGING EMPATHY FOR GIFTED STUDENTS

Empathy as a form of prosocial behavior is the cognitive ability to understand the internal situation of another person as a certain kind of social-cognitive connections. At all different levels of development of empathy, the experience of "empathic distress" is a common affective core. In this paper, the authors start from the moral assumptions-human empathy, and research linking the confidence of teachers in their efficiency to encourage empathy for gifted students. A number of issues arising from the concretization of empathy of gifted students (means of stimulating, productive educational practices of teachers, teacher discipline techniques). Empathic communication plays an important role in emotional learning, primarily in developing social and emotional responsibilities of gifted students. The work provides new insights about efficacy and self-efficacy of teachers in fostering empathy for the gifted, as well as several topics for new research.

Keywords: empathy, prosocial behavior, social responsibility, encourage, morality.

Stipan Jukić
Split, Hrvatska
stipanjukic@gmail.com

MORAL IZMEĐU IDEALA I STAVRNOSTI

Autoir analizira univerzalne moralne vrednosti i traga za načinima njihove realizacije u porodici, školi i okruženju. Analizira uzroke erozije morala u savremenom društvu (jagma za profitom, potrošačko društvo, terorizam, sve veći jaz između bogatih i siromašnih, sukobi civilizacija, religija, rasa, moć sredstava masovnih komunikacija). Zastupa biheviorističku teoriju socijalnog učenja po kojoj okolina od čoveka može stvoriti bilo što, da je pojedinac rezultat učenja i da čovek po svojoj prirodi nije ni dobar ni loš. Autor analizira stavove Maslova, Rodžersa, Kolberga, Langer, Dokinsa i drugih. U radu se traga za odgovorom na pitanje: Da li je naučno-tehnički i tehnološki napredak uvek i humani napredak društva? Posebno se naglašava vrednost morala nadarenih đaka, sudenata i stručnjaka u vremenu stvaranja inteligentnih strojeva, prelasku potrošačkog u znanstveno društvo i sve veće potrebe za uključivanjem celog čovečanstva u odlučivanje o svim bitnim pitanjima za svet.

Stipan Jukic
Split, Hrvatska
stipanjukic@gmail.com

MORAL VALUES BETWEEN IDEALISM AND REALITY

The author is analyzing moral values and researching how they can be applied in family, school and society. He is analyzing the causes of moral decline in modern society (greed, terrorism, cultural and religious differences, racial problems, growing gap between rich and poor, materialistic society as well as controlling power of mass media). Author's views are in line with behavioral theory of social learning. Based on this theory individual behavior is influenced by society and learning. He is analyzing works of Maslov, Rogers, Kolberg, Langer, Dokings and others. He is looking to find out if scientific, technical and technological development is always in line with the development of humane society. There is a special interest in moral values of gifted students and scientists in times of creation of artificial intelligence as well as increased globalization.

Gabriela Kelemen
Univerzitet „Aurel Vlaicu”, Arad
Rumunija
gabriela.kelemen@uav.ro

OBRAZOVANJE DAROVITE DECE I NEKA ETIČKA PITANJA

Članak se bavi određenim pitanjima koja se odnose na darovite a otvaraju problem predstavljanja uloge društva u identifikaciji i obrazovanju one dece koja imaju visoke potencije. Da se talenat ne bi uludo traćio, neophodna su neka sredstva identifikacije darovitih i uređenje nekih pitanja koja se odnose na njihovo obrazovanje. Rad tretira praktično i konkretno takve probleme koji se vezuju za ulogu nastavnika i poučavanja darovite dece, sa posebnom pažnjom posvećenom onim

pojedincima koji su budući pokretač napretka čovečanstva. Samim tim, društvo, pre svega porodica, vrtić i škola, imaju ogromnu odgovornost prema darovitoj deci, kojima je potrebna posebna pažnja i podrška da bi dostigli izvanrednost.

Ključne reči: daroviti, etika, obrazovanje karaktera, osnaživanje, razvoj karaktera, kurikulum koji se zasniva na etici.

Gabriela Kelemen
University „Aurel Vlaicu” from Arad
Romania
gabriela_kelemen@uav.ro

EDUCAȚIA SUPRADOTAȚILOR ȘI CÂTEVA PROBLEME DE ETICĂ THE GIFTED CHILDREN EDUCATION AND SOME ETHICAL ISSUES

"Prin gifted education se respectă natura divină a omului și nu omul-marfă, omul de consum. Noi promovăm omul creator, omul capabil să-și dezvolte potențialele." (Florian Colceag, Președinte IRSCA Gifted Education.)

This article trait some issues banded Gifted opened up the field by presenting the role of the society concerning identification and education of these children with high aptitudes. In order not waste of talent, certain means of identification of the gifted and some of the issues with respect to their education. It treats practically and concretely such problems as the role of the teacher and the teaching of gifted children, with special attention to those gifted which represent the future engine of the humanity progress. Thus society, named family, kindergarten, school, all have a great responsibility toward Gifted children, who need special attention and special foster in order to accesses excellence.

Keywords: gifted; etichs; character education; empowerment; character development; ethics-based curriculum

Љиљана Келемен
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача „Михаило Палов“, Вршац
ljljakelemen@gmail.com

Идејни и етички смисао књижевно-уметничких дела у припремном предшколском периоду као подстицај и развој морала даровитих

Даровитост и моралност јесу два изузетна феномена људске природе, две сложене и развојне људске појаве. Одликују се бројним општим и посебним карактеристикама. Даровитост је углавном урођена, а морал се временом стиче и развија. Познато је да се даровитост испољава још у раном детињству и зато је треба што пре препознати и развијати. Морал је облик друштвене свести, скуп правила доброг понашања, начин најхуманијег осмишљавања људског живота, начин разликовања добра и зла, упутство за живот испуњен врлинама ради отклањања мана, који се мора континуирано развијати већ у предшколским установама. У овом раду разматраће се подстицај и развој моралних вредности помоћу идејног и етичког смисла књижевних дела која се обрађују у припремном предшколском периоду. Утицај на моралност даровитих мора бити

приоритет свим васпитачима који имају у својој групи лингвистички даровито дете. Улога васпитача у развијању моралних вредности даровитих је изузетно значајна, будући да је он иницијатор и реализатор активности, посредством којих деца могу да испољавају своје ставове, интересе, склоности, тежње и таленте.

Кључне речи: лингвистичка даровитост, идејни смисао дела, етички смисао дела

Ljiljana Kelemen
Preschool Teacher Training College
“Mihailo Palov” Vrsac
ljiljakelemen@gmail.com

Notional and Ethical Sense of Literary-Artistic Works in Preparatory Preschool Period as Encouragement and Development of Morality of the Gifted

Giftedness and morality are two extraordinary features of human nature, two complex and developmental phenomena. They are characterized by numerous general and specific features. Giftedness is mostly inherent, while morality is acquired and developed in time. It is known that giftedness is manifested in early childhood and therefore it should be identified and developed at early life stages. Morality is a form of social awareness, a set of rules of good behaviour, a way of the most humane design of human life, the way of differentiation between good and evil, the manual for life filled with virtues overcoming flaws, to be constantly developed even in preschool institutions. The paper considers the encouragement and development of moral values according to notional and ethical sense of literary works covered by preparatory preschool period program. The influence of morality on the gifted has to be a priority to all preschool teachers who have a linguistically gifted child in groups. The role of the preschool teacher in the development of the moral values of the gifted is very important, having in mind that (s)he is the initiator and the one who realizes all the activities through which children can manifest their attitudes, interests, inclinations, aspirations and talents.

Key words: linguistic giftedness, notional sense of a literary work, ethical sense of a literary work.

Keверески Lјурџе
Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Педагошки факултет, Битољ
Македонија
kever@t-home.mk

Фундаменталната структура на морално-етичките вредности на надарените во Република Македонија

Овој труд е обид да се дијагностицираат доминантните морално етички вредносни ориентации на надарените во Република Македонија, кои претставуваат персонални импулси на нивната имплицитна и експлицитна природа. Врз основа на тоа прогностички да се проектира футуристичката животна и професионална мапа. Неизбежно во трудот ќе се бара корелативната поврзаност помеѓу традиционалните и современите предизвици на човечкиот индивидуалитет.

Во трудот ќе бидат истражувани морално-етичките вредносни ориентации на 70 членови на МЕНСА во Република Македонија. Врз основа на емпириските сознанија од истражувањето може да се претпостави рамковен модел за анализа на институционалните и општествените трансформации во Република Македонија.

Очекуваме дека морално етичкиот сензибилитет на оваа целна група ќе биде евидентен ориентир за непосредните креатори на националната стратегија за целокупниот развој на Република Македонија.

Клучни зборови: надареност, морално етички вредносни ориентации, сензибилитет, трансформации

Kevereski Ljupče
University “Saint Kliment Ohridski”
Pedagogical Faculty, Bitola
kever@t-home.mk

THE FUNDAMENTAL STRUCTURE OF THE MORAL AND ETHICAL VALUES OF GIFTED IN MACEDONIA

This paper is an attempt to diagnose the dominant moral and ethical value orientation of gifted in Macedonia, which are personal impulses of their implicit and explicit nature. Based on prognostic be projected futuristic social and occupational map. Inevitably the paper will be required correlation links traditional and contemporary challenges of human individualities.

The paper will be explored moral and ethical value orientation of 70 members of MENSA Macedonia. Based on empirical findings from the research we can assume a model framework for analyzing institutional and social transformations in the country.

We expect that the moral and ethical sensibility to this target group to be evident orientation for actual creators of the national strategy for the overall development of the country.

Key words: gifted, moral and ethical values, sensibility, transformations.

Tamara Kliček
Fakultet za menadžment, Novi Sad, Alfa Univerzitet
tamara.klicek@gmail.com
Radovan Vladisavljević
Fakultet za menadžment, Novi Sad, Alfa Univerzitet
vladisavljevic@famns.edu.rs
Milan Bubulj
Fakultet za menadžment, Novi Sad, Alfa Univerzitet
milan.bubulj@gmail.com

ETIČKI OSVRT NA VIRTUELNE TIMOVE KAO PODRŠKA DAROVITIMA

Najnoviji podaci govore da u zemljama Evropske unije oko šest miliona mladih godišnje napusti školu i nikada ne završi srednje obrazovanje. Prevaziđeno je mišljenje da daroviti pojedinci, bez obzira na spoljašnje uticaje iz svoje okoline, uvek uspeju da se izbore i realizuju svoje potencijale. Teško je poverovati da među milionima mladih ljudi koji prerano napuste školovanje i onima koji nisu dobili pravu šansu da se izdignu i razviju svoje potencijale kroz školstvo, nema onih koji su ne samo kreativni, vec talentovani i spremni da na neki drugi, manje formalan način, usavrše veštine koje bi želeli.

Živimo u 21. veku, veku digitalne revolucije koja je zahvatila sve aspekte života, pa i obrazovanje. I dok formalno školstvo uvodi digitalnu tehnologiju kao pomoćno sredstvo u obrazovnom sistemu, upravo digitalna tehnologija pruža mogućnosti online učenja i razvijanja veština, koje su iste za sve koji to žele. Bez obzira na prethodni uspeh u školi, starosnu dob, etničko poreklo, zemlju porekla, virtuelni timovi koji stoje iza dizajniranja pedagoških sistema za web online podučavanja i treninge, putem digitalnih medija omogućavaju podršku darovitima.

Predmet etičke analize će biti na mogućnostima koje virtualni timovi pružaju svojim korisnicima, u cilju razvijanja veština i znanja darovitih, putem online učenja. Analiza će biti data na osnovu istraživanja nekoliko web sistema za online podučavanje, učenje, razvijanje veština i talenta putem digitalne tehnologije.

Ključne reči: virtuelni timovi, online učenje, poslovna etika, upravljanje promenama, interkulturalnost

Tamara Kliček

Radovan Vladisavljević

Milan Bubulj

Management Faculty, Novi Sad Alpha University

tamara.klicek@gmail.com

vladisavljevic@famns.edu.rs

milan.bubulj@gmail.com

ETHICAL REVIEW OF VIRTUAL TEAMS IN SUPPORT OF GIFTED

Latest figures show that in the European Union about six million young people annually leave school and never finish secondary education. View that gifted individuals, regardless of outside influences from their environment, always manage to cope and realize their potential is surpassed. It's hard to believe that, among millions of young people who leave school prematurely and among those who did not get a real chance to rise and develop their potential through education, there are no one who is not only creative, but talented and ready to perfect the skills they want through other, less formal way.

We live in 21st century, century of digital revolution that has affected all aspects of life, including education. While formal education introduced digital technology as a mean of support for education system, it is exactly digital technology that provided opportunities for online learning and skills development, same for all who want it. Virtual teams that are behind the design of educational systems for the Web online teaching and training, through digital media, provide support for gifted, regardless of previous academic achievement, age, ethnicity, country of origin. The subject of ethical analysis will be the opportunities that virtual teams provide to their customers, in order to develop skills and knowledge of the gifted through online learning. The analysis will be given on the basis of research of several web systems for online teaching, learning, skills and talent development, through digital technology.

Key words: virtual teams, online learning, business ethics, change management, interculturality

Мара Кнежевић

Педагошки факултет, Сомбор

maraknez@sbb.rs

knezevicm49@yahoo.com

МОРАЛНО ВАСПИТАЊЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ДАРОВИТИХ

Резиме: У систему образовања постављени су васпитно – образовни циљеви. Морално васпитање није посебно наглашено, нити је посебно програмским садржајима дефинисано. То је, на неки начин, препуштено васпитачима, учитељима, наставницима. Дете се васпитава од рођења, најпре у породици, потом у вртићу, у школи, у друштвеној средини у којој живи. Личност се изграђује у складу са својим психофизичким могућностима, у складу са окружењем којем припада и у којем владају одређене моралне норме. Које и какве моралне норме ће даровити прихватити током свог развоја зависи од

унутрашњих особина које поседују, као и од спољашњих утицаја који их прате током развоја. Поред ова два битна услова, неопходно је нагласити да онај ко васпитава мора да буде добронамеран, да разуме, прихвати и поштује личност коју васпитава, без обзира на узраст. Похвала и подстицај су прихватљивији и утицајнији од казне, а лични пример неопходан је у моралном васпитању.

Кључне речи: Морално васпитање, породица, школа, друштвена средина, лични пример, даровити.

Mara Knezevic

Pedagogical Faculty

Sombor

maraknez@sbb.rs

knezevicm49@yahoo.com

MORAL EDUCATION IN THE FUNCTION OF DEVELOPMENT OF THE GIFTED

The system of education has established the aims of upbringing, as well as educational aims. Moral education has not been emphasized or defined according to program contents. This is, in a way, left to preschool teachers, primary and secondary school teachers. The process of upbringing of a child goes on since its birth, at first in a family, then in a kindergarten, the school and the social setting the child lives in. Personality is built in accordance to its psychophysical abilities, in harmony with the environment ruled by certain moral norms. Which and what kind of moral norms the gifted will accept during their development depends on the intrinsic features they have, as well as extrinsic influences following them throughout their development. Apart from these two important conditions, it is necessary to emphasize that the one who educates the child has to be well-intentioned, has to understand, accept and respect a personality he educates, regardless of the age. Reward and encouragement are more acceptable and more influential than punishment and personal example is necessary in moral education.

Key words: moral education, family, school, social setting, personal example, the gifted.

Jasminka Kocoska, Biljana Gramatkovski

Pedagoski fakultet-Bitola

Makedonija

gemelli4@yahoo.com

THE MORAL ASPECTS OF TEACHING STRATEGIES TO GIFTED STUDENTS

Having in mind that the process of learning is complex there are differences in the strategies of teaching. It refers to strategies that are used for average students and strategies for gifted students, who have a higher moral and ethical sensibility. That's why the emphasis of the paper will be on the moral dimension of teaching gifted students. Linking content and process of thinking is essential for gifted students.

This emphasis must include original student investigations, concept development, and interdisciplinary applications. This emphasis on gifted and talented learning must include laboratory-based science as a central tenet for providing high quality learning opportunities in science education at all levels.

Collaborative teaching science opportunities work well with gifted and talented learners, along with the need to provide structured collaborative opportunities for these learners. Teaching strategies must challenge gifted learners through problem based learning activities, which create critical thinking situations. Gifted and talented learners must learn to make connections between science concepts and their world. Learners need to analyze the relationship between real world problems and implications for understanding connections between science and society. Experiments, surveys, role playing, case studies, and debates are some of the processes gifted learners can use to address issues. The use of technology to teach science offers some exciting possibilities for connecting students to real world opportunities. Internet access provides students with connections to real time data bases for teaching using online science projects.

Science projects must focus on experimental design and its related processes. Typically, texts only offer canned experiments where students follow the steps to a preordained conclusion. Designing their own work in science requires gifted and talented learners to read and discuss a particular topic of interest. Gifted and talented learners must be challenged using teaching strategies that cause these students to use critical thinking skills, focus on resolving science problems that impact society, and use technology as a focal point to resolve science issues that require inquiry into science systems, change, and scale.

Key words: strategies, education, moral aspect, gift, student

Јасминка Кочоска, Билјана Граматковски
Педагошки факултет-Битола
Македонија
gemelli4@yahoo.com

Моралните аспекти во стратегиите на поучување на надарените ученици

Имајќи предвид дека процесот на поучување е комплексен постојат и разлики во стратегиите на поучување. Тоа се однесува на стратегиите кои се користат за просечните ученици и стратегии наменети за надарените ученици, кои што имаат повисок морален-етички сензибилитет. Поради тоа и акцентот на трудот ќе биде ставен на моралната димензија во поучувањето на надарените ученици. Поврзувањето на содржината и процесот на мислење е од суштинско значење за надарените ученици. Акцентот треба да се стави на истражувањето од страна на учениците, концептот за развој и интердисциплинираните апликации. Наставата мора да вклучува лабораториска-практична работа, како централно начело за обезбедување на висок квалитет на можности на учење во образованието на сите нивоа.

Колаборативното учење создава можност за добра работа со талентираните и надарените ученици и обезбедува соработка помеѓу нив. Наставните стратегии ги мотивираат надарените ученици за решавање на проблеми преку одредени активности и создавање на критичко мислење во дадени ситуации. Надарените ученици треба да научат да создаваат врски меѓу научните концепти и реалниот свет. Учениците треба да го анализираат тој однос, како и проблемите и импликациите за разбирање на врските меѓу науката и општеството. Експериментите, истражувањата, играњето на улоги, студиите на случај и дебатите се само некои од процесите кои надарени ученици можат да ги користат за решавање на одредени проблеми. Користењето на технологијата нуди повозбудливи можности за поврзување на учениците со реалниот свет, а пристапот до Интернет им овозможува на учениците пристап до научни податоци кои би ги користеле во разни научни проекти. Научните проекти треба да се фокусирани на експериментален дизајн со пропратните процеси. Ваквата работа од надарените и талентираните ученици бара читање и дискутирање за одредената тема на интерес. Надарените и талентираните ученици мора да се соочат со предизвикот на користење наставни стратегии кои предизвикуваат овие

учениците да ги користат вештините за критичко мислење, да се фокусираат на решавање на научните проблеми кои влијаат на општеството, да ја користат технологијата како фокусна точка за решавање на научни прашања кои бараат истражување во науката.

Клучни зборови: стратегии, поучување, морален аспект, надареност, ученици

Мирослава Којић

Висока школа струковних студија за образование васпитача, Кикинда

kojicki@sbb.rs

Загорка Марков

Висока школа струковних студија за образование васпитача, Кикинда

zaga60@beotel.net

СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЛИКОВНО ДАРОВИТОГ ДЕТЕТА

Ауторке као присталице холистичког приступа, сматрају да даровиту особу није могуће схватити, ако се она размотри са свих аспеката биопсихосоцијалног статуса. У овом раду на пиједестал разматрања ликовно даровитог детета стављају: когнитивност, мотивисаност и моралност.

У студији случаја искусни методичарка ликовног васпитања веќе више од три године прати развој ликовно даровитог дечака. Хронолошко доба дечака је седам година и похађа први разред основне школе. Усвојено је и вољено дете које живи у складној породици.

Прве знакове ликовне даровитости професорка је запазила у време кад је дечак имао мање од три године. Изразито развијена графомоторика, визуелна перцепција и памћење уз креативност, сублимисане у виду непоновљивог ликовног израза, јасно су указивале на даровитост дечака.

Ликовна комуникација постала је његов други матерњи језик којим је он слао поруке спољашњем свету. У жељи да декодирају његове поруке, родители су затражили помоћ од професорке ликовног васпитања која је више од три деценије радила са децом предшколског узраста. Концепција индивидуализованог и амплификантног педагошког рада са дететом указала је на његову натпросечну вербалну флуентност и мисаони ток.

Мотивација детета садржана је у жељи да ликовни језик усаврши. Он га усавршава софицистираном даровитошћу да сваки детаљ који перципира преточи у ликовни израз. Потом се јављала жеља да његове цртеже види и професорка. Док професорка анализира радове, дете прати израз њеног лица и сквата да она његове ликовне језичке шифре декодира. Његова латентна срећа прелази у манифесни облик радости. Он радост изражава тихо и као да шаље поруку да ће следећи цртеж бити још квалитетнији.

Анализом студије случаја коју више од три године води искусна и у стручним и научним круговима призната ликовна уметница и методичарка, закључак би био: дечак узраста од седам година поседује изразиту ликовну даровитост. У когнитивном развоју напреднији је од својих вршњака. А, његова мотивација свакодневно добија нови квалитет и димензије, јер дете, развијајући се, свет упознаје са различитих аспеката. Његово морално понашање развија се у правцу традиционалистичког концепта моралности у коме праве вредности не губе квалитет и смисао. Његова даровитост, артикулисана са аспекта јединствености натпросечног потенцијала развија се уз помоћ ликовног педагога ка највишем биолошком потенцијалу. Али, с друге стране, она од њега не ствара „чудо од детета“ већ подстиче његов когнитивни развој, мотивацију и просоцијално понашање, али и усмерава га ка срећном детињству.

Кључне речи: ликовно даровито дете, когнитивност, мотивисаност, моралност.

Miroslava Kojic and Zagorka Markov
Preschool Teacher Training College, Kikinda, Serbia
kojicki@sbb.rs
zaga60@beotel.net

CASE STUDY OF ARTISTICALLY GIFTED CHILD

Authors advocate holistic access and believe that the gifted person can not be understood, unless he is analyzed from all aspects of the biopsychosocial status. In this paper they put on a pedestal of discussing artistically gifted child (for painting and drawing), his cognition, motivation and morality.

In the case study experienced methodologists of arts education have been following the development for more than three years of an artistically gifted boy. Chronological age of the boy is seven years old and he attends the first grade. He is an adopted and loved child who lives in a harmonious family.

The first signs of artistic talent were noticed by a professor at the time when the boy was less than three years old. Besides highly developed visual perception and memory, he possessed the creativity which sublimed in the form of unique artistic expression that clearly indicated the talent of the boy. Visual communication has become his second language which he used for sending messages to the outside world. In order to decode his messages, parents have requested assistance from the professor of arts education who has worked with preschool children for more than three decades. The concept of individualized and applicable pedagogical work with the child pointed to his above-average verbal fluency and thought process. The child's motivation lies in the desire to improve his visual language. He improves it by his sophisticated talent for translating every detail that he perceives into artistic expression. Then he desires that his professor sees his drawings. While the professor is studying his drawings, she is analyzing the expression on his face and he realized that she managed to decode his visual language codes . His joy is manifested quietly and it seems as if he wants to send a message that his next drawing will be even better. The analysis of case studies which has lasted for more than three years and which has been carried out by an experienced visual artist and methodologist who is respected in professional and scientific circles, leads to the following conclusion : a seven year old boy has a distinct artistic talent. His cognitive development is more advanced than the cognitive development of his peers. And every day his motivation gets a new quality and dimension, because while the child is developing, he is learning about the world from various aspects. His moral behavior develops in the direction of the traditionalist concept of morality in which true values do not lose quality and meaning. His talent articulated in terms of uniqueness of extraordinary potential is developed with the help of art teacher towards the highest biological potential. But on the other hand, it does not make him "child prodigy", but encourages his cognitive development, motivation, and prosocial behavior, and directs it to a happy childhood.

Keywords: art gifted child, cognition, motivation, morality.

Ante Kolak, Filozofski fakultet u Zagrebu
Vesna Bedeković, Učiteljska akademija u Osijeku
Hrvatska
ante.kolak@sb.t-com.hr

DIMENZIJE MORALNOSTI S REFLEKSIJOM NA NASTAVNI PROCES

Moral u ovome radu obrađujemo kroz tri dimenzije koje čine teorijski predmet proučavanja. Prvu dimenziju čine skladni odnosi među pojedincima. Rezultati nemorala u ovom području su

lako vidljivi, postoji visok stupanj slaganja među autorima po pitanju moralnosti, a navedene tvrdnje nam može potvrditi i nastavna praksa. Druga dimenzija se bavi povezivanjem i usklađivanjem želja, potreba i sklonosti unutar samog pojedinca, a trećoj je u središtu pozornosti svrha ljudskog postojanja. Za rad s darovitim učenicima od posebne su važnosti zadnja dva područja. Moralna načela pojedinca imaju veliku važnost za razvijanje moralnih međuljudskih odnosa, a u trećoj dimenziji moralnosti postoje velika razmimoilaženja.

U empirijskom dijelu ovoga rada koristit će se ciljne grupe kao oblik grupnog intervjua koje će biti orijentirane na određeno žarišno područje(fokus) - kako nastavom jednako poticati duh i razum te kako se u nastavnom procesu jednako razvijati kroz sve tri navedene dimenzije moralnosti. S obzirom da je odabir uzorka glavni ključ uspjeha ciljnih grupa, za ovo područje istraživanja izabrani su ispitanici koji problematici moralnosti posvećuju posebnu pozornost.

Ante Kolak
Philosophical Faculty, Zagreb
ante.kolak@sb.t-com.hr
Vesna Bedekovic,
Teacher Academy, Osijek

MORALITY DIMENSIONS WITH REFLECTION ON TEACHING PROCESS

The paper deals with morality through three dimensions making the theoretical subject of study. The first dimension refers to harmonious relations between individuals. The results of amorality are easily noticeable in the field, there is a high level of agreement among the authors regarding morality, while the mentioned statements can be confirmed by teaching practice. The second dimension deals with connecting and harmonizing wishes, a need and a striving within an individual himself, while the focus of the third dimension is the purpose of human existence. The two latter fields are of great importance for work with gifted students. Moral principles of an individual have great importance for the development of moral interpersonal relations, while in the case of the third dimension there are great disputes.

The empirical part of the paper uses target groups as a form of group interview oriented to a certain hot spot (a focus) – how to equally encourage spirit and reason through teaching, as well as how to equally develop all the three morality dimensions in teaching process. Having in mind that the selection of the sample is a key of success of target groups, those subjects who dedicate special attention to the problem field of morality have been chosen for the research.

Bojo Kolondzovski,
Miroslav Kuka
Pedagoski fakultet - Bitola
Makedonija
bojokolon@yahoo.com

Povrzanosta na humanizacijata na interpersonalnite odnosi vo nastavata so moralnite dimenzii na licnosta na nadarenite ucenici

Humanizacijata na interpersonalnite odnosi vo nastavata pretstavuva multidimenzionaln problem, opredelen prvenstveno od ucenjeto i poducuvanjeto niz sorabotka (kooperativno ucenje), kako vzaemen odnos ili komunikacija megju subjektite vo nastavata. Vospostavuvanjeto na humani interpersonalni odnosi pomegju nastavnikot i ucenikot i ucenicite megjusebno, sozdava uslovi i pretpostavki za soznajni aktivnosti vo vospitno-obrazovniot proces, za soznajno

interioriziranje na socijalne vrednosti i norme na odnesivanje kako moralni dimenzii na licnosta na ucenicite.

Vo trudot, vrz reprezentativen broj na ucenici, ke bide istrazuvana povrzanosta na humanizacijata na iterpersonalnite odnosi vo nastavata so moralnite dimenzii na licnosta na ucenicite preku samodijagnostika i samoocenka na sopstvenite kvaliteti i odnosi.

Vrz osnova na empiriskite soznanija od istrazuvanjeto ocekuvame deka povrzanosta na humanizacijata na iterpersonalnite odnosi vo nastavata so moralnite dimenzii na licnosta na nadarenite ucenici ke bide poefektivna.

Klucni zborovi: nadarenost, kooperativno ucenje, humanizacija, interpersonalni odnosi, moralni dimenzii.

Љиљана Крнета
Факултет за политичке науке
Бања Лука
krnetaliljana@yahoo.com

МОДАЛИТЕТИ ВАСПИТНОГ РАДА У КОМУНИКАЦИЈИ СА ДАРОВИТИМ УЧЕНИЦИМА

Савремена истраживања у психологији истичу значај психо-социјалних мотива на развој здраве личности. Усмјереност према будућности подразумева планирање одређених и жељених активности, а самим тим и одређене когнитивне способности. Те когнитивне карактеристике мотивације даровитих су пресудне у помјерању интересовања ка мотивима који су карактеристични за човјеково понашање и његове симболичке функције. Но, у даљим разматрањима мотива и мотивације, у психологији сусрећемо и друга мишљења. У том смислу представници хуманистичке психологије Маслов, Олпорт, Роджерс, Розенберг, говоре о мотивационим и когнитивним елементима, наглашавајући активност личности и потпуно емоционално укључивање у процес учења. Значај емоционалне и социјалне интелигенције, данас преставља парадигму савремених истраживања о даровитим појединцима, јер потпомаже разумијевање холистичног притупа у комуникацији са даровитим ученицима. Познато је да је мотив постигнућа у корелацији са многим особинама личности и разним обрасцима понашања. Емоционално интелигентни даровити појединци у темељу рјешавања сложених проблема користе емоције, које су у високој корелацији са општим постигнућем, високом самоефикасношћу, одговорношћу, ... Осмишљавање, одабир и конструкција окружења утиче на природу узајамног односа између личних фактора, понашања и фактора спољашњег окружења.

У том смислу су коришћени нови модалитети у комуникацији са даровитим ученицима на узрасту од 15- 18. године. Наиме, током 2009. године у четири бањалучке средње школе (Република Српска, БиХ), једну школску годину, уведен је модел ненасилне комуникације (ННК) у систематски планираним садржајима, кроз часове редовне наставе и у слободним активностима. Обогаћивањем садржаја у настави и ваннаставним активностима у раду са даровитим и осталим ученицима, постигнути су позитивни резултати кроз различите облике креативних психолошких радионица, игре, драмских обаразаца, играња улога, сликања, моделирања склуптура, писања креативних текстова и сликања заједничких постера. Модел ненасилне комуникације са даровитим и другим ученицима прихваћен је као успјешан модел васпитног рада у средњој школи (ЦД "Коштана" Станковића и ЦД "Туга" - Чехова).

Кључне ријечи: модалитет васпитног рада, даровити, мотивација.

Ljiljana Krneta
Political Sciences Faculty
Banja Luka, RS, Bosnia and Herzegovina
krnetaljiljana@yahoo.com

MODALITIES OF TEACHING IN THE COMMUNICATION OF THE GIFTED

Modern research in psychology emphasizes the importance of psycho-social motives for the development of healthy personality. Orientation toward the future involves some planning and desired activities, and therefore certain cognitive abilities. And cognitive characteristics of gifted motivation are crucial the shift of interest to the motives that are characteristic of human behavior and symbolic functions. However, in further consideration of motives and motivation, in psychology and meet other opinions. In this sense, the representatives of humanistic psychology Maslow, Allport, Rogers, Rosenberg talk about the the motivational and cognitive elements, highlighting the activity of individual and complete emotional involvement in the learning. Significance emotional and social intelligence now a paradigm of modern research of gifted individuals, because it helps understanding holistic approach in communication with gifted students. It is known that the achievement motives correlation with many personality traits and various forms of behavior. Emotionally intelligent talented individuals at the core of solving complex problems using emotions, which are highly correlated with the general achievement, high only efficiency, responsibility... Design, selection and design of environment influence the nature of the mutual relationship between personal factors, behavioral and environmental factors.

Enriching content teaching and extra curricular activities in working with gifted and other students, positive results were achieved through various forms of creative workshops game room, dramatic patterns, role play, painting, modeling, sculpture, creative writing articles and painting of common posters. The model of nonviolent communication with the gifted.

In this sense, now modalities have been used in communication with gifted students at the age of 15/18 years. Specifically, during 2009. in four secondary schools in Banja Luka, RS, BiH. I for one year, introduced a model of nonviolent communication NNK, in systematically and extracurricular activities. The model of nonviolent communication with gifted and other students is accepted as a successful model of teaching work in high school (CD „Koštana“, CD „Tuga“).

Key words: modalities of educational work, gifted, motivation.

Zora Krnjaić,
naučni saradnik
Institut za psihologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
zkrnjaic@f.bg.ac.rs

ODGOVORNOST ZA PROFESIONALNI RAZVOJ

U uslovima dinamičnog, složenog i sveprožimajućeg procesa globalizacije menjaju se i perspektive za razvoj darovitosti u društvu. Različite posledice globalizacije, kako one predvidive tako i one nesagledive, nalažu da se odgovorno odnosimo prema ljudskim resursima, a naročito prema ličnom i profesionalnom razvoju mladih i darovitih. Imajući u vidu promene perspektive za razvoj darovitosti u globalnom društvu, sve je izraženiji zahtev za odgovornim odnosom društva prema mladima kroz obezbeđivanje uslova i mogućnosti za njihovo obrazovanje, profesionalni razvoj i aktivno učešće u društvu. Isto tako, važna je i odgovornost svake individue,

a ona se odnosi na preuzimanje odgovornosti za sopstveno obrazovanje, razne forme učenja, profesionalni razvoj, izgradnju karijere i aktivno učešće u društvu.

Kada je reč o društvu, neophodno je da ono kontinuirano unapređuje mogućnosti obrazovanja i informisanja i gradi mehanizme podrške i pomoći pojedincima kako bi razumeli sopstvene ciljeve i aspiracije u širem kontekstu s obzirom na uslove i kako bi mogli da donose utemeljene odluke. Zato je potrebno da se razvija svest o važnosti individualnog planiranja karijere i da se sistematski radi na informisanju i obučavanju mladih da aktivno i efikasno upravljaju sopstvenom karijerom i promenama u svojoj karijeri bilo da su planirane ili ne. Na ovaj način, kroz aktivan i kritički odnos, ostvaruje se i aktivnost individue i njena uloga u procesu razvoja. Takođe, kroz osvešćenost, voljnu kontrolu i upravljanje procesom razvoja sopstvene karijere ostvaruje se voljnost kao bitna odlika viših i naprednijih formi razvoja. Za darovite se i kaže da rade na ostvarivanju svog visoko organizovanog „profesionalnog plana“ (što je naročito istaknuto u okviru pojedinih razvojnih koncepcija darovitosti).

Da bi bio darovit i ostvario svoju izuzetnost i izvrsnost, pojedinac mora da bude aktivan i sve aktivniji. Lična aktivnost igra značajnu ulogu u samoostvarenju pojedinca. Odgovornost pojedinca se, pritom, može posmatrati prilično uopšteno na nivou ostvarivanja potencijala, a i određenije, kao odgovornost pri rešavanju različitih problema, donošenju odluka, izborima koje čini, vrednostima koje zastupa i kojima teži i posebno kao odgovornost za organizaciju, raspodelu i upravljanje vremenom. Globalno društvo postavlja sve veće zahteve ka sve većoj efikasnosti, a uspešna ekonomija traži pojedince spremne da se prilagode brzim promenama na tržištu, ali istovremeno i sposobne da sami upravljaju ovim promenama. Danas se pred pojedinca postavlja mogućnost ali i zahtev za celoživotnim učenjem, tako da je spremnost za učenje neophodna kao i učenje koje se zaista odvija tokom čitavog radnog veka i života.

Ključne reči: aktivno učešće, odgovornost, obrazovanje, profesionalni razvoj

Zora Krnjaic
Research Associate
Institute of Psychology
Faculty of Philosophy, Belgrade University
zkrnjaic@f.bg.ac.rs

RESPONSIBILITY FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Conditions of dynamic, complex and all-pervading globalization process have an effect and modify process and prospects for the development of giftedness in society. Various effects of globalization, foreseeable and unpredictable ones, demand responsible attitude towards human resources, especially toward personal and professional development of young and gifted. Bearing in mind the changing perspectives for the development of giftedness in a global society, demand for a responsible attitude of society towards young people by providing conditions and opportunities for their education, professional development and active participation in society is ascending. Responsibility of every individual is also important. It refers to taking responsibility for education, various forms of learning, professional development, career development and active participation in society.

It is necessary that society continuously improves educational opportunities and information and, also, develop support mechanisms to help individuals to understand their own goals and aspirations in the broader context, considering the given conditions, and to make well based decisions. Therefore, it is necessary to develop awareness of the importance of individual career planning and to institutionally work on informing and educating young people to actively and effectively manage their own careers and changes in their career, whether planned or not. In this respect, through an active and critical attitude, activity of the individual and its role in the

development process is achieved. Also, through consciousness, voluntary control and self managing of career development process, willingness, as an important feature of advanced forms of development, is also achieved. It is often being said for gifted ones that they work on achieving their own highly organized “professional plan” (it is emphasized within certain developing concepts related to giftedness).

In order to be gifted and realize potentials one needs to be increasingly active. Activities of individual, personal activities, plays the most important role in self-realization process. Therefore, individual responsibility have to be considered at general level of earning potential, more specifically, to be considered as the responsibility for solving various problems, making various decisions and choices, values that one represents and particularly as the responsibility for organizing, distributing and managing time. Global society sets increasing demands on efficiency and successful economy requires individuals who are willing to adapt to rapid changes in the market and individuals who are able to manage themselves to these changes. Today, possibility and a requirement for lifelong learning is being presented to individual, therefore willingness for learning through whole life and career is necessary.

Key words: active participation, responsibility, education, professional development

Tatjana Krstevska Kovacevska

Faculty of Education

tatjana_krstevska_kovacevska@yahoo.com

MUSICAL DEVELOPMENT, UPBRINGING AND EDUCATION OF DIFFERENT TALENTED CHILDREN ON ELEMENTARY LEVEL

The specific content area of *musical development, upbringing and education* of the person has been dealt by prominent musicians, psychologists and educators. In primary schools, before the teacher stands the task that is understood in the broader meaning of the word as a general pedagogical basis. From all this it is important to stress that music education in schools in itself contains the triple level of education, upbringing and personality development of children with different talents through musical experience of many generations in which the concentrated spiritual heritage of humanity in the particular art form. For children with a different talent from smaller school age, it is very important to gain even minimal musical experience. But the important thing is to remember that knowledge, habits and capabilities are not just there for them to stand alone but an aim for themselves, by the means by which develop the qualities of individual talent in a different child. First to develop is the personality and even then it can be said that one can be a musician. In line with the contemporary tendency of globalization, balancing and inter-religious relations, seeking harmonization and mutual action of the representatives of different civilizations and cultures. „Children and music” is an amalgamation of purity and sincerity emotionality, sensitivity that has no boundaries. Policultural education is closely linked to international education which is achieved by adopting the national characteristics of the musical language in different people.

Key terms: musical development, education, upbringing, different talents, elementary education.

Татјана Крстевска Ковацевска
Педагошки факултет - Битола
Македонија
tatjana.krstevska.kovacevska@yahoo.com

Музички развој, воспитание и образование на различно талентирани деца во одделенската настава

Со определени содржини од областа на *музичкиот развој, воспитанието и образованието* на личноста се занимавале видни музичари, психолози и педагози. Во основните училишта, пред учителот – наставникот, стои задача којашто се сфаќа во пошироко значење на зборот како општо педагошка основа. Од сето ова, важно е да се подвлече дека музичкото образование во училиштата, во себе го содржи тројниот степен на образование, воспитание и развивање на детската личност со различен талент, преку музичкото искуство на многу поколенија во кое се концентрирало духовното наследство на човештвото во особено уметничка форма. За децата со различен талент од помала школска возраст, многу е важно да стекнат макар и минимално музичко искуство. Но, најважно е да се запомни дека *знаењата, умеењата и навиките* не се само цел сами за себе, туку се средство со кое се развиваат квалитетите на личноста на различно талентираното дете. Пред се треба да се развива личноста, а потоа од неа да се создава музичар. Во склад со современата тенденција за глобализација, балансирањето на меѓунационалните и религиозните односи, бараат хармонизација и взаемно дејствување на претставниците од различните цивилизации и култури., „Деца и музика“ тоа е соединување на чистотата, искреноста и емоционалноста, чувствителноста која нема граници. Поликултурното воспитување тесно е поврзано со интернационалното воспитување коешто се постигнува преку усвојување на националните особености на музичкиот јазик кај различни народи.
Клучни зборови: музички развој, образование, воспитание, различен талент, одделенска настава.

Svetlana Kurteš
Univerzitet u Portsmutu
Velika Britanija
s.kurtes@googlemail.com

VIŠEJEZIČNOST I MULTIKULTURALNOST GRAĐANA PROŠIRENE EVROPE: IZMEĐU TEORIJE I PRAKSE

Rad razmatra neka teorijska i praktična pitanja iz oblasti jezičkog i interkulturalnog obrazovanja, odnosno, konkretnije, uticaja koje jezičke i interkulturalne veštine mogu imati na pojedinca, njegov sistem vrednosti i pogled na svet. Ukratko ćemo prokomentarisati kakve su preporuke relevantnih evropskih institucija, pre svega Saveta Evrope, o pitanju podsticanja višjejezičnosti i multikulturalnosti u zemljama članicama, a zatim pogledati kako su ova pitanja praktično rešena u obrazovnim sistemima zemalja proširene Evrope.
Ključne reči: jezičko i interkulturalno obrazovanje, pogled na svet, Savet Evrope, proširena Evropa, višjejezičnost, multikulturalnost.

Svetlana Kurteš
University of Portsmouth
UK
s.kurtes@googlemail.com

Multilingualism and multiculturalism of the citizens of the Wider Europe: bridging the gap between theory and practice

The paper discusses some theoretical and practical issues in the field of linguistic and intercultural education. More precisely, it focuses on the impact that language and intercultural skills can potentially have on the individual and his/her values and world view. In that context we shall have a closer look at recommendations proposed by relevant European institutions, the Council of Europe in particular, dealing with the promotion of multilingualism and multiculturalism in the member states. Finally, we shall observe the situation in educational systems of the countries comprising the Wider Europe, focusing on practical solutions they offer and implement.

Key words: linguistic and intercultural education, world view, Council of Europe, Wider Europe, multilingualism, multiculturalism.

Dužanka Lazarević
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd
Univerzitet u Beogradu
dusanka.lazarevic@fsfv.bg.ac.rs

PERFEKCIONIZAM DAROVITIH UČENIKA

U radu se razmatra perfekcionizam darovitih učenika iz ugla različitih pristupa perfekcionizmu, posmatrano u porodičnom i školskom kontekstu.

Iznose se rezultati istraživanja perfekcionizma darovitih koja polaze od multidimenzionalnog modela perfekcionizma (Hewitt & Flett, 1991), u kojima je fokus na dve dimenzije perfekcionizma, na *samo-orijentisani perfekcionizam* gde same osobe sebi postavljaju visoke standarde postignuća i na *društveno propisani perfekcionizam* gde osobe opažaju da veoma visoke standarde postignuća, koje je potrebno da dostignu, postavljaju za njih značajne osobe (Speirs Neumeister, 2004, Speirs Neumeister, Finch, 2006). Ova istraživanja ukazuju na ulogu vaspitnog stila u porodici i kvaliteta veze između roditelja i deteta na pojavu perfekcionizma, kao i na vezu perfekcionizma darovitih sa njihovom motivacijom postignuća. Posebno su značajni rezultati koji ukazuju na povezanost nesigurne veze između roditelja i deteta, kako sa izraženim samo-orijentisanim, tako i sa izraženim socijalno propisanim perfekcionizmom. Rezultati istraživanja o povezanosti perfekcionizma sa motivacijom postignuća darovitih učenika ukazuju da su samo-orijentisani perfekcionista motivisani potrebom za postignućem i da ih karakterišu ciljevi orijentisani na ovladavanje ili ciljevi orijentisani na postignuće. Takođe, u njihovom radu je prisutna izražena etika i motivacija ka izazovima. Suprotno ovome, u osnovi ciljeva postignuća i ponašanja socijalno-propisanih perfekcionista je motiv da se izbegne neuspeh. Oni postavljaju ciljeve usmerene na postignuće ili izbegavanje postignuća i svom radu pokazuju tendenciju ka odlaganju.

U radu se takođe iznose rezultati istraživanja perfekcionizma darovitih u kojima se polazi od podele perfekcionizma na *pozitivni*, gde je prisutna realistična težnja ka visokim nivoima kvaliteta i *negativni*, koji se bazira na rigidnom pridržavanju visokih ličnih standarda postignuća kao i na preokupaciji izbegavanja grešaka (Chan, 2009). Rezultati potvrđuju veću zastupljenost

pozitivnog perfekcionizma kod darovitih učenika, u odnosu na negativni, bez statistički značajnih razlika prema polu učenika. Pozitivni i negativni perfekcionizam su, u ovim istraživanjima, dovođeni u vezu sa pojedinim ciljnim orijentacijama. Orijetacije na cilj učenja i socijalne ciljeve fokusirane na saradnju, pokazali su se kao značajni prediktori pozitivnog perfekcionizma, a orijetacije cilja na postignuće i na izbegavanje postignuća kao značajni prediktori negativnog perfekcionizma.

Dat je i prikaz istraživanja perfekcionizma darovitih čiji rezultati ukazuju na postojanje tri tipa perfekcionista kod darovitih i to *zdravi perfekcionista*, *nezdravi perfekcionista* i *neprefekcionista*. Rezultati pokazuju da zdravi perfekcionista brojčajno nadmašuju preostala dva tipa darovitih učenika (Chan, 2010).

U radu se ukazuje na implikacije nalaza istraživanja za roditelje i nastavnike u njihovom radu sa darovitim učenicima različitih tipova perfekcionizma. Daju se preporuke za stvaranje sredine za učenje koja vodi razvoju realističnih težnji darovitih i prevenciji nepoželjnih tipova perfekcionizma. Takođe, razmatrane su izvesne sugestije o daljim istraživanjima perfekcionizma darovitih učenika.

Ključne reči: perfekcionizam, daroviti učenici, motivacija postignuća, ciljne orijetacije porodični kontekst, školski kontekst.

Dušanka Lazarević
Faculty of sport and physical education, Belgrade
University of Belgrade
dusanka.lazarevic@fsfv.bg.ac.rs

Perfectionism in gifted students

In this paper we consider perfectionism in gifted students from different viewpoints, in family and school contexts. Research results in perfectionism in gifted which are based on the multidimensional model of perfectionism are presented (Hewitt & Flett, 1991). These researches focus on two dimensions of perfectionism, *self-oriented perfectionism*, where persons set high standards for themselves and *socially prescribed perfectionism*, where persons perceive that significant others set excessively high standards (Speirs Neumeister, 2004, Speirs Neumeister & Finch, 2006). These researches stress the importance of parenting styles and attachment for development of perfectionism and also of relationship between perfectionism and achievement motivation in gifted children. Special relevance has results that point the relationship between insecure attachment and both high self-oriented perfectionism and high socially prescribed perfectionism. Research results of relationship between perfectionism and achievement motivation of gifted students indicated that *self-oriented perfectionists* are motivated with the need for achievement and that they set mastery goals or performance-approach goals. Also, they developed strong work ethics and they were motivated to seek out challenges. In contrast, for *socially prescribed perfectionists* an underlying motive is to avoid the failure influencing their achievement goals and behaviours. They set performance-approach goals or performance-avoid goals and tendency towards procrastination in work.

In this paper, we also review results of perfectionism researches in gifted students where division on *positive perfectionism*, i.e. realistic striving for excellence and *negative perfectionism*, i.e. rigid adherence to high personal standards with similar expectations from others is made (Chan, 2009). Results confirmed higher presence of positive perfectionism in gifted students in comparison to negative, while gender differences were not found. In these researches, positive and negative perfectionism were connected with some goal orientations. Learning goals and social goals that promote collaboration were significant predictors of positive perfectionism, whereas performance-approach and performance-avoidance goals were significant predictors of negative perfectionism.

The review of some other researches indicated presence of three perfectionist types in gifted, i.e. *healthy perfectionists*, *unhealthy perfectionists* and *non-perfectionists*. Results showed that healthy perfectionists tended to outnumber unhealthy perfectionists and nonperfectionists (Chan, 2010).

Implications for teachers and parents for working with different types of perfectionist students are discussed. Some recommendations for creation of learning environment for promotion of healthy strivings for excellence and for prevention of undesirable types of perfectionism are given. Also, some suggestions about further investigations of perfectionism in gifted students also considered.

Key words: Perfectionism, Gifted students, Achievement motivation, Goal orientations, Family context, School context.

Slavica Maksić, Zoran Pavlović
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
Institut društvenih nauka, Beograd
smaksic@ipisr.org.rs
pavlozoran@gmail.com

VREDNOSNI PROFIL DRUŠTVENE ELITE U SRBIJI

Proučavanje vrednosnog profila srpske društvene elite značajno je zbog niza otežavajućih okolnosti u kojima se društvo nalazi, a od elite se očekuje da usmeri razvoj i napredak, inicirajući i izvodeći potrebne promene. U naznačenom periodu, Srbija postaje samostalna država, osiromašena ratnim događanjima, sa velikim brojem imigranata i emigranata. Većinu onih koji se iseljavaju čine visokoobrazovani mladi stručnjaci koji traže bolja radna mesta i stabilnije uslove života. U ovakvim okolnostima, postavlja se pitanje karakteristika srpske društvene elite, kao pokazatelja njenih mogućnosti da doprinese prevazilaženju postojećih kriza u zemlji. Istraživačko pitanje koje se obrađuje u ovom radu glasi: da li se vrednosni profil društvene elite razlikuje od profila ostalih građana Srbije? Istraživanje se sprovodi sa podacima iz četvrtog talasa Evropske studije vrednosti koja je u Srbiji rađena 2008. godine (N=1512). Vrednosni profil analiziran je preko odnosa pojedinca prema najznačajnijim aspektima ličnog i društvenog života: vrednovanje različitih aspekata života, subjektivno blagostanje, percepcija zdravstvenog stanja, interpersonalno poverenje, važnost pojedinih aspekata posla i slobodnog vremena, moralne vrednosti, odnos prema braku i porodičnim odnosima, političko interesovanje i aktivizam, odnos prema opštim principima slobode i jednakosti i neki pokazatelji socijalne uključenosti. Poduzorak društvene elite formiran je na osnovu kombinacije obrazovnog i materijalnog statusa i čine ga najobrazovaniji i najimućniji ispitanici iz uzorka (N=77). Upoređivanje srpske društvene elite sa ostalim građanima potvrđuje da elitu karakterišu neka svojstva koja ukazuju na njenu vodeću ulogu u društvu i moć da tu ulogu vrši, ali te razlike nisu tako velike niti konzistentne kako je očekivano. Predstavnici elite izjavljuju da su srećniji i da su boljeg zdravstvenog stanja; oni više vrednuju posao, ali su im manje važni materijalni aspekti posla; tolerantniji su u pogledu dužnosti u porodici i manje su skloni da prihvate tradicionalnu podelu uloga; više su zainteresovani za politiku i politički su aktivniji. Međutim, pri suđenju o temama koje bi se mogle svrstati u oblast morala, elita se razlikuje od ostalih građana samo po jednom od pet postavljenih pitanja. Dobijeni podaci bili su podsticaj da se istraživanje nastavi u pravcu razdvajanja obrazovne od ekonomske elite. Analiza ukazuje da obrazovanje i materijalni status imaju nejednak uticaj za vrednosno profilisanje elitnih podgrupa društva. Obrazovanje je važniji činilac analiziranih vrednosnih usmerenja, ali se u tom pogledu pre može govoriti o kvantitativnim, nego kvalitativnim razlikama. U završnom delu rada diskutovane su specifičnosti obrazovne i ekonomske elite u

kontekstu nedovoljno diferenciranog vrednosnog profila srpske društvene elite i mogućnosti i ograničenja njenog učešća u razvoju zemlje.

Ključne reči: Srbija, društvena elita, vrednosne orijentacije, Evropska studija vrednosti.

Slavica Maksić, Zoran Pavlović
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia
Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia
smaksic@ipisr.org.rs
pavlozoran@gmail.com

VALUE PROFILE OF THE SOCIAL ELITE IN SERBIA

Studying of value profile of the Serbian social elite is very significant because of a number of aggravating circumstances the society is facing, while the elite is expected to direct the development and progress by initiating and performing the necessary changes. In this period, Serbia became an independent state, with a large number of immigrants and emigrants. The majority of those who are leaving the country are highly educated young experts seeking a better employment and more stable conditions for living. In such circumstances, there arises the question of the characteristics of the Serbian social elite, as an indicator of its possibility to contribute to the overcoming of the existing crises in the country. The research question in this paper is formulated in the following way: is the value profile of the social elite different from the profile of other Serbian citizens? The research is conducted on the data collected in the fourth wave of the European Value Survey, conducted in 2008 (N=1512). The value profile was analysed through individual's relation towards the most important aspects of personal and social life: evaluation of different aspects of life, subjective well-being, perception of health condition, interpersonal trust, the importance of certain aspects of work and leisure time, moral values, attitude towards marriage and family relations, interest in politics and political activism, attitude towards general principles of freedom and equality and some indicators of social inclusion. The subsample of social elite was formed based on the combination of educational and financial status and comprised the most educated and the richest respondents from the sample (N=77). The comparison of Serbian social elite with other citizens confirms that elite is characterised by some features indicating its leading role in the society and the power to exercise that role, but those differences are neither as big nor as consistent as expected. Elite representatives declare themselves as happier and of better health condition; they value work more, but find financial work aspects less important than other citizens; they are more tolerant with respect to duties in the family and less inclined to accept some elements of traditional role division; they are more interested in politics and more politically active. However, when judging about the topics that could be classified in the field of morality, elite is different from other citizens regarding only one of the five questions asked. The obtained data were an incentive to continue the research in the direction of distinguishing the educational from economic elite. The analysis indicates that education and financial status exert an unequal influence on the value profiling of the elite subgroups in the society. Education figures as a more important factor in the analysed value orientations, but, in this respect, we are dealing with quantitative rather than qualitative differences. The concluding part of the paper discusses the peculiarities of the educational and economic elite in the context of the insufficiently differentiated value profile of the Serbian social elite and the possibilities and limitations of its participation in country development.

Key words: Serbia, social elite, value orientations, European Value Survey.

Јелена Максимовић
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет
Департман за педагогију
lenamaksimovic@gmail.com

КВАЛИТАТИВНИ ПРИСТУП У ИСТРАЖИВАЊУ МОРАЛНЕ ДАРОВИТОСТИ

Резиме: Квалитативни приступ у истраживању васпитно-образовне праксе полако али сигурно налази своје место у педагошкој пракси, али и теорији. Квалитативни приступ нуди један нови квалитет у истраживању, али отвара и нове дилеме о научној релевантности таквих истраживања. Квалитативни приступ захтева познавање методологије и придржавање одређених правила, али руши и неке методолошке догме. На тај начин отварају се нове перспективе и даје нови замах у трагању за новим могућностима у васпитању и образовању даровитих. У раду се говори о квалитативним процедурама које укључују све претпоставке квалитативне истраживачке методе: специфични тип извођења плана истраживања, рефлексивна улога истраживача, прикупљање података и развој посебних техника у обради и интерпретацији емпиријског материјала у истраживању моралног васпитања даровитих..

Кључне речи: квалитативни истраживачки приступ, акциона истраживања, морално васпитање даровитих.

Jelena Maksimović
University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of Education
lenamaksimovic@gmail.com

QUALITATIVE RESEARCH APPROACH IN MORAL EDUCATION

The qualitative approach to researching educational practice is slowly but surely finds its place in educational practice and theory. The qualitative approach offers a new quality in research and opens up a new dilemma regarding the scientific relevance of such research. The qualitative approach requires knowledge of methodology and adherence to certain rules, but it also brings some methodological dogmas to an end. In this way new perspectives are opened up and a fresh drive is provided in the search for new opportunities in education. The paper deals with the qualitative procedures including all the assumptions of qualitative research methods: a specific type of the implementation of the research plan, reflection of the role of researchers, data collection, development of special techniques in the processing and interpretation of empirical research in moral education.

Key words: qualitative research approach, action research, moral education of the gifted.

Danilo Ž. Marković
Srpska Akademija obrazovanja, Beograd
dacamarkovic@yahoo.com

OBRAZOVANJE DAROVITIH I SOCIJALNA PRAVDA

U savremenom (globalnom) društvu postoje mnoge protivrečnosti koje su predmet promišljanja u traženju rešenja za njihovo razrešavanje uz očuvanje i razvoj naše civilizacije. U tom kontekstu istražuju se i kritički promišljaju: svet rada, ekonomske i političke strukture u

nacionalnim i globalnim okvirima. Traga se iznalaženjem sredstava za razrešavanje protivnosti koja odgovaraju ljudskom dostojanstvu i stvaranju uslova za njegovo ostvarivanje. U takvom pristupu sve češće se ukazuje na potrebu ostvarivanja socijalne pravde.

U radu se čini osvrt na istorijski razvoj ideje o socijalnoj pravdi, shvatanja o njenom sadržaju u savremenom društvu i subjektima (nosiocima) njenog ostvarivanja. U ovom kontekstu se ukazuje na potrebu inovacije obrazovanja darovitih, buduće intelektualne (ekonomske i političke) elite u afirmaciji i ostvarivanju i socijalne pravde, kao neophodnog elementa ostvarivanja humanog razvoja društva, čiji stožer treba da bude čovek sa svojim stvaranjem i dostojanstvom.

Danilo Z Markovic
Serbian Academy of Education
Belgrade
dacamarkovic@yahoo.com

EDUCATION OF THE GIFTED AND SOCIAL JUSTICE

In contemporary (global) society there are many contradictions concentrated on in reflections searching for their solution along with preservation and development of our civilization. What is in this context researched and critically reflected upon are the following: the world of labour, as well as economical and political structures in national and global frameworks. It has been searched for finding means for the resolution of contradictions suitable for human dignity and creating conditions for man's realization. In such an approach, it has been frequently pointed to the need for social justice.

The paper offers an overview of historical development of the idea on social justice, views on its contents in contemporary society and the subjects of its realization. In this context it has been pointed to the need for innovation in teaching of the gifted, i.e. future intellectual (economic and political) elite in the affirmation and realization of social justice, as an element necessary for the realization of humane social development, whose pivot should be a man with all his creativity and dignity.

Milan Matijević
Učiteljski fakultet u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu
Hrvatska
milan.matijevic@ufzg.hr

DAROVITI U POLITIČKOM PLURALIZMU I NOVOM MULTIMEDIJSKOM OKRUŽENJU

Autor se u ovom radu bavi darovitim osobama, bez obzira na dob (djeca, mladi, odrasli) i područje u kojem se prepoznaje darovitost. Darovitost se promatra kao sveukupnost osobina ličnosti koje omogućuju doljedno postizanje iznadprosječnih rezultata u jednoj ili više aktivnosti kojima se neka osoba bavi. Najnovije spoznaje o višestrukim inteligencijama omogućuju i naučno primjerenija objašnjenja fenomena darovitosti i djelotvornije organiziranje odgojno-obrazovnog procesa te cjeloživotnog učenja i razvoja, primjerenog darovitim osobama.

Za cjelovito funkcioniranje darovitih osoba važna je sloboda djelovanja. Sloboda je imanentno svojstvo čovjekova življenja i šansa za vlastito cjeloživotno samoodređenje i samopotvrđivanje. Demokratski sistemi političkog pluralizma su za takve osobe pogodnije okruženje od, u historiji zabilježenih, totalitarnih političkih sustava. Osim postmodernog političkog pluralizma velik

pomak u osiguranju poticajne okoline za razvoj i djelovanje darovitih pojedinaca donosi i novo multimedijско okruženje (prije svega Internet, satelitska televizija, mobilni telefoni te svi vidovi mrežnog komuniciranja koje nabrojani mediji omogućuju). Poznato je da darovite osobe teško podnose bilo koji vid ograničenja. Dostupnost informacija i neograničene mogućnosti komuniciranja sa sličnim osobama u cijelom svijetu olakšavaju razvoj i funkcioniranje darovitih pojedinaca, bez obzira u kojem području se darovitost ispoljava.

Jedino hilistički pristup razmatranju fenomena darovitosti omogućuje naučno cjelovito objašnjenje toga fenomena te pedagoški djelotvorno poticanje razvoja darovitih pojedinaca.

Većina darovitih pojedinaca teško podnosi svako nametanje sistema moralnih vrijednosti te se, kada je u pitanju bilo kakavo sistematsko poticaje razvoja i djelovanja darovitih pojedinaca, smatra mnogo prihvatljivijom ponuda pluralizma vrijednosti i omogućavanje slobodnog izbora sistema vrijednosti i svjetonazora. Samo oslobođene bilo kakvog pritiska i nametanja, darovite osobe će moći optimalno ostvariti svoje mogućnosti i stalno potvrđivati svoju darovitost.

Ključne riječi: daroviti, sloboda, politički pluralizam, multimedijско okruženje, pluralizam vrijednosti, višestruka inteligencija

Milan Matijević

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb

milan.matijevic@ufzg.hr

GIFTED IN POLITICAL PLURALISM AND NEW MULTIMEDIA ENVIRONMENT

Summary: In this paper the author deals with the topic of the gifted, not considering their age (children, youth, and adults), nor the area in which the giftedness is recognized. Being gifted is seen as personal a character trait that enable an individual to demonstrate outstanding levels of aptitude in one or more activities. The latest knowledge on multiple intelligences allows for the scientifically appropriate explanation of the phenomena and the more efficient organization of the educational process and lifelong learning that is adequate for the gifted.

Freedom to act is important for a complete functioning of the gifted. Freedom is an imminent characteristic of one's life and a chance for personal lifelong self-determination and self-affirmation. The democratic systems of political pluralism provide a better environment for these people than the historically known totalitarian systems. Besides the postmodern political pluralism, a big change in ensuring stimulating environments has been brought to us by the new media environment (first of all the Internet, satellite TV mobile phones and all forms of web communication allowed by these media). It is well known that the gifted have trouble dealing with any limitations. Access to information and the unlimited possibilities of communication with similar individuals around the world make the development and functioning of the gifted much easier, no matter the area of giftedness.

Only the holistic approach to thinking of the phenomena of the gifted provides a complete explanation of the phenomena as well as the pedagogically successful stimulating development of the gifted individuals. Most gifted individuals do not tolerate the imposition of any systems of moral values. Therefore, when dealing with a systematic reinforcement of the development and acting of the gifted individuals, it is considered to be much more acceptable to offer the pluralism of values and allow for a free choice of the system of values and worldviews. Only when free from any pressure and imposture, the gifted individuals can develop optimally and confirm their gifts.

Key words: gifted, freedom, political pluralism, multimedia environment, value pluralism, multiple intelligences

Драган Мартиновић, Учитељски факултет у Београду
dragan.martinovic@uf.bg.ac.rs

Владаца Андрејић, Математички факултет у Београду
andrew@matf.bg.ac.rs

Иван Ј. Марковић, Учитељски факултет у Београду
ivan.markovic@uf.bg.ac.rs

Борислав Предојевић, Виша техничка школа Добој
predojevic.borislav@teslic.rs.ba

ОДГОВОРНОСТ ПРЕМА ДАРОВИТОСТИ КРОЗ ОДГОВОРНОСТ ПРЕМА ДРЕВНОЈ ИГРИ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЈЕДНОГ МЛАДОГ ШАХИСТЕ

Међународна шаховска федерација (ФИДЕ) препознаје пет аспеката шаха: игру, спорт, уметност, науку и дидактичко средство, тако да је сваки одговоран приступ шаху нужно холистички и узима у обзир све наведене аспекте. Иако је, последично, шах веома комплексан феномен, углавном се надареност за шах сагледава у контексту такмичарске успешности, која се мери освојеним трофејима, титулама/категоријама и рејтингом. У овом раду се овај критеријум детаљно анализира коришћењем Андрејићевог рејтинг перформанса као мерног инструмента, али се, ради научне доследности, пажња посвећује и другим, субјективним факторима.

Студија случаја, којом се бави овај рад детаљно проучава период током календарске 2001. године, која представља прву (у узрасту од 13 до 14 година) од пет година (до осамнаесте године) организованог планског рада са младим шахистом Боркијем Предојевићем (узраст од 14 до 18 година такође је обухваћен истраживањем, мада је тежиште на првој години). На основу објективних (титула шампиона Европе у узрасту до 12 година, шаховски рејтинг и титула) и субјективних улазних података из 2000. године и раније (налази комисије психолога, успех у школи), усвојена је претпоставка о даровитости, која је изискивала даљи одговоран приступ како самог младог шахисте, тако и његовог најближег окружења (породица, тим сарадника).

Дестимулативна конкуренција, притисак очекивања околине и спонзора да се освајају искључиво прва места, уз немогућност континуираног квалитетног тренерског рада, резултирали су несигурношћу младог шахисте. Неповећење у сопствени репертоар отварања и понуде или прихватања ремија у критичним позицијама, озбиљно су нарушавали квалитет такмичарских наступа током раних година бављења шахом, али и утицали на повишену напетост и невољност да се играју партије и учествује на турнирима. Уведена промена подразумевала је прихватање одговорности према сопственој надарености и етички приступ самој игри кроз синтезу васпитавања карактера и дубљег разумевања логике и симболизма шаха као парадигме самог живљења. Како би се избегла дестимулативна конкуренција и отклонио страх од лоших резултата, ментор је извршио корекцију процене званичног рејтинга младог шахисте, са циљем да се избор турнира у 2001. години врши тако да просечан рејтинг његових учесника буде једнак или виши од процењене (кориговане) снаге, чиме би се смањио притисак очекивања, а млади такмичар одигравао квалитетне партије (уз забрану ремизирања) кроз које би могао да достиже зону наредног развоја.

Ефекат уведене промене прати се кроз упоређивање 2000 (пре промене) и 2001. године (компаративни приступ уз праћење трендова закључно са 2005), као и мерењем Андрејићевог перформанса, на основу којег се установљава успешност иницијалне процене ментора, као и оправданост предузетих мера.

Кључне речи: млади даровити шахиста, криза резултата и самопоуздања, одговорност према даровитости, етички приступ шаху и животу, Андрејићев перформанс као мерни инструмент

Dragan Martinović, Teacher Training Faculty, University of Belgrade

dragan.martinovic@uf.bg.ac.rs

Vladica Andrejić, Faculty of Mathematics, University of Belgrade

andrew@matf.bg.ac.rs

Ivan J. Marković, Teacher Training Faculty, University of Belgrade

ivan.markovic@uf.bg.ac.rs

Borislav Predojević, High Technical School, Doboj

predojevic.borislav@teslic.rs.ba

**RESPONSIBILITY TO ONE'S GIFTEDNESS THROUGH RESPONSIBILITY TO THE
ROYAL GAME:
A CASE STUDY OF A YOUNG CHESS PLAYER**

World Chess Federation (FIDE) recognizes five aspects of chess: as a game, sport, art, science and didactic tool, which means that scientifically responsible approach to chess should necessarily be holistic and take into account all the abovementioned aspects. Consequently, chess is a very complex phenomenon, yet one's giftedness for chess is usually discussed in terms of competitive success, measured by trophies, chess titles or categories and rating points. In this article these (objective) criteria are analyzed using Andrejić's rating performance as the evaluating instrument, while also factoring in some important subjective considerations in order to create a more comprehensive and balanced approach to the subject matter.

This case study focuses on the five-year (2001-2005) preparation program for the young chess player Borki Predojević (age 13 at the beginning, 18 by the end of the program), with special emphasis on the first year (2001) of the program. Based on both the objective (U-12 European chess champion in 1999, FIDE Master title and FIDE rating at the time, etc.) and subjective (psychological evaluation, success in school, etc.) input data from year 2000, the hypothesis of giftedness had been established, which further required a responsible approach from the young player and his family and the team of associates.

Unchallenging competition in the age group within the region and high expectations from the sponsors (only first places were considered a success) were exacerbated by the lack of mentorship and the unavailability of a competent and dedicated chess trainer. As a result, the player's earlier self-confidence gave way to insecurity and mistrust in the opening repertoire, which culminated in numerous draw offers in critical positions in difficult games. Consequently, it started to affect the player's tournament performance and even caused a feeling of unease and the occasional unwillingness to play games or participate in some events.

The suggested change in the general approach was based on the importance of the young player's recognition of his unique giftedness and the acceptance of responsibility that comes with it. The emphasis on the ethical approach towards the game was coupled with character building and the need for deeper understanding of the inherent logic of the game and its symbolism as a paradigm of the life itself. To avoid facing the unchallenging opposition and the fear of underperforming, the new mentor suggested a different approach. He hypothesized that the young player's real chess strength at the time was greater than his official FIDE rating, and the estimated figure was used as a basis for tournament selection in 2001: the average rating of the competition had to be equal or greater than the player's estimated rating. In such way the pressure and the expectations were to be lessened, and the player could regularly face the challenging opponents (no draws were allowed), hoping to reach the Vygotsky's zone of proximal development.

The effects of the introduced change are measured by comparing the year after the change (2001) against the year before the change (2000); if necessary, the trends are followed as long as 2005. Andrejić's rating performance is used as the evaluating instrument for chess results, and also as a means of determining the quality of approximation and the short- and long-term effects of the mentor's initial rating estimate and the corrective measures that followed.

Key words: young gifted chess player, performance and self-confidence crisis, responsibility to one's giftedness, ethical approach to life and chess, Andrejić's rating performance as the evaluating instrument

Lizika Mihuc
Univerzitet „Aurel Vlaicu“ Arad
Rumunija
rectorat@uav.ro

RUMUNSKI JEZIK I DIDAKTIČKA VEŽBA

Autor navodi da jezik služi da se razmene ideje, informacije i da se iskaže sklonost, emocija, rečju – da se komunicira. Onaj ko komunicira, komunicira sa nekim i ima svoj stil. Govornik koristi određene metode da bi postigao subjektivni, umetnički efekat. Ovo se naziva stilskim postupcima (epiteti, poređenja, metafore, ponavljanje, personifikacija, itd), jer komunikacija sama po sebi pripada stilistici. U govoru i pisanju postoji osnovni i trajni odnos između komponenata i nivoa jezika. Kvalitet govora zavisi od negovanja jezika u školi, što je znak intelekta i zrelosti u govoru. Govoriti i pisati tačno, komunicirati jasnim i pristojnim jezikom je znak po kome se razaznaje vaspitač i intelektualna zrelost.

Ključne reči: didaktička vežba, diskurs, komunikacija, rumunski jezik, stilistika.

Lizica MIHUȚ
Aurel Vlaicu University of Arad
rectorat@uav.ro

ROMANIAN LANGUAGE AND DIDACTIC EXERCISE

The author states that language serves to communicate ideas, information and display affection, emotional, namely to self – communicate. Who communicates is communicated, it means s/he has style. A speaker uses certain methods to obtain subjective, artistic effects. These are called **stylistic procedures** (epithets, comparisons, metaphors, repetition, personification, etc.) communication in itself belonging to stylistics. In speaking and writing, there is a fundamental and permanent relationship between the components and compartments of language. Speech quality depends on the cultivation of language in school, being a sign of intellectuality and maturity in speech. To speak and write correctly, to communicate in a neat and decent language is a sign of differentiation of the educator and of intellectual maturity.

Key words: didactic exercise, discourse, communication, Romanian, stylistics

Božo MILOŠEVIĆ
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet - Odsek za sociologiju
bozo_mil@yahoo.com

PROFESIONALNA ETIKA I DAROVITOST INŽENJERA

U radu se obrazlažu međusobni uticaji razvoja umeća u sferi rada, i tehnike posebno, i njegov uticaj na oblikovanje profesionalne etike inženjera. Iako se za inženjersku profesiju može reći da pripada tipičnim modernim, stručnjačkim profesijama, ne može se profesionalna etika inženjera razumeti izvan društvenoistorijskih uslova u kojima se ona počinje oblikovati: s jedne strane, na gubitku zanatlijske tradicije u procesima industrijalizacije i, s druge, na manje ili više osvešćenom nastojanju da se „etički kod“ inženjera ugradi u ideologiju organizacije.

Darovitost i umeće tehnike (*techne tehnike*) se, u tom procesu oblikovanja inženjerske etike, javlja kao posredujući podstičući činilac, koji utiče na prepoznatljivost inženjerske profesije u strukturalno-razvojnim procesima modernizacije društ(a)va. Društveno vidljivi aspekti umeća tehnike su razni oblici tehničkotehnološkog stvaralaštva, koji se mogu empirijski verifikovati. Otuda se odnos između umeća tehnike i profesionalne etike inženjera može celovitije razumeti kao specifičan izraz procesualne teorijske analize, koja je (već) prepoznatljiva u sociologiji profesija (kao posebnoj disciplini sociologije).

Ključne reči: profesionalna etika, etika inženjera, darovitost, umeće tehnike, zanatlijska tradicija, tehničko stvaralaštvo, sociologija profesija.

Božo MILOŠEVIĆ
Faculty of Philosophy, Novi Sad
bozo_mil@yahoo.com

PROFESSIONAL ETHICS AND THE ABILITY OF ENGINEERS

In this paper the mutual influences of development of art, especially techniques and its influence to forming of professional ethics of engineers are presented. Although it can be said for the profession of engineer that it belongs to typical modern, expert professions, it cannot be understood without social-historical conditions it was formed in: on one hand, in losing of craft traditions in the processes of industrialization and, on the other, in more or less conscious attempt to build the “ethic code” of engineer into ideology of organization..

Ability and the skill of techniques (*techne of techniques*) in the process of forming of the ethics of engineer appears as mediator and stimulus factor that influences the visibility of profession of engineer in structural and developmental processes of social modernization. The socially visible aspects of the art of techniques are various forms of technical-technological creativity, which can be empirically verified. That is why the relation between the art of techniques and the professional ethics of engineer can be more fully understood as a specific expression of the process theoretical analysis, which has already been recognized in sociology of professions (as a special sociological discipline)..

Key words: professional ethics, ethics of engineer, ability, skill of techniques, technical creativity, sociology of professions.

Milan Nedeljković
Srpska akademija obrazovanja
Beograd

ULOGA ŠKOLE U MORALNOM VASPITANJU DAROVITIH UČENIKA

U ovom radu autor polazi od saznanja da naše vreme obeležavaju sve složenije i sve brže promene u svim područjima ljudskog i društvenog života; da su one evidentne i u moralu kao posebnoj sferi društvene svesti, društvene i pedagoške prakse; da upravljanje njim a zahteva savremeno znanje, veštine, društvenu i moralnu odgovornost. Nalazi da sve kompetencije za 21. vek (kognitivne, emocionalne, socijalne i radno aktivne) sadrže moralnu dimanziju. Upozorava da je moralna kriza opasnija od drugih kriza i da njene implikacije još nisu kritički propitane. Podvlači da obrazovanje i vaspitanje dobija vodeću ulogu u ostvarivanju koncepcije „održivog razvoja“ na putu ka „održivoj budućnosti“. Pokazuje da daroviti učenici imaju specifične razvojne potrebe i u moralnom vaspitanju; da nedostatak jedinstva kognitivnog i moralnog vaspitanja njima nanosi najveću štetu. Jer, iz njihovih redova se regrutuju pripadnici buduće društvene elite, prvenstveno elite znanja i moralne elite. Potseća da će profesionalni i društveni zadaci koji pripadnicima buduće društvene elite, budu poveravani, podrazumevati i vrhunsku moralnu odgovornost. Dokazuje da u moralnom vaspitanju darovitih učenika (sa) učestvuje više medjusobno povezanih činilaca, ali da je uloga škole u tome najvažnija. Ona (škola) svim svojim potencijalima, celinom svoga rada i uspostavljenim odnosima, najviše u procesu nastave i učenja, utiče na celovit razvoj darovitih učenika, pa i na njihovo moralno vaspitanje.

Ključne reči: moral, škola, daroviti učenici, moralno vaspitanje, vaspitanje za „održivu budućnost“.

Milan Nedeljkovic
Serbian educational Academy
BELGRADE

SCHOOL ROLE IN MORAL EDUCATION OF TALENTED STUDENTS

In this work, author is coming to conclusion that our time marks more complicated and faster changes in all aspects of human and social life; that they are evident in moral, as special sphere of social awareness, social and pedagogical practice; that managing these require modern knowledge, skills, social and moral responsibility. Findings, that all competences for 21. Century (cognitive, emotional, social and labor-active) contain and moral dimension. Warns that moral crisis is more dangerous than other crisis and that its implications are not yet analyzed. Underline that education is gaining leading role in achieving conception of “sustainable development” on a road to “sustainable future”. It shows that talented students have special development needs in moral education; that lack of cognitive unity and moral education is bringing the biggest harm, because, they are giving recruits for future social elite, mainly of knowledge and moral elite. Author reminds us that, social and professional goals which will be put before future elite, also include top moral responsibility. He proofs that in moral education of talented students participate several incorporated factors and the role of school is still the most important. School, with all its potentials, and work mainly in teaching process, has huge influence on development of talented students and their moral development.

Key words: moral, school, talented students, moral education, education for “sustainable future”.

Tanja Nedimović

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov" Vršac

nedimovic.tanja@gmail.com

KOGNITIVNO-RAZVOJNI PRISTUP MORALNOM VASPITANJU DAROVITE DECE: PREDNOSTI I OGRANIČENJA

Psihološka istraživanja moralnosti polaze od različitih teorijskih modela – psihoanalitičke teorije, teorija socijalnog učenja, teorija kognitivnog razvoja. Kognitivno razvojni pristup i teorije moralnog razvoja bavile su se pitanjima kako deca formiraju mišljenje o dobrom i lošem, pogrešnom i ispravnom, pravednom i nepravednom. Nesumljiv je doprinos Pijažea koji je istraživao razvoj moralne zrelosti dece od moralnog realizma (preoperacionalni stadijum razvoja mišljenja) do moralnog relativizma (formalno operacionalni stadijum razvoja mišljenja), kao i Kolbergove hijerarhije stadijuma moralnog razvoja. Razvoj moralnog mišljenja, po ovom pristupu, znači napredovanje kroz niz stadijuma, čiji je redosled unapred određen, i za koje je karakteristično mišljenje određenog kvaliteta. Kognitiviste pre svega interesuje kako deca tumače pravila i kako se njima koriste u situacijama kada treba da izvrše moralno rasuđivanje i procenu. Međutim, ono što je potrebno imati u vidu prilikom razmatranja razvoja moralnosti, svakako se odnosi na stavove da kognitivni razvoj i kognitivni kapaciteti dece nisu jedini (a ni dovoljan) preduslov za razvoj moralnosti dece. U kognitivno - razvojnom pristupu, afektivni, konativni i socijalni faktori su u određenoj meri marginalizovani. Faktori kao što su uloga šire društvene zajednice, porodice, subkultura, vaspitnih stavova, individualnih razlika – osobina ličnosti dece nesumljivo su od velikog značaja.

Stav da se moralni razvoj odigrava paralelno sa kognitivnim razvojem nameće pitanje akceleracije razvoja darovite dece, kako u opštem kognitivnom, tako i u moralnom razvoju. U razvojno psihološkom smislu, faktori razvoja, poput uloge naslednih predispozicija, maturacije i faktora sredine, kao i agensi socijalizacije (porodica, vaspino-obrazovne ustanove, vršnjaci, mas mediji i nove tehnologije) u značajnoj meri mogu uticati na ukupni razvoj, pa u skladu sa tim, i na razvoj moralnosti darovite dece. Dakle, sa jedne strane imamo pravilnosti kognitivnog i moralnog razvoja, u skladu sa kognitivno-razvojnim pristupom (nepromenljivi sled razvojnih stadijuma i normativno vreme u kojem se očekuje prelazak iz jednog stadijuma u drugi), a sa druge strane, pretpostavljenu akceleraciju u razvoju darovite dece i mogućnost uticaja agenasa socijalizacije na (kognitivni i moralni) razvoj darovite dece. Da li uopšte postoje "univerzalne" moralne vrednosti, iste i u razvijenim i nerazvijenim, bogatim i siromašnim, istočnim i zapadnim, tranzicionim i netranzicionim zemljama? Da li naše vaspitno-obrazovne ustanove imaju adekvatnu ulogu u formiranju vrednosnog sistema i moralnog razvoja darovite dece? Da li su darovita deca "dvostruko" vulnerabilna grupa, i zato što su deca, i zato što su daroviti?

Najveći broj istraživanja iz oblasti moralnog razvoja zasnovan je na kognitivno – razvojnom pristupu. U radu će se razmatrati prednosti i ograničenja kognitivno - razvojnog pristupa u razvoju moralnosti darovite dece, sa naglaskom na potrebi za holističkim pristupom.

Ključne reči: moralnost, darovitost, kognitivno – razvojni pristup, akceleracija, vulnerabilnost

Tanja Nedimovic
Preschool Teacher Training College
“Mihailo Palov”, Vrsac
nedimovic.tanja@gmail.com

COGNITIVE-DEVELOPMENTAL APPROACH TO MORAL EDUCATION OF GIFTED CHILDREN: ADVANTAGES AND LIMITATIONS

Psychological research on giftedness start from various theoretical models – psychoanalytical theory, social learning theory, theory of cognitive development. Cognitive-developmental approach and the theories of moral development have dealt with the issues how children form an opinion on good and bad, right and wrong, righteous and unfair. Undoubted contribution has been given by Piaget, who used to undertake research on the development of moral maturity of children ranging from moral realism (preoperational stage of thinking development) to moral relativism (formal operational stage of thinking development), as well as by Kohlberg who has offered his hierarchy of moral development stages. According to this approach, the development of moral thinking means advancement through a set of stages whose sequence is predetermined and characterized by thinking of certain quality. Before all, cognitivists are interested in the ways children understand rules and how they use them in the situations in which they are supposed to make a moral judgment or evaluation. However, what should be born in mind when considering morality development certainly refers to the attitudes that cognitive development and cognitive capacities of children are not the only (nor the sufficient) precondition for morality development with children. In cognitive-developmental approach, affective, conative and social factors are to certain degree marginalized. Factors like the role of the broader social community, family, subculture, educational attitudes, individual differences, personality features of children are undoubtedly of great importance.

The standpoint according to which moral development takes place in parallel to cognitive development raises a question of acceleration of gifted children development, both in general cognitive and in moral development. In developmental-psychological sense, factors development, such as the role of hereditary predispositions, maturation and environmental factors, as well as the agents of socialization (family, educational institutions, peer groups, mass media and new technologies) can have significant influence on the comprehensive development, and, consequently, on the development of morality of gifted children. So, on the one hand, there is regularity of cognitive and moral development, in accordance with cognitive-developmental approach (the unchanged sequence of developmental stages and normative period when a transition from one stage to another is expected); on the other hand, there is the assumed acceleration in the development of gifted children and the possibility of influence of the agents of socialization (cognitive and moral) on the development of gifted children. Are there “universal” moral values at all, which are the same in both developed and undeveloped, rich and poor, East and West, transitional countries and those that are not going through the process of transition? Do educational institutions in Serbia have adequate role in formation of the value system and moral development of gifted children? Are gifted children “double” vulnerable group, both because they are children and because they are gifted?

The largest number of studies from the field of moral development is based on cognitive-developmental approach. The paper considers the advantages and the limitations of cognitive-developmental approach in the development of morality of gifted children with an emphasis on the need for holistic approach.

Key words: morality, giftedness, cognitive-developmental approach, acceleration, vulnerability.

Радмила Николић,
Учитељски факултет у Ужицу
scholae@yahoo.com
Вера Ж. Радовић
Учитељски факултет у Београду
vera.radovic@uf.bg.ac.rs.

ПРЕФЕРЕНЦИЈЕ ВРЕДНОСТИ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА

У досадашњим истраживањима даровитих, мало је пажње посвећивано развоју емоционалног и моралног живота даровитих. Теорије когнитивног развоја, као и истраживања на њиховим основама занемаривале су остале аспекте развоја личности. Наглашавајући повезаност когнитивног са емоционалним и моралним развојем расте интерес за проучавањем овог проблема како на теоријском нивоу тако и на научно заснованим емпиријским истраживањима. Морални развој је когнитивно усмерен и зависи од интелектуалних могућности појединаца. Зато се, с правом може претпоставити да су појединци високих интелектуалних способности супериорнији у области моралних својстава и области социјалне адаптације. Бројна истраживања су показала да већина даровитих испољава више нивое емпатије, осећајности, моралне одговорности, самопосматрања, алтруизма и самокритичности у поређењу са општом популацијом. Даровити другачије и снажније доживљавају свет око себе, имају богатије и живље представе о свету у коме живе.

С обзиром на чињеницу да вредности представљају компоненту моралног развоја, циљ нашег истраживања био је да се утврди вредносни профил даровитих кроз преференције стилова живота, а који се односе на индивидуалне и друштвене вредности и циљеве. „С обзиром да васпитање вредности зависи и од интелектуалних могућности појединца, од јачине његове воље која се показује како на плану сазнања тако и на плану активности“ (Ђорђевић, 1996), претпоставили смо да се преференције одређених вредности даровитих разликују од преференција вредности њихових вршњака.

Мада су вредности релативно стабилне, подложне су променама. Вредносни систем даровитих, захваљујући њиховом когнитивном развоју, је организованији, чвршћи, а тиме и постојанији, тако да нисмо очекивали да буде сличан ономе који преферирају њихови вршњаци.

Истраживање је извршено на узорку од 100 ученика средњих школа (математичка гимназија, филолошка гимназија и средња школа за музичко образовање).

Добијени резултати истраживања показују да се даровити средњошколци, у преферирању одређених стилова живота, у целини битно не разликују од својих вршњака. Преглед истраживања преференција стилова живота ученика средњих школа такође ће бити дат у овом раду. Вероватно су друштвене околности и важеће опште вредности друштва детерминисале овакво стање.

Кључне речи: морални развој/вредности/стилови живота/даровити/индивидуалне и друштвене вредности.

Radmila Nikolić
Teacher Training Faculty, Užice,
scholae@yahoo.com
Vera Ž. Radović
Teacher Training Faculty, Belgrade,
vera.radovic@uf.bg.ac.rs.

PREFERENCES OF VALUES OF GIFTED CHILDREN

In previous studies of the gifted, there is little attention paid to the development of emotional and moral life of the gifted. Theories of cognitive development and research on their grounds are neglected other aspects of personality development. Emphasizing the connection between the cognitive with the emotional and moral development, there is growing interest in studying this problem both at the theoretical level and in a scientifically based empirical research. Moral development is cognitive directed and depends on the intellectual capabilities of individuals. That is why it can be assumed that individuals of high intellectual ability are superior in moral qualities and social adaptation. Most of the studies showed that most gifted exhibit higher levels of empathy, sensitivity, moral responsibility, introspection, altruism and self-criticism in comparison with the general population. Gifted have different and more powerful experience of the world around them, have a richer, more vivid picture of the world they live.

Given the fact that values are a component of moral development, aim of our study was to determine the value profile of the gifted through lifestyle preferences, related to individual and social values and goals.

"Since the value of education depends on the individual's intellectual capabilities, on the strength of his will that shows in the field of knowledge and to plan of activities" (Đorđević, 1996), we assumed that the preferences of certain values of the gifted differ from the preferences of values of their peers.

Although values are relatively stable, there is a tendency for changing. Value system of the gifted, thanks to their cognitive development, is more organized, stronger and therefore more stable, so we did not expect it to be similar to the one favored by their peers.

The study involved a sample of 100 secondary school students (secondary school for mathematics education, secondary school for philological education and secondary school for music education).

The results show that the gifted students, in preferring certain styles of life, in general not significantly different from their peers. Review of the research lifestyle preferences of secondary school students also will be given in this paper. Probably the social circumstances and the current general values of society determined this situation.

Key words: moral development / values / lifestyles / gifted / individual and social values.

Victor Neumann
De Vest Universitatea, Timișoara
Romania
victorneumann@hotmail.com

Miodrag Milin
Universitatea „Aurel Vlaicu“, Arad
Rumunija
miomi333@yahoo.com

UNIVERSITATEA SECOLULUI 21

O nouă filozofie a educației?

Ce schimbări presupune integrarea europeană? Sînt creațiile culturală și științifică prioritare în politicile naționale sau în acelea ale Uniunii Europene? Este relația dintre știință și educație una esențială congenerilor noștri? O regăsim în managementul și în leadership-ul universităților? De ce este utilă schimbarea codului cultural și a reflexelor mentale în Europa Centrală și de Sud-Est? Cine sînt cei ce gîndesc, formulează și aplică reforma curriculară în fostele state comuniste? Este universitatea capabilă să dezbată și să rearanjeze sistemul de învățămînt fără implicarea politicului?

Viktor Nojman
De Vest Universitatea, Temišvar
Rumunija
victorneumann@hotmail.com

Miodrag Milin
Univerzitet „Aurel Vlaiku“, Arad
Rumunija
miomi333@yahoo.com

UNIVERZITET U DVADESET PRVOM VEKU

Nova filozofija obrazovanja? Kakve promene donose evropske integracije? Da li naučne i kulturne tvorevine predstavljaju prioritet nacionalne ili evropske politike? Da li je danas odnos između nauke i obrazovanja suštinski? Da li ga pronalazimo u procesu upravljanja univerzitetima? Zašto je neophodna promena kulturnih okvira i mentaliteta u centralnoj i jugoistočnoj Evropi? Ko su ljudi koji osmišljavaju, formulišu i primenjuju kurikularne reforme u bivšim komunističkim zemljama? Da li je univerzitet sposoban da reorganizuje obrazovni sistem bez uplitanja politike?

Polonca Pangrčič
OŠ Cerkvenjak – Vitomarci, Slovenija
polonca.pangrcic@guest.arnes.si

Je uporaba ocenjevalnih lestvic etična?

V Sloveniji v procesu identifikacije nadarjenih učencev, poleg testov ustvarjalnosti in testov intelektualnih sposobnosti, uporabljamo tudi ocenjevalne lestvice, ki jih izpolnijo učitelji za vsakega učenca posebej. Te ocenjevalne lestvice je v izpopolnjeni obliki izdal Zavod Republike Slovenije za šolstvo (2008). Sestavljene so iz desetih lestvic, ki se navezujejo na deset področij nadarjenosti učenca. Ta področja so:

- 1 splošno intelektualno področje

- 2 učno področje
- 3 ustvarjalno področje
- 4 voditeljsko področje
- 5 telesno-gibalno področje
- 6 tehnično področje
- 7 glasbeno področje
- 8 likovno področje
- 9 literarno področje
- 10 dramsko področje

Vsaka izmed naštetih lestvic ima iz določenega področja po osem trditev, kar znese skupno 80 trditev. V prispevku bomo vse trditve vzeli pod drobnogled ter jih ovrednotili z etičnega vidika po metodi »Sedem korakov etičnega sprejemanja odločitev«³. Pri tem pa se bomo oslanjali na Kodeks izobraževalne internacionale o poklicni etiki, ki ga je leta 2002 sprejel Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije.

Ob tem je potrebno omeniti tudi dejstvo, da imajo še vedno mnogi učitelji izrazito negativen odnos do nadarjenih učencev. Ker ne poznajo dovolj dobro potreb nadarjenih učencev, jih etiketirajo za lene, moteče, podivjane, ipd. Seveda se nam takoj porodi vprašanje: kako lahko potem ti isti učitelji 'objektivno' sodijo o trditvah na ocenjevalnih lestvicah? To je lahko z etičnega vidika 'hoja po robu'.

Izhajali bomo iz definicij etike in morale, kot sta zapisani v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2005). Etika je filozofska disciplina, ki obravnava merila človeškega hotenja in ravnanja glede na dobro in zlo, morala pa je tisto kar vrednoti, usmerja medsebojne odnose ljudi kot posledica pojmovanja dobrega in slabega.

Nadalje bomo v prispevku na ocenjevalne letvice pogledali tudi z učenčevega zornega kota. Na manjšem vzorcu identificiranih nadarjenih učencev, različne starosti, bomo izvedli raziskavo o njihovih stališčih glede trditev na ocenjevalnih letvicah. Torej se bodo nadarjeni učenci sami opredelili glede lastnega ocenjevanja, kajti vemo, da so oni ves čas ocenjevani pod budnim očesom učiteljev in svetovalnih delavcev, ne glede na to, ali jim to ustreza ali ne in ne glede na to, ali se jim to zdi moralno sprejemljivo ali pa sporno.

Vsekakor ne zagovarjamo dejstva, da bi morali učenci imeti vodilno vlogo pri postopkih identifikacije, vendar pa menimo, da bi njihova vključenost ter večja osveščenost lahko doprinesla k večji angažiranosti učencev na vseh področjih. To pa lahko pomeni le bolj zadovoljne, samouresničene, odgovorne osebe, ki se bodo znale spoprijeti z izzivi.

Polonca Pangrčič

Primary School – Vitomarci, Slovenia

polonca.pangrcic@guest.arnes.si

IS THE USE OF RATING SCALES ETHICAL?

During the identification process of gifted students, in Slovenia we use rating scales. Those scales are completed by teachers for each student individually and they are used beside creativity and intellectual ability tests. The rating scales were improved and published by The National education institute of the Republic of Slovenia (2008). They consist of ten scales, which are related to ten areas of talents. These are:

- 1 a general intellectual area
- 2 academic area
- 3 creativity area
- 4 leadership area
- 5 body-kinesthetic area
- 6 technical area
- 7 music area
- 8 art area
- 9 literary area
- 10 theatre area

Each one of these scales has in a particular field eight statements, which amounts to a total of 80 statements. In this paper we'll scrutinize all statements and evaluate them from an ethical point of view by the method of "Seven Steps of ethical decision making."¹ Besides that, we will lean on the Declaration on Professional Ethics, adopted by Slovenian union of education, science and culture, in the year 2002.

It is also necessary to mention the fact, that many teachers still have very negative attitude towards gifted students. Because the teachers don't know well enough about the needs of gifted students, they label the students for lazy, disruptive, feral, etc. Immediately we start to question ourselves: how can the same teacher 'objective' consider about statements in the rating scales? This may be from ethical point of view 'walk on the line'.

Our basis will be the definitions of ethics and morality, as recorded in the Slovenian Dictionary (2005). Ethics is a philosophical discipline that deals with the criteria of human desires and behavior, based upon good and evil; morality is what values and guides mutual relationships as a result of perceptions of good and bad.

Furthermore, in our paper, we will look closer on the rating scales out of students' perspective. On a small sample of identified gifted students, of different ages, we'll accomplish a survey about their point of view regarding the states on the rating scales. Thus, the gifted students will define themselves about their own evaluation. They are constantly evaluated under the watchful eye of teachers and counselors, regardless of whether it suits them or not and regardless of whether they consider it morally acceptable or disputable.

We certainly do not advocate the fact that students should play a leading role in the processes of identification, but we believe that their involvement and increased awareness can contribute a lot to the greater engagement of students in all areas. And this can only mean that once they would be satisfied, self-realized, responsible personalities, which will be able to deal with challenges.

Милена Пејчиновска
Педагошки факултет – Битола
milena_pejcinovska@yahoo.com

Погодната клима во регуларните одделенија и моралната чувствителност на надарените ученици

Значаен сегмент на воспитно-образовниот систем претставува моралното воспитание, пред сè поради фактот што, како во денешни услови, така и во минати периоди, отсекогаш исклучително значајни биле, и сè уште се, потребите од здрав и цврст систем на морални вредности. Правилниот поглед кон светот, правилните морални вредносни основи својствени за денешното време, и моралната чувствителност, односно

способноста со чија помош се разликува праведното од неправедното, се формираат во раните години од животот на поединците. Тоа е детерминирано од влијанието на клучните фактори, како што се поблиската и пошироката средина, семејството, активноста и темпераментот на самиот поединец, како и влијанието на воспитанието и образованието.

Во трудот акцентот ќе биде ставен на поддршката и помошта во развојот и унапредувањето на моралната чувствителност и усвојувањето на моралните вредности во наставата, со посебен осврт кон надарените поединци и нивната потреба од соодветен третман, како потенцијални двигатели на општеството. Во трудот ќе биде анализирана погодната клима во регуларните одделенија што е отсликана низ позитивните социјални и емоционални односи во одделението. Погодната клима, што ја создава наставникот заедно со реакциите од учениците, овозможува поголема ефективност во примената на одредени активности, техники и стратегии. На таков начин поволната клима овозможува поголема ефикасност и ефективност во стимулацијата на моралниот развој на личноста на надарените ученици, како и на останатите ученици воопшто. Можни аспекти што би довеле до пожелна клима во одделението се: пријателскиот однос на учениците со наставникот и пријателскиот однос меѓу самите ученици, развој на емпатичноста, зголемување на соработката помеѓу соучениците, наставникот да биде модел со кој учениците ќе се идентификуваат и морално ќе се однесуваат итн.

Клучни зборови: поволна клима, морална чувствителност, надарени ученици

Milena Pejcinovska
Pedagogical Faculty – Bitola
milena_pejcinovska@yahoo.com

THE SUITABLE CLIMATE IN REGULAR CLASSES AND THE MORAL SENSITIVITY OF GIFTED STUDENTS

A significant segment of the educational system is a moral education primarily because of the fact that, like in the present, as well as in the past, the needs for healthy and solid system of moral values have always been extremely important. The right view to the world and the proper basis of moral values base, characteristic for present time, and the moral sensitivity, or ability which helps distinguish fair from unfair, are formed in the early years of the life of individuals. That is determined by the influence of key factors, like the closer and wider environment, family, activity and temperament of the individual, as well as the influence of education.

In the paper, the emphasis will be put to the support and assistance in the development and promotion of moral sensitivity and acceptance of moral values in teaching, with special attention to gifted individuals and their need for appropriate treatment, as potential motion power of the society. In the paper the favorable climate in regular classes will be analyzed which is represented through positive social and emotional relations in the class. The favorable climate the teacher creates alongside with the students reactions, allows greater effectiveness in the implementation of certain activities, techniques and strategies. Thus, the favourable climate enables greater efficiency and effectiveness in stimulation of moral development of the personality of gifted students and other students in general. Possible aspects that would lead to desired climate in the classroom are: friendly relations of the students with the teacher and friendly relations between the students, development of empathy, increase of the cooperation among the students, teacher should be a model which the students will identify themselves with and in accordance to that will act morally.

Keywords: favorable climate, moral sensitivity, gifted students

Александар М. Петровић,
Универзитет у Приштини
Филозофски факултет Косовска Митровица, Србија
alesandarpet1@gmail.com

Проблематика даровитости и моралности у филозофском образовању, са освртом на студије философије на Косову и Метохији

Способност за то да се сазнају претпоставке могућности енергије филозофског мишљења које превазилази праг корисних и прагматичних очекивања, јесте надареност за спекулативно мишљење. Мерило моралности тог мишљења је утемељено у његовој удубљености у сам смисао живота, у његову суштину. Мисаоно кружење претпоставља образовање појмова са којима се овладава, и који су тек онда расположиви када се јасно показује и њихов садржај и форма с обзиром на раван са које потичу. У великој филозофској мисаоној традицији то подразумева искључивање неморалних момената унутар моралитета или деконструкцију лоше повезаних момената у тумачењу фактографије збивања. То је свакако моменат за који је потребно што потпуније образовање, а пре свега оно које истиче Аристотел, да је необразованост не знати шта јесте, а шта није у погледу бивствовања. На Космету се данас на филозофским предметима наставници труде да подрже даровитост и скрену пажњу на основну црту моралности, а то је васпитавање одговорности, пре свега одговорности за мишљење као мисаоног приступа укупној стварности.

Кључне речи: Даровитост, моралност, образовање, појмови, Космет

Aleksandar M. Petrovic
University in Pristina
Philosophical Faculty, Kosovska Mitrovica,
Serbia
alesandarpet1@gmail.com

PROBLEMS OF THE GIFTNESS AND MORALITY IN A PHILOSOPHICAL EDUCATION, WITH A LOOK AT THE STUDY OF PHILOSOPHY ON KOSOVO AND METOCHIA

Potention to know a meanings of the possibilities of energy of the philosophical thinking, who is going on over the limit of a utilitarian and a pragmatic values, is a giftness for a speculative thinking. The measure of that thinking is grounded in his within a sence of life, in his essence. Thinking rounding have a education in a concepts as a condition for the knowing, and it is reached just under condition of a clearness of the content and a form of the conception by level of the genealogue. In the great thinking tradition it means dismissing the unmoral elements within morality, or the deconstruction bed connected moments in the interpretation of the facticity of being. It is anyway the moment who needs a competness of education, and before all that whot Aristotle knowing as a noneducational, what means don't know what it is, and what it is not recepectively ehat is being. Professors on a philosophical diatribas today on a Kosmet intendet to encouraged the giftness and make attention on a remarkable drow of a morality, on a education in responsibility, before all the responsiblility for the thinking as a thinking approach to the reality in a whole.

Key words: Giftness, Morality, Education, Concepts, Kosmet

Ружица Петровић
Pedagoški fakultet, Jagodina
prof.ruzica@gmail.com

МОРАЛНА ДАРОВИТОСТ

У раду аутор не полази од даровитости и моралности као два одвојена феномена, већ промишља моралност као облик даровитости. Тиме моралност захвата у њеној онтолошкој димензији као битну одлику људског карактера која се у свом испољавању управља према законима иманентним човековој моралној свести. На тај начин прави дистинкцију од оне врсте моралности чија се вредност мери степеном поштовања друштвено прихватљивих норми.

Ruzica Petrovic
Pedagogical Faculty, Jagodina
prof.ruzica@gmail.com

MORAL GIFTEDNESS

The author of the paper does not start from the standpoint that giftedness and morality as two separate phenomena, she rather reflects on morality as a form of giftedness. In such a way she deals with morality in its ontological dimension as a significant feature of human characters which in its manifestation is managed according to the laws immanent to man's moral consciousness. As a consequence, she makes a distinction from the type of morality whose value is measured according to respect for socially accepted norms.

Predrag Prtljaga
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje
vaspitaca „Mihailo Palov“ – Vršac
jpivan@sezampro.rs

MORALNE DILEME DAROVITIH – OD NOBELA DO GEJTSA

Sredinom 18. veka Semjuel Morze telegrafskim aparatom, koga je prethodno izumeo i izradio, poslao je kratku poruku - rečenicu iz Biblije: „Šta to beše Božje delo?“. Započevši svojim izumom telekomunikacionu eru, istovremeno je postavio pitanje tj. dilemu koja danas sve više dobija na značaju: da li daroviti svojom delatnošću pomažu čovečanstvu da nam svima bude bolje, ili ubrzanim i nekontrolisanim tehnološkim razvojem čine da je čovek u sve manjoj meri „stvoren po obrazu ... Božijem.“.

Čovek „po obrazu Božijem ima besmrtnost, svest i slobodu...“, o besmrtnosti dokaza nema, ali da su danas ljudska svest i sloboda sve više ugroženi gotovo da će se svako složiti. Sve veći uticaj masovnih medija, komunikacija, Interneta, društvene pojave poput globalizacije i sve prisutnija ekonomska i moralna kriza radjaju sve veći strah i neizvesnost za sveukupnu budućnost čovečanstva.

Alfred Nobel opisan je kao "mislilac, pesnik, čovek pun gorčine i dobrote, nesrećan i veseo, sklon izuzetnim poletima duha i bolesnih sumnji... čovek koji razume sve i ne nada se ničemu". Jednom rečju - darovita osoba. U prilog ovoj tvrdnji govori i podatak o više od 350

registrovanih patenata, među kojima je, svakako, najpoznatiji dinamit, registrovan 1866. godine. Možemo samo pretpostaviti koliki je moralni slom doživeo Nobel, kada su ga već za života nazivali „trgovcem smrću“, a ne naučnikom svetskog glasa. Ne slučajno, izmenivši svoj testament, svoje bogatstvo je zaveštao u fond koji od 1901. pa do danas svake godine dodeljuje nagrade, pre svega za mir, a zatim i fiziku, hemiju, medicinu, književnost i ekonomiju (od 1969).

U radu će, dalje, biti razmatrani još neki slučajevi darovitih ličnosti XX veka koji su svojim stvaralaštvom obeležili našu epohu, ali su često zapadali u moralnu dilemu zbog prirode svojih pronalazaka, tačnije zbog načina kako su i za šta su oni bili iskorišćeni. Ne preterano poznat, ali svakako označen kao jedan od „očeva“ Interneta, profesor Leonard Klajnrok, koji je 29. oktobra 1969. uspeo da između računara razmeni dva slova („lo“), danas ovako razmišlja: „Internet je izrodio i neke neželjene pojave poput krađe podataka ili dečje pornografije, ali uveren sam da njegove pozitivne strane nadmašuju one loše, ono što me najviše brine je činjenica da smo neke od tih stvari mogli da sprečimo“.

Kroz rad se u najvećoj meri osvrćemo na moral prisutan u savremenim medijima, posebno na Internetu i na njihov uticaj na moralno vaspitanje dece i omladine, a rad zaključuje razmatranje bitnih biografskih momenata Bila Gejtsa, nesumnjivo darovitog, ako ništa drugo, a ono ekonomiste. Fondacija Bil i Melinda Gejts deluje kao moralni štit od svega dobrog i lošeg što su nam računari doneli u poslednjih dvadesetak godina, a što u velikoj meri možemo zahvaliti upravo ovom čoveku, jednom od deset najbogatijih ljudi svih vremena.

Ključne reči: daroviti, moral, komunikacije, Internet, mediji.

Predrag Prtljaga

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” Vrsac

jpivan@sezampro.rs

MORAL DILEMMAS OF THE GIFTED – FROM NOBEL TO GATES

In the middle of 18th century using a telegraph, he had previously invented and constructed, Samuel Morse sent a short message – a sentence from the Bible: "What hath God wrought?" Having started telecommunication era with his invention, he has also raised a question, i.e. a dilemma increasingly gaining its significance: do the gifted through their work help the mankind so that it could be better to all of us, or through accelerated and uncontrolled technological development they rather make a man less and less similar to the creature “created according to God’s image”.

A man “created according to God’s image has eternity, consciousness and freedom...”; there is no proof on mortality, but everybody will agree that human consciousness and freedom are more and more endangered. All the increasing influence of the mass media, communication means, the Internet, social phenomena like globalization and all the more present economic and moral crisis have created great fear and uncertainty for the future of mankind as a whole.

Alfred Nobel was described as “one of those farseeing man, a poet, a man full of bitterness and kindness, unhappy and cheerful, inclined to extraordinary spiritual inspirations and sick doubts... a man who understands all and hopes for nothing”: in a word – a gifted person. What is also in favour of such a statement is the fact that more than 350 registered patents, among which dynamite is undoubtedly the most famous, were registered in 1966. We can only imagine the moral breakdown Nobel experienced when he was for his life called “a death merchant”, rather than a scientist well known all around the world. Not by accident, having changed his will, he bequeathed all his wealth to the fund that since 1901 has been honouring men and women for outstanding achievements in work in peace, the first place, then in physics, chemistry, medicine, literature, and economy (1969).

The paper will further consider some other cases of gifted persons from 20th century who have with their creativity marked our epoch, but who have often experienced a moral dilemma

regarding the nature of their inventions, i.e. the way and the purpose their inventions have been used for. Not too acknowledged, but certainly featured as one of the “fathers” of the Internet, professor Leonard Kleinrock, who on October 29th 1969 managed to transmit two letters (“lo”) between two computers is today thinking in the following way: “The Internet has created some undesirable phenomena like data thefts and child pornography, but I am convinced that its advantages overshadow the negative aspects; that worries me more is that some of these things could have been prevented.”

What is also emphasized in the paper is morality in contemporary media, especially on the Internet and its influence on moral education of children and young people; finally, the paper considers relevant biographic moments of Bill Gates, undoubtedly gifted person, if not in any other field, then in economy. The foundation Bill and Melinda Gates has acted as a moral shield protecting us from all good and bad things computers have brought us in the last 20 years; we should be thankful to this man, one of the ten richest people of all times.

Key words: the gifted, morality, communications, the Internet, the media.

Snežana Prtljaga

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov"

Vršac

vsvasbiblioteka@hemo.net

EMOCIONALNO OPISMENJAVANJE U FUNKCIJI DAROVITOSTI

Neprocenjivu štetu za jedno društvo čini zanemarivanje i neadekvatan pristup u radu sa darovitim pojedincima.

Saznanje da postoji više vrsta inteligencije, a ne samo kognitivna, pomoglo je da se dodje do novih odgovora na večno pitanje: šta je sve potrebno deci, naročito darovitoj, da bi napredovala u životu i postala korisni članovi jednog društva?

Poznato je da kognitivni razvoj jeste nužan, ali ne i dovoljan uslov za razvoj celovite ličnosti jednog čoveka. Takodje, kognitivna darovitost ne podrazumeva i moralnu darovitost. Dakle, za razvijanje kvalitetnog identiteta darovitih, potrebno je podjednako podsticati i razvijati više vrsta inteligencija, kako bi se na kraju postigao optimalni nivo razvoja.

Svesni činjenice da postoji dugogodišnja kriza vrednosnog sistema, nameće se potreba za podsticanje moralne darovitosti, odnosno negovanje i razvijanje emocionalne inteligencije, altruizma, empatije koje su veoma značajne kako za pojedinca, tako i za čitavo društvo.

U ovom radu akcenat je stavljen na emocionalnu inteligenciju i njen uticaj na formiranje adekvatnog sistema vrednosti, razvijanje i negovanje moralne darovitosti, odnosno težnje da se darovitim pojedincima pomogne u razvijanju što boljeg ličnog identiteta i time doprinese stvaranje buduće altruističke intelektualne elite.

Ključne reči: emocionalna pismenost, kognitivna darovitost, moralna darovitost.

Snežana Prtljaga
Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov"
Vršac
vsvasbiblioteka@hemo.net

BECOMING EMOTIONALLY LITERATE IN THE FUNCTION OF GIFTEDNESS

Negligence and inadequate approach to work with gifted individuals makes inestimable damage to a society.

Awareness that there are more types of intelligence, rather than only cognitive, has helped reaching new answers to ultimate question: what do children need, especially those gifted, in order to advance in life and become useful citizens of a society?

It is known that cognitive development is necessary but it is not a sufficient condition for the development of personality as a whole. Furthermore, cognitive giftedness does not imply moral giftedness. In other words, in order to develop identity of the gifted of high quality, it is necessary to equally encourage and develop a number of intelligences, to reach the optimal level of development in the end.

Aware of the fact that there is a long crisis of value system, a need has imposed itself to encourage moral giftedness, i.e. to nurture and develop emotional intelligence, altruism, empathy, which all are very significant for both an individual and a society as a whole.

The paper puts an accent on emotional intelligence and its influence on the formation of adequate value system, the development and nurturing of moral giftedness, i.e. aspiration to help a gifted individual to develop as sound personal identity as possible and thus contribute to the creation of future altruistic intellectual elite.

Key words: emotional literacy, cognitive giftedness, moral giftedness.

Olivera Radović
Danijela Kulić
Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
dkulic@gmail.com

POVEZANOST KOGNITIVNIH SPOSOBNOSTI I VREDNOSNIH PRIORITETA MLADIH

Osnovni cilj ovog rada bio je da se utvrdi eventualna povezanost uspešnosti u rešavanju kognitivnih zadataka i vrednosnih prioriteta mladih (19-22. godine). Za ispitivanje vrednosnih prioriteta korišćen je Rokičev upitnik vrednosti (Rokeach Value Survey), dok smo kognitivne sposobnosti ispitivali zadacima iz nestandardizovanog testa kognitivnih sposobnosti Roberta Sternberga.

U ispitivanju je učestvovalo 100 studenata (50 studenata psihologije i 50 studenata engleskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta u Kosovskoj Mitrovici). Istraživanje je obavljeno tokom aprila 2011. godine. Osnovni zadaci bili su da se utvrde: 1. vrednosni prioriteti studenata, 2. eventualna povezanost uspešnosti u rešavanju kognitivnih zadataka i prosečnog ranga instrumentalnih i terminalnih vrednosti i 3. eventualne razlike u vrednosnim prioritetima studenata psihologije i engleskog jezika.

Rezultati istraživanja pokazali su da je grupa studenata (engleskog jezika i psihologije) iz Kosovske Mitrovice prilično homogena u pogledu vrednosnih prioriteta, odnosno da postoje vrlo male razlike u pogledu ranga ispitivanih vrednosti u odnosu na uspešnost u rešavanju kognitivnih zadataka, odnosno vrstu fakulteta koju studiraju. Dominantne vrednosne orijentacije studenata,

kada su u pitanju terminalne vrednosti (koje se odnose na „poželjna stanja stvari“), su : zdravlje (1), porodična sigurnost (2), i ove dve vrednosti imaju, ukupno gledano izrazito najviši rang, u smislu da nedvosmisleno predstavljaju vrednosni prioritet; potom slede samopoštovanje (3), sloboda (4) i iskreno prijateljstvo (5). Faktorska analiza ukazala je, kada su u pitanju terminalne vrednosti da se one grupišu u nekoliko faktora od kojih prvih 4 objašnjavaju 48% varijanse (metod scree plot). Kada su u pitanju instrumentalne vrednosti (načini postizanja terminalnih vrednosti) najviši rang se pridaje vrednostima: biti pošten (1), imati ljubavi za druge (2), biti intelektualan (3), odgovoran (4), ambiciozan (5). Faktorizacija instrumentalnih vrednosti je takođe izdvojila nekoliko faktorskih struktura, od koji su interpretabilna prva tri faktora koji objašnjavaju 37 % varijanse. Što se tiče ispitanika sa najboljim (25% najboljih), odnosno najlošijim (25% najlošijih), postignućem na kognitivnim zadacima, rezultati Man-Vitnijevo testu pokazuju da se ove dve grupe razlikuju u pogledu ranga koji pripisuju vrednostima: udoban život ($\text{sig}=0,032$) kojem značajno viši rang pripisuju ispitanici boljeg postignuća, dok vrednostima sloboda ($\text{sig}=0,011$), mudrost ($\text{sig}=0,003$), svet lepote ($\text{sig}=0,008$) i unutrašnja harmonija ($\text{sig}=0,05$) značajno viši rang pridaju ispitanici sa lošijim postignućem na kognitivnim zadacima. U pogledu eventualnih razlika u vrednostima između studentata psihologije i engleskog jezika, jedina razlika zapaža se kod vrednosti socijalni ugled ($\text{sig}=0,002$), kojoj značajno viši rang dodeljuju studenti engleskog jezika. Ukoliko uporedimo postignuće na kognitivnim zadacima, studenti engleskog jezika su postigli statistički značajno više rezultate od studenata psihologije na zadacima verbalnih ($t=-3,421$, $\text{sig}=0,001$) i slikovnih analogija ($t=-3,650$, $\text{sig}=0,001$), dok u pogledu zadataka koji se tiču pravnog rezonovanja ne postoji statistički značajna razlika između ove dve grupe.

U zaključku, rezultati istraživanja koje je u toku biće rezmatrani u svetlu mogućih inovacija u opštem obrazovanju, naročito u humanističkim naukama. Nastavni modeli i strategije koji sadrže tehnike i principe kojima se učenicima omogućava da sagledaju život iz perspektive dobra, lepote i istine biće predloženi i diskutovani u radu.

Ključne reči: kognitivne sposobnosti, vrednosti, postignuće, studenti.

Olivera Radović

Danijela Kulić

Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica

dkulic@gmail.com

INTERRELATIONSHIP OF COGNITIVE ABILITIES AND VALUE PRIORITIES OF YOUNG PEOPLE

This paper deals with an intricate relationship between specific cognitive abilities of young people (19 – 22 years old) on the one hand, and various personal values rooted in their deepest profound beliefs and emotions on the other hand. In order to infer possible correlations between these two seemingly inconsistent domains, two types of tests are used: Rokeach Value Survey and a non-standardized Robert Sternberg's test of cognitive abilities.

The sample of 100 students (50 undergraduate students of Psychology and 50 undergraduate students of English language and literature at the Faculty of Philosophy in Kosovska Mitrovica, University of Pristina) was included in a cross-sectional research in April 2011. The following results and relations are obtained: 1. value priorities among students' population 2. the relation of overall scores gained in Sternberg's test and the most distinguished values in Rokeach Value Survey. 3. possible distinctions concerning value priorities between students of Psychology and students of English language.

According to the obtained results the two groups of students are rather homogeneous regarding value priorities, which means that there are very small differences regarding rank of investigated values compared to cognitive abilities or kind of faculty they attend. Dominant value

orientations concerning terminal values (referring to 'preferred end states') are: health (1) and family security (2), which are highly preferred, then self-respect (3), freedom (4) and true friendship (5). Factor analysis showed that terminal values might be classified into several factors, of which the four of them explain 48 % of variance (scree plot method). As for instrumental values (means of reaching terminal values), it is observed that the most dominant are: honest (1), loving (2), intellectual (3), responsible (4) and ambitious (5). Factor analysis showed that instrumental values might be classified into three interpretable factors which explain 37 % of variance. The results of Mann-Whitney Test show that two groups of students differ depending on their level of performance on cognitive tasks – the students with highest scores on test (25 %) prefer a comfortable life (sig=0,032), while the students with lower scores (25%) on test ranked freedom (sig=0,011), wisdom (sig=0,003), a world of beauty (sig= 0,008) and inner harmony (sig=0,05) as priorities. The social recognition (sig=0,002) is the value which is more appreciated by the students of English language than students of Psychology . Analyzing the performance on cognitive tasks, it is evident that the students of English language achieved statistically better results than the students of psychology, while there is no statistical difference in the results on legal reasoning test.

In conclusion, the results of the ongoing research will be considered in the light of possible improvements in general education, with a special emphasis on humanistic sciences. Teaching and learning models and strategies that would involve techniques and principles prompting students to view the life from the perspectives of goodness, beauty and truth will be proposed and discussed.

Key words: cognitive abilities, values, performance, students.

Jelena Rakić, Visoka škola strukovnih studija za menadžment i poslovne komunikacije,

Sremski Karlovci davidovicraki@gmail.com

Ranko Rajović, Mensa Srbije, Odsek za darovite, rrojovic@gmail.com

Mladen Dumanović, OŠ Đura Jakšić, Kač, mladen021@gmail.com

NOVI KVALITET NTC PROGRAMA?

U dosadašnjim pilot evaluacijama (usmene i pismene izjave učiteljica) primene NTC sistema učenja primećeno je da osim prvenstvene namene, otkrivanje i podsticanje darovite dece, ovaj sistem učenja umanjuje stres kod dece i da od njega imaju koristi i deca koja nisu darovita, jer napreduju na ličnom planu (pozitivne emocije u vezi sa školom) i na planu školskog uspeha. Uklanjanje neprijatnih emocija i razvoj pozitivnih emocija vezanih za školu, od predavača, preko školskih predmeta i obaveza u vezi sa njima, je sekundarna dobit NTC programa.

Reproduktivno učenje, koje koristi većina dece, dovodi do brzog zaboravljanja, deca imaju strah od odgovaranja, a kod pojedine dece dolazi do simptoma akutnog stresa pre odgovaranja (znojenje dlanova, bolovi u stomaku, lupanje srca i karotidnih arterija). Poznato je da se izbegavaju objekti, događaji i osobe koje izazivaju neprijatne emocije. Kada dete, u nastojanju da izbegne stres, ne odlazi u školu, postavlja se pitanje gde, sa kim i na koji način provodi vreme?

Cilj ovog istraživanja je da utvrdi da li postoje statistički značajne razlike između roditelja dece koja su uključena u NTC metod i one koja nisu u odnosu na doživljaj učiteljica, kao predstavnika institucije škole. Hipoteza od koje smo pošli u istraživanje je da postoji razlika između posmatranih grupa roditelja dece, i to u korist onih čija deca su uključena u NTC sistem rada. Instrumenti koji su korišćeni sastavljeni su za potrebe ovog istraživanja. Ispitanici su roditelji 100 učenika kod kojih se u nastavnom procesu primenjuje NTC metoda i isto toliko roditelja učenika koji nisu uključeni u program. Uzorak ispitanika je sa teritorije Šapca, Bačke Palanka i Novog Sada. Podaci su obrađeni analizom varijanse. Istraživanje je sprovedeno u drugom polugodištu školske 2010-11.godine, u prostorijama škola. Organizovan je roditeljski sastanak na kojem su podeljeni instrumenti. Rezultati potvrđuju hipotezu. U tom smislu, NTC sistem učenja je i

prevencija pojedinih oblika delikvencije, odnosno podstiče i omogućava razvoj pozitivnih vrednosti. Škola je mesto gde se ponovo rado ide, a znanje je vrednost koja se visoko ceni od strane vršnjaka, jer u ovom slučaju znanje zavisi od igre, tj što je igra kreativnija-ključna uloga učitelja, to su znanje i memorisanje podataka bolji. Ovi rezultati otvaraju novo polje istraživanja: utvrditi razlike u sistemu vrednosti između učenika koji su tokom školovanja radili po NTC metodi i onih koji nisu.

Ključne reči: NTC sistem učenja, darovitost, učenje i stres, moralnost

Jelena Rakić, Management and business communication college

Sremski Karlovci davidovicraki@gmail.com

Ranko Rajović, Mensa Serbia, Department for the Gifted, rrajovic@gmail.com

Mladen Dumanović, Primary School Đura Jakšić, Kać, mladen021@gmail.com

NEW QUALITY OF THE NTC LEARNING PROGRAM?

Preliminary evaluations (teachers' observations and interviews) of the NTC learning system suggest that the NTC learning system not only helps the identification of talented children and facilitation of their development but it is also likely to reduce stress-related learning in children. All children benefit from the NTC as they seem to make progress on a personal level (develop positive emotions in relation to school environment) as well as on a level of school achievement. Minimization of unpleasant emotions and the development of positive emotions in children in association with school and teachers through school subjects and children's related obligations is the secondary gain of the NTC program.

In most children reproductive learning is likely to result in rapid forgetting and experience of anxiety when they respond verbally; in some children symptoms of acute stress occur before verbal responding (palm-sweating, stomachache, heart palpitations). Further, it is known that individuals avoid objects, events and people that trigger unpleasant emotions. The question is posed: "Where, with whom and how the child spends his/her time, when a child in an effort to avoid stress does not go to school?"

The aim of this study is to determine if there are statistically significant differences between the parents whose children are involved in the NTC program and those whose children are not in the NTC program, according to the observations of teachers as school representatives. The hypothesis is that there are differences between the two investigated groups of parents, with those whose children are in the NTC program being more advantageous. Instruments used here have been designed for the purpose of the present study. The participants are 100 parents of students who are covered by the NTC program and 100 parents whose children are not included in the NTC. The sample consisted of participants living in the territory of Sabac, Backa Palanka and Novi Sad. The data was analysed using ANOVA. The study was done in the second semester of 2010-2011 in the given schools. The instruments were administered at the parents' meeting. The results of the study confirmed the hypothesis. In that sense, NTC system of learning could potentially prevent some forms of delinquency or help the development of positive values. School should be a place that children look forward to and where knowledge as a value is highly regarded among peers. In the case of the NTC, knowledge is associated with learning games. In other words, the more creative learning games are (with teacher having a key role), better the knowledge build-up and memory are. The results of this study open a new field of investigation: what are the differences in value systems between students who have undergone the NTC program and those who have not?

Key words : NTC system of learning, giftedness, learning and stress, morality

Marija Ristevska, Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola,
marijaboki@yahoo.com

Danče Sivakova, Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola,
d_sivakova@yahoo.com

ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА МОРАЛНИТЕ ВРЕДНОСТИ КАЈ ТАЛЕНТИРАНИТЕ УЧЕНИЦИ

Препознавањето на талентираните и надарените ученици во училиштето не е линеарен процес. Наставниците постојано мораат да вршат мониторинг на учениците со цел да забележат карактеристики на надареност и талентираност кај некој ученик. Дали ученикот покажува посебни способности и интереси во училиштето или во активностите надвор од училиштето, дали повремено покажува извонредни резултати, а повремено потфрлува, манипулира со средината и се однесува арогантно со другите. Надгледувањето од страна на наставникот и неформалното проценување играат голема улога во препознавањето на големиот потенцијал кај учениците, посебно во нивната најрана возраст.

Доколку се забележи или препознае надареност или талентираност кај некој ученик добро е да се побара поддршка или мислење од експерти надвор од училиштето.

Карактеристиките на надареност можат да се јават во било која возраст, а некои од карактеристиките се карактеристични за одредена возраст.

Надарените и талентираните ученици можат да се забележат во секоја група на ученици. Можат да се најдат и кај учениците со посебни потреби, а може да се забележат и кај учениците со DME(dual or multiple exceptionality) - двојна и повеќекратна посебност.

Најважно е наставникот и училиштето да им излезе во пресрет на потребите на надарените и талентираните ученици со цел да не дојде до потфрлување на овие ученици.

Во овој труд ќе се стави посебен акцент на моралните вредности кои се препознаваат кај надарените и талентирани ученици. Моралните вредности се оние кои го карактеризираат секој поединец. Се поставува прашањето како овие вредности се разликуваат кај талентираните ученици и дали им се неопходни за опстанок во училишната заедница.

Клучни зборови: талентирани, надарени, поддршка, препознавање, морални вредности

Marija Ristevska, Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola,
marijaboki@yahoo.com

Danče Sivakova, Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola,
d_sivakova@yahoo.com

IDENTIFICATION OF MORAL VALUES OF GIFTED AND TALENTED PUPILS

Recognition of gifted and talented pupils in school is not a linear process. Teachers constantly must do monitoring of the pupils in order to notice the characteristics of gifted and talented pupil. If the pupil shows any specific abilities and interests in school or in activities out of school, if shows excellent results, and occasionally fail, manipulate with environment and act arrogantly with the others. Surveillance by the teacher and informal assessment are crucial in recognition of the great potential at pupils, especially in early childhood.

If it is noticed or recognized any giftness or talent in some pupil it is good to ask for support or opinion from experts out of school.

Characteristics of giftness can occur at any age and some of them are characteristic for specific age.

Gifted and talented pupils can be noticed in any group of pupils. They can be recognized in groups of pupils with special needs, and even in groups of pupils with DME(dual or multiple exceptionality).

Most important is that the teacher and school must come forward on needs of gifted and talented pupils in order not to fail.

In this paper we put special emphasis on moral values that recognize the gifted and talented pupils. Moral values are those that characterize each individual. The question is how these values vary with talented students and whether they are necessary for survival in the school community.

Key words: gifted, talented, support, recognition, moral values

Dario Saftich

EDIT Rijeka

dario.saftich@ri.htnet.hr

DAROVITOST I SPOSOBNOST IZRAŽAVANJA

Darovitost podrazumijeva i sposobnost govora i izražavanja, jasnog artikuliranja vlastitog mišljenja. Darovitost znači i veći senzibilitet koji ne mora nužno biti pozitivno vrednovan u društvu. Tu darovitost treba potkrijepiti razvojem emocionalne inteligencije, koja se može izraziti sposobnošću izražavanja u javnom životu. Moralnost neće pobijediti, nažalost, ako se ne pokaže sposobnijom od nemoralnosti na polju uvjeravanja. Darovitost bez dijaloga gubi osnovnu društvenu funkciju. Tu darovitost treba potkrijepiti razvojem emocionalne inteligencije, koja se može izraziti sposobnošću izražavanja u javnom životu. Darovitost i moralnost ključni su faktori i u razvoju demokracije. Bez darovitosti dolazi do pobjede pojednostavljenih slika i parola. Zbog toga nameće se imperativ moralnosti, koja, da bi zaista bila takva, se mora zasnivati na etičke vrijednosti i u nacionalnom smislu mora biti prožeta i duhom interkulturalnosti. Darovitost bez dijaloga je prazna ljuštura, gubi osnovnu društvenu funkciju. Da bi zaista “postojala” darovitost zajedno sa moralnošću mora biti kultivirana i motivirana adekvatnim školskim sustavom. Danas djecu koja pokazuju izuzetnu suosjećajnost, moralnost ili hrabrost ne svrstavamo među darovitu, nego radije među djecu koja imaju izrazito pozitivan karakter. Međutim radi se o kulturološkoj odluci, koja je podložna promjeni. u obrazovnom procesu treba uzeti u obzir elemente kao što su empatija, socijalizacija, kultura. Da bi se potencijalne mogućnosti i sposobnosti doista realizirale u društvu potrebno je ozračje koje će biti u stanju prihvatiti i djelovati stimulatивно. U obrazovnom procesu treba uzeti u obzir elemente kao što su empatija, socijalizacija, kultura. U ovom slučaju mogu pomoći baš miješane grupe sastavljene od darovite i ostale djece, jer daroviti ipak morat će se kretati u svijetu u kojem drugi postavljaju pravila, a ovi drugi u pravilu nisu među darovitom, nego prosječnom djecom. U tom sklopu potreban je i razvoj pozitivnog načina mišljenja. Pojedinci koji posjeduju realne potencijale, ali se ne percipiraju tako, vjerojatno ne uspijevaju aktualizirati svoje potencijale i sposobnosti upravo zbog negativnog samopoimanja. Što smo afirmativniji prema životu, to bolje postizemo mentalnu otvorenost. Govoreći o interkulturalnom odgoju, neminovno se susrećemo i s pojmom interkulturalne kompetentnosti. Interkulturalna kompetentnost manifestira se u određenim emocionalnim i kognitivnim sposobnostima, u fleksibilnom ponašanju i komunikaciji, u empatiji i motivaciji za prilagođavanjem, u prihvaćanju drugačijeg viđenja stvarnosti. Ne smijemo zaboraviti ni ulogu govorničke nastave. Učenje o dobrom govoru, kao što su tvrdili stari Grci i Rimljani, uveliko se svodi na učenje o dobrom mišljenju, ali i o važnosti poštenja i pravičnosti, to jest moralnosti.

Ključne riječi: Darovitost, moralnost, sposobnost, izražavanje, dijalog

Dario Saftich
EDIT Rijeka
dario.saftich@ri.htnet.hr

TALENT AND THE ABILITY OF EXPRESSION

Talent implies the ability of speech and expression, as well as a clear articulation of one's personal thoughts. Talent also means possessing a greater sensibility that isn't necessarily valued as positive within the bounds of society. This talent should be supported with the development of emotional intelligence, an asset best displayed through eloquence and cleverness in terms of one's public life. Unfortunately, morality will cease to be victorious if it is not regarded as more significant than immorality in relation to conviction. When talent is without dialogue, it ceases to be anything but an empty shell, and as such it loses its basic social function. Talent and morality are also the key factors in the development of democracy. When talent is lacking, simplified depictions and slogans become victorious. Because of this, the imperative that is morality imposes itself, one that must be based on ethic values and in a national sense must be interwoven with the spirit of interculturalism. In order for both talent and morality to truly "exist", it must be cultivated and motivated by an appropriate educational system. Today, children who exhibit exceptional compassion, morality or courage are not classified as gifted, but rather as those who have an exceptionally positive personality. However, the matter at hand is a cultural decision which is susceptible to change. During the educational process, it is crucial to take elements such as empathy, socialization and culture into account. If potential capabilities and abilities are to be truly realized within society, an accepting and stimulating environment needs to be present. In this particular matter, mixed groups comprised of both gifted and other children may be of help, as gifted children will need to live in a world in which others make the rules, others which typically cannot be classified as gifted, but rather average. In that sense, developing a positive mind frame is also necessary. Individuals who possess realistic potential, but do not perceive themselves as such, will most likely not actualize their potential and ability due exclusively to this negative self-image. The more affirmative our attitude towards life, the better we achieve mental openness. While on the topic of intercultural education, we inevitably come across the notion of intercultural competence. It is manifested in certain emotional and cognitive abilities, flexible behavior and communication, empathy and a motivation to adapt, as well as acceptance of a difference perception of reality. We cannot disregard the role of speech classes. Learning to be a skilled speaker, as both the ancient Greeks and Romans claimed, is greatly reliant on learning to think positively, as well as the importance of benevolence and righteousness, or in other words, morality.

Key words: talent, morality, ability, expression, education, dialogue

Анатолий Н. Самарин
МГИМО (У) МИД России, кафедра философии; Москва
ansam06@gmail.com

Эмпатия как социокультурный феномен

Эмпатия - весьма многогранное психологическое и социологическое явление - состоит в способности непосредственно воспринимать опыт других людей, сочувствовать им и оказывать действенную помощь. Не будучи полностью идентичной альтруизму и солидарности, она представляет их прямую предпосылку, глубоко укорененную в человеческой природе и в культуре одновременно. Без эмпатии, этой удивительной способности с полуслова понимать друг друга, немислимы ни совместные социальные

эмоции, ни гармоничные коллективные действия, ни сплоченные общности. Без этого нет ни альтруистических поступков, солидарности, ни великих чувств, в том числе любви и дружбы.

Samarin A.N.

МГИМО (У) МИД России, кафедра философии; Москва

ansam06@gmail.com

EMPATHY AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON

The empathy - rather many-sided mental and sociological phenomenon - consists in ability to perceive experience of others, to sympathize with them and to render the effective help. Not being entirely identical to altruism and solidarity, the empathy represents their direct precondition deeply implanted in a human nature and in culture simultaneously. Without empathy, this amazing ability at all from a half-word to understand each other, are inconceivable neither joint social emotions, nor harmonious collective action, nor the cohesive communities. Without it there is no neither altruistic acts, solidarity, nor many great feelings, including love and company.

Zoran Savić

Marko Popović

Ivan Šćepanović

Fakultet za menadžment, Novi Sad

savicz@famns.rs

DAROVITOST I ETIČKI PRINCIPI U SAJBER SVETU

Revolucija personalnih računara je doprinela tome da se računari, do pre izvesnog vremena nezamislivih kapaciteta, sada nalaze u rukama stotina miliona korisnika, a Internet i drugi oblici umrežavanja su omogućili međusobnu komunikaciju tih računara i njihovih korisnika. To je za posledicu imalo stvaranje jednog paralelnog sveta – sajber sveta, u kome se odlikavaju sve dobre i loše karakteristike realnog sveta, ali koji ima i neke svoje specifičnosti i norme ponašanja. Motivi, psihologija i ponašanje ove nove zajednice moraju da se proučavaju, jer je, rastom elektronske trgovine i sve većim brojem novčanih transakcija putem Interneta, njena bezbednost sve ugroženija.

U radu je opisana jedna kategorija internet korisnika, koja se naziva *hakerima*, čije aktivnosti nemaju adekvatnu analogiju u realnom svetu i čije karakteristike nije lako generalizovati, jer se razlikuju po obrazovanju, motivima, tehničkim znanjima, sociološkom i psihološkom profilu. Za njih sajber prostor predstavlja izazov, mesto za dokazivanje svoje sposobnosti za prodor u tuđe računare, baze podataka ili mreže. Zavisno od pozicije i sopstvenih iskustava, za neke su oni obični kriminalci, dok su za neke borci za slobodu govora, slobodno deljenje znanja i sl. Njihovo poznavanje savremenih računarskih tehnologija utiče na opšte mišljenje da se radi o osobama natprosečne inteligencije, darovitosti i kreativnosti, koje se ne uklapaju u poznate obrasce ponašanja.

U radu je prikazan jedan pokušaj klasifikacije unutar ove socijalne grupe, koji kao njene osnovne karakteristike posmatra ispoljenu darovitost i kreativnost, kao i razlike u normama ponašanja, odnosno usvojenom etičkom kodu različitih hakerskih podgrupa. U vezi sa njihovim aktivnostima, u radu je opisana i problematika zaštite autorskih prava na Internetu, koja je sve aktuelnija i u našoj zemlji, a koja, zahvaljujući korišćenju novih tehnologija, sada dobija neke nove konotacije. Poseban vid narušavanja autorskih prava je softverska piraterija, o kojoj postoje

dijametralno suprotni stavovi u stručnim krugovima, ali i u pravnim tumačenjima i praktičnom ponašanju nekih institucija i država.

Na kraju su prikazani rezultati istraživanja, sprovedenog među studentskom populacijom, u vezi iskustava sa hakerskim aktivnostima i u vezi njihovih stavova o mogućim motivacionim faktorima za bavljenje tim aktivnostima.

Ključne reči: internet, haker, kreativnost, etički kod

Zoran Savić, Marko Popović, Ivan Šćepanović
Management Faculty, Novi Sad
savicz@famns.rs

GIFTEDNESS AND ETHICAL PRINCIPLES IN CYBER WORLD

The revolution of personal computers has brought machines of, until recently, unthinkable capacities to hands of hundreds of millions of users, and the internet and other forms of networking made communication of those computers and their users possible. The consequence of that was creation of a parallel world – cyber world, which owns both good and bad traits of the real world, but also some of its own specific characteristics and codes of behavior. Motives, psychology and the behavior of this new community have to be studied, because with expansion of e-commerce and growing number of financial transactions over the internet, its safety is jeopardized.

A category of internet users is described in this paper, called *the hackers*, whose activities do not have an adequate analogy in the real world, and whose characteristics are not easy to generalize, because they are different in terms of their education, motives, technical knowledge, sociological and psychological profile. For them cyber space represents a challenge, a place to test their ability to penetrate other people's computers, databases or networks. Depending on the point of view, and personal experience, for some they are ordinary criminals, and for others fighters for freedom of speech, free knowledge sharing etc. Their knowledge in contemporary computer technologies affects the general opinion that these are people of above average intelligence, gifted and creative, which do not fit in regular patterns of behavior.

There is an attempt of classification inside this social group shown in this paper, which takes shown creativity and talent as a basic characteristic, and also differences in behavior, or the different code of ethics embraced by different hacker subgroups. In connection with their activities, there is the issue of copyrights protection on the internet described in the paper, which is gaining more and more attention also in our country, and thanks to new technologies, is gaining new meanings. A special way violating copyrights is software piracy, about which there are opposite opinions among experts, but also in legal interpretations and practical actions of some institutions and countries.

In the end the results of the research are shown, conducted among the student population, about experiences with hacking activities and of their opinions about possible motivational factors for including in these activities.

Key words: internet, hacker, creativity, code of ethics

Маргарита Силантьева,
МГИМО (У) МИД России, Москва
silvari@mail.ru

Автономия морали как творческое усилие одаренной личности: образовательные вызовы глобализации и «ответы» национальных педагогов

«Подстройка» современного образования под стандарты «нового мира» высоких технологий, чувственной ориентации и эмансипированной феминности - явление, требующее серьезного осмысления. Как и поставленный в свое время А. Шопенгауэром вопрос о возможности волевого влияния на умопостижимый характер. Особенно актуальна данная проблематика в свете тематизации так называемого «постметафизического мышления», - особого дара, открытого человеку эпохи постмодерна как противовес «убоному рационализму» классической эпохи.

Согласно просветительской педагогической модели, основной на пресловутом «убоном рационализме», каждый ребенок – гений. М. Фуко отчетливо проследил влияние «тоталитарной» модели классического образования на сознание «ребенка-гения»: ее задача - разрушить индивидуальные способности, последовательно насаждая стандартизированное мышление, «привязанное» к ценностным нормам, «выгодным» социально доминирующим слоям общества. Таким образом, «либерализация» образовательного процесса, разрушающая нормативизм мышления, претендует на новое понимание творчества: оно трактуется как принципиально нестандартное мышление, способное выходить за границы достигнутого человечеством, открывать новые горизонты и уровни бытия.

При этом «новая рациональность» в экстремуме тяготеет к отказу от рациональности как таковой. И даже ставит перед социальным знанием задачу поиска нового определения биологического вида «человек» (Ф. Фукуяма). Целью *обучения* теперь выступает стандартизация нового типа, предполагающая гармонизацию социального поведения на базе развития чувственных форм ориентации. «Единица» приложения обучающего усилия - не мышление, а воображение (Т. Брагинская). «Постметафизическая гениальность» становится уделом тех, кому открыт доступ в сферу собственно *образования* – затратного процесса получения знаний «второго порядка», связанного с управлением информационными потоками и возможностью самостоятельного духовного роста. Не удивительно, что в этой системе координат творчество как целостный процесс самопревосхождения личности, немислимый без преобразования ума, – удел элиты; креативность, связанная с воображением, – плод от древа массовой культуры.

Сходная «постмодернистская адаптация» массовой культуры наблюдается по азимуту автономизации ценностей и распада единых ценностных стандартов (с одной стороны) – и, с другой стороны, усиливается «непреднамеренный диктат» постмодернистской «анти-аксиологии», выступающей под знаком имморализма и вместе с тем с легкостью узурпирующей позиции новых тоталитарных правил. Раньше такие правила имели четкую формальную (т.е. рационализированную) формулировку, и потому были в какой-то мере верифицируемы. В наши дни формализм уступил место абстрактной идее плюрализма и толерантности, которая, по сути, стремится нивелировать именно классическую рациональность, конфронтируя с ней в поле научных дискуссий и пространстве обыденного взаимодействия.

Думается, однако, что «смена вех» в пространстве современной европейской цивилизации – дань неизбежному процессу социальной модернизации под воздействием очередного витка очередной глобализации – может рассматриваться как своеобразный «вызов» со стороны социума в адрес творческой личности. На заре формирования концепции «дивного нового мира» об этом думали И. Кант, Д. Обрадovich, А. Шопенгауэр,

Ф. Ницше, А. Бергсон, Н. Бердяев и другие. Всех этих авторов объединяет отношение к морали как сфере подлинного творчества, основанного на парадоксальном соединении нормативности и свободы, разума и чувства, общего и единичного. В этом – суть ее автономии, т.е. связанная с личным усилием несводимость к социальной адаптивности. Думается, в умении распознать проявления творческой свободы, несводимой к произволу, - один из наиболее эффективных способов распознавания творческой личности на раннем этапе ее становления.

Маргарита Силантјева
МГИМО (Универзитет) МИД Русије
Катедра за филозофију, Москва
Русија
silvari@mail.ru

**Аутономија морала као стваралачки напор даровите личности:
образовни изазови глобализације и "одговори" националних педагогија**

Прилагођавање савременог образовања стандардима "новог света" високих технологија, чулној оријентацији и еманципаторској феминизацији, појава је која захтева озбиљну анализу, исто као и питање, што га је својевремено поставио А. Шопенхауер, о могућности вољног деловања на контемплативни карактер. Посебно је актуелна дата проблематика у светлости тематизације такозваног "постметафизичког мишљења" – посебног дара откривеног човеку епохе постмодерне као противтежа "убогом рационализму" класичне епохе.

Сагласно просветитељском педагошком моделу, заснованом на јавно денунцираном "убогом рационализму" – свако дете је геније. М. Фуко темељно је истражио утицај "тоталитарног" модела класичног образовања на свест "детета-генија": његов задатак је у рушењу индивидуалних способности, систематским наметањем стандардизованог мишљења везаног за вредности и норме које одговарају социјално доминантним слојевима друштва. На тај начин, "либерализација" образовног процеса, рушећи нормативизам мишљења, претендује на ново схватање стваралаштва: оно се тумачи као принципијелно нестандартно мишљење, способно да залази за границе које је достигло човечанство и открива нове хоризонте и нивое бића.

Притом "нова рационалност", максимално изражена, тежи одустајању од рационалности као такве. И чак више од тога: пред социјално знање ставља задатак тражења новог одређења биолошке врсте "човек" (Ф. Фукујама). Као циљ *обуке* сада се јавља стандардизација новог типа, која претпоставља хармонизацију социјалног понашања на основу развоја чулних форми оријентација. Основни моменат на који је данас усмерено обучавање није мишљење већ имагинација (Т. Брагинска). "Постметафизичка генијалност" постаје судбина оних којима је откривен приступ у област истинског *образовања* – захтевног процеса добијања знања "вишег нивоа", везаног с управљањем информационим токовима и могућностима самосталног духовног развоја. Није изненађујуће што у таквом систему вредности, стваралаштво (као целовит процес самопревазилажења личности, који је незамислив без преображаја ума) – је судбина елите. Креативност везана с имагинацијом плод је с дрвета масовне културе.

Блиска томе "постмодерна адаптација" масовне културе опажа се на путу аутономизације вредности и распадања јединствених вредносних стандарда, с једне стране, а с друге, појачава се "диктат без претходног предумишљаја" постмодернистичка "анти-аксиологије" која наступа под знамењем иморализма и заједно с тим с лакоћом узурпира позиције нових тоталитарних правила. Раније су таква правила имала прецизну формалну

(тј. рационализовану) формулацију и стога су у извесној мери била проверљива (подложна верификацији). Данас је формализам уступио место апстрактној идеји плурализма и толерантности која, по својој природи, тежи нивелисању класичне рационалности, супротстављајући јој се у равни научних дискусија и простору општеприхваћених узајамних деловања.

Аутор полази од тога да се "смена парадигми времена" у простору савремене европске цивилизације - данак неизбежном процесу социјалне модернизације под деловањем убрзаног глобализовања - може разматрати као својеврсни "изазов" од стране социума упућен стваралачкој личности. На почетку формирања концепције "врлог новог света" (*Brave New World*) о томе су мислили И. Кант, Д. Обрадовић, А. Шопенхауер, Ф. Ниче, А. Бергсон, Н. Бердјајев и многи други. Све те ауторе повезује однос к моралу као сфери истинског стваралаштва, заснованог на парадоксалном споју нормативности и слободе, разума и осећања, општег и појединачног. У томе је суштина аутономије морала – тј. њена несводливост ка социалној адаптираности која је /несводливост/ повезана с напором индивидуума.

Сматра се да је у вештини препознавања манифестација стваралачке слободе која није сводива на самовољу, имамо један од најефектнијих начина препознавања стваралачке личности у раном стадију његовог развоја.

Ivan Šćepanović

Fakultet za menadžment, Novi Sad, Alfa Univerzitet

scepanovic@famns.edu.rs

Tamara Kliček

Fakultet za menadžment, Novi Sad, Alfa Univerzitet

tamara.klicek@gmail.com

Vesna Šćepanović

Fakultet za menadžment, Novi Sad, Alfa Univerzitet

vscepanovic@famns.edu.rs

ZASTUPLJENOST DIGITALNE PIRATERIJE I NJEN UTICAJ NA RAZVOJ VEŠTINA UČENIKA I STUDENATA U NOVOM SADU

У свету дигиталне револуције, пиратерија је постала глобални феномен. Иако је, у различитим сферама друштва, пиратерија, у разним облицима, присутна вековима, појава информационих технологија и дигиталних медија омогућила је њен развој до неслућених размера. Дигитална копија се од других врста фалсификата разликује по томе што је у потпуности верна оригиналу.

Креирање дигиталних пиратских копија се одвија брзо и лако. Током деведесетих година двадесетог века и у првој половини прве деценије новог миленијума CD пиратерија била је доминантан облик овог феномена. Предмет пиратерије су поред компјутерског софтвера, најчешће биле књиге, као и музички, односно филмски садржаји. Развој глобалне рачунарске мреже, и употреба P2P програма омогућава скоро тренутни пренос пиратског материјала са једног на други крај света. За ову врсту пиратерије није потребно чланство у било којој врсти формалне или неформалне организације или познанство са поседником претходне дигиталне копије. Потребна је само брза веза ка Интернету. P2P мреже омогућавају парцијално преузимање великог броја делова једног дигиталног производа са више географски удаљених локација истовремено. Овако преузети делови затим се склапају у целину идентичну оригиналу. Можемо рећи да данас не постоје баријере за преношење пиратског садржаја, времenske, културолошке и географске.

Република Србија се по бруто друштвеном производу налази при дну лествице европских земаља. По степеном пиратерије, налази се у врху. Ове, наизглед независне, појаве су у великој мери повезане.

Siromaštvo u društvu ohrabruje konzumente digitalnog medijskog i softverskog sadržaja da upotrebljavaju piratske kopije. Budući da je ova pojava u koliziji sa važećim zakonskim normama, postavlja se pitanje koji to razlozi dovode do njene masovne rasprostranjenosti u čitavom svetu.

Korišćenje piratskih softvera postavlja se kao svojevrsna etička dilema. Konzumenti piratskog sadržaja su, u najvećoj meri, mlade osobe u procesu školovanja koje ga koriste za individualni kulturni razvoj, odnosno i za razvoj ličnih talenata, veštine i kreativnosti. Da li je etički opravdano u vremenu globalne krize, u zemlji u tranziciji kao što je Srbija koristiti nelegalni softver? Preko 70% kompjuterskog softvera u Republici Srbiji je nelegalno.

U radu predstavljamo rezultate istraživanja mišljenja o pirateriji koje je sprovedeno tokom 2011. godine na teritoriji grada Novog Sada u Republici Srbiji. Uzorak se sastoji od 250 studenata i učenika srednjih škola.

U vreme globalne krize u kojoj je pad sistema vrednosti vidljiv u svim sferama života, moralno vaspitanje mladih i razvijanje svesti o etičkim vrednostima dobija poseban značaj. U smislu holističkog razvoja ličnosti mladih razvijanje moralnih principa i načela na najvišem autonomnom nivou postaje jedan od prioriteta društva koje teži povratku izgubljenih ideala, a samim tim i boljem kvalitetu života. Rad se bavi etičkom analizom uloge, značaja i uticaja digitalne tehnologije i medija na usvajanje moralnih normi, vaspitanje i ponašanje mladih.

Ključne reči: digitalizacija, kreativnost, etika, piraterija.

Ivan Šćepanović, Tamara Kliček, Vesna Šćepanović
Management Faculty, Novi Sad Alpha University

scepanovic@famns.edu.rs

tamara.klicsek@gmail.com

vscepanovic@famns.edu.rs

REPRESENTATION OF DIGITAL PIRACY AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF SKILLS OF STUDENTS IN NOVI SAD

In the world of digital revolution, piracy has become a global phenomenon. Although, the various forms of piracy have been present for centuries in different spheres of society, it is the emergence of information technology and digital media that enabled its enormous development. Digital copies are entirely the same as original. That has been the main difference from the other types of forgeries.

Creating digital forgery is fast and easy. During the twentieth century and the first half of the first decade of the millennium CD piracy was the dominant form of this phenomenon. The subjects of piracy have been: computer softwares, books, music or video files. Development of the Web, and use of P2P programs, allows almost instant transfer of pirated material from one to the other end of the world. For this type of piracy is not necessary to have membership in any type of formal or informal organizations or knowing who else is also the owner of the digital copies. All is needed is a fast connection to the Internet. P2P networks allow partial download of a large number of parts of a digital product from a few geographically remote locations simultaneously. Thus collected parts then assemble in a whole that is identical to the original. We can say that today there are no obstacles for transfer of the pirated content; no temporal, cultural or geographical obstacles.

The gross domestic product of Serbia places the country at the bottom of the European countries' scale. However, the level of piracy in Serbia makes its being at the top of the scale. These facts are very much related. Poverty in the society encourages consumers of digital media content and software to use pirated copies. Since this phenomenon is in conflict with applicable legal standards the question is: what have been the reasons for the piracy mass consumption in the entire world.

Using of the pirated softwares is set as a kind of ethical dilemma. Consumers of piracy are mostly young people in the process of education. They use piracy for individual cultural development and the development of personal talents, skills and creativity. Is it ethically justified in a time of global crisis, in a country in transition such as Serbia to use illegal software? Over 70% of computer softwares are illegal in the Republic of Serbia.

At a time of global crisis and the decline of values that is visible in all spheres of life, a moral education of young people has acquired special significance. The development of moral principles became one of the priorities in a society for holistic approach to youth. According to this, the paper deals with the ethical analysis of a significance and an impact of digital technology and media on adoption of youth moral standards, education and health behavior.

Key words: digitization, creativity, ethics, piracy

Jasmina Šefer
Institut za pedagoška istraživanja
Beograd
jsefer@rcub.bg.ac.rs

INICIJATIVA, SARADNJA, STVARALAŠTVO – „TROLIST“ KAO PARADIGMA OBRAZOVANJA

S obzirom na značaj divergentnih sposobnosti i sposobnosti prilagodavanja raznolikim izazovima i čestim promenama u 21. veku i potrebu da se i dalje koriste i razvijaju ljudski resursi koji su značajno uticali na razvoj različitih civilizacija u različitim epohama, čini se da su inicijativa, saradnja i stvaralaštvo osnova za jednu novu obrazovnu paradigmu. Uvažavajući probrane sadržaje znanja u okviru svakog predmeta kao i specifične sklonosti učenika, pomenuta paradigma treba da omogući razvoj: sposobnosti mišljenja i to fleksibilnog i stvaralačkog, sposobnosti doživljavanja i socijalnog povezivanja u saradnji s drugima i smisla za inicijativu neophodnu za aktivno plasiranje i realizovanje ideja u društvu, radi njegovog napredka. U projektu Instituta za pedagoška istraživanja trenutno odvija proces teorijskog osmišljavanja ove paradigme koja će, posle istraživanja problema i potreba prakse na terenu, poslužiti kao baza za stvaranje jednog koherentnog pravca u svim aspektima rada škole i omogućiti sinergiju tih aktivnosti. Cilj našeg istraživanja je da pronađemo odgovarajući način rada u školi koji će omogućiti da se dostignu postavljeni pedagoški ciljevi. Njih prepoznajemo u interakciji kao spojene i međusobno uslovljene, te ih nazivamo trolistom SIS (stvaralaštvo, inicijativa, saradnja) u kome svaka liska može započeti proces koji se potom odvija u interakciji sa druga dva elementa.

Jasmina Sefer
Pedagogic Research Institute
Belgrade
jsefer@rcub.bg.ac.rs

INITIATIVE, COOPERATION, CREATIVITY – A “TREFOIL” AS A PARADIGM OF EDUCATION

Having in mind the importance of divergent abilities and abilities to adjust to various challenges and frequent changes in 21st century, as well as the need to continue to use and develop human resources having significantly influenced the development of different civilizations in different epochs, it seems that initiative, cooperation and creativity are the base for a new educational

paradigm. Respecting selected knowledge contents within each subject, as well as the specific interests of pupils, the mentioned paradigm should ensure the development of: flexible and creative thinking ability, the ability to experience and socially connect with others in cooperation, as well as initiative necessary for active placement and realization of ideas in society, leading to its progress. Within the project of the Institute for Pedagogic Research there is the process of theoretical design of the paradigm, which will, after the research on the problem and the need of practice in the field, serve as a ground for creation of a coherent movement in all the aspects of the school work and enable synergy of the activities. The aim of the research is to find suitable way of work at school which will ensure reaching of the determined pedagogic aims; they are recognized in interaction as connected and mutually conditioned; as a consequence, they are called a trefoil CIS (creativity, initiative, cooperation) in which every leaf can start a process to develop in the interaction with other two elements.

Мимоза Серафимова
ОУ „Видоје Подгорец“ – Струмица
mimozaserafimova@yahoo.com

ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА И МОРАЛНАТА КОМПЛЕКСНОСТ НА УЧЕЊЕТО И ПОУЧУВАЊЕТО

Неговата суштинска специфичност се согледува низ меѓусебната поврзаност и влијание на регулирањето односи, воспитувањето, стекнување сознанија и вредносни императиви, мотивацијата и комуникацијата, кои како особини се дополнуваат, преплетуваат и вкрстуваат, а единствено можат да се развиваат и надоградуваат во процесот на учење и поучување овозможена преку постојаната интеракција во училиштето.

Клучни зборови: талент, интелектуална димензија, морална димензија, учење и поучување.

Mimoza Serafimova
Primary School “Vidoe Podgorec” – Strumica
mimozaserafimova@yahoo.com

INTELLECTUAL AND MORAL COMPLEXITY OF LEARNING AND TEACHING

Modern school doesn't prepare students for the world “today”, but for the one “tomorrow”, which is hard to even imagine. But, if humanity wants to survive, it needs to deal with the problems of the civilization which will be solved by the young man who's sitting in the school desk right now. Young people need opportunities to develop their intelligence and talent. The best place for providing these opportunities is the natural learning environment, which is the home and the modern way of education and learning, adapted to the conditions and needs of the environment and its rapid changes.

The talent, recognized as the early development, quality achievements and different ways of studying, high motivation and possessive interests, should be developed and aimed toward the moral values and dimensions of the modern life, a component more and more used in homes and schools, which remains to be a learning, but not an educational institution.

The Socio-Politic changes leave a negative mark on the moral side of the young, and in addition to it is the neglecting of the moral educational component. But, education as a process for

formation of the human spirit and personality, has become and developed, so it can affect the youngest with the formation of their personality.

Only the reformation of the moral horizon of the young developing people, can return the real value to this component, improving the basics for an individual and social development for the next generations, which who will carry the responsibility for the future economical-politic development of the world, that needs and must be based, not only on the intellectual, but on the moral dimension developed in the learning process.

Talent, easily visible intrigue motivation of the individual for achieving some external goals, understood and developed as an openness for new experiences, marks curiosity and tolerance towards independence, but points to the need of a parallel aspect with the individual moral, seen through the prism of the ability for mutual work in the classrooms and living by the law and rules that are equal for everyone. Its essential specific feature is seen through the mutual connection and affect of regulation relations, education, receiving knowledge and value imperatives, motivation and communication, which, as features, complete, intertwine and cross each other, and they only can develop and build with the education and learning process, enabled by the constant interaction in schools.

Маргарита Силантјева
МГИМО (Универзитет) МИД Русије,
катедра за филозофију (Москва, Русија)
silvari@mail.ru

**Аутономија морала као стваралачки напор даровите личности:
образовни изазови глобализације и "одговори" националних педагогија**

Прилагођавање савременог образовања стандардима "новог света" високих технологија, чулној оријентацији и еманципаторској феминизацији појава је која захтева озбиљну анализу, исто као и питање, што га је својевремено поставио А. Шопенхауер, о могућности вољног деловања на контемплативни карактер. Посебно је актуелна дата проблематика у светлости тематизације такозваног "постметафизичког мишљења" – посебног дара откривеног човеку епохе постмодерне као противтежа "убогом рационализму" класичне епохе.

Сагласно просветитељском педагошком моделу, заснованом на јавно денунцираном "убогом рационализму" – свако дете је геније. М. Фуко темељно је истражио утицај "тоталитарног" модела класичног образовања на свест "детета-генија": његов задатак је у рушењу индивидуалних способности, систематским наметањем стандардизованог мишљења везаног за вредности и норме које одговарају социјално доминантним слојевима друштва. На тај начин, "либерализација" образовног процеса, рушећи нормативизам мишљења, претендује на ново схватање стваралаштва: оно се тумачи као принципијелно нестандардно мишљење, способно да залази за границе које је достигло човечанство и открива нове хоризонте и нивое бића.

Притом "нова рационалност", максимално изражена, тежи одустајању од рационалности као такве. И чак више од тога: пред социјално знање ставља задатак тражења новог одређења биолошке врсте "човек" (Ф. Фукујама). Као циљ *обуке* сада се јавља стандардизација новог типа, која претпоставља хармонизацију социјалног понашања на основу развоја чулних форми оријентација. Основни моменат на који је данас усмерено обучавање није мишљење већ имагинација (Т. Брагинска). "Постметафизичка генијалност" постаје судбина оних којима је откривен приступ у област истинског *образовања* – захтевног процеса добијања знања "вишег нивоа", везаног с управљањем информационам

токовима и могућностима самосталног духовног развоја. Није изненађујуће што у таквом систему вредности, стваралаштво (као целовит процес самопревазилажења личности, који је незамислив без преображаја ума) – је судбина елите. Креативност везана с имагинацијом плод је с дрвета масовне културе.

Блиска томе "постмодерна адаптација" масовне културе опажа се на путу аутономизације вредности и распадања јединствених вредносних стандарда, с једне стране, а с друге, појачава се "диктат без претходног предумишљаја" постмодернистичка "анти-аксиологије" која наступа под знамењем иморализма и заједно с тим с лакоћом узурпира позиције нових тоталитарних правила. Раније су таква правила имала прецизну формалну (тј. рационализовану) формулацију и стога су у извесној мери била проверљива (подложна верификацији). Данас је формализам уступио место апстрактној идеји плурализма и толерантности која, по својој природи, тежи нивелисању класичне рационалности, супротстављајући јој се у равни научних дискусија и простору општеприхваћених узајамних деловања.

Аутор полази од тога да се "смена парадигми времена" у простору савремене европске цивилизације - данак неизбежном процесу социјалне модернизације под деловањем убрзаног глобализовања - може разматрати као својеврсни "изазов" од стране социума упућен стваралачкој личности. На почетку формирања концепције "врлог новог света" (*Brave New World*) о томе су мислили И. Кант, Д. Обрадовић, А. Шопенхауер, Ф. Ниче, А. Бергсон, Н. Бердјајев и многи други. Све те ауторе повезује однос к моралу као сфери истинског стваралаштва, заснованог на парадоксалном споју нормативности и слободе, разума и осећања, општег и појединачног. У томе је суштина аутономије морала – тј. њена несводливост ка социалној адаптираности која је /несводливост/ повезана с напором индивидуума.

Сматра се да је у вештини препознавања манифестација стваралачке слободе која није сводива на самовољу, имамо један од најефектнијих начина препознавања стваралачке личности у раном стадију његовог развоја.

Margarita Silantjeva
MGIMO University MID Russia
Philosophy Department Moscow, Russia
silvari@mail.ru

MORALITY AUTONOMY AS CREATIVE EFFORT OF GIFTED PERSONALITY: EDUCATIONAL CHALLENGES OF GLOBALIZATION AND “RESPONSES” OF NATIONAL PEDAGOGIES

Adjustment of contemporary education to the standards of the “new world” of high technologies, sensual orientation and emancipatory feminization is a phenomenon demanding serious analysis, like the question raised by A. Schopenhauer on the possibility of volitional influence on contemplative character. The problem area has become of special interest in the light of the thematization of the so called “post-metaphysical thinking” a special gift revealed to the man of the postmodern epoch as a counter balance to “poor rationalism” of the classical epoch.

According to Enlightenment pedagogical model, grounded on publicly denounced “poor rationalism” – every child is a genius. M. Fuko has thoroughly examined the influence of the “totalitarian” model of classical education on consciousness of a “child-genius”: its task is to destroy individual abilities systematically imposing standardized thinking related to the values and norms suitable for socially dominant social sections. In this way, destroying normative feature of thinking, the “liberalization” of educational process aspires to become new understanding of creativity: it is explicated as principled non-standard thinking, able to go beyond the limits reached by the mankind and to reveal new horizons and levels of a being.

At the same time “new rationality” maximally expressed, strives for giving up rationality as such. Even more than that: social knowledge has faced a task of searching for new determination of biological species “a man” (F. Fukujama). The aim of *training* now is standardization of a new type, presupposing harmonization of social behaviour according to the development of sensual forms of orientations. Training has nowadays been focused on imagination, rather than thinking (T. Braginska). “Post-metaphysical genius” has become a faith of those to whom an approach to the field of true *education* has been revealed – a demanding process of acquiring knowledge of “higher level” related to management of information currents and ability of independent spiritual development. It is not surprising that in such system of values, creativity (as a comprehensive process of personality self-overcoming, which cannot be imagined without metamorphosis of a mind) – is a faith of elite. Creativity connected to imagination is a fruit from the mass culture tree.

Closely related “posmodern adaptation” of mass culture has been noticed on the way of autonomization of values and destruction of unique value standards, on the one hand; on the other hand, what has become more emphasized is “the dictation without forethought” of postmodern “anti-axiology” appearing under the sign of immorality at the same time easily usurping the positions of new totalitarian rules. Such rules used to have precise formal (i.e. rationalized) formulation and they as a consequence they were to an extent confidential (subjected to verification). Nowadays, formalism has given its place to abstract ideal of pluralism and tolerance, which, according to its nature, strives for levelling classical rationality, confronting it in the level of scientific discussions in the space of generally accepted mutual actions.

The author starts from the standpoint that the “paradigm shift of the time” in the space of contemporary European civilization – a tribute to the inevitable process of social modernization under the influence of accelerated globalization – can be considered as a sort of “challenge” imposed by the socium, directed to creative personality. In the beginning of forming of the “brave new world” concept, the authors like I. Kant, D. Obradovic, A Schopenhauer, F. Niche, A Bergson, N. Berdjajev and many others used to think about this. What connects all these authors is their attitude towards morality as a sphere of true creativity, based on paradox link between normativism and freedom, sense and sensitivity, general and individual. This is the essence of autonomy of morality – the impossibility to boil it down to social adaptation connected to the efforts of individuum.

It is considered that in the skill of recognizing manifestation of creative freedom not possible to be boiled down to self-will and arbitrariness there is one of the most efficient ways of recognizing creative personality in the early stage of its development.

Маргарита Силантьева
МГИМО (У) МИД России, Москва
silvari@mail.ru

Автономия морали как творческое усилие одаренной личности: образовательные вызовы глобализации и «ответы» национальных педагогов

«Подстройка» современного образования под стандарты «нового мира» высоких технологий, чувственной ориентации и эмансипированной феминности - явление, требующее серьезного осмысления. Как и поставленный в свое время А. Шопенгауэром вопрос о возможности волевого влияния на умопостигаемый характер. Особенно актуальна данная проблематика в свете тематизации так называемого «постметафизического мышления», - особого дара, открытого человеку эпохи постмодерна как противовес «убоному рационализму» классической эпохи.

Согласно просветительской педагогической модели, основной на пресловутом «убоном рационализме», каждый ребенок – гений. М. Фуко отчетливо проследил влияние

«тоталитарной» модели классического образования на сознание «ребенка-гения»: ее задача - разрушить индивидуальные способности, последовательно насаждая стандартизированное мышление, «привязанное» к ценностным нормам, «выгодным» социально доминирующим слоям общества. Таким образом, «либерализация» образовательного процесса, разрушающая нормативизм мышления, претендует на новое понимание творчества: оно трактуется как принципиально нестандартное мышление, способное выходить за границы достигнутого человечеством, открывать новые горизонты и уровни бытия.

При этом «новая рациональность» в экстремуме тяготеет к отказу от рациональности как таковой. И даже ставит перед социальным знанием задачу поиска нового определения биологического вида «человек» (Ф. Фукуяма). Целью *обучения* теперь выступает стандартизация нового типа, предполагающая гармонизацию социального поведения на базе развития чувственных форм ориентации. «Единица» приложения обучающего усилия - не мышление, а воображение (Т. Брагинская). «Постметафизическая гениальность» становится уделом тех, кому открыт доступ в сферу собственно *образования* – затратного процесса получения знаний «второго порядка», связанного с управлением информационными потоками и возможностью самостоятельного духовного роста. Не удивительно, что в этой системе координат творчество как целостный процесс самопревосхождения личности, немислимый без преобразования ума, – удел элиты; креативность, связанная с воображением, – плод от древа массовой культуры.

Сходная «постмодернистская адаптация» массовой культуры наблюдается по азимуту автономизации ценностей и распада единых ценностных стандартов (с одной стороны) – и, с другой стороны, усиливается «непреднамеренный диктат» постмодернистской «анти-аксиологии», выступающей под знаком имморализма и вместе с тем с легкостью узурпирующей позиции новых тоталитарных правил. Раньше такие правила имели четкую формальную (т.е. рационализированную) формулировку, и потому были в какой-то мере верифицируемы. В наши дни формализм уступил место абстрактной идее плюрализма и толерантности, которая, по сути, стремится нивелировать именно классическую рациональность, конфронтируя с ней в поле научных дискуссий и пространстве обыденного взаимодействия.

Думается, однако, что «смена вех» в пространстве современной европейской цивилизации – дань неизбежному процессу социальной модернизации под воздействием очередного витка очередной глобализации – может рассматриваться как своеобразный «вызов» со стороны социума в адрес творческой личности. На заре формирования концепции «дивного нового мира» об этом думали И. Кант, Д. Обрадovich, А. Шопенгауэр, Ф. Ницше, А. Бергсон, Н. Бердяев и другие. Всех этих авторов объединяет отношение к морали как сфере подлинного творчества, основанного на парадоксальном соединении нормативности и свободы, разума и чувства, общего и единичного. В этом – суть ее автономии, т.е. связанная с личным усилием несводимость к социальной адаптивности. Думается, в умении распознать проявления творческой свободы, несводимой к произволу, - один из наиболее эффективных способов распознавания творческой личности на раннем этапе ее становления.

Данче Сивакова, Педагошки факултет, Универзитет Ст Климент Охридски - Битољ
d_sivakova@yahoo.com

Марија Ристевска, Педагошки факултет, Универзитет Ст Климент Охридски - Битољ
marijaboki@yahoo.com

MORALNA KOMPONENTA U RADU SA MATEMATIČKIM TALENTIMA

Современата наставна пракса за успешна реализација на работата со математичките таленти ја истакнува потребата за организирање на работа за идентификација на математичките таленти и пронаоѓање на ефикасна форма на работа со истите уште од најрани години. Користејќи најразлични активности за работа со математичките таленти го развиваме креативното мислење, го будиме и развиваме интересот за математичко образование. Но, како неопходност, се јавува потребата од акцентирање на моралната компонента во целокупниот воспитно образовен процес, со цел математичките таленти да се здобијат со знаења, способности и вештини кои ќе им бидат неопходни во општествената заедница. Затоа, преку математичките активности кои можат да бидат моќна алатка за вложување на голем ментален напор, развивање на мислењето, доаѓање до нови знаења, достигнувања, развивање на геометриски способности, развивање на математичко мислење, помнење на математички поими, треба да се настојува да се изгради позитивен однос кон себе, кон другите луѓе и кон општеството.

Клучни зборови: морал, математички талент, активности

Danče Sivakova, Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola,
d_sivakova@yahoo.com

Marija Ristevska, Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola,
marijaboki@yahoo.com

MORAL COMPONENT IN THE WORK WITH MATHEMATICAL TALENTS

The modern teaching practice for a successful work with the mathematical talents stands out the need for organizing the work for identification of the mathematical talents and finding an efficient form of work with them since the earliest age imposes. With various forms of work with the mathematical talents we develop the creative thinking .We awake the interest for mathematical education and develop the interest for mathematics. But, as necessity, is the need of emphasizing the moral component in the overall educational process, in order, mathematical talents to acquire knowledge, abilities and skills that will be necessary in the society. Therefore, through mathematical activities that can be a powerful instrument for investing a great mental effort, development of the thinking, coming to new accomplishments, development of the geometrical abilities, development of the mathematical thinking, remembering of the mathematical terms, should strive to build positive attitudes towards themselves, other people and to society.

Key words: moral, mathematical talents, activities,

Стана Смиљковић
Универзитет у Нишу
Учитељски факултет у Врању
stanas@ucfak.ni.ac.rs

ДАРОВИТОСТ УЧЕНИКА У ТУМАЧЕЊУ ЕТИЧНОСТИ ТЕКСТА СРПСКИХ ПОСЛОВИЦА

У овом раду аутор разматра феномен етичности на изабраним примерима пословица као кратких књижевних форми које својим згуснутим изразом, магијом речи и поруке говоре о човековим прегнућима да живот учине богатијим. Народне мудрости, патње, радовања, кајања и стрепње обузимају свест и мисао младог бића о загонетности света и опстанка. Својом унутрашњом композиционом организацијом пословице откривају и осликавају менталитет србијанског човека и његов разум, а кроз симболичну игру речи богати народни дух. Задржаћемо се на пословицама у којима се манифестује вишеслојна култура садржана у дијалекту. При том, посебна пажња биће усмерена ка начинима тумачења симболике и алегорије садржане у пословицама који представљају могућности препознавања и подстицања даровитости.

Кључне речи: Даровитост, етичност, српске пословице, дијалекат, култура.

Stana Smiljković
University in Niš
Teacher-training faculty in Vranje
stanas@ucfak.ni.ac.rs

THE ROLE OF ETHICS THROUGH AESTHETICAL DIMENSION OF TEXT IN SERBIAN PROVERBS

In this paper the author considers the phenomenon of ethics on chosen examples of proverbs as short literary forms which with their condensed expression and the magic of words and messages tell about human's endeavors to make life richer. Folk wisdom, sufferings, rejoicing, regrets and worries preoccupy mind and thought of a young human being about mystery of the world and existence. With their inner compositional organization proverbs reveal and reflect mentality of Serbian people and their intellect and a rich folk spirit through symbolic word play. We are focused on those proverbs which manifest multilayer culture contained in dialect.

Key words: Ethics, Serbian proverbs, dialect, culture.

Dragica Stanojlović
Visoka škola stukovnih studija za obrazovanja vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac
drsdragica@hemo.net

DILEME VEZANE ZA POKUŠAJE EGZAKTNOG DEFINISANJA POJMOVA MORALNOSTI I DAROVITOSTI

Tema naučnog skupa „Darovitost i moralnost“ postavlja ozbiljan zadatak učesnicima, jer se termini o kojima treba da se izreknu naučni sudovi mogu posmatrati sa stanovišta više naučnih disciplina. Moralnost i darovitost bile su i jesu teme kojima su se, sa podjednakim angažovanjem, bavile filozofija, sociologija, antropologija, psihijatrija, psihologija, pedagogija i pravne nauke. Osnovna težnja pomenutih naučnih disciplina bila je da se ovi pojmovi egzaktno

odrede, kako bi interaktivni odnosi koji se uspostavljaju između različitih društvenih oblasti imali zajedničke pokazatelje.

Pitanje moralnosti prati čoveka od antičkih dana sa ciljem da pronađe optimalno objašnjenje za ovu, po nekad fluidnu, kategoriju, koja je prisutna kao karakterna odrednica u svakodnevnim komunikacijama od profanog govora do filozofskih rasprava.

Sklonost ljudskog mišljenja ka težnji da sistematizuje i validizuje pojmove koje koristi uslovlili su pokušaje da se konstruišu skale za merenje moralnosti. Svi učinjeni pokušaji imali su polovični uspeh, jer su se neke odlike moralnosti otimalne nastojanjima da budu uokvirene unapred postavljenim šablonom.

Moralnost se u psihijatriji shvata kao složena psihička funkcija koja direktno zavisi od drugih psihičkih funkcija : inteligencije, mišljenja, emocija, pamćenja, nagona, volje i svesti. Nesporna je činjenica da pomenute psihičke funkcije mogu skladno da se razvijaju samo u interakciji sa društvenom sredinom. Razvijene psihičke funkcije omogućavaju razvoj moralnosti, ali ne predstavljaju *condicio sine qua non* u tom procesu, jer postoje primeri u svim domenima ljudskih aktivnosti da osobe sa veoma razvijenim psihičkim potencijalima ne poseduju identično razvijenu moralnost.

Darovitost, koja je prevalentno predmet interesovanja pedagogije u koju su involvirana dostignuća psihologije, sociologije i filozofije, takođe na poseduje jedinstvenu definiciju. U literaturi se nekada darovitost, superiorna inteligencije i talenat koriste kao sinonimi, dok neki autori insistiraju na različitosti pojmova darovitosti i talanta. Uprkos različitim stavovima oko definisanja pojmova darovitosti i talanta, zajedničko svojstvo predstavlja mogućnost konkretizacije značenja pomoću prihvaćenih mernih instrumenata.

Ako se darovitost prihvati kao natprosečna kompetencija u jednom ili više domena sposobnosti , njeni ekvivalenti –ineligencija, kreativnost, socioafektivna ekspresivnost, i senzomotorna dinamika mogu validno da se potvrde poznatim mernim instrumentima.

Ako prihvatimo operacionalnu definiciju talenta kao vid ostvarene darovitosti u određenom području , konkretno delo iz pojedinih domena / umetnost, sposobnost učenja stranih jezika, tehnološka ili sportska obdarenost/ predstavljaće potvrdu definicije.

Teza da su darovite osobe istovremeno obdarene moralnošću ne može da se dokaže.

Zajedničko svojstvo koje bi povezivalo ove važne osobine ličnosti mogle bi da predstavljaju urođene dispozicija za moralno reagovanje i nadprosečno ispoljavanje nekih sposobnosti. Nesporna konekcija između moralnosti i darovitosti je da ove osobine mogu da se ispolje samo u interakciji sa društvenom sredinom. Pravci i načini ispoljavanja moralnosti i darovitosti uslovljeni su multifaktorijalnim odnosima koji vladaju u socijalnoj zajednici.

Na ovom naučnom skupu potražiće se odgovori na pitanja o povezanosti moralnosti i darovitosti. Ovo saopštenje predstavlja pokušaj da se pronađu zajedničke odrednice koje definišu ova dva pojma.

Dragica Stanojlović

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” Vrsac

drsdragica@hemo.net

THE DILEMMAS REGARDING THE ATTEMPTS TO MAKE DEFINITION OF MORALITY AND THE GIFTED

The theme of the scientific meeting „ Gifted and Morality“ means the serious works for the participants.

The terms about we should say the scientific judgments can be watching with levels of more scientific disciplines. The morality and the gifted are the items that by equal interest have psychology, sociology, anthropology, psychiatry, pedagogy , philosophy and juristic science.

The aspiration of these scientific disciplines is to find exact demonstration which can define the items of the morality and the gifted. The morality presents the category which did classical philosophers and it didn't lose its own up-to-date until present days. There are many definitions constructed in different domains of the human activities which were attempting to determine the meaning of morality. Although it is spoken about the morality in today's communications and on serious scientific meetings it doesn't exist a precise definition which will include all aspects. For the psychiatrics the morality is complex of psyche function and on it influence intelligence, thinking, memory, emotions, will and instincts. For the progress of morality it is necessary that all counted functions be developed. The psychiatrics supposed that the morality is a compounded function on the moral reasoning and the moral manners. The moral reasoning and manners in different temporal epochs are defined toward the valid rules which did the social relations. The philosophical definitions of morality are carried the seal of epochs were began and they were the same with philosophical ways which they made.

In the other scientific disciplines which pursue of the morality the definitions became from the basic fields which they are occupied. The morality has historical progress which is connected from the progress of the human society. The morality is connected with social and economical conditions which rule in the different temporal period in define social community. The contemporary definition of the morality should include the contemporary social relations in the human community and the worth system which are expected in it. It shouldn't neglect the scientific positions about inborn disposition for progress of the morality.

In the definitions of gifted also exist dilemmas. There are many definitions of the gifted which are mutual different, but for the difference of the morality all of them have the unique attitude that gifted implied above average competence in one or more domains of the abilities.

In the literature the views are separate of the gifted and the talent defines a sight of realised gifted in the definite sphere. For the difference of the morality the gifted is realised as possessing exceptional abilities it can measure. There are numerous tests checked in the practice which are valid terms intellectual potentials, and the talent can be verified with a part which it was produced. The morality also can show through the behavior of the defined person and it needn't be connected with the gifted. The gifted persons can show very high moral principles in verbal communications but in behavior can show don't have them. The direct connection between the morality and the gifted can't be proved. The links between the morality and the gifted can be seen in their inborn disposition and multiple dimension characteristics. The common segment of the morality and the gifted is that they can't develop without interaction with the social environment. This work presents the attempt that development of the morality and the gifted show through interactive affects in inborn characteristics of the personality and the influence of the social environment.

Keywords : The morality, the gifted, inborn characteristics , social environment

Jasmina Starc

Visoka šola za upravljanje in poslovanje Novo mesto, Slovenija

jasmina.starc@vs-nm.si

GIFTED EMPLOYEES IN THEIR WORKING ENVIRONMENT

In many cases the company itself is almost unaware who is gifted and is not devoting lots of attention to identify, motivate and guide gifted individuals. Often their skills are not optimally used in working process and their giftedness is mostly overlooked. Giftedness is only the basis and does not guarantee success. If properly stimulated and motivated by the company gifted employees mean driving force for progress and development. Company should assign gifted

individuals at suitable work post where they can enforce their skills and where they mean added value to the company if corroborated by sensible and supportive work environment. Namely, the work environment can cause internal conflicts for the gifted ones. Due to lack of understanding of the environment many gifted individuals do not achieve superior results despite favourable combination of skills, creativity and high intelligence. Right because of their high intelligence gifted have their specific needs and perception of the surroundings and identification of behavioural characteristics derived from those needs helps in resolving tensions and conflicts created in the working process. Companies realize that gifted are key personnel, capable of performing demanding jobs and having the ability to resolve complex problems. By stimulating and motivating gifted companies want to create a creative environment that is friendly to gifted individuals and focused on productivity. Gifted adults can develop their potentials till old age, which is important fact when setting up mechanisms and ways within the company to adequately stimulate and motivate employees with career planning.

Key words: giftedness, gifted adults, motivation, work environment.

Jasmina Starc

Visoka šola za upravljanje in poslovanje Novo mesto, Slovenija

jasmina.starc@vs-nm.si

ZAPOSLENI DAROVITI U SVOM RADNOM OKRUŽENJU

V podjetjih skoraj ne vemo, kdo je nadarjen; prepoznavanju, motiviranju in usmerjanju se ne posveča dovolj pozornosti. Velikokrat tudi niso optimalno izkoriščene njihove sposobnosti v delovnem procesu in njihova nadarjenost je spregledana. Nadarjenost je samo osnova in nikakor ne zagotovi uspeha. Ob primerni vzpodbudi in motivaciji podjetja so nadarjeni zaposleni gonilna sila napredka in razvoja. Podjetje mora nadarjenim dodeliti primerno delovno mesto, kjer lahko uveljavijo svoje sposobnosti ter so pri razumevajočem in spodbudnem delovnem okolju dodana vrednot za podjetje. Delovno okolje lahko povzroča notranje konflikte pri nadarjenih. Marsikateri nadarjeni kljub ugodnem spletu sposobnosti, ustvarjalnosti in visoki inteligenci ne dosega nadpovprečnih dosežkov prav zaradi nerazumevanja okolja. Zaradi visoke inteligence imajo nadarjeni svoje potrebe in prav razumevanje in prepoznavanje vedenjskih značilnosti, ki izvirajo iz teh potreb, pripomoreta k reševanju napetosti in sporov, ki se ustvarjajo v delovnem procesu. Podjetja se vse bolj zavedajo, da so nadarjeni ključni kadri, sposobni opravljati zahtevna dela in reševati kompleksne probleme. S stimuliranjem in z motiviranjem nadarjenih želijo podjetja ustvariti ustvarjalno okolje, ki je prijazno do nadarjenih in usmerjeno v produktivnosti. Odrasli nadarjeni lahko svoje potenciale razvijajo do pozne starosti in prav zato je pomembno v podjetju postaviti mehanizme in načine za ustrezno obliko stimuliranja in motiviranja zaposlenih pri načrtovanju in razvoju kariere.

Ključne besede: nadarjenost, nadarjeni odrasli, motivacija, delovno okolje.

Milena Stipić

Filozofski fakultet, Novi Sad

milenaletic@gmail.com

ETIČKE DIMENZIJE VISOKIH SPOSOBNOSTI

Ovaj rad gradi most između dve vrlo kompleksne oblasti istraživanja: etike i visokih sposobnosti. Istraživanja iz oblasti etike razmatraju različite koncepcije ispravnog ponašanja, kao i nijanse moralnog ponašanja, dok istraživanja o visokim sposobnostima proveravaju prirodu i dinamiku darovitosti, razvoj talenata, kreativnosti i inteligencije.

Opšte je poznato da oni sa izuzetnim sposobnostima mogu da koriste svoje darove i talente za unapređenje ili koroziju ljudskog društva. Prepoznavajući ove mogućnosti i opasnosti, istaknute mislioce su često privlačila istraživanja o prirodi i nijansama moralnosti darovitih.

Ovaj rad predstavlja pokušaj da se proširi i pojasni shvatanje moralnosti i etike u kontekstu visokih sposobnosti (shvaćenih kao bilo koji spoj inteligencije, darovitosti, talenata i kreativnosti), kao i da se daju praktične smernice o tome kako da se neguje razvoj pozitivnih etičkih sklonosti kod darovitih pojedinaca. To je posebno važno u današnje vreme jer savremeni trendovi i problemi rađaju nemoralno ponašanje od strane mnogih darovitih lidera i inovatora. Vaspitači, savetnici i mentori, koji blisko saraduju sa najsjajnijim mladim umovima, moraju biti svesni etičkih dimenzija visokih sposobnosti jer su upravo oni ti koji usmeravaju njihov razvoj u određenom pravcu.

Ključne reči: etika, moral, visoke sposobnosti, daroviti

Milena Stipić

Faculty of Philosophy, Novi Sad

milenaletic@gmail.com

ETHICAL DIMENSIONS OF HIGH ABILITY

This paper builds a bridge between two very complex areas of research: ethics and high abilities. Research in ethics discusses different concepts of right conduct and shades of moral behavior, but research on high-ability test dynamic nature of giftedness, talent development, creativity and intelligence.

It is generally known that those with exceptional ability can use their gifts and talents for the advancement of human society, or its corrosion. Recognizing these opportunities and threats prominent thinkers are often attracted to research into the nature and nuances of morality of gifted.

This paper is an attempt to expand and clarify the understanding of morality and ethics in the context of high abilities (understood as any combination of intelligence, talent, talent and creativity), and to provide practical guidance on how to foster the development of positive ethical code of talented individuals. This is especially important today because the current trends and problems are born immoral behavior by many talented leaders and innovators. Educators, counselors and mentors who work closely with the brightest young minds need to be aware of the ethical dimensions of high ability because they are the ones that guide their development in a certain direction.

Key words: ethics, morality, high ability, gifted.

Petar Stojaković

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet

Banja Luka

profstojakovic@yahoo.com

RAZVIJANJE SPOSOBNOSTI KRITIČKOG ČITANJA U OBRAZOVNOM PROCESU

(Kritičko čitanje objavljenih članaka, izvještaja i studija o rezultatima empirijskih istraživanja u psihologiji)

Ovo je interaktivni model učenja i razvijanja sposobnosti kritičkog čitanja objavljenih članaka (izvještaja i studija) o rezultatima empirijskih i eksperimentalnih istraživanja u školskoj psihologiji. Model je moguće jednako efikasno primijeniti i u kompjuterskoj laboratoriji gdje studenti koriste kompjutere i na internetu bazirano interaktivno sticanje znanja. Model pomaže

studentima da kritički sagledaju rezultate empirijskih i eksperimentalnih istraživanja ne smo u školskoj već i u psihologiji uopšte.

Prema ovom modelu, studenti ne samo da imaju mogućnost da testiraju svoje činjenično znanje, već i da u grupi diskutuju pitanja kritičkog mišljenja, tj. kritički evaluiraju rezultate nekog psihološkog istraživanja. Mi smo izveli formativnu i sumativnu (zbirnu) evaluaciju sa studentima psihologije koji su slušali sadržaje iz *oblasti školske psihologije* kao izbornog predmeta u četvrtoj godini studija psihologije. Studenti su imali pozitivne stavove prema modelu u smislu da im model pomaže da unaprijede svoje znanje kao i da uspješnije i kritičnije procjenjuju rezultate empirijskih i eksperimentalnih istraživanja u školskoj psihologiji, pa i u psihologiji uopšte.

Sušinski cilj svake nastave, pa i nastave programa školske psihologije, je naučiti i osposobiti studente da kritički čitaju i kritički razmišljaju o objavljenim člancima i istraživanjima u oblasti psihologije. O tome su govorili mnogi i naši i strani autori (B. Stevanović, 1968. i 1970; Radonjić, 1966. i 1978; Kvaščev, 1968, 1978. i 1980; Stojaković 1985. i 2006; Halpern, 1998; Brewer, 1993; Baum, 1993; McGovern, 1993) itd. Studenti, ne samo na postdiplomskim već i na dodiplomskim studijama, treba da imaju razvijene sposobnosti kritičkog čitanja i kritičkog vrednovanja empirijskih i eksperimentalnih istraživanja. To je i zbog toga što je stil i stručni nivo pisanja o rezultatima nekog empirijskog ili eksperimentalnog istraživanja daleko teži nego u udžbenicima koji su u svakodnevnoj upotrebi. Zbog toga su mnogi studenti zaplašeni i pretrpani izvještajima empirijskih i eksperimentalnih istraživanja koje čitaju površno i bez razumijevanja. To se dešava i zbog toga što mnogi od njih veoma često čitaju samo argumente iznesene u uvodu rada i završnoj diskusiji (zaključke), a ne bave se analizom i kritičkom procjenom hipoteza, metoda, ciljeva, zadataka i rezultata istraživanja. Zato kad dođe vrijeme da sami obavljaju svoja istraživanja i rade samostalno izvještaje i svoje seminarske i diplomske radnje, oni se često osjećaju i nesigurno i zbunjeno. Svrha ovog članka i ovog modela i jeste da im pomogne da prevaziđu te teškoće.

Petar Stojaković

Psychology Department, Philosophical Faculty

Banja Luaka

profstojakovic@yahoo.com

THE DEVELOPMENT OF CRITICAL-READING SKILLS THROUGH THE TEACHING PROCESS

This model of the development of critical-reading skills through the teaching process is an interactive learning (and Web-based interactive learning model) to help students to comprehend and critically evaluate reports and studies of empirical research in school psychology. The model can be adopted for use with any report, published article and empirical research in psychology. According to this model, students work through the model, take self-test for factual knowledge and discuss critical-thinking questions in a group discussion. We conducted a formative and summative evaluation with the psychology students (school psychology classes). Students had positive attitudes toward the model and believed it improved their learning abilities and their critical-reading skills in general. Increased use of the model was also correlated with better learning of the report of empirical research in psychology.

An essential goal of the undergraduate (and postgraduate) psychology curriculum is learning to read and to think critically. Many of our authors (and from abroad) wrote about it (Stevanovich, 1968, 1970; Radonich, 1966, 1978; Kvaschey, 1968, 1978, 1980; Stojakovich, 1985, 2006; Halpern, 1998; Brewer, 1993; Baum, 1993; McGovern, 1993). Students, especially those intent on graduate studies, must gain experience reading reports of empirical research in psychology. However, they often find the style and level of writing considerably more difficult than textbooks. Many students are intimidated and overwhelmed by reports of empirical and

experimental psychological research. All too often, they simply read the arguments in the introduction and discussion sections and fail to critically evaluate the hypotheses, methods, results, or the conclusions sections. The purpose of this article and this model is to assist students in learning to comprehend and read critically empirical and experimental research in psychology.

Методија Стојановски
Весна Стојановска
Педагошки факултет, Битола
stevsi@yahoo.com

МОРАЛНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА МЕНТОРОТ НА НАДАРЕНИТЕ

Во овој труд авторот се осврнува на специфичните морални карактеристики на менторот кој треба да работи со надарените и талентираните.

Појдовната теориска теза во трудот се однесува на тоа дека морално - етичките димензии на личноста на менторот се основна или клучна детерминанта за остварување на интерперсоналните односи со надарените.

Теориските и емпириските истражувања во литературата од оваа област одат во функција на интерколоративната поврзаност помеѓу морално – етичките особини на надарените и моралните димензии на личноста на менторот.

Се надеваме дека овој труд со своите теориски експликации како и емпириското искуство на авторот ќе бидат значаен придонес во идентификација на клучните морални димензии на личноста на менторот.

Клучни зборови: *надареност, менторство, морални димензии.*

Metodija Stojanovski
Vesna Stojanovska
Faculty of Education- Bitola, University St Kliment Ohridski- Bitola
stevsi@yahoo.com

ETHICAL CHARACTERISTICS OF THE MENTOR OF GIFTED AND TALENTED CHILDREN

In this paper the author refers to specific moral characteristics that the mentor should work with gifted and talented. The starting theoretical thesis in the paper refers to the moral - ethical dimensions of the person or mentor is essential for achieving a key determinant of interpersonal relations with the gifted.

Theoretical and empirical research of the literature in this area go intercorrespond function of the connection between moral - ethical characteristics of gifted and moral dimensions of the personality of the mentor.

We hope that this paper with their theoretical and empirical explication of the author's experience will be an important contribution to the identification of key ethical dimensions of the personality of the mentor.

Key words: talent, mentoring, moral dimensions.

Буба Стојановић
Универзитет у Нишу
Учитељски факултет у Врању
bubastojanovic@gmail.com

БАСНА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА МОРАЛНОСТИ И ПОДСТИЦАЊА КРЕАТИВНОСТИ УЧЕНИКА

Одговарајући на све учесталије испољавање различитих врста и облика насиља у данашњим школама и предшколским установама, покренути су читави пројекти чији је основни циљ смањење и евентуално уклањање свих врста насиља по школама и међу децом. Циљ тих програма је безбедно окружење и толерантно понашање у свим васпитно-образовним установама, чиме ће се остварити право сваког младог бића на потпуни духовни и емоционални развој његове личности, а самим тим и испољавање креативности. Сами васпитаници, предшколци и основношколци, стварају или делимично утичу на стварање окружења за учење и развој под утицајем књижевних дела која обрађују. Избор књижевних текстова који су у програму, а посебно басна која истиче праве, моралне вредности, умногоме утичу на то. Њена поука, или наравоученије како је говорио Доситеј Обрадовић, доприноси емоционалном и моралном развоју васпитаника, формирању система правих вредности, развијању пожељних особина, толерантног понашања, подстицању креативности.

У раду ће бити речи о томе како басне, које су у програму за млађи основношколски узраст, могу да утичу на морално васпитање и толерантно понашање васпитаника, али и како басна подстиче креативност ученика у решавању конфликтних ситуација.

Кључне речи: Басна, морални развој, систем вредности, пожељно понашање, креативност, конфликти.

Buba Stojanović
University in Niš
Teacher-training faculty in Vranje
bubastojanovic@gmail.com

FABLE IN THE FUNCTION OF MORALITY DEVELOPMENT AND STIMULATION OF PUPILS' CREATIVITY

Responding to a more often expression of various kinds and forms of violence in contemporary schools and preschool institutions, a number of projects have been started with the basic goal to reduce or eliminate all kinds of violence in schools and among children. The goal of such programs is safe surrounding and tolerant behaviour in all educational institutions and in this way the right of every young human being to have a complete spiritual and emotional development is going to be realized as well as expressing creativity. Pupils themselves, preschool and primary school children create or partially effect creation of learning and development environment under the influence of literary works they read. The choice of literary texts contained in the curriculum, especially fable which emphasizes real, moral values have a great effect on it. Moral of a fable helps emotional and moral development of pupils, creation of the system of real values, development of desirable characteristics, tolerant behaviour, and stimulation of creativity.

This paper is about how fables contained in lower elementary grades curriculum can affect moral education and tolerant behaviour of pupils, as well as how fables stimulate creativity of pupils in solving conflict situations.

Key words: Fable, moral development, system of values, desirable behaviour, creativity, conflicts.

Љубивоје Стојановић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача «Михаило Палов»

Вршац

lj6172@gmail.com

СТВАРАЛАЧКА ОДГОВОРНОСТ ДАРОВИТИХ У БИБЛИЈСКОМ КОНТЕКСТУ

Даровитост (дар, таленат) подразумева стваралачко усвајање и умножење, ново стицање са одговорношћу према другоме, искључује себично трошење добијеног. Ради се о примању и давању у пуноћи стваралачке креативне и прогресивне отворености. Тако се истовремено изграђује слободна личност и жива заједница прогресивних стваралаца. Библијски садржаји нам све ово сведоче, од прве до последње странице, јасно указујући на то да је човек позван да „овлада земљом“, што значи да одговорно ствара, а не живи живот изолацији. То стваралаштво се именује као „служење већих мањима“, што значи да даровити (талентовани) треба своје дарове да употребљавају на корист многих, не само за себе и у себичне сврхе. Себедавање, а не истицање себе, је мера човекове стваралачке успешности, пут као врхунцу животног остварења. Бити први значи „служити свима“, и то „служење“ се састоји у одговорности према свакоме која се остварује као подстицајни пример доброг чињења, а не као наметнути ауторитет који се заснива на функцији. Кроз историју су и сами хришћани, како на личном плану, тако и у контексту верских заједница, више ишли путем истицања ауторитета него тражењем добрих примера. То никако не оспорава библијску поруку, само показује неостварење појединца или заједнице, и поред позивања на библијске садржаје. Светитељи су људи који су успели у репрезентовању библијске одговорности према добијеним животним даровима показујући истовремено кроткост и неустрашивост, сведочећи свету и човеку добре могућности. За разлику од њих видимо у нашој свакодневици човеково премишљање између бунта и подаништва, што битно успорава стваралачку пуноћу. Много даровитих се изгуби у овом лутању између бунта и подаништва, чак и онда кад мисле да трагају за бољим могућностима, губећи се у опасном незнању. Знати усагласити кроткост и неустрашивост у себи, као две супротности, представља умеће умножења стваралачких потенцијалау себи, а не само за себе, него и на корист многим другим. Тако се на најбољи могући начин остварује јединство у различитости у сваком погледу, у библијском контексту. Пример старозаветног ствараоца Јосифа, који је, смирењем и стваралачком истрајношћу, победио братску мржњу због своје неоспорне даровитости и Христова јеванђелска прича о талантима, јасно нам разоткривају библијски однос према питању одговорности даровитих. Показују да даровитост захтева стваралачку одговорност, која на крају резултира стварном слободом сваког ствараоца. Слободом од себе и своје саможивости, за другога и са другим, а не од других и само за себе.

Кључне речи: даровитост, дар, дело, одговорност, Бог, човек, стваралаштво, пасивизам, завист, гордост, смирење, таленат (талант), ослобођење, слобода.

Ljubivoje Stojanovic
Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov" Vrsac
ilj6172@gmail.com

CREATIVE RESPONSIBILITY OF THE GIFTED IN THE CONTEXT OF THE BIBLE

Giftedness (gift, talent) implies creative adaptation and multiplication, new acquisition with responsibility towards others; it excludes selfish spending of the gained. It is about taking and giving in full creative and progressive openness. In such a way free personality and live community of progressive creators are built at the same time. The contents of the Bible testify about all this, from the first to the last page, clearly pointing to the fact that a man is invited to "rule the Earth" which means that a man is to responsibly create, rather than live in isolation. The creativity is named as "the greater serving the smaller", meaning that the gifted (i.e. talented) should use their gifts for the benefit of many, to only of oneself or in selfish purposes. Giving oneself to others, not standing oneself out, is a measure of man's creative success, a way towards the peak of life achievement. To be the first, means "to serve everybody" and "serving" consists of responsibility towards every man realized through encouraging example of good act, rather than imposed authority based on a function. Through history the Christians themselves, both at personal plan and in the context of religious communities, have rather gone up the path of pointing out authority, rather than looking for good examples. This does not bring into question the message of the Bible, it only points to an individual or a community not being realized, in spite of the fact that they were referring to the Bible. The saints are the people who managed to represent the Bible responsibilities towards the gained life gifts, showing both meekness and bravery testifying good possibilities to the world and a man. Unlike them, we can see in our everyday life, man's dilemmas between bunt and allegiance, significantly slowing down creative comprehensiveness. Numerous gifted individuals have lost themselves wondering between bunt and allegiance, even when they think that they are searching for better possibilities, losing themselves in dangerous hopelessness. To know to harmonize meekness and bravery, as two opposites, in oneself, means to have a skill of multiplying creative potentials in oneself, not only for oneself, but also for the benefit of many others. This is the way how to best realize unity in variety in every view in the context of the Bible. The example of the creator Joseph from the Old Testament, who through tranquillity and creative persistence won brother hatred due to his undisputable giftedness, as well as Christ's narration from the Gospel talking about talents clearly reveals the relation of the Bible towards the issue of the responsibility of the gifted. They have shown us that giftedness demands creative responsibility, to in the end result in true freedom of each created: through being liberated from oneself and selfishness, for another and with another, rather than from others and only for oneself.

Key words: giftedness, gift, act, responsibility, the God, a man, creativity, passiveness, envy, pride, tranquillity, talent, liberation, freedom.

Nataša Sturza Milić
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac
natasasturza@gmail.com

MANIPULACIJA MOTORIČKI DAROVITOM DECOM – JEDAN OBLIK DEHUMANIZACIJE SPORTA

U ekonomskom smislu, profitabilnost današnjeg takmičarskog sporta itekako zavisi od pobeda na utakmicama i takmičenjima. Da bi se ovako orijentisan cilj ostvario, sledeći logični korak je da

sportisti pokušaju da budu uspješni nego što im to dozvoljavaju njihove prirodne sposobnosti. Sport na vrhunskom nivou nameće nove i sve zahtevnije fizičke i psihološke pritiske, a sve to utiče ne samo na uspešnost mladih sportista, već i na njihovu budućnost kao ljudskih bića. Tako, nažalost, dolazimo do pojave različitih oblika dehumanizacije sporta kao što su: rano uključivanje dece u sport, rana identifikacija i specijalizacija motorički darovite dece, preterano treniranje i korišćenje dopinga, zloupotreba i zlostavljanje dece kroz sport, medijska manipulacija i sl. Iz navedenih razloga, dečiji sport je u poslednje vreme postao predmet mnogobrojnih naučnih istraživanja i međunarodnih deklaracija koja su dovela do novih upozorenja i uvođenja različitih mera predostrožnosti, ali i zakonskih mera za zaštitu određenih kategorija pojedinaca, naročito, dece. U težnji da se što brže postignu najviši sportski rezultati, često se zanemaruju čak i najelementarnija metodička pravila, ali i etički principi. Organizovani način na koji se danas, sve češće, krše pravila i sportska etika predstavljaju nove izvore pritisaka nad mladim sportistima. Dehumanizacija i nemoralnost u sportu (pa i dečijem) ne čini se danas tako stranim, već, sve više predstavlja prisutnu realnost. Cilj rada je da pored zabrinutosti, pruži i nadu da vaspitanje kroz školske sportske aktivnosti može predstavljati važno područje interesa u pokušaju približavanja svesti o sportu kao zdravoj i uravnoteženoj aktivnosti u kojoj se usvajaju i prenose vrednosti i poštuju određena načela i pravila.

Ključne reči: dečiji sport, dehumanizacija, motorički darovita deca

Natasa Sturza – Milic

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” Vrsac

natasasturza@gmail.com

THE MANIPULATION OF MOTORICALLY GIFTED CHILDREN – A FORM OF DEHUMANIZATION OF SPORTS

In economic sense, profitability of today's competitive sport certainly depends on the victory on the matches and competitions. In order to reach in such a way oriented aim, the next logical step is for the sportsmen to try to be more successful than their natural inherent abilities allow them. Top level sport imposes new and all the more demanding physical and mental pressures, influencing not only the success of young sportsmen but also their future as human beings. As a consequence, we are facing various forms of dehumanisation of sports, like, for example: early involvement of children into sport, early identification and specialization of motorically gifted children, over excessive training with the use of doping, abuse and misuse of children through sports, media manipulation, etc. From the stated reasons, children sport has lately become a subject of numerous scientific studies and international documents leading to new warnings and introduction of variety of precaution measures, as well as laws which protect certain categories of individuals, especially children. Striving for reaching the top sport results as fast as possible, the most elementary and methodical principles have frequently been neglected, as well as ethical principles. Organized way in which the rules and sports ethics are nowadays more and more often broken is a new source of pressure for young sportsmen. Dehumanization and amorality in sports (even in children sports) does not seem to be so strange today, it rather represents present reality. The aim of the paper is to offer both worry and hope that education through school sport activities can represent a significant field of interests in the attempt of raising the awareness on sports as a healthy and balanced activity where values are adopted and transferred and certain rules and principles are respected.

Key words: children sport, dehumanization, motorically gifted children.

Tomislav Suhecki

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac
svskatedram@hemo.net

DAROVITOST I MORAL

Mitska priča o Prometeju u suštini je odgovor na temu darovitosti i morala. Prometej je ljude darovao vatrom i to je uzvišen moralni čin plaćen velikom patnjom ili je inspiracija darovitim ljudima da plodove talenta dele.

Kada govorimo o darovitim govorimo o onima čije stvaralaštvo namreška moralom, polirano lice društva.

Kako se društvo razvija javljaju se nove jeretičke kreativnosti istežu se dogme morala, da bi društvo bolje funkcionisalo, a ne zbog razumnog razvoja.

Etika je moralna nadogradnja pojedinca koji nije u direktnoj vezi sa stanjem morala u društvu, pa tako etički ljudožder može završiti u loncu.

U biti darovitost je i moralna i amoralna, već vekovima plodovima darovitosti mogu se patentirati, zaštititi, naplaćivati, pa o darovitosti govorimo samo u prvom delu tog fenomena. Naplaćivanje nije moralno ali je ispravno.

Iako darovit nema zasluge za svoj talenat on ga naplaćuje od onih koje su Prometej i genetika zaobišli. Današnji medicinski aparati lociraju centar za fenomen darovitosti, na istom mestu u mozgu gde se javljaju intuicija, umetnička osećajnost i iskustvo vere.

Tomislav Suhecki

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” Vrsac
svskatedram@hemo.net

GIFTEDNESS AND MORALITY

The mythical story about Prometheus is essentially a reply to the topic of giftedness and morality. Prometheus presented people with fire and it is a sublime moral act followed by great suffering; in other words, it is an inspiration of gifted people to share the fruits of their talent.

When we talk about the gifted we talk about those whose creativity is permeated by morality, the polished face of society.

When society is developed, new heretic creativities appear, morality dogmas are stretched for society to function in a better way, rather than in favour of reasonable development.

Ethics is moral improvement of an individual who is not in a direct connection with the state of morality in society; as a consequence, the cannibal of ethics can finish in a pot.

It its essence, giftedness is both moral and immoral; for centuries the fruits of giftedness can be patented, protected, paid for; therefore we talk about giftedness only in the first part of the phenomenon. Charging is not moral, but it is right.

Even though a gifted person has no merit for his talent, he charges it from those who were bypassed by Prometheus or genetics. Contemporary medical equipment has located the centre for giftedness phenomenon in the same place in the brain where intuition, artistic sensitivity and experience of faith appear.

Јове Димитрија Талевски
Педагошки факултет - Битола
jovetalevski@yahoo.com

Училиштата и нивната улога во развојот на моралното воспитание на надарените ученици

Мошне важен сегмент на ВОП е моралното воспитание и моралниот развој на поединците. Моралното воспитание им помага на учениците да ги стекнат и унапредуваат моралните вредности кои ќе им овозможат да живеат добар живот како индивидуи, а на тој начин тие стануваат продуктивни и одговорни членови на своите заедници и ќе придонесуваат за нивниот развој. Моралните вредности се формираат во раните години од животот на поединецот. Токму поради овој факт училиштето, заедно со другите фактори, како што се влијанието на семејството, на средината и сл. се клучни за изградување на систем на вредности кои ќе му овозможат на поединецот да се изгради во морално здрава личност.

Во трудот се истакнува улогата и значењето на училиштата кои се еден од релевантните фактори во поттикнувањето, развојот и унапредувањето на моралното воспитание на учениците, а особено се истакнува улогата на училиштата во моралното воспитание на надарените ученици. Во училиштата низ воспитната работа се унапредува морално воспитание на учениците, а негова крајна цел е формирање на морално зрели личности со однесување кое е рефлексивна на однесувањето што е општествено прифатливо. Училиштата имаат одговорна улога да го акцентираат моралното воспитание и да тежнеат кон исполнување на задачите на моралното воспитание: да се усвои систем од знаења кои се однесуваат на моралот, да се формираат морални ставови, да се формираат позитивни црти на личноста, морални квалитети и чувства, како и да се создаваат услови за унапредување на моралното воспитание.

Во трудот, исто така, се истакнува улогата на наставникот за развој на моралното воспитание, посебно во работата со надарени ученици во хетерогените одделенија и се разгледуваат одредени активности и техники што тој може да ги преземе со цел да поучува за моралниот развој на надарените и на останатите ученици воопшто, на пример, дискусиите, активности во мали групи, играње на улоги и сл. Истовремено, се укажува и на другите фактори, како што се емоционалната клима, позитивната интеракција меѓу наставникот и учениците и сл. кои наставникот мора да ги земе предвид при развојот и унапредувањето на моралната чувствителност на учениците, особено на надарените.

Клучни зборови: морално воспитание, училиште, наставник, надарени ученици

Jove Dimitrija Talevski
Faculty of Education - Bitola
jovetalevski@yahoo.com

THE ROLE OF THE SCHOOLS IN DEVELOPING MORAL EDUCATION OF THE GIFTED STUDENTS

An extremely important segment of the educational process is the moral education and the moral development of the individuals. This kind of education helps students gain and develop their moral values which will enable them to live a good life, and moreover to become productive and responsible members of the communities where they live and who will contribute to their development. The moral values are formed in the early years of one's life. Owing to this, the

school and the other factors, such as family, environment influence etc., are the key to building a system of values which will enable the individual to become a morally sane person.

This work stresses the significance of schools which are one of the most relevant factors in the students' motivation, development and upgrading their moral values, especially emphasizing the role of schools in the moral education of the gifted. In the schools through educational work the moral education of the students are developed, and its final goal is to make them moral people with a behavior which is a reflection of the behavior that is accepted by the society. The schools have a very responsible role in order to put an emphasis on the moral education and tend to achieve its tasks: to gain a system of knowledge which will refer to moral, to create moral attitudes, to form positive features and moral qualities, as well as to provide conditions for development of the moral education.

In the work, too, the teacher's role to develop the moral education is pointed out, especially when working with the gifted in the heterogeneous classes and certain activities and techniques that can be taken by the teacher in order to teach about moral development of the gifted and the other students are considered, for example, discussions, small group activities, role play etc. At the same time, the other factors like emotional atmosphere, positive interaction between teacher and students and so on are pointed out which had to be taken into consideration by the teacher during the development and the promotion of the moral sensitivity of students, especially the gifted ones.

Key words: moral education, school, teacher, gifted students

Oto Težak

REVIVIS - Ptuj, Slovenija

oto.tezak@guest.arnes.si

VALUE DILEMMAS OF THE GIFTED IN THE SCIENCE

In this paper, value dilemmas of the gifted are described. Gifted students meet the value dilemmas even before they are involved in the study process, thru high school and higher education, as well as after they finish the study. The focus of our paper is on the gifted science students. Considered will be some issues on gifted students identification, differentiation in the classes, and their creativity development. Some aspects of an advanced science curriculum will be discussed. The gifted students wants more meaningful learning, more rewarding school work, their own projects and the chance to interrelate knowledge on several levels; often this leads also to value dilemmas. The influence of the globalisation processes is to be emphasized. Global market, as well as for example the Bologna process, influenced on the higher education curriculum development and implementation and therefore on students life, their thinking and behaving.

Key words: gifted, science, values, curriculum, study process

Oto Težak

REVIVIS - Ptuj, Slovenija

oto.tezak@guest.arnes.si

VREDNOSTNE DILEME NARAVOSLOVNIH TALENTOV

V članku bomo opisali vrednostne dileme s katerimi se srečujejo nadarjeni. S tovrstnimi dilemami se srečajo še preden začnejo študijsko pot, v srednji šoli in med študijem. Prav tako se z njimi srečujejo tudi po zaključenem študiju. Omejili se bomo na nadarjene na področju naravoslovja. Osvetlili bomo nekatere probleme identifikacije nadarjenih, njihovo diferenciacijo v razredih ter

razvijanje njihove kreativnosti. Omenili bomo pripravo naprednih učnih načrtov s področja naravoslovja in vpliv globalizacijskih procesov in globalnega trga na razvoj in izvajanje visokošolskih študijskih programov ter s tem povezan vpliv na študente, njihovo razmišljanje in ravnanje.

Ključne besede: nadarjeni, naravoslovje, vrednote, učni načrt, učni proces

Olgica Tomić

Pokrajinski sekretariat za obrazovanje

Novi Sad

tomic@vojvodina.gov.rs

DAROVITI I ETIČNOST

Četiri su kardinalne vrline koje Platon ističe: mudrost, hrabrost, umerenost ili samosavlađivanje i pravičnost. Platon je razlikovao mlade sa visoko razvijenim potencijalom darovitosti, intelektualnim sposobnostima, nazivajući ih *zlatni ljudi*, odvajajući ih od drugih grupa sa prosečnim i nižim sposobnostima. Platonova ideja je da se vaspitavanjem mogu razviti vrline, a da je etičnost preduslov samoostvarenju. Aristotel se razlikuje u mišljenju i pristupu darovitosti od svog učitelja Platona. Sve ljude je moguće, po Aristotelu, vaspitavati za društveni život, razne ljude za različite dužnosti. Oni koji se odlikuju razumom, putem aktivnosti će razviti svoje sposobnosti da uspostave ravnotežu svojih potreba, da umeju da se savlađuju i da u svom karakteru i svom delovanju nađu srednji put, zlatnu sredinu. A sve treba učiti da slušaju zakone i poštuju red. Društvo je dužno da nadzire čoveka, da stvori u njemu potrebu da sluša i poštuje zakone, a ne da bude sklon naglim i štetnim promenama. Etičnost, poštovanje zakona i reda, pravednost je i po Aristotelu neophodan uslov društvenom razvoju. U Svetom pismu Poslanica Korinćanima I Apostola Pavla (Glava 13 o Ljubavi) govori o milosrđu (agape) kao vrhunskoj etici: „Ako jezike čovečje i anđelske govorim, a ljubavi nemam, onda sam kao zvono koje zvoni, ili praporac koji zveči. I ako imam proroštvo i znam sve tajne i sva znanja, i ako imam svu vjeru da i gore premještam, a ljubavi nemam, ništa sam.“

Ovaj rad će na osnovu rezultata istraživanja sistema vrednosti darovitih mladih anketiranjem i na osnovu intervjuja darovitih učenika, njihovih mentora i nastavnika ukazati na shvatanja etičnosti i na etičnost darovitih. Takođe će ukazati na moguće puteve uticanja na svest o etičnosti i poboljšanja etičnosti kod darovitih mladih, kreiranjem strategije rada sa mladima u okviru formalnog i neformalnog obrazovanja i vaspitanja, stipendiranjem, nagrađivanjem i promovisanjem postignuća darovitih mladih.

Ključne reči: daroviti, vrline, etičnost, sistem vrednosti, nagrađivanje i promovisanje postignuća darovitih mladih

Olgica Tomic

Provincial Secretariat for Education

Novi Sad

tomic@vojvodina.gov.rs

THE GIFTED AND ETHICS

There are four cardinal virtues pointed out by Plato: wisdom, bravery, temperance or self-control, and righteousness. Plato acknowledged young people with highly developed potential of giftedness, intellectual abilities, calling them *golden people*, differentiating them from other groups with average or lower abilities. Plato's idea is that through education virtues can be developed, while ethics is precondition of self-realization. Aristotle differs from his teacher,

Plato, in his thinking and approach to giftedness. According to Aristotle, it is possible to educate all the people for social life, various people for various duties. Those characterised by reason will through activities develop their abilities to balance their needs, to be able to control themselves and to find the middle way, the golden mean. And all should be taught to obey the laws and respect order. Society has a duty to control man, to create in him a need to obey and respect laws, not to be inclined to sudden and damaging changes. In the Scripture the epistle of Apostle Paul I to the Corinthians (the Head 13 about Love) talks about charity (agape) as sublime ethics: "If I speak languages of man and of angels and I do not have love, then I am a ringing bell, or a jingling bell. If I have prophecy and I know all the secrets and have all the knowledge, and if I have all the faith and I do not have love, I am nothing."

The paper will point to understating of ethics, as well as ethics of the gifted according to the results of the research on the system of values of gifted young people, undertaken through a questionnaire and an interview with gifted students, their mentors and teachers. It will also point to possible ways of influencing the awareness on ethics and improvement of ethics and education through scholarship, reward and promotion of the achievements of gifted young people.

Key words: the gifted, virtues, ethics, system of values, reward, promotion of the achievements of young gifted people.

Elizabeta Tosheva

University St. Kliment Ohridski, Faculty of Education – Bitola,

R. Macedonia

elizabetatoseva@yahoo.com

GLOBALIZATION AND KONCEPT OF MORALITY OF GIFTED EDUCATION

The global context of gifted education in the 21st century relies upon creative and productive resolutions. These concerns may be properly addressed and realized only when the creativity and productivity is generated, conveyed and shared by all gifted world citizens.

The purpose of this paper is to show that gifted students need holistic education that prepares them for their role as citizens for the future. This kind of education promotes global citizens that accept shared responsibility for common future of all humanity. The development of moral domains a key component in this kind of citizenship education. Historically, citizenship education has been connected to nationalism and the nation state, where citizenship has been associated with rights and obligations. The notion that there could be "a citizen of the world" has long been part of the utopian view of the citizenship tradition. In recent years, this dream has reemerged in the idea that globalisation will make world governance and a cosmopolitan democracy possible. An important virtue of a cosmopolitan citizen is respect for other cultures. The revival of cosmopolitan idealism is closely connected with the classical idea of virtue, including a commitment that embraced a love of all humanity.

Key words: globalization, gifted education, moral, citizens for the future, cosmopolitan idealism

Elizabeta Tosheva
University St. Kliment Ohridski, Faculty of Education – Bitola,
R. Macedonia
elizabetatoseva@yahoo.com

GLOBALIZACIJATA I KONCEPTOT NA MORAL VO OBRAZOVANIETO NA NADARENITE UČENICI

Globalniot kontekst na obrazovanieto na nadarenite i talentiranite vo 21 vek se temeli vrz kreativni i produktivni odluki. Ovie va`ni aspekti mo`at da bidat pravilno postaveni i realizirani samo na na~in na koj produktivnosta se generira, prenesuva i spodeluva od strana na site nadareni i talentirani dr`avjani na svetot.

Celta na ovoj trud e da poka`e deka na nadarenite i talentiranite u~enici im e potreben holisti~ki pristap vo obrazovanieto, {to }e gi podgotvi za nivnata uloga na gra|ani na idninata. Ovoj pristap kon obrazovanieto promovira globalni gra|ani {to prifa}aat spodelena odgovornost za zaedni~kata idnina na celoto op{testvo. Razvivaweto na moralot ostanuva klu~na komponenta vo ovoj vid na gra|ansko ovrazovanie. Istoriski gledano, ovoj vid obrazovanie se povrzual so nacionalizmot i nacionalnata sostojba i asociiral so postoeve na prava i dol`nosti. Zabele{kata “gra|anin na svetot” dolgo vreme bila del od utopiskiot pogled kon programata za gra|ansko obrazovanie. Vo poslednive godini povtorno se pojavuva idejata deka globalizacijata }e go napravi mo`no svetskoto vladeewe i kosmopolitskata demokratija. Va`na vrednost na kosmopolitskite gra|ani ostanuva po~ituvaweto na drugite kulturi. Povtornoto za`ivuvawe na kosmopolitskiot idealizam e blisku povrzano so klasi~nata ideja za ~esnost, vku~uvaj}i ja i posvetenosta, {to ja naglasuva qubovta kon celoto ~ove{tvo.

Klu~ni zborovi: globalizacija, obrazovanie na nadarenite, moral, gra|ani na idninata, kosmopolitski idealizam

Valerija Ve~ei-Funda
OŠ Ante Star~evića, Lepoglava, Hrvatska
vveceifu@inet.hr
Jelena Portner Pavićević
I. osnovna škola, Varaždin, Hrvatska
portner.j@gmail.com

NEUSKLAĐENOST ČIMBENIKA RAZVOJA MORALNOG PONAŠANJA DAROVITIH UČENIKA

Čovjek je istodobno i individualna i društveno biće. Ima svoje osobne, individualne potrebe i interese koje mora usklađivati s interesima društva, zajednice u kojoj živi i funkcionira. Zbog toga i nastaje potreba usklađivanja osobnih i društvenih interesa i ciljeva, kao osnove morala. Moral, kao sastavni dio zajednice, čini regulator odnosa među pojedincima. Njime se reguliraju ponašanja pojedinca i međusobni odnosi članova zajednice. Društvena uvjetovanost morala određuje i sadržaje, čimbenike i načine moralnog razvoja mladih, postavljajući im kao uzor i cilj određena poželjna moralna ponašanja. Postavlja se pitanje koliko je u današnjem društvu s naglašenim konzumerizmom i hedonizmom moguće odrediti čimbenike moralnog razvoja mladih, a samim tim i darovitih?

U društvu usmjerenom na pojedinca javlja se egocentrizam i u samom društvenom ustroju. Odgoj djece neminovno postaje drugačiji pa tako i odgoj darovitih. Odgojem i socijalizacijom postizemo sklad između svijesti što je dobro, a što loše. Primjenom toga znanja

pojedinaac razvija svoje moralno ponašanje. Navedeno nam ukazuje na važnost moralnog odgoja darovitih.

Postavlja se pitanje tko i kada djeluje na njega. Osnove svakog, pa tako i moralnog odgoja, postavlja obitelj. Topao emocionalni odnos sa roditeljima, privrženost roditeljima te odnosi u obitelji u kojoj vladaju međusobno prihvaćanje članova, toplina, vedrina, izražavanje ljubavi i dosljednost, djeluju najpovoljnije za moralni razvoj. Dijete, koje je razvilo pozitivan osjećaj vlastitog identiteta, prihvaća vrijednosti roditelja.

Početak školovanja, u dijelu odgoja, uz obitelj, sudjeluje škola. Dijete je neposredno izloženo okolini u kojoj opaža i oponaša obrasce prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja. Važno je da vlada moralno ozračje – pravednost, dužnosti, prava, nagrađivanje... Tako se osiguravaju primjeri moralnog ponašanja.

Populaciji darovitih, koja iziskuje posebnu pažnju, može se ponuditi dodatni oblik rada na sebi – analiza moralnog rasuđivanja i ponašanja te razvoj moralnih kvaliteta važnih za funkcioniranje u školi: samostalnost, snalažljivost, savjesnost u radu, odgovornost, osjećaj dužnosti, zalaganje i kritičan stav prema sebi i drugima.

Osim obitelji i škole, na moralni razvoj utječu i drugi čimbenici. Osobito je snažan utjecaj medija, a najveća izloženost djece je utjecaju televizije i interneta. Ti izvori socijalizacije daju različite modele ponašanja, postavljaju ponekad zbunjujuća mjerila dobra i zla, kažnjavaju ili nagrađuju različite oblike različitih ponašanja. Razvoj kritičkog mišljenja i usvojene moralne norme pomoći će u selekciji informacija, prosudbi i manifestaciji moralnog ponašanja.

Čini se da cijeli odgoj, pa i moralni, doživljava preobrazbu. Također, postoji opravdana bojazan da moralni odgoj, u dosadašnjem određenju, bude marginaliziran. Možemo zaključiti da je za pravilan moralni razvoj darovitih potrebno sinergetsko djelovanje obitelji, škole i medija.

Ključne riječi: moral, moralno ponašanje, daroviti, obitelj, škola

Valerija Večei-Funda

Primary School Ante Starčevića, Lepoglava, Croatia

vveceifu@inet.hr

Jelena Portner Pavićević

Primary School, Varaždin, Croatia

portner.j@gmail.com

NON-COMPLIANCE FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF MORAL BEHAVIOUR OF GIFTED CHILDREN

Human is both individual and social being. It has own personal, individual needs and interests that must be coordinated with the interests of society, the community where he lives and function. Therefore need occurs to harmonize individual and social interests and goals, as basis of morality. Morality, as an integral part of the community, makes the adjuster of relations between individuals. This regulates individual behaviours and relationships between community members. Social conditioning of moral determine the content, the factors and moral development methods of young people, dictating for them specific desirable moral behaviour as a role model and goal. The question is, is it possible to determine the factors of moral development of youth, and thus gifted in today's society, with great consumerism and hedonism.

In the society focused to individual, egocentrism occurs in the social structure itself. Upbringing of children inevitably becomes different and thus education of gifted. Education and socialization achieves consciousness harmony between what is good and what is bad. By applying this knowledge the individual develops his moral behaviour. The above indicates the importance of moral education of the gifted.

The question is who and when acts on it. The basics of every education, thus moral, sets family. Warm emotional relationships with parents, attachment to parents and family

relationships in which mutual acceptances of members, warmth, serenity, love and consistency is present is most suitable for moral development. A child who has developed a positive sense of identity embraces the values of their parents.

Apart from parents one part of upbringing a child takes school. The child is directly exposed to the environment in which observes and imitates the forms of acceptable and unacceptable behaviours. It is important that moral climate of society prevails - equity, duties, rights, rewards ... This way examples of moral behaviour are set.

Gifted population that requires special attention, we can offer an additional form of self-improvement - analysis of moral reasoning and behaviours, development of moral qualities important for the functioning of the school: the independence, resourcefulness, conscientiousness in work, responsibility, sense of duty, commitment and a critical attitude toward self and others.

In addition to family and school influence on moral development has other factors. In particular, the strong influence of the media, and the greatest exposure of children is to the influence of television and the Internet. These sources provide different socialization patterns, sometimes setting confusing standards of good and evil, punish or reward a variety of different forms of behaviours. The development of critical thinking and moral standards adoption will help in selecting the information, judging and manifesting moral behaviours.

It seems that the whole upbringing system, even moral, is experiencing a transformation. Also, there is justifiable concern that moral education, in current definition, can become marginalised. We conclude that for proper moral development of gifted is necessary synergetic action of the family, schools and media.

Key words: morality, moral behaviour, the gifted, the family, school

Даница Веселинов
Учитељски факултет, Београд
Академске-мастер студије
dashaveselinov@yahoo.co.uk

САМООРГАНИЗОВАНО УЧЕЊЕ КАО ПОДСТИЦАЈ РАЗВОЈА МОРАЛНОСТИ КОД ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА

Самоорганизовано учење имплицира интерактиван однос између свих учесника у образовно-васпитном процесу, а ученика посматра као партиципативног конструктора сопственог знања. Настава оријентисана на самоорганизовано учење укључује интердисциплинарност и корелацију наставних предмета, активизацију свих чула, индивидуализовани, проблемски, искуствени и хеуристички рад са ученицима. Оваквим приступом настави, самоорганизовано учење представља значајну компоненту у подстицању моралности код даровитих ученика путем перцепције сопствене компетенције и самопоимања. Самоорганизованим и самосвесним односом према раду даровити ученици се мотивишу и подстичу на стварање позитивне слике о себи, самоактуелизацију, развијање емпатије, алтруистичког мотива, критичког односа према сопственом раду, схватање важности сарадње и међусобног поштовања у вршњачким групама. Даровити ученици се кроз самоактивно и самосвесно учење подстичу на развијање свести о значају поштовања моралних норми, усвајање универзалних етичких вредности (праведност, правичност, толеранција, достојанство), развијање самопоуздања и самоваспитања, усвајање одговорног односа према природним и културним вредностима, разумевање и образлагање повезаности индивидуалних моралних ставова са интерперсоналним светом важења, поређење и критичко процењивање супротстављених ставова и опречних мишљења. Самоорганизовано учење, путем диференцираног и индивидуализованог рада, утиче на формирање самопоштовања, које код даровите деце, услед помањкања

мотивације и неспособности усмеравања ка циљу, може да доведе до социјалне анксиозности и спутавања у постизању адекватног друштвеног и професионалног статуса.

Кључне речи: Самоорганизовано учење, моралност, даровитост.

Danica Veselinov

Teacher Training Faculty in Belgrade

dashaveselinov@yahoo.co.uk

SELF-ORGANIZED LEARNING AS A STIMULUS OF MORALITY OF THE GIFTED STUDENTS

Self-organized learning implies an interactive relation among all participants of the educational process and observes a student as a participative constructor of his own knowledge. Teaching aimed at self-organized learning includes interdisciplinary and correlation with teaching subjects, activating of all senses, individualized, problem-solving, empirical and heuristic work with students. By such approach to teaching, self-organized learning represents an important component of stimulating morality of the gifted students, by means of perception of its own competence and self-understanding.

By a self-organized and self-responsible relation toward work, the gifted students are motivated and stimulated to enriching of their own talents, creating of a positive image of oneself, self-actualization, empathy development, altruistic motive, critical and introspective relation toward work, comprehending of the importance of cooperation and mutual respect in groups of the same age. The gifted students are, by means of self-active and self-conscious learning, stimulated to develop consciousness of the importance of respecting of moral norms, to adopt universal ethical values (justice, righteousness, tolerance, dignity), to develop self-confidence and self-education, to adopt a responsible attitude towards natural and cultural values, understanding and explaining of correlation of individual moral attitudes with interpersonal world of validity, comparison and critical estimation of confronted attitudes and contradictory opinions. The role of a teacher is reflected in creating of the ambience and situations where the gifted students will be able to express themselves in a specific and their own way. Self-organized learning, by means of differentiated and individualized work, influences the development of self-respect, which, with gifted students, due to the lack of motivation and inability of focusing to the aim, can lead to social anxiety and restriction in reaching the adequate social and professional status.

Key words: Self-organized learning, gifted education, morality.

Mira Vidaković

Fakultet za menadžment, Novi Sad

mira.vidakovic@yahoo.com

MORALNOST DAROVITIH U SAJBER PROSTORU

Svi mladi, a naročito daroviti, skloni su istraživanju, ispitivanju, proveravanju, jer su to njihove najomiljenije aktivnosti. Oni jednostavno imaju potrebu za učenjem putem svog neposrednog iskustva, jer je to najprimereniji način učenja. Ovaj način učenja je naročito nezamenljiv kod darovitih osoba, koje često ne nailaze na neophodno razumevanje i podršku roditelja i nastavnika, i od njih ne uspevaju da dobiju odgovore koji zadovoljavaju njihovu radoznalost i žed za znanjem.

Njihova intelektualna i kreativna različitost dovodi do izdvajanja ove dece i stavljanja akcenta na njihovu „posebnost”, koja često vodi ka nerazumevanja od strane ostalih članova grupe, što

rezultira njihovim povlačenjem u sebe i povlačenjem iz svakodnevnog okruženja, pa oni svoju bit pokušavaju afirmisati u drugim prostorima.

Danas, taj drugi prostor predstavlja Internet koji proširuje moć i domet individua u svim oblastima sticanja znanja. Opseg mogućih upotreba i veličina sajber prostora je neograničeno velika i skoro da zavisi samo od moći naše imaginacije. Razvoj savremene tehnologije omogućio je korisniku Interneta da uplovi u virtuelni svet koji on sam stvara ili koji već „živi” na globalnoj računarskoj mreži. Kompjuterskom komunikacijom „žitelji” virtuelnog sveta ostvaruju specifičnu društvenu interakciju i uspostavljaju virtuelne društvene odnose. Jedan od oblika socijalnog života na Internetu jesu društvene grupe stvorene u sajber prostoru, u kojima se mogu ostvariti sve potrebe za druženjem, jer ne postoje nikakva ograničenja koja inače postoje u svakodnevnoj ljudskoj komunikaciji. Pod takvim okolnostima daroviti s lakoćom pokazuju svoja interesovanja gde otkrivaju svoju nadarenost i kreativnost u više aktivnosti, gde se pokazuju, istražuju, potvrđuju, ali isto tako imaju mogućnost da zloupotrebe svoju intelektualnu i kreativnu nadmoć pri interakciji u sajber prostoru, što je upravo i tema ovog rada.

Ključne reči: daroviti, sajber grupe, sajber prostor, moralnost, Internet.

Mira Vidaković
Management Faculty Novi Sad
mira.vidakovic@yahoo.com

MORALITY OF THE GIFTED IN THE CYBERSPACE

All young people, especially gifted youth, are prone to investigation, research, examination, as these are their favorite activities. They have a need to learn through their own immediate experience, because it is the most appropriate and the most efficient method of adopting new knowledge. This technique is especially important for gifted individuals, who in the most cases do not have the necessary understanding and support of their parents and teachers, who are not able to provide them with answers that would quench their curiosity and thirst for knowledge.

Intellectual and creative diversity leads to the exclusion of these children and puts emphasis on their „specificity”, which often leads to misapprehension by other members of the group. Because of this, gifted children tend to withdraw themselves from their everyday environment, and they try to realize their aptitudes somewhere else.

Today, Internet expands the power and range of any individual’s quest for knowledge. Range of possible uses and the size of the cyberspace are indefinitely vast and its size depends only on the power of our imagination. Growth of modern technology enables Internet users to enter the virtual worlds that already exist on the global computer network or the worlds that he himself creates. Through computer communication „citizens” of this virtual world realize a particular type of social interaction and establish virtual social relations. Social association on the Internet is realized through social groups created in the cyberspace, in which anyone can satisfy their need for socializing, since there are very few of the barriers that exist in everyday social interaction. Under these conditions the gifted are able to easily manifest their interests, talents, creativity through numerous activities. They actualize their need for research, investigation, examination, but they are also enabled to abuse their own intellectual and creative advantages through their interactions in the cyberspace, which is the main topic of this paper.

Key words: gifted, cyber groups, cyberspace, morality, Internet

Нада Вилотијевић,
Учитељски факултет, Београд
vilotije35@gmail.com
Младен Вилотијевић
Београд

КРИТИЧКО-ЕМАНЦИПАТОРСКИ ПРИСТУП РАЗВИЈАЊУ МОРАЛНИХ ВРЕДНОСТИ ДАРОВИТИХ

Све је више истакнутих умова који наглашавају опности од једнодимензионално схваћеног образовања. Надбискуп од Кентерберија, Ремзи, каже да се образовање све чешће посматра првенствено као роба на тржишту. Његови људски приоизводи постоје не да би служили Богу него бруто националном производу, а његов садржај се све више процењује у оквирима економске корисности – дакле, образовање као средство до циља пре него као циљ за себе. Џон Денисон цитира Гасонаја који опомиње да у економији заснованој на информацијама и знању, у свету у коме се догађа револуциј на пољу биотехнологије, у времену када баланс снаге између индивидуе и комуне или државе пролази кроз драстичне промене, брига за етичке обзире није идеалистички луксуз, него пре колективна дужност и главни изазов за наставнике. Џорџ Вуд критикује америчко законодавство о образовању чије је полазиште вођено боксерским резултатима међународне економске конкуренције. Бруто национални доходак и цифре трговинског биланса се читају исто онако као што лекар чита пацијентове виталне знакове.

Поборници критичко-еманципаторског приступа образовању и настави истичу да је циљ школског деловања самоодређујуће и суодређујуће управљање властитим животом. Логично, школа (државна) има задатак да оспособи будуће нараштаје за задовољавање економских, друштвених и културних потреба и да их распореди на одговарајуће места у друштву, али она треба да служи не само репродукцији тенденцијално нехуманих обавеза, већ и продукцији хуманих начина живота у рационално-демократским облицима. Резултати школе схватају се само инструментално, што значи да у крајњој линији служе квалификацији, селекцији и легитимацији какву захтевају изваншколске снаге и интереси. То инструментално-субјективистичко вредновање одузима школи могућност да обликује будућност која ће бити хуманија од садашњости.

У тој хуманизацији друштвених односа посебно је значајна улога даровитих јер се они, по логици ствари, најчешће налазе на местима са којих се највише утиче на друштвене токове. Памет и знање треба да су у служби људске среће и напретка. Историја је много пута показала да је било обратно. Образовани и даровити су великим делом криви за Аушвиц, Хиришиму, за лабораторијски произведене вирусе који изазивају масовне поморе. Зато је задатак школе да тежиште свога рада стави на развој моралних вредности. **Кључне речи:** инструментализам у образовању, профит, хуманизација образовања, еманципаторско деловање, самоодређење, демократски облици моралне вредности, улога даровитих.

Nada Vilotijevic
Teacher Training Faculty, Belgrade
vilotije35@gmail.com
Mladen Vilotijevic
Belgrade

CRITICAL-EMANCIPATORY APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF MORAL VALUES OF THE GIFTED

There is an increased number of prominent minds who have emphasized the dangers of one-dimensionally understood education. The Archbishop of Canterbury, Ramsey has stated that education has often been seen before all as market goods. Its human products exist not to serve the God but then gross national product, while its contents are estimated within economic usefulness – i.e. education as the means to the aim, rather than education as its own aim. John Denison has cited Gassony who has warned that in the economy based on information and knowledge, in the world where there is a revolution going on in the field of bio-technology, in the time when the balance of powers between and individual and a community or a state has undergone through drastic changes, the care for ethical considerations is not idealistic luxury but a collective duty and the main challenge for teachers. George Wood has criticized the American legislation on education, whose starting point has been led by box results of international economic competition. The gross national income and the numbers of trade balance are in the same way a physicial reads patient's vital signs.

The advocates of critically-emancipatory approach to education as well as teachers have pointed out that the aim of school action is self-determining and co-determining guidance of one's own life. Logically, school (public or state school) has a task to enable future generation addressing economic, social and cultural needs and to distribute them to appropriate positions in a society; however, it should serve not only to reproduction of tendentious inhumane obligations, but also to the production of humane ways of life in rational-democratic forms. School results are understood only as instrumental, meaning that ultimately they serve for qualifications, selection and legitimating demanded by powers and interests beyond school itself. Such instrumental-subjective evaluation deprives school from the possibility to shape the future that will be more humane than the present.

In humanization of social relations the role of the gifted is of great importance, having in mind that they logically are in the positions where there is the greatest influence on social currents. The mind and knowledge should be in service to human happiness and progress. History has many times shown that it could be the other way around. Educated and gifted are mostly to be blamed for Auschwitz, Hiroshima, as well as for laboratory produced viruses causing mass extinction. Therefore the task of the school is to put emphasis in its work on the development of moral values.

Key words: instrumentalism in education, profit, humanization of education, emancipatory action, self-determination, democratic forms of moral values, the role of the gifted,

Биљана Вујасин

Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“

Вршац

vsvaspedagozi@hemo.net

МОРАЛНА ДИМЕНЗИЈА ДАРОВИТОСТИ – СИМЕДОНИЈА

У раду се сагледавају симедонијске компоненте (склоност човека да подржи другог, да му помогне у успеху и напредовању и да се радује срећи другог) у односу на даровиту децу и младе. Симедонија је појам изведен из старогрчког језика и значи "симпатију за срећу других људи" (Rozyman i Rozin, 2006, 82). У савременом друштву данашњице препознајемо егоизам, нетолеранцију и искључивост као доминантне друштвене односе испред подршке, сарадње и алтруизма, односно симедоније. Како ће срећа, или благостање човечанства, у будућности све мање зависити од хране и новца, а све више од интерперсоналних односа, отвара се питање спремности савремене школе за развијање симедонијских вредности. Деца су по својој природи симедонијски оријентисана али их школа, са још увек традиционалним наставним моделима, више учи послушности, конкуренцији, индивидуализму а веома мало емпатији и алтруизму.

Да ли у школама можемо развијати симедонијска својства младих, у ком односу су даровитост и морална интелигенција, да ли постоји веза између чврстих моралних начела и даровитости, да ли су даровити склонији симедонији?, нека су од питања на која покушавамо да дамо одговоре.

Кључне речи: симедонија, даровитост, морал, образовање, алтруизам.

Biljana Vujasin

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov” Vrsac

vsvaspedagozi@hemo.net

MORAL DIMENSION OF GIFTEDNESS – “SIMEDONIA”

The paper considers simedonian components (inclination of a man to support others, to help them succeed and advance and to be happy about another person's happiness) in regard to gifted children and youth. Simedonia is a term derived from the old Greek and means "sympathy for other people's happiness" (Rozyman and Rozin, 2006, 82). In contemporary society we can recognize egoism, intolerance, exclusiveness as dominant social relations rather than support, cooperation and altruism, i.e. simedonia. Having in mind that happiness or well-being of mankind will in the future depend less and less on food and money, and more and more on interpersonal relations, a question is raised regarding the readiness of school to develop simedonian values. Children are, according to its nature, oriented in simedonian way, but school with still traditional teaching models, to a great extent teaches them abeyance, competition, individualism, rather than empathy and altruism.

Is it possible to develop simedonian characteristics of young people at school? what is the relation between giftedness and moral intelligence? is there a link between firm moral principles and giftedness? are the gifted more inclined to simedonia? These are some of the questions we try to offer answers to in the paper.

Key words: simedonia, giftedness, morality, education, altruism.

Vuković Miodrag
Učiteljski fakultet, Beograd
miodrag.vukovic@uf.bg.ac.rs

ZLOUPOTREBA DAROVITOSTI

Moderna tehnologija, zahvaljujući svojim sadržajima, uspjela je da uništi prirodnu darovitost koju pojedina deca sa sobom donose na ovaj svet.

Koncept „pranja mozga“ koji je odavno u svetu isproban, na deci se testira, sa moralno neprihvatljivim sadržajima, sa obilnom količinom destrukcije i nasilja u dečjim programima, filmovima, video-igricama i drugim informacionim tehnologijama.

Ključne reči: dečja svest, manipulacija, zloupotreba informacionih tehnologija.

Vukovic Miodrag
Teacher Training Faculty Belgrade
miodrag.vukovic@uf.bg.ac.rs

ABUSE OF GIFTEDNESS

Due to its contents, modern technology has managed to destroy inherent giftedness some children bring to this world.

The concept of “brainwashing” that has long ago been tried out in the world, is now being tested on children, with morally unacceptable contents, abundance of destruction and violence in children programs, films, video-games and other informational technologies.

Key words: children consciousness, manipulation, abuse of informational technologies.

Rajka Zeba
Dječji Vrtić "Radost", Zagreb
zebarajka8@gmail.com

ETIČNOST U IDENTIFIKACIJI I TRETMANU DJECE S POSEBNIM POTREBAMA PREDŠKOLSKE DOBI

Identifikacija i tretman djece s posebnim potrebama, darovite i one s teškoćama, zahtijeva etičko postupanje u odnosu, i na dijete i na roditelja, od interpretacije činjenica i statusa funkcioniranja preko savjetovanja do tretmana.

Etičnost djelovanja ne podrazumijeva samo osobni stav, vrijednosti i vrednote već je i odraz kulture rada, profesionalnosti i kompetentnosti, svih sudionika u procesu, što može imati i pozitivan i negativan ishod po dijete.

Etično postupanje u vrtiću trebalo bi se definirati na temelju aktualnih konvencija o pravima djece i strategiji unapređenja predškolskog odgoja i obrazovanja te kao etički kodeks jedinstvenog sustava vrijednosti i moralnih načela primjenjivati i poštivati bez iznimke.

Ključne riječi: Etičnost, daroviti, djeca s teškoćama, predškolska dob, tretman

Rajka Zeba
Kindergarten "Radost", Zagreb
zebarajka8@gmail.com

ETHICS IN IDENTIFICATION AND TREATMENT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

Identification and treatment of children with special needs, gifted and those with disabilities, requires ethical behavior in relation to the child and the parents, from interpretation of facts and the status of functioning through advising to treatment.

Ethical conduct does not involve only the personal attitude and values, but it also reflects the culture of work, professionalism and competence of all participants in the process, which can have both positive and negative outcomes for a child.

Ethical conduct in kindergarten should be defined on the basis of existing conventions on the rights of children and strategies of improvement of pre-school education and applied as the code of ethics of the single system of values and moral principles followed without exception.

Key words: Ethics, gifted, children with disabilities, preschool age, treatment.

Sladana Zuković
Filozofski fakultet, Univerzitet Novi Sad
Novi Sad
sladjanaz71@gmail.com

Jovana Milutinović
Filozofski fakultet, Univerzitet Novi Sad
Novi Sad
jovanam@uns.ac.rs

VREDNOSTI U OBRAZOVANJU DAROVITIH

Proučavanje vrednosti predstavlja područje u okviru kojeg su prisutna različita stanovišta, kako u pogledu određenja samog fenomena vrednosti, tako i u pogledu mogućnosti kreiranja jedinstvenog vrednosnog okvira obrazovne prakse. Stoga se, uprkos nepobitnoj činjenici da se obrazovanje u celini temelji na vrednostima, često postavlja pitanje koje vrednosti treba afirmisati u okviru obrazovnog sistema. U radu se polazi od shvatanja da obrazovni sistemi u savremenim pluralističkim društvima afirmišu razvoj najmanje tri grupe vrednosti – ekonomske, religijske i humanističke. U okviru prve grupe vrednosti obrazovanje ima ulogu da snabde pojedinca sa veštinama koje će mu omogućiti da zarađuje za život i da ostvaruje društvene benefite. Radi se i pripremi učenika za ekonomsku budućnost i samostalnost. Činjenica da poznavanje religije u okviru koje su sumirane istorijske i kulturne vrednosti društva omogućava ljudima da bolje razumeju korene naše kulture, učvršćuje stav o značaju religijskih vrednosti. Treća grupa vrednosti odnosi se na humanističke vrednosti usmerene ka razvoju punih potencijala svakog ljudskog bića, ka razvoju njegove celovite ličnosti. U tekstu se ukazuje kako dominacija bilo koje od ove tri grupe vrednosti može imati loše posledice, kako za pojedince, tako i za društvo u celini. Zato odgovarajuće obrazovanje treba da uspostavi balans između ovih grupa vrednosti i da omogućiti da dobri elementi u svakom od ovih setova vrednosti budu pravilno iskorišćeni.

Sve navedeno ukazuje da kontekst postmodernog pluralizma otvara kompleksan problem ciljeva i vrednosnih orijentacija obrazovanja darovitih kako bi svoje izuzetne potencijale razvili i iskoristili za dobrobit svoje, ali i budućih generacija. Stoga se u tekstu, u kontekstu rasprave o moralnosti darovitih, posebna pažnja usmerava na sagledavanje značaja religijskih i humanističkih vrednosti. Naglašava se potreba za njihovim prožimanjem, i na toj osnovu ukazuje

na njihov značaj za razvoj darovitosti. Takođe, u okviru analize značaja pomenutih vrednosti za razvoj moralnosti i njihovih implikacija na razvoj darovitih propituju se mogućnosti širokog humanističkog obrazovanja kao teorijske osnove odabira i usvajanja odgovarajućih vrednosti u obrazovanju darovitih. Posebna pažnja se usmerava na analizu važnosti duhovnog razvoja i duhovne inteligencije darovitih. Duhovnost se u tekstu razmatra kao bitna odlika svakog ljudskog bića, i u tom kontekstu samorazvoj darovitih nastoji se povezati sa spiritualističkim vrednostima. Vrhunske vrednosti su istina, lepota, pravda, mir i nenasilje. Zaključuje se da centralni aspekt obrazovanja treba usmeriti na razvoj najviših ljudskih vrednosti, na razvoj duhovne inteligencije darovitih koja, zajedno sa intelektualnom i emocionalnom inteligencijom, predstavlja nezaobilazan element njihovog holističkog rasta i razvoja. Istovremeno, u tekstu se duhovna samorealizacija darovitih posmatra i kao važan činilac transformacije i razvoja društva.

Ključne reči: vrednosti, obrazovanje, darovitost, duhovna inteligencija

Sladana Zuković

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Novi Sad

sladjanaz71@gmail.com

Jovana Milutinović

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Novi Sad

jovanam@uns.ac.rs

VALUES IN EDUCATION OF THE GIFTED

The study of values is an area which involves different viewpoints, both in terms of defining the phenomenon of the value and in terms of ability to create a unique value framework of educational practice. Therefore, despite the irrefutable fact that education in general is based on values, there is often asked a question which values should be promoted within the education system. The paper starts from the concept that the education systems in contemporary pluralistic societies promote the development of at least three groups of values – economic, religious and humanist. In the first group of values, education has a role to provide the individual with the skills which will enable him to earn for living and obtain social benefits. The fact that knowledge of the religion, which summarizes historical and cultural values of the society, allows people to better understand the roots of their culture and reinforces the view of the importance of religious values. The third group of values applies to the humanistic values aimed at development of the full potentials of every human being, as well as at development of his/her holistic personality. The paper emphasizes that the dominance of any of these three groups of values can have serious consequences both for individuals and the society as a whole. Therefore, proper education should make a balance between these groups of values, ensuring good elements in each of these sets of values to be properly utilized.

All this indicates that the context of postmodern pluralism opens a complex issue of goals and value orientations of education for the gifted who should develop and utilize their extraordinary potentials for the well-being of their generation and future generations as well. Therefore, in the context of the debate on morality of the gifted, the paper pays special attention to the recognition of the importance of religious and humanistic values. There is emphasized a need for their interweaving, and indicated their importance for the development of the giftedness on this basis. Also, possibilities of a broad humanistic education, as a theoretical basis of selection and adoption of appropriate values in education of the gifted have been explored within the analysis of the importance of these values for the development of morality and their implications on the development of the gifted. A special attention is paid to the analysis of the

importance of spiritual development and spiritual intelligence of the gifted. Spirituality is discussed in the paper as an important feature of every human being, and the self-development of the gifted tends to be related to the spiritualistic values in that context. The highest values are truth, beauty, justice, peace and nonviolence. The conclusion is that the central aspect of education should focus on development of the highest human values, development of spiritual intelligence of the gifted, which is an inevitable element of their holistic growth and development along with the intellectual and emotional intelligence. At the same time, the spiritual self-realization of the gifted is seen in the paper as an important factor of transformation and development of the society.

Key words: values, education, giftedness, spiritual intelligence

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

159.928-053.5(082)

**МЕЂУНАРОДНИ научни скуп „Даровитост и моралност“ (2010 :
Вршац)**

Zbornik rezimea sa Međunarodnog naučnog skupa
„Darovitost i moralnost“, Vršac, Arad. 01. juli 2011. /
[organizatori] Visoka škola strukovnih studija za
obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“, Vršac... [ect.]. –
Universitatea “Aurel Vlaicu” din Arad - Romania
Универзитет “Св. Климент Охридски”- Педагошки факултет
Битола, Македонија
REVIVIS – Institut za razvijanje nadarjenosti – Ptuj, Slovenia
Vršac : Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspita
„Mihailo Palov“, 2011 (Vršac : Tuli). – 170 str. ;
30 cm

„17. okrugli sto“ -- > nasl. Str. – Upporedno srp. tekst i
engl. prevod. - Tiraž 150.

ISBN 978-86-7372-134-7

1. Висока школа струковних студија за образовање васпитача
„Михаило Палов“ (Вршац)
А) Даровита деца – Зборници – Резимеи

COBISS.SR-ID 264428807

Suorganizatori
Co-organizers

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje
vaspitača „Mihailo Palov“ Vršac
www.uskolavrsac.edu.rs

Universitatea „Aurel Vlaicu“ din Arad – Romania
www.uav.ro

Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Педагошки факултет
Битола, Македонија
www.pfbt.uklo.edu.mk

REVIVIS – Institut za razvijanje nadarjenosti – Ptuj, Slovenia
<http://freeweb.siol.net/upptuj04/>